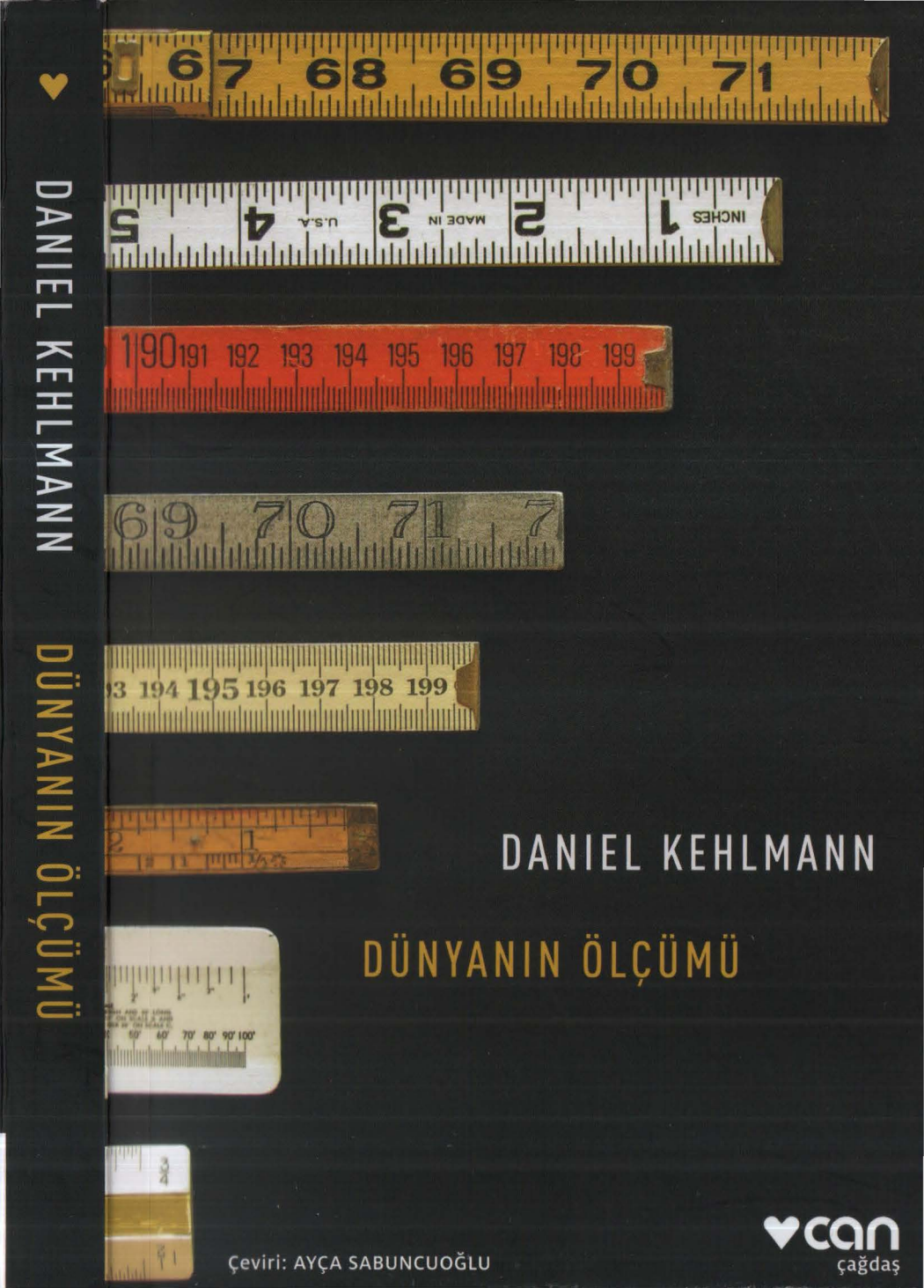

DANIEL KEHLMANN
DÜNYANIN ÖLÇÜMÜ
DANIEL KEHLMANN
DÜNYANIN ÖLÇÜMÜ
Çeviri: AYÇA SABUNCUOĞLU
can
çağdaş

DANIEL KEHLMANN

DÜNYANIN ÖLÇÜMÜ

Can Çağdaş

Die Vermessung der Welt
© 2005, Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg, Almanya
© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Bu eserin Türkçe yayın hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2009
3. basım: Ocak 2019, İstanbul
Bu kitabın 3. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alpan
Editör: Şebnem Sunar
Düzelti: Burçak Başpınar
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. No: 2/4 2BC 3/4
Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 35382

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2
Topkapı-Zeytinburnu
Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3900-2

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 31730

DANIEL KEHLMANN

DÜNYANIN ÖLÇÜMÜ

ROMAN

Almanca aslından çeviren

Ayça Sabuncuoğlu

can

Daniel Kehlmann'ın Can Yayınları'ndaki kitapları:

Ben ve Kaminski, 2007
En Uzak Yer, 2008
Sesler, 2010
F, 2015
Gitmeliydin, 2018

DANIEL KEHLMANN, 1975'te Münih'te doğdu. Felsefe ve edebiyat bilimi öğrenimi gördükten sonra, Kant'ın "yüce" kavramı üzerine doktora yaptı. Yazıları ve denemeleri *Der Spiegel, The Guardian, Frankfurter Allgemeine Zeitung* gibi pek çok dergi ve gazetede yayımlandı. Öykü, roman, deneme ve eleştiri alanlarında ürün veren Kehlmann'ın yapıtları bugüne kadar pek çok ödüle değer görüldü. Yazar, 2001'den bu yana Almanya'daki çeşitli üniversitelerde konuk öğretim üyesi olarak ders veriyor. Mainz Bilimler ve Edebiyat Akademisi üyesi olan Kehlmann, Viyana ve Berlin'de yaşıyor.

AYÇA SABUNCUOĞLU, 1972'de İstanbul'da doğdu. Avusturya Lisesi'ni ve Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Almanca ve İngilizceden çeviriler yapıyor. Kitaplarını çevirdiği yazarlar arasında Raymond Carver, Stefan Zweig, Heinrich Böll, Franz Kafka, Joseph Conrad, Uwe Timm, Martin Walser ve Daniel Kehlmann var.

Yolculuk

Eylül 1828'de ülkenin en büyük matematikçisi, Berlin'deki Alman Doğa Araştırmacıları Kongresi'ne katılmak için doğup büyüdüğü şehirden yıllardır ilk kez ayrılacaktı. Elbette oraya gitmek istemiyordu. Aylarca reddetmiş, ama Alexander von Humboldt inadından vazgeçmemişti, ta ki kendisi zayıf bir ânında ve o günün hiç gelmeyeceği umuduyla kabul edene dek.

İşte şimdi Profesör Gauss yatakta saklanıyordu. Minna faytonun beklediğini ve yolun uzak olduğunu söyleyip kalkmasını isteyince, yastığa sarıldı ve gözlerini yumarak karısını ortadan yok etmeye çalıştı. Gözlerini yeniden açıp da Minna'yı yine orada bulunca, onu can sıkıcı, dar kafalı ve ahir ömrünün talihsizliği olarak nitelendirdi. Bunun da faydası olmayınca yorganı sıyırıp ayaklarını yere bastı.

Çok kızgın ve idareten yıkanmış halde merdivenden indi. Oturma odasında oğlu Eugen, hazır bavulla bekliyordu. Gauss onu görünce öfke krizine kapıldı: Pencerenin pervazında duran testiyi kırdı, ayağıyla ezdi ve bir tekmeyle etrafa savurdu. Eugen bir yandan, Minna öbür yandan ellerini onun omuzlarına koyduklarında ve kendisine iyi bakılacağını, çok yakında yine evde olacağını, bunun kötü bir düş gibi çabucak geçeceğini ısrarla sa-

vunduklarında bile sakinleşmedi. Ancak gürültüden rahatsız olan çok yaşlı annesi odasından çıkınca ve onun yanağını çimdikleyip, nerde benim cesur oğlum, diye sorunca, kendine geldi. İçtenlikten yoksun bir biçimde Minna'ya veda etti; düşüncelere dalarak kızının ve en küçük oğlunun başını okşadı. Sonra da arabacının yardımıyla faytona bindi.

Yolculuk eziyetliydi. Eugen'e beceriksiz dedi, boğumlu bastonu elinden aldı ve var gücüyle ayağına vurdu. Bir süre çatık kaşlarla pencereden baktı, sonra kızının ne zaman evleneceğini sordu. Neden onu kimse istemiyordu, sorun neredeydi?

Eugen uzun saçlarını geriye itti, iki eliyle kırmızı kasketini sıktı, yanıt vermek istemedi.

Konuş bakalım, dedi Gauss.

Dürüst olmak gerekirse, dedi Eugen, kız kardeşim güzel değil.

Gauss başını evet anlamında salladı, yanıt ona makul geldi. Bir kitap istedi.

Eugen az önce kapağını açmış olduğu kitabı ona verdi: Friedrich Jahn'ın *Alman Jimnastik Sanatı* [*Deutsche Turnkunst*]. En sevdiği kitaplardan biriydi.

Gauss okumaya çalıştı, ancak birkaç saniye sonra başını kaldırdı ve faytonun son moda deri süspansiyonundan yakındı; insanın alışık olduğundan daha çok midesi bulanıyordu. Çok yakında, diye açıkladı, makineler insanları ateşlenmiş bir merminin hızıyla şehirden şehire taşıyacak. O zaman Göttingen'den yarım saatte Berlin'e gelinecek.

Eugen kuşkuyla başını salladı.

Tuhaf ve haksız bir durum, dedi Gauss, varoluşun acınası rastlantısallığına iyi bir örnek, insanın belirli bir zamanda doğması ve istese de istemese de ona bağlı olması. İnsana geçmiş karşısında yakışıksız bir avantaj sağlıyor ve onu geleceğin soytarısı haline getiriyor.

Eugen başını uykulu uykulu salladı.

Gauss, onunki gibi bir aklın bile insanlığın ilk dönemlerinde ya da Orinoco kıyılarında hiçbir şey başaramayacağını, buna karşılık iki yüz yıl içinde her aptalın onunla dalga geçebileceğini ve kişiliğiyle ilgili saçma sapan şeyler uydurabileceğini söyledi. Düşünüp taşındı, Eugen'e bir kez daha beceriksiz dedi ve kendini kitaba verdi. O okurken Eugen, gücenme ve öfkeden çarpılan yüzünü gizlemek için gözlerini büyük bir dikkatle fayton penceresinden dışarıya dikti.

Alman Jimnastik Sanatı, jimnastik aletleriyle ilgiliydi. Yazar, üzerine tırmanılabilsin diye uzun uzun düşünerek tasarladığı düzenekleri ayrıntılı bir biçimde betimliyordu. Bir tanesine kulplu beygir diyordu, bir başkasına denge aleti, yine bir başkasına atlama beygiri.

Herif aklını kaçırmış, dedi Gauss, pencereyi açtı ve kitabı dışarı fırlattı.

O benimdi, diye bağırdı Eugen.

Bana da aynen öyle geldi, dedi Gauss, uykuya daldı ve akşam sınır karakolunda yapılan at değişimine kadar uyanmadı.

Eski atların koşumları çıkarılıp yenilere takılırken, bir lokantada patates çorbası içtiler. Onlar dışında tek müşteri olan uzun sakallı ve çöküк yanaklı zayıf bir adam, yan masadan gizlice onları süzüyordu. Rüyasında jimnastik aletleri görüp öfkelenen Gauss, bedensel unsurun gerçekten de tüm aşağılamaların kaynağı olduğunu söyledi. Eugen gibi ortalama bir beyin hemen hemen hiç hasta olmazken, kendisininki gibi bir ruhun hastalıklı bir bedene hapsedilmiş olmasını, Tanrı'nın kötü espri anlayışının tipik bir örneği olarak görmüştü hep.

Eugen, çocukken ağır çiçek hastalığı geçirdiğini söyledi. Az kalsın atlatamıyordu. İşte, izleri hâlâ duruyor!

Evet, doğru, dedi Gauss, bunu unutmuştum. Pence-

renin önündeki posta atlarını gösterdi. Aslında, zenginlerin yolculuk için fakirlerden iki kat daha uzun zamana ihtiyaç duymaları şaka gibi. Posta idaresinin hayvanlarını kullananlar, onları her etaptan sonra değiştirebilir. Kendi hayvanları olanlarsa, hayvanlar dinlenene kadar beklemek zorunda.

Eee, ne olmuş yani, diye sordu Eugen.

Elbette, dedi Gauss, düşünmeye alışkın olmayan birine doğal gelir bu. Tıpkı, gençken baston taşıyıp yaşlıyken taşımama durumu gibi.

Bir üniversite öğrencisi beraberinde boğumlu bastonla gezer, dedi Eugen. Bu hep böyle olmuştur ve böyle kalacaktır.

Tahminen, dedi Gauss ve gülümsedi.

Konuşmadan çorbalarını kaşıkladılar, ta ki sınır karakolundan jandarma içeri girip pasaportlarını isteyene dek. Eugen ona geçiş belgesini verdi: Üniversite öğrencisi olmasına karşın sakıncasız olduğunu ve babasının eşliğinde Prusya toprağına ayak basabileceğini yazan bir saray sertifikası. Jandarma onu kuşkuyla inceledi, pasaportu kontrol etti, başını öne doğru salladı ve Gauss'a döndü. Onun yanında hiçbir şey yoktu.

Pasaport da mı yok, diye sordu jandarma şaşkınlıkla, bir kâğıt, bir damga, hiçbir şey yok mu?

Gauss, şimdiye dek böyle bir şeye hiç ihtiyaç duymadığını söyledi. En son Hannover sınırını yirmi yıl önce geçmişti. O zaman sorun yaşamamıştı.

Eugen, kim olduklarını, nereye ve kimin isteğiyle gittiklerini açıklamaya çalıştı. Doğa araştırmacıları toplantısı kraliyetin himayesinde gerçekleşiyordu. Onur konuğu olarak babası bir bakıma kral tarafından davet edilmiş sayılırdı.

Jandarma bir pasaport istiyordu.

Siz bunu bilemezsiniz tabii, dedi Eugen, ama ba-

bam en ücra ülkelerde bile saygı görür, tüm akademilere üyedir, ilkgençliğinden beri matematiğin prensi olarak adlandırılır.

Gauss evet anlamında başını salladı. Derler ki, Napoléon benim uğruma Göttingen'i topa tutmaktan vazgeçmiş.

Eugen'in beti benzi attı.

Napoléon ha, diye tekrarladı jandarma.

Aynen öyle, dedi Gauss.

Jandarma, öncekinden biraz daha yüksek sesle, bir pasaport istedi.

Gauss başını kollarına dayadı ve kıpırdamadı. Eugen onu dürttü, ama nafile. Benim için fark etmez, diye mırıldandı Gauss, eve gitmek istiyorum, benim için hiç fark etmez.

Jandarma şaşkın ve çaresiz, kasketini çekiştirdi.

O sırada yan masadaki adam işe karıştı. Bunların hepsi bitecek! Almanya özgür olacak, iyi vatandaşlar da rahatsız edilmeden yaşayacak ve yolculuk edecekler, bedenleri ve ruhları sağlıklı olacak, kâğıda falan da artık ihtiyaçları kalmayacak.

Jandarma kuşkuyla kimliğini istedi.

İşte bunu kastediyorum, diye sesini yükseltti adam ve ceplerini karıştırdı. Birden yerinden fırladı, sandalyesini çarpıp devirdi ve kendini dışarı attı. Jandarma birkaç saniye açık kapıya gözlerini dikip baktıktan sonra, kendini toplayıp arkasından koştu.

Gauss yavaşça başını kaldırdı. Eugen hemen yola devam etmeyi önerdi. Gauss başıyla onayladı ve ses çıkarmadan çorbanın geri kalanını içti. Jandarma kulübesi boş duruyordu, iki polis de sakallının peşine düşmüştü. Eugen'le arabacı birlikte bariyeri havaya kaldırdılar. Sonra da Prusya toprağına girdiler.

Gauss'un keyfi yerine gelmişti, neredeyse neşeliydi.

Diferansiyel geometri hakkında konuştu. Dolambaçlı yerlerde yolun nereye varacağını sezmek pek mümkün değildi. Kendisi bile ancak kaba hatlarıyla kavrıyordu, Eugen vasatlığına sevinmeliydi, bazen insan çok korkardı. Sonra da acı geçen gençliğinden söz etti. Sert, itici bir babası vardı, Eugen kendini şanslı sayabilirdi. O ise her sözünü ölçüp tartardı. Bir keresinde babası aylık harçlığını sayarken hata yapmıştı, bunun üzerine ağlamaya başlamıştı. Babası yanlışı düzeltince hemen susmuştu.

Eugen etkilenmiş gibi yaptı, oysa hikâyenin doğru olmadığını biliyordu. Hikâyeyi kardeşi Joseph uydurmuş ve yaymıştı. Bu arada babasının kulağına o kadar sık çalınmış olmalıydı ki, kendisi de buna inanır olmuştu.

Gauss rastlantıdan söz etmeye koyuldu, bilginin düşmanından; her zaman yenmek istemişti onu. Yakından bakılınca her olayın ardında sebep-sonuç dokusunun sonsuz inceliği görülürdü. İnsan yeterince geriye çekilince büyük desenler açığa çıkıyordu. Özgürlük ve rastlantı bir ortalama uzaklık sorunu, bir mesafe meselesi. Anlıyor musun?

Aşağı yukarı, dedi Eugen yorgun argın ve cepsaatine baktı. Pek doğru çalışmıyordu, ama sabahın üç buçuğu ile dört buçuğu arası olmalıydı.

Ancak olasılık kuralları, diye devam etti Gauss, ellerini ağrıyan sırtına bastırırken, kayıtsız şartsız geçerli değildir. Bunlar doğa yasaları değildi, istisnalar mümkündü. Örneğin kendininki gibi bir zihin ya da yadsınamaz biçimde sürekli aptalın tekinin şans oyunlarında kazanması. Hatta bazen, fizik yasalarının da salt istatistiksel çalıştığını, yani istisnalara izin verdiğini tahmin ediyordu: hayaletlere ya da düşüncelerin aktarılmasına.

Eugen bunun bir şaka olup olmadığını sordu.

Gauss bunu kendisinin de bilmediğini söyledi, gözlerini yumdu ve derin bir uykuya daldı.

Berlin'e ertesi gün akşama doğru vardılar. Odak noktası ve düzeni olmayan binlerce küçük ev, Avrupa'nın en bataklık yerinde çığırından çıkmış bir yerleşim yeri. Görkemli yapılar dikilmeye daha yeni başlanmıştı: bir katedral, birkaç saray, Humboldt'un büyük keşif gezisinin buluntuları için bir müze.

Bir-iki yıl içinde, dedi Eugen, burası Roma, Paris ya da St. Petersburg gibi bir metropol olacak.

Asla, dedi Gauss. İğrenç şehir!

Fayton takır tukur parke taşları üzerinden tangırdayarak geçti. Atlar iki kez hırlayan köpeklerden ürktü, yan sokaklarda tekerlekler neredeyse ıslak kuma saplanıp kaldı. Ev sahipleri, Packhof dört numarada oturuyordu, şehrin ortasında, yeni müzenin inşaat alanının hemen arkasında. Yolu şaşırmasınlar diye, ince uçlu kalemle çok ayrıntılı bir kroki çizmişti. Birisi onları uzaktan görmüş ve geldiklerini haber vermiş olmalıydı, çünkü avluya girmelerinden birkaç saniye sonra evin kapısı savrularak açıldı ve dört adam onlara doğru koşturdu.

Alexander von Humboldt, bembeyaz saçlı ufak tefek yaşlı bir beydi. Arkasından, elinde açık bloknotla bir sekreter, üniformalı bir ulak ve üzerinde tahta bir sandık olan bir sehpa taşıyan favorili genç bir adam geliyordu. Prova yapmışçasına pozisyon aldılar. Humboldt kollarını faytonun kapısına uzattı.

Hiçbir şey olmadı.

Aracın içinden telaşlı konuşmalar duyuldu. Hayır, diye sesini yükseltti birisi, hayır! Boğuk bir vuruş duyuldu, ardından üçüncü kez: Hayır! Sonra bir süre hiçbir şey.

Sonunda kapı açıldı ve Gauss dikkatle sokağa indi. Humboldt onun omuzlarını kavrayıp bunun nasıl bir onur olduğunu, Almanya, bilim ve kendisi için ne büyük bir an olduğunu yüksek sesle söyleyince, yerinden sıçrayıp geriledi.

Sekreter not aldı, tahta sandığın ardındaki adam tısladı: Şimdi!

Humboldt donakaldı. Bay Daguerre bu, diye fısıldadı, dudaklarını kıpırdatmadan. Himayesine aldığı bu adam, mevcut ânı ışığa duyarlı bir gümüş iyotlu tabakaya kaydedecek ve zamanın geçiciliğinden kurtaracak bir alet üzerinde çalışıyordu. Sakın kıpırdamayın lütfen!

Gauss eve gitmek istediğini söyledi.

Yalnızca bir saniye, diye fısıldadı Humboldt, bilemedin on beş dakika, oldukça ilerleme kaydedildi. Kısa süre öncesine kadar çok daha uzun sürüyordu, ilk denemelerde sırtının buna dayanamayacağını sanmıştı. Gauss kendini kurtarmak istedi, ama ufak tefek ihtiyar şaşırtıcı bir güçle onu sımsıkı tuttu ve mırıldandı: Krala haber ver! Ulak koşarak uzaklaşmıştı bile. Sonra da, belli ki tam o sırada aklından geçtiği için: Not al, Warnemünde'deki bir fokun evcilleştirilme olasılığını kontrol et, koşullar uygun görünüyor, yarın bana rapor ver! Sekreter not aldı.

Hafifçe topallayarak faytondan ancak şimdi inen Eugen, geç bir saatte geldikleri için özür diledi.

Burada erken ya da geç saat yoktur, diye mırıldandı Humboldt. Burada yalnızca iş var, o da yapılıyor. Neyse ki ortalık hâlâ aydınlık. Kıpırdamayın!

Bir polis avluya girdi ve burada neler olduğunu sordu.

Daha sonra, diye tısladı Humboldt, dudaklarını birbirine bastırarak.

Bir toplaşma bu, dedi polis. Ya hemen dağılırsınız ya da görevimin gereğini yaparım.

Ben mabeyinciyim, diye tısladı Humboldt.

Efendim? Polis öne doğru eğildi.

Mabeyinci, diye tekrarladı Humboldt'un sekreteri. Saray mensubu.

Daguerre polisin resimden çıkmasını istedi.

Polis çatık kaşlarla geri çekildi. Birincisi, bunu herkes söyleyebilir; ikincisi, toplanma yasağı herkes için geçerli. Şuradaki de –Eugen'i gösterdi– besbelli öğrenci. Bu noktada durum iyice zorlaşıyor.

Hemen çekip gitmezsen, dedi sekreter, hayal bile edemeyeceğin dertler açılır başına.

Bir memurla böyle konuşulmaz, dedi polis duraksayarak. Size beş dakika veriyorum.

Gauss inleyerek Humboldt'un elinden kurtuldu.

Ah hayır, diye sesini yükseltti Humboldt.

Daguerre ayağını yere vurdu: Şimdi bu an sonsuza dek kayboldu!

Diğer hepsi gibi, dedi Gauss sakince. Diğer hepsi gibi.

Gerçekten de: Aynı gece, Gauss yan odada tüm evden duyulabilecek kadar yüksek sesle horlarken, Humboldt ışıklandırılmış bakır plakayı bir lupla incelediğinde, üzerinde hiçbir şey fark etmedi. Ve ancak bir süre sonra karmakarışık acayip şekiller beliriyor gibi geldi, bir suaaltı manzarasını andıran bir şeyin bulanık çizimi gibiydi. Ortasında bir el, üç ayakkabı, bir omuz, bir üniformanın kol kıvrımı ve bir kulağın alt kısmı. Yoksa değil mi? İç çekerek plakayı camdan dışarı attı ve plakanın boğuk bir sesle avlunun zeminine çarptığını duydu. Birkaç saniye sonra, daha önce başarısızlığa uğradığı her şey gibi, onu da unutmuştu.

Deniz

Alexander von Humboldt, yirmi beş yıl önce tropikal bölgelere yaptığı bir keşif gezisinden ötürü tüm Avrupa'da tanınmıştı. Yeni İspanya, Yeni Granada, Yeni Barcelona, Yeni Endülüs ve Birleşik Devletler'e gitmiş, Orinoco ile Amazon arasındaki doğal kanalı keşfetmiş, bilinen dünyanın en yüksek dağına çıkmış, binlerce bitki ve yüzlerce hayvan –kimisi canlı, çoğu ölü– toplamış, papağanlarla konuşmuş, toprak altından cesetler çıkarmış, yoluna çıkan her ırmağı, dağı ve gölü ölçmüş, topraktaki her deliğe girmiş ve herhangi birinin hayal edebileceğinden daha çok yemiş tatmış ve ağaca tırmanmıştı.

İki erkek kardeşten küçük olanıydı. Pek soylu olmayan varlıklı babaları genç yaşta ölmüştü. Annesi oğullarını nasıl yetiştireceğini Goethe'den başka kimseye sormamıştı.

Goethe ise şöyle yanıt vermişti: Bir çift kardeş ki, insani çabaların çokluğu kendini bu kadar belli ediyor, yani eylem ve zevke yönelik zengin olasılıklar en örnek biçimde gerçeklik haline geliyor; gerçekte bir oyun bu, aklı umutla ve ruhu biraz olsun düşünceyle doldurmaya uygun.

Bu cümleyi kimse anlamadı. Ne anne ne de koca kulaklı cılız bir bey olan kâhyası Kunth. Benim anladığı-

ma göre, dedi Kunth sonunda, bir deney söz konusu. Bir tanesi kültür adamı olarak yetiştirilmeli, diğeri bilimadamı olarak.

Peki, hangisi ne olarak?

Kunth düşünüp taşındı. Sonra omuz silkti ve yazı tura atmayı önerdi.

Yüksek aylıklı on beş uzman onlara üniversite düzeyinde ders verdi. Küçük kardeş için kimya, fizik, matematik, ağabey için dil ve edebiyat, her ikisi için de Yunanca, Latince ve felsefe. Günde on iki saat, haftanın her günü, teneffüs ya da tatil olmadan.

Küçük kardeş Alexander az konuşurdu ve çelimsizdi, onu her şeye teşvik etmek gerekirdi, notları vasattı. Kendi başına bırakılırsa, ormanlarda gezer, böcek toplar ve onları kendi bulduğu sistemlere göre düzenlerdi. Dokuz yaşındayken, Benjamin Franklin tarafından icat edilmiş paratonerin aynısını yapmış ve başkentin yakınlarında oturdukları sarayın çatısına takmıştı. Almanya'daki ikinci paratonerdi bu; diğeri Göttingen'de fizik profesörü Lichtenberg'in çatısında duruyordu. Yalnızca bu iki yerde insan gökyüzüne karşı güvendeydi.

Ağabey bir meleği andırıyordu. Bir şair gibi konuşabiliyordu ve küçük yaşta ülkenin en ünlü adamlarına bilmiş bilmiş mektuplar yazıyordu. Onunla karşılaşan, hayran olmaktan kendini alamıyordu. On üç yaşında iki dil biliyordu, on dördünde dört, on beşinde yedi. Daha hiç cezalandırılmamıştı, kimse onun yanlış bir şey yaptığını anımsayamıyordu. İngiliz elçiyle ticaret politikası üzerine konuşuyordu, Fransız'la ayaklanmanın tehlikesi üzerine. Bir keresinde kardeşini ücra bir odadaki bir dolaba kilitlemişti. Ertesi gün bir uşak ufaklığı orada yarı baygın halde bulunca, çocuk kendi kendini kapadığını iddia etti; gerçeğe kimsenin inanmayacağını biliyordu. Başka bir sefer yemeğinde beyaz bir toz buldu. Fare zeh-

ri olduğunu fark edecek kadar kimyadan anlıyordu. Titreyen elleriyle tabağı kenara itti. Sofranın öbür tarafından ağabey esrarengiz bir biçimde parlayan gözleriyle ona takdirle bakıyordu.

Sarayda hayaletler olduğunu kimse yadsıyamazdı. Boş koridorlarda ayak sesleri, kaynağı olmayan çocuk ağlamaları, bazen de, ortalıkta belirli belirsiz dolaşıp ciyak ciyak bir sesle kendisine ayakkabı bağı, küçük oyuncak mıknatıslar ya da bir bardak limonata satın alınmasını rica eden bir beyefendi şaşkınlık uyandırmazdı. Ama hayaletlerden daha ürkütücü olan, onlarla ilgili öykülerdi: Kunth' un iki oğlana okusunlar diye verdiği kitaplar, keşişlerden, açık mezarlardan, toprağın derinliklerinden çıkan ellerden, ölüler diyarında hazırlanan iksirlerden ve ölülerin korkudan donakalmış dinleyicilerle konuştukları ruh çağırma seanslarından dem vuruyordu. Böyle şeyler çok modaydı ve henüz o kadar yeniydi ki, hiçbir alışkanlık dehşete karşı işe yaramıyordu. Kunth'un açıklamasına göre, bu gerekliydi, karanlıkla karşılaşma büyümenin bir parçasıydı, metafizik korkuyu tanımayan asla bir Alman erkeği olamazdı. Bir keresinde Deli Aguirre'le ilgili bir öyküye rastladılar; kralını reddedip kendini imparator ilan etmişti. Benzeri görülmemiş, kâbus gibi bir yolculukta o ve adamları Orinoco boyunca ilerlemişlerdi; Orinoco kıyılarında ağaç altı çalılıkları o kadar sıktı ki, karadan gidilemiyordu. Kuşlar soyu tükenmiş halkların dillerinde bağırıyordu ve başını kaldırıp bakarsan, kurucularının insan olmadığı mimarisinden belli kentler gökyüzüne yansıyordu. Hemen hemen hiçbir araştırmacı henüz bu yöreye ulaşmamıştı, güvenilir bir harita da yoktu.

Ama ben yapacağım, dedi küçük kardeş. Oraya yolculuk edeceğim.

Tabii tabii, diye yanıt verdi ağabey.

Ciddi söylüyorum!

Anladım, dedi ağabey ve günle saate tanıklık etmesi için bir uşağı çağırdı. Günün birinde, bu an kayda geçirildiği için sevinç duyulacaktı.

Fizik ve felsefede onlara Marcus Herz ders veriyordu, Immanuel Kant'ın en sevdiği öğrencisi ve güzelliğiyle ünlü Henriette'nin kocası. İki maddeyi bir cam testiye döktü: Sıvı bir an duraksadıktan sonra bir patlamayla renk değiştirdi. Küçük bir tüpten hidrojen akıttı, tüpün ağzına alev tuttu ve bir sevinç çığlığıyla ateş yukarı fırladı. Yarım gram, dedi, alevi on iki santimetre yükseltir. Her ne zaman nesneler insanı ürkütürse, onları ölçmek iyi bir fikirdir.

Henriette'nin salonunda haftada bir kez kültürlü insanlar buluşup Tanrı ve duyguları üzerine konuşurlar, biraz ağlarlar, birbirlerine mektuplar yazarlar ve kendilerine erdem bağımlıları derlerdi. Bu adı kimin akıl ettiğini artık kimse hatırlamıyordu. Konuştukları dışarıya karşı gizli tutulmalıydı; ama kişi diğer erdem bağımlılarına, içinden geçen her şeye ilişkin açıkça ve ayrıntılı olarak bilgi vermek durumundaydı. İçinden hiçbir şey geçmiyorsa, bir şey uydurmak zorundaydı. İki kardeş en küçükleriydi. Bunlar da gerekli, dedi Kunth, buluşmaları kesinlikle kaçırmamalısınız. Kalp eğitimine yararı var. Henriette'ye yazmaları konusunda onları açıkça yüreklendirdi. Yaşamın erken evrelerinde duygusal kültürün ihmal edilmesi sonradan üzücü sonuçlara yol açabilirdi. Her yazının kendisine sunulması gerektiği kendiliğinden belliydi. Beklenebileceği üzere, ağabeyin mektupları daha iyi olanlardı.

Henriette çarpık çurpuk, çocuksu bir yazıyla onlara kibarca yanıt verirdi. Daha on dokuz yaşındaydı. Küçük kardeşin ona armağan ettiği bir kitap okunmadan geri geldi: La Mettrie'den *İnsan Bir Makine*. Bu yapıt yasak, iğrenç bir risale. Kapağını bile açmaya elim varmadı.

Küçük kardeş buna üzüldüğünü söyledi ağabeyine. Dikkate değer bir kitaptı. Yazar ciddi ciddi, insanın bir makine olduğunu iddia ediyordu; büyük beceriyle yapılmış, otomatik hareket eden bir iskelet.

Ve ruhu olmayan, diye yanıt verdi ağabey. Saray parkından geçtiler; kar çıplak ağaçları incecik örtmüştü.

Hayır, diye karşı çıktı küçük kardeş. Ruhu vardı. Uzaklık ve güzellik konusunda önsezileri ve şiirsel sezgisi de vardı. Ne var ki bu ruh, en karmaşığı olsa bile, makinenin yalnızca bir parçasıydı. Ve o da bunun gerçeğe uyup uymadığını kendine soruyordu.

Tüm insanlar makine mi?

Belki hepsi değil, dedi ufaklık düşünceli düşünceli. Ama biz öyleyiz.

Küçük göl donmuştu, akşamın alacakaranlığı karı ve buz sarkıtlarını maviye boyadı. Sana söylemem gereken bir şey var, dedi ağabey. Senin için kaygılanıyorlar. Suskun tarzın, içine kapanıklığın. Derste yerlerde sürünen performansın. İkimizle de büyük bir deney yapılıyor. İkimizin de kendini kapıp koyvermeye hakkı yok. Bir an duraksadı. Ayrıca buz kaskatı.

Gerçekten mi?

Tabii ya.

Ufaklık başını salladı, derin bir soluk aldı ve gölün üzerine çıktı. Klopstock'un patenle kayma şiirini yüksek sesle okusam mı diye düşündü. Kollarıyla geniş yaylar çizerek ortaya kadar kaydı. Kendi çevresinde döndü. Ağabeyi hafifçe geriye doğru kaykılarak kıyıda durmuş, onu izliyordu.

Bir anda ortalık sessizleşti. Hiçbir şey göremiyordu ve soğuk neredeyse duyularını elinden almıştı. Ancak o zaman, suyun altında olduğunu kavradı. Çırpındı. Başı sert bir şeye çarptı, buza. Kürklü kasketi çıktı ve süzülüp gitti, saçları dikildi, ayakları yere vurdu. Şimdi gözleri

karanlığa alışmıştı. Bir an, donmuş bir manzara gördü: titreşen saplar, üzerlerinde bitkiler, tül gibi saydam; tek bir balık, bir var bir yok, yanılsama gibi. Yüzme hareketleri yaptı, yükseldi, yeniden buza tosladı. Ölmesine yalnızca saniyeler kaldığını anladı. Eliyle buzu yokladı ve tam soluksuz kaldığı sırada, tepesinde koyu renk bir leke gördü, açıklık; yukarı atıldı, soluk alıp verdi ve tükürdü, keskin kenarlı buz ellerini kesti, kendini yukarıya doğru çekti, yuvarlandı, ayaklarını sürükledi ve soluk soluğa, hıçkıra hıçkıra yattı. Karnının üstüne döndü ve kıyıya doğru sürünerek ilerledi. Ağabeyi hâlâ biraz önceki gibi, geriye doğru kaykılmış, elleri ceplerinde, kasketini yüzüne doğru çekmiş, duruyordu. Elini uzatıp onun ayağa kalkmasına yardım etti.

Gece ateşi çıktı. Sesler duyuyor, ama düşlerindeki karaltılara mı, yoksa yatağının çevresini saran insanlara mı ait olduğunu bilmiyordu ve hâlâ buz gibi soğuğu hissediyordu. Adamın teki uzun adımlarla odada bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu, muhtemelen doktordu, kararını ver, başarmak ya da başarmamak, bu bir karar, sonra tek yapman gereken dişini sıkmak, öyle değil mi, diyordu. Ama kendisi buna yanıt vermek istediğinde, söyleneni anımsayamadı, onun yerine elektrik verilmiş gibi yanıp sönen bir gökyüzünün altında uçsuz bucaksız uzanan bir deniz gördü ve yeniden gözlerini açtığında öbür gün öğle vaktiydi, soluk kış güneşi pencerede asılıydı, ateşi düşmüştü.

O günden itibaren notları düzeldi. Dikkatini yoğunlaştırarak çalıştı ve düşünürken, bir düşmanı yenmesi gerekiyormuşçasına yumruklarını sıkma alışkanlığını edindi. Değiştin, diye yazdı ona Henriette, beni biraz korkutuyorsun şimdi. Oğlan, geceleyin seslerin en sık duyulduğu boş odada bir gece geçirmek için izin istedi. Ertesi sabah solgun ve sessizdi, alnında diklemesine ilk kırışık oluşmuştu.

Kunth, ağabeyin hukuk, kardeşinse kamu maliyesi öğrenimi görmesine karar verdi. Elbette onlarla birlikte Frankfurt an der Oder'deki üniversiteye gitti, derslerde onlara eşlik etti ve ilerlemelerini gözledi. İyi bir yüksekokul değildi. Hiçbir şey beceremeyip doktor unvanı almak isteyen biri varsa, diye yazdı ağabey Henriette'ye, çekinmeden gelsin. Ayrıca, kimsenin bilmediği nedenlerden ötürü, çoğunlukla kocaman bir köpek kampüste geziyor, hatır hatır kaşınıp gürültü yapıyor.

Küçük kardeş ilk kez botanikçi Wildenow'da kurutulmuş tropikal bitkiler gördü. Dokunaç benzeri çıkıntıları, göz gibi tomurcukları ve yüzeyi insan derisi hissini veren yaprakları vardı. Düşlerden tanıdık geldiler ona. Onları kesip parçalara ayırdı, özenli eskizler yaptı, asitler ve bazlarla girdikleri reaksiyonu inceledi ve onları titizlikle işleyip preparat haline getirdi.

Artık, dedi Kunth'a, neyle uğraşmak istediğimi biliyorum. Yaşamla.

Buna izin veremem, dedi Kunth. İnsanın dünyada, salt orada olmaktan başka görevleri vardır. Tek başına yaşam, varoluşun içeriği değildir.

Bunu kastetmedim, diye yanıtladı oğlan. Yaşamı araştırmak, onun yerküreyi değiştiren tuhaf inadını anlamak istiyorum. Çevirdiği dolapları açığa çıkarmak istiyorum!

Böylece kalıp Wildenow'dan ders alabildi. Ertesi sömestr ağabey Göttingen Üniversitesi'ne geçti. O orada ilk arkadaşlarını edinirken, ilk kez alkol içerken ve bir kadına dokunurken, küçük kardeş ilk bilimsel çalışmasını yazıyordu.

İyi, dedi Kunth, ama henüz Humboldt adıyla basılacak kadar iyi değil. Yayımlama işi için beklemek gerekiyor.

Tatilde ağabeyini ziyaret etti. Fransa konsolosunun verdiği bir resepsiyonda matematikçi Kästner, onun arkadaşı saray danışmanı Zimmermann ve Almanya'nın en

önemli deneysel fizikçisi Profesör Georg Christoph Lichtenberg'le tanıştı. Lichtenberg elini hafifçe sıktı ve keyifle onu tepeden tırnağa süzdü, kamburdu ama kusursuz güzellikte bir yüzü vardı, et ve zekâdan oluşan bir kütleydi. Humboldt, bir roman üzerinde çalıştığının doğru olup olmadığını sordu.

Hem evet hem hayır, diye yanıtladı Lichtenberg; yüzünde öyle bir bakış vardı ki, sanki Humboldt'un ruhunun bile duymadığı bir şeyi görüyordu. Eserin adı *Gunkel Üzerine*, konusu yok ve hiçbir yere varmıyor.

Roman yazmak, dedi Humboldt, şimdiki zamanın geçiciliğini gelecek için kaydetmenin en iyi yolu gibi geliyor bana.

Vay canına, dedi Lichtenberg.

Humboldt kızardı. Bu nedenle, yazarın, şimdilerde moda olduğu üzere, kopuk bir geçmişi olay yeri olarak seçmesi aptalca bir girişim olur.

Lichtenberg gözlerini kısarak onu süzdü. Hayır, dedi sonra. Ve evet.

Eve dönüş yolunda kardeşler, doğalı çok olmayan ayın yanında biraz daha büyük ikinci bir gümüş disk gördüler. Bir sıcak hava balonu, diye açıkladı ağabey. Montgolfier'lerin yanında çalışan Pilâtre de Rozier şu sıra yakınlardaki Braunschweig'da kalıyor. Bütün şehir bundan söz ediyor. Çok geçmeden tüm insanlar havaya çıkacak.

Ama bunu istemezler ki, dedi küçük kardeş. Çok korkarlar.

Yola çıkmadan kısa süre önce, ünlü Georg Forster'le tanıştı, hastalıklı bir yüz rengi olan zayıf, öksürüklü bir adam. Cook'la birlikte dünyanın çevresini dolaşmış ve Almanya'daki başka herhangi birinden çok daha fazla şey görmüştü; şimdi bir efsaneydi, kitabı dünya çapında ün yapmıştı ve Mainz'da kütüphaneci olarak çalışıyordu. Ejderhalar ve yaşayan ölüleri, son derece kibar yamyam-

ları, denizin pırıl pırıl olduğu, öyle ki insanın bir uçurum üzerinde süzüldüğünü sandığı günleri, dua etmeye cesaret edilemeyecek kadar şiddetli fırtınaları anlattı. Melankoli onu ince bir sis gibi sarmaladı. Çok fazla şey gördüğünü söyledi. Odysseus ve Sirenler meseli tam da bununla ilgili. Kendini geminin direğine bağlamak işe yaramaz, insan kazayı ucuz atlatan biri olarak da yabancının yakınlığından kurtulamaz. Artık gözüme uyku girmiyor, anılar fazla güçlü. Geçenlerde aldığım habere göre, kaptanım, iriyarı ve esmer Cook, Hawaii'de pişirilip yenmiş. Alnını ovuşturdu ve ayakkabılarının tokalarını inceledi. Pişirilip yenmiş, diye tekrarladı.

Ben de yolculuk etmek istiyorum, dedi Humboldt.

Forster başını salladı. Kimileri bunu ister. Ve hepsi sonradan pişman olur.

Neden?

Asla geri dönülemediği için.

Forster onu Freiberg'deki madencilik akademisine önerdi. Humboldt orada Abraham Werner'le tanıştı: Yeryüzünün iç kısmı soğuk ve katıdır. Sıradağlar, tarihin en eski dönemlerinde büzülen okyanusun kimyasal dökün-tülerinden oluşmuştur. Yanardağların ateşi kesinlikle derinliklerden gelmez, yanan kömür yataklarından beslenir, yerçekirdeği sert taştandır. Bu öğretinin adı neptünizmdi ve her iki kilise ile Johann Wolfgang Goethe tarafından hararetle savunuluyordu. Freiberg Şapeli'nde Werner, hakikati henüz yadsıyan karşıtlarının ruhları için ayinler düzenliyordu. Bir keresinde, kuşku duyan bir öğrencinin burnunu kırmış, iddialara göre yıllar önce bir başkasının kulağını ısırıp koparmıştı. Son simyacılardan biriydi: gizli locaların üyesi, cinlerin itaat ettiği işaretlerin uzmanı. Yıkılmış bir şeyin parçalarını yeniden bir araya getirebilir, dumandan yanık bir şey ve ezilmiş parçalardan yeniden sağlam bir şey oluşturabilirdi, şeytanla da konuşmuş ve altın elde etmişti. Bununla birlikte zeki izlenimi uyandır-

mıyordu. Arkasına yaslandı, gözlerini kıstı ve Humboldt'a, neptünist olup olmadığını ve yeryüzünün iç kısmının soğuk olduğuna inanıp inanmadığını sordu.

Humboldt bu konuda güvence verdi.

Ama o zaman evlenmen lazım.

Humboldt kızardı.

Werner yanaklarını şişirdi, entrikacı bir yüz ifadesi takındı ve sevgilisi olup olmadığını sordu.

Bu yalnızca engel oluşturur, dedi Humboldt. İnsan, hayatta önemli bir planı yoksa evlenir.

Werner gözünü dikerek ona baktı.

Öyle iddia edilir, dedi Humboldt çabucak. Elbette haksız yere!

Bekâr bir adamdan, dedi Werner, asla iyi bir neptünist çıkmamıştır.

Humboldt akademinin müfredatını çeyrek yılda bitirdi. Sabahları altı saat toprak altındaydı, akşamüstleri derslere giriyor, akşam ve gecenin yarısı ertesi gün için ders çalışıyordu. Arkadaşı yoktu, kardeşi onu düğününe davet ettiğindeyse –kendisine yakışan bir kadın bulmuş, dünyada eşi benzeri yokmuş– kibarca yanıt vererek gelemeyeceğini, zamanı olmadığını söyledi. Azalmayan, ancak yavaş yavaş katlanılan bir acıya alışır gibi kapalı alan korkusuna alışıncaya dek, topraktaki en alçak boşluklardan sürünerek geçti. Isı ölçümleri yaptı: Derinlere indikçe ısı artıyordu, bu da Abraham Werner'in tüm öğretileriyle çelişiyordu. En derindeki mağaraların karanlığında bile bitkilerin yetiştiği dikkatini çekti. Yaşam hiçbir yerde sona ermiyor gibiydi, her yerde yosunlar ve fışkırmış otlar, herhangi bir tür kavruk bitki bulunuyordu. Ona ürkütücü geliyorlardı, bu nedenle onları parçalara ayırıp inceliyor, sınıflarına göre düzenliyor ve buna ilişkin makale yazıyordu. Yıllar sonra, ölüler çukurunda benzer bitkiler gördüğünde, buna hazırlıklıydı.

Okulu bitirdi ve bir üniforması oldu. Nereye giderse gitsin onu giyecekti. Görev unvanı, madencilik ve metalürji bakanlığında müfettiş adaylığıydı. Buna bu kadar sevindiği için kendinden utandığını yazdı kardeşine.

Birkaç ay sonra Prusya'nın en güvenilir maden ocağı müfettişi olmuştu bile. Dökümhanelere, turba çıkarma yerlerine ve kraliyet porselenlerinin üretildiği yüksek fırınlara yolu düştü; her yerde, not alma hızıyla işçileri korkuttu. Sürekli yollardaydı, hemen hemen hiç uyumuyor ve yemek yemiyor, neler olduğunu kendi de bilmiyordu. Kendisinde, aklını yitirdiğinden korkmasına yol açan bir şeyler olduğunu yazdı kardeşine.

Tesadüfen Galvani'nin akım ve kurbağalarla ilgili kitabı eline geçti. Galvani, koparılmış kurbağa uyluklarını iki farklı metale bağlamış ve uyluklar canlıymış gibi titremişti. Bu durum, içlerinde hâlâ yaşama gücü olan uyluklardan mı kaynaklanıyordu, yoksa hareket dışarıdan, metallerin farkından gelmişti de kurbağanın parçaları tarafından görünür mü kılınmıştı? Humboldt bunu ortaya çıkarmaya karar verdi.

Gömleğini çıkardı, yatağa uzandı ve bir uşağa, damardan kan almaya yarayan iki bandı sırtına yapıştırması talimatını verdi. Uşak söyleneni yaptı, Humboldt'un derisinden iki büyük kabarcık çıktı. Şimdi de kabarcıkları kesip açması gerekiyordu! Uşak duraksadı, Humboldt sesini yükseltmek zorunda kaldı, uşak neşteri aldı. O kadar keskindi ki, kesik hemen hemen hiç acımadı. Yere kan damladı. Humboldt, yaralardan birine bir parça çinko koymasını emretti.

Uşak ara verip veremeyeceğini sordu, kendini iyi hissetmiyordu.

Humboldt aptallık etmemesini rica etti. Bir gümüş parçası ikinci yaraya değince, acılı bir zonklama hissi sırt kaslarından geçip başına kadar çıktı. Titreyen eliyle not

aldı: *Musculus cucularis*, art kafa kemiği, sırt omur kemiğinin dikenimsi uzantıları. Kuşkusuz burada elektrik vardı. Bir daha gümüş! Düzenli aralıklarla dört vuruş saydı, sonra nesnelerin renkleri silindi.

Yeniden kendine geldiğinde, uşak yerde oturuyordu, yüzü solgun, elleri kanlıydı.

Devam, dedi Humboldt ve garip bir korkuyla anladı ki, içinde bir şey bundan zevk alıyordu. Şimdi kurbağalar!

Olmaz, dedi uşak.

Humboldt, yeni bir iş mi aramak istediğini sordu.

Uşak özenle temizlenmiş dört ölü kurbağayı Humboldt'un kanlı sırtına koydu. Ama artık yeter, dedi, insanız yani.

Humboldt onu dikkate almayıp emretti: Yine gümüş! Vuruşlar gelmeye başladı. Her birinde –aynada görüyordu– kurbağa bedenleri canlı gibi sıçrıyordu. Dişlerini yastığa geçirdi, gözyaşlarından kumaş ıslandı. Uşak histerik bir biçimde kıkır kıkır gülüyordu, Humboldt not almak istiyordu, ama ellerinde derman yoktu. Zahmetle ayağa kalktı. İki yaradan sıvı aktı, o kadar asitliydi ki derisini yaktı. Humboldt birazını küçük bir cam tüpte toplamaya çalıştı, ama omzu şişmişti, dönemedi. Uşağa baktı.

Adam başını iki yana salladı.

Pekâlâ, dedi Humboldt, öyleyse Tanrı aşkına doktoru alıp getir! Yüzünü sildi ve yeniden ellerini kullanıp gerekli şeyleri yazabilecek hale gelene dek bekledi. Akım geçmişti, bunu hissetmişti; kendi bedeninden ve kurbağalardan değil, metallerin kimyasal uyumsuzluğundan kaynaklanmıştı.

Burada olup biteni doktora açıklamak kolay değildi. Uşak ertesi hafta işten ayrıldı, iki yara izi kaldı ve iletken madde olarak canlı kas lifi üzerine yazdığı makale Humboldt'un bilimsel ününün temelini attı.

Sen şaşırdın galiba, diye yazdı kardeşi Jena'dan. Şu-

nu aklından çıkarma: İnsanın kendi bedenine karşı da ahlaki sorumlulukları vardır, ıvır zıvır değil ki bu; sana rica ediyorum, gel! Schiller seninle tanışmak istiyor.

Beni yanlış anlıyorsun, diye yanıt verdi Humboldt. İnsanın kötü sonuçlar yaşamaya hazır olduğunu ortaya çıkardım, ama acıdan korktuğu için birçok bilgiyi atlıyor. Oysa acı çekmeye karar veren, öyle şeyler kavrar ki... Kalemi bıraktı, omzunu ovdu ve kâğıdı buruşturdu. Bizim kardeşliğimiz, diye yeniden başladı, niçin bana asıl bilmece gibi görünüyor? Hem biriz hem de çift, sen benim olmamam gereken şeysin, ben de senin olamayacağın şeyim, iki kişi var olmalıyız, birlikte, isteyelim ya da istemeyelim, başka herkesten daha yakınız. Hem niçin bana öyle geliyor ki, büyüklüğümüz sonuçsuz kalacak ve ne başarırsak başaralım bir hiçmiş gibi kaybolup gidecek, ta ki karşılıklı büyümüş isimlerimiz yeniden bir bütün olana, zayıflayana dek? Birdenbire durdu, sonra kâğıdı yırtıp parça parça etti.

Freiberg madenindeki bitkileri incelemek için madenci fenerini geliştirdi: bir tüp gazdan beslenen, havasız ortamlarda da ışık veren bir alev. Az kalsın onu öldürecekti. Henüz araştırılmamış bir ocağa indi, lambayı koydu ve birkaç dakika sonra bayıldı. Ölmek üzereyken tropikal sarmaşıklar gördü, gözünün önünde kadın bedenlerine dönüştüler, çığlık atarak kendine geldi. Freiberg Akademisi'nin eski öğrencilerinden Andreas del Rio adlı bir İspanyol onu bulmuş ve yukarı taşımıştı. Humboldt utançtan doğru düzgün teşekkür bile edemedi.

Bir aylık sıkı çalışmayla bir solunum makinesi geliştirdi: Bir hava torbasından çıkan iki hortum, bir solunum maskesine bağlanıyordu. Aleti takıp aşağı indi. Başlayan halüsinasyonlara taş gibi bir yüzle dayandı. Neden sonra –dizlerinin bağı çözüldü ve baş dönmesi mum alevini büyütüp bir yangına çevirdi– supabı açtı ve kadınların

yeniden bitkilere, bitkilerin de bir hiçe dönüşmesini korkuyla izledi. Saatlerce serin karanlıkta kaldı. Gün ışığına çıktığında, Kunth'un onu annesinin ölüm döşeğine çağıran mektubu kendisini bekliyordu.

Olması gerektiği gibi, bulabildiği en hızlı ata atladı. Yağmur yüzüne çarpıyor, paltosu dalgalanıyordu, iki kez eyerden kayıp çamurun içine düştü. Tıraşsız ve kir içinde oraya vardı ve böyle durumlarda neyin kabullenildiğini bildiğinden, soluk soluğa kalmış gibi yaptı. Kunth onaylayarak başını salladı, hep birlikte kadının başucuna oturdular ve acının onun yüzünü yabancı bir şeye dönüştürmesini izlediler. İllet onu içten içe kavurmuştu, yanakları çökmüş, çenesi uzamış ve burnu birden çarpılmıştı, damarlardan alınan kan yüzünden neredeyse kan kaybından ölüyordu. Humboldt onun elini tutarken, akşamüstü akşama döndü ve bir ulak kardeşinden mektup getirdi, Weimar'daki acil işleri yüzünden gelemediği için özür diliyordu. Gece olunca annesi fırlayıp doğruldu ve tiz çığlıklar atmaya başladı. Uyku ilacı işe yaramıyordu, damardan yeniden kan alınması da onu yatıştırmadı; onun nezaket kurallarına bu kadar aykırı davranabilmesi Humboldt'a akıl almaz geliyordu. Gece yarısına doğru çığlıklarının tonu o kadar pervasızca yükseldi; şahlanan bedeninin o kadar derinliklerinden yükseliyor gibi oldu ki, şehvetin doruk noktasını yaşıyordu sanki. Humboldt gözlerini yumup bekledi. Ancak iki saat sonra sustu kadın. Hava aydınlanınca anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı, güneş öğleden önce göğe yükselirken, oğluna baktı ve dik durmasını, böyle kaykılmasının yakışık almadığını söyledi. Sonra başını çevirdi, gözleri cam gibi oldu ve Humboldt hayatının ilk ölüsünü gördü.

Kunth elini onun omzuna koydu. Bu ailenin bana ne ifade ettiğini kimse tam olarak anlayamaz.

Hayır, dedi Humboldt, birisi ona sufle edermiş gibi,

ben anlayabiliyorum ve hiçbir zaman unutmayacağım.

Kunth duygulanarak iç çekti. Şimdi biliyordu ki, bundan sonra da maaşını alacaktı.

Öğleden sonra hizmetliler Humboldt'u sarayın önünde bir aşağı bir yukarı gidip gelirken gördüler, tepecikleri aşıyor, gölün çevresini dolanıyordu, bir deli gibi ağzı açık, yüzü göğe dönük. Onu hiç böyle görmemişlerdi. Ağır bir sarsıntı geçirmiş olmalı, diyorlardı birbirlerine. Gerçekteyse, hiç bu kadar mutlu olmamıştı.

Bir hafta sonra görevinden ayrıldı. Bakanın aklı almadı. Böylesine genç yaşta bu kadar yüksek bir makam, yükselmesinin önünde sınır yoktu! Neden öyleyse?

Çünkü bunların hepsi çok az, diye yanıt verdi Humboldt. Parlayan gözleri ve hafifçe sarkık omuzlarıyla amirinin çalışma masasının önünde ufak tefek ama dimdik duruyordu. Çünkü artık nihayet yollara düşebileceğim.

Önce Weimar'a gitti, orada kardeşi onu Wieland, Herder ve Goethe'yle tanıştırdı. Goethe onu müttefiki olarak selamladı. Büyük Werner'in bütün öğrencileri benim dostumdur.

Yenidünya'ya yolculuk edeceğim, dedi Humboldt. Bunu henüz kimseyle paylaşmadım. Kimse beni alıkoyamaz, geriye canlı döneceğimi de hesaba katmıyorum.

Goethe onu bir kenara çekti ve farklı renklere boyanmış odalardan geçirip yüksek bir pencerenin yanına götürdü. Çok cüretkâr bir girişim, dedi. Öncelikle önemli olan, neptünistik kuramı desteklemek için yanardağları araştırmak. Yeryüzünün altında ateş yanmıyor. Doğanın en içinde kaynar lav yok. Ancak çarpık zihinler böyle çirkin düşüncelere kapılabilir.

Humboldt yanardağlara bakacağına söz verdi.

Goethe kollarını sırtında kavuşturdu. Ve kimden geldiğinizi hiçbir zaman unutmamalısınız.

Humboldt anlamadı.

Sizi kimin gönderdiğini aklınızdan çıkarmamalısınız. Goethe renkli odaların, Roma heykellerinin alçı kalıplarının, salonda kısık sesle sohbet eden adamların bulunduğu yöne doğru bir el hareketi yaptı. Humboldt'un ağabeyi uyaksız şiirin avantajlarından söz ediyordu, Wieland dikkatle başını salladı, divanda oturan Schiller çaktırmadan esnedi. Bizden geliyorsunuz, dedi Goethe, buradan. Denizaşırı yerlerde de bizim elçimiz olarak kalacaksınız.

Humboldt yolculuğa devam edip Salzburg'a gitti; orada, bir insanın o güne dek sahip olduğu en pahalı ölçüm aletlerini satın aldı. Hava basıncı için iki barometre, suyun kaynama noktasını ölçmek için bir hipsometre, kara ölçümü için bir teodolit, yapay ufku olan bir aynalı sekstant, katlanabilir bir cep sekstantı, yerkabuğunun manyetik gücünü belirlemeye yarayan bir enklinatoryum, havadaki nem için bir kıllı higrometre, havanın içerdiği oksijeni ölçmek için bir gazölçer, elektrik yüklerini toplamak için bir Leyden şişesi ve gökyüzünün mavisini ölçmek için bir siyanometre. Ayrıca, bir süredir Paris'te üretilen o ateş pahası saatlerden iki tane. Sarkaca ihtiyaç duymuyorlar, saniyeleri görünmeden, düzenli olarak salınan yaylarla, içeriden vuruyorlardı. İyi bakılırlarsa Paris saatinden sapmıyorlar, güneşin ufuk üzerindeki yüksekliğinin belirlenmesi ve sonra çizelgelere başvurulmasıyla, boylamın saptanmasına olanak sağlıyorlardı.

Bir yıl kalıp alıştırmalar yaptı. Salzburg'un her tepesini ölçtü, her gün hava basıncını belirledi, manyetik alanın haritasını çıkardı, havayı, suyu, toprağı ve gökyüzünün rengini inceledi. Her aleti söküp takma alıştırmaları yaptı, ta ki bunu gözü kapalı, tek ayak üstünde durarak, yağmurda ya da etrafında sineklerin uçuştuğu bir inek sürüsünün ortasında yapabilene dek. Salzburg'un yerlileri onun deli olduğunu düşünüyorlardı. Ama, biliyordu ki,

buna da alışmalıydı. Bir keresinde, kötü sonuçlar ve acıyı öğrenmek için bir hafta boyunca kolunu sırtına bağladı. Üniforma onu rahatsız ettiği için, ikinci bir tane diktirip geceleri yatakta da giydi. İşin püf noktası, hiçbir şeye göz yummamak, dedi ev sahibesi Bayan Schobel'a ve o kadar iğrendiği yağlı süt kesiğinden bir bardak daha rica etti.

Neden sonra Paris'e gitti; kardeşi orada, şaşırtıcı derecede akıllı çocuklarını kendi geliştirdiği katı bir sisteme göre yetiştirmek için işinden ayrılmıştı. Yengesi, ona tahammül edemiyordu. Onu ürkütücü bulduğunu söyledi, koşuşturması ona deliliğin bir biçimi gibi görünüyordu, genel olarak kocasının çarpıtılıp karikatüre dönmüş bir kopyası gibi geliyordu ona.

Çok da haksız sayılmayacağı yanıtını verdi kocası, adeta hamisi olduğu kardeşinin tüm çılgınlıklarından tamamen sorumlu olmak ona hiçbir zaman kolay gelmemişti.

Humboldt akademide insan sinirlerinin iletkenliği üzerine dersler verdi. Çiseleyen yağmurda, şehrin karşısındaki basıla basıla ezilmiş çimenlerde, Paris'i kutba bağlayan boylamın son bölümü ölçülürken hazır bulundu. Ölçüm yapılınca herkes şapkasını çıkardı ve el sıkıştı: Mesafenin on milyonda biri, metale dökülmüş halde, ileriki tüm uzunluk ölçümlerinin birimi haline gelecekti. Ona metre adını verdiler. Bir şey ölçüldüğünde, Humboldt her zaman büyük bir mutlulukla dolardı; bu kez coşkudan sarhoş olmuştu. Heyecandan birkaç gece uyuyamadı.

Keşif gezilerine ilişkin bilgi aldı. Lord Bristol adında biri Mısır'a gitmiş, ama hemen ardından casus diye hapse atılmıştı. Humboldt, müdürler heyetinin büyük Bougainville yönetiminde bir kâşif ekibini Güney Denizi'ne göndermek istediğini öğrendi, ama Bougainville bin yaşındaydı, bir duvar kadar sağırdı, bir taht koltuğunda oturup kendi kendine mırıldanır ve bir orkestra şefi gibi,

kime olduğunu kimsenin bilmediği hareketler yapardı. Humboldt onun önünde eğilince, bir piskoposa özgü el kol hareketleriyle onu kutsadı ve başıyla gitmesini işaret etti. Müdürler heyeti onun yerine Subay Baudin'i getirdi. Bu adam Humboldt'u dostça karşıladı ve yardım sözü verdi. Humboldt, kısa süre sonra, devletin ona verdiği bütün parayla birlikte yola çıkmıştı.

Bir akşam Humboldt'un evinin merdiveninde genç bir adam oturmuş, gümüş bir mataradan şnaps içiyordu, Humboldt yanlışlıkla onun eline basınca, adam küfrü patlattı. Humboldt özür diledi, ikisi konuşmaya başladılar. Adamın adı Aimé Bonpland'dı ve o da Baudin'le yolculuk etmek istiyordu. Yirmi beş yaşındaydı, ince uzun boyluydu, biraz da hırpani, bir-iki çiçek bozuğu vardı ve bir dişi eksikti, en önde. İkisi de birbirine baktı; birinin öteki için başka herhangi bir insandan daha önemli olduğuna ilişkin aralarında gerçekten de bir önsezi mi oluşmuştu, yoksa sırf geriye dönüp düşündüklerinde mi onlara böyle görünmüştü, sonradan ikisi de söyleyemeyecekti.

La Rochelle'den geldiğini anlattı Bonpland, eyaletin alçak gökyüzüne bir hapishanenin çatısı gibi katlanmıştı. Her gün gitmek istemişti, sonra askerî doktor olmuş, ama üniversite onun unvanını tanımamıştı. Okulu sonradan bitirirken botanik öğrenimi görmüştü, tropikal bitkileri seviyordu, şimdiyse nereden başlayacağını bilmiyordu. La Rochelle'e geri dönmektense ölmeyi yeğlerim!

Humboldt, ona sarılıp sarılamayacağını sordu.

Hayır, dedi Bonpland irkilerek.

Arkamızda benzer şeyler bırakmışız, önümüzde ise aynı şeyler var, dedi Humboldt, işbirliği yaparsak bizi kim tutar? Elini uzattı.

Bonpland anlamadı.

Beraber gidebiliriz, diye açıkladı Humboldt, bana bir yol arkadaşı gerek, param var.

Bonpland ona dikkatle baktı ve şişenin kapağını kapadı.

İkimiz de genciz, dedi Humboldt, aynı zamanda kararlı; birlikte büyük işler yaparız. Yoksa Bonpland da böyle hissetmiyor muydu?

Bonpland böyle hissetmiyordu, ama Humboldt'un heyecanı bulaşıcıydı. Bu nedenle ve ayrıca elini uzatmış birini öylece bırakmak kabalık olduğundan, eli sıktı ve acıyla bağırmamak için kendini zor tuttu: Humboldt'un el sıkışı, ufak tefek adamdan beklediğinden daha sertti.

Peki ya şimdi?

Humboldt yanıt verdi: İspanya'dan başka nereye olabilir ki!

Kısa süre sonra kardeşler iki hükümdarın jestleriyle veda ettiler. Yengesinin saçlarının ucu veda öpücüğü sırasında yanağına değince, Humboldt çok utandı. Birbirlerini yine görüp görmeyeceklerini sordu.

Mutlaka göreceğiz, dedi ağabey. Bu ya da öteki dünyada. Kanlı canlı ya da ışıklar içinde.

Humboldt ile Bonpland atlara binip uzaklaştılar. Bonpland, yol arkadaşının kardeşiyle yengesi gözden kaybolana dek bir kez bile dönüp bakmamayı başardığını şaşkınlıkla gördü.

İspanya yolunda Humboldt her tepeyi ölçtü. Her dağa çıktı. Her kaya duvarından taş örnekleri çıkardı. Oksijen maskesiyle her mağarayı en dipteki bölmesine dek araştırdı. Güneşi sekstantın merceğinden sabitlemesini izleyen yerli halk onları yıldızlara tapınan paganlar sanıp taşa tutunca, atlara atladıkları gibi dörtnala kaçmak zorunda kaldılar. İlk iki seferde yara almadan kurtuldular, üçüncüsünde Bonpland kötü bir sıyrık aldı.

Hayret etmeye başladı. Buna gerek var mı, diye sordu, sonuçta buraya geçerken uğradık, yalnızca Madrid'e gitmek istiyoruz ve basıp gidersek çok daha çabuk varırız, Tanrı aşkına.

Humboldt düşünüp taşındı. Hayır, dedi sonra, üzgünüm. Yüksekliği bilinmeyen bir tepe aklı gücendirir ve beni huzursuz eder. Bir insan sürekli kendi konumunu belirlemeden hareket edemez. Ne kadar küçük olsa da, bir bilmece yol kenarında bırakılamaz.

O andan itibaren, Humboldt rahatsız edilmeden ölçümler yapabilsin diye, geceleri yolculuk ettiler. Plan koordinatlarını şimdiye dek yapıldığından daha net belirlemek gerek. İspanya haritaları kesin değil. İnsan nereye at sürdüğünü bilmek ister.

Ama bunu biliyoruz, diye sesini yükseltti Bonpland. İşte köy yolu, Madrid'e gidiyor. Daha fazlasına ihtiyacımız yok!

Önemli olan, yol değil, diye yanıtladı Humboldt. Önemli olan ilke.

Başkentin yakınlarında gün ışığı gümüşi bir tona büründü. Çok geçmeden ağaçlar azaldı. İspanya'nın ortası havza değil, diye açıkladı Humboldt. Coğrafyacılar bir kez daha yanıldılar. Daha çok bir yayla ve bir zamanlar ada olarak tarihöncesi bir denizden yükseldi.

Gayet tabii, dedi Bonpland ve şişesinden bir yudum aldı. Ada olarak.

Madrid'de Bakan Manuel de Urquijo hüküm sürüyordu. Herkes onun kraliçeyle yattığını biliyordu. Kral güçsüzdü, çocukları onu küçümsüyorlardı, ülke onu gülünç buluyordu. Urquijo'dan başka yol yoktu, çünkü sömürgeler yabancılara kapalıydı, bir istisna da hiç olmamıştı. Humboldt Prusya, Belçika, Hollanda ve Fransa büyükelçilerine gitti. Geceleri çalışıp İspanyolca öğrendi.

Bonpland, Humboldt'a hiç uyuyup uyumadığını sordu.

Uykudan uzak durabilirsem, diye yanıtladı Humboldt, uyumam.

Bir ay sonra, Aranjuez Sarayı'nda Urquijo'nun huzu-

runa çıkmayı başarmıştı. Bakan çok şişman, gergin ve kaygılıydı. Bir yanlış anlamadan ötürü ve belki de bir keresinde Paracelsus'tan duymuş olduğundan, Humboldt'u bir Alman doktor sandı ve ona cinsel gücü artırıcı bir ilaç sordu.

Efendim?

Bakan onu taş salonun karanlık bir köşesine götürdü, elini omzuna koydu ve sesini alçalttı. Konu eğlence değil. Ülke üzerindeki kudretim kraliçe üzerindeki kudretimden kaynaklanıyor. O artık genç bir kadın değil, ben de genç bir adam değilim.

Humboldt gözlerini kırpıştırarak pencereden baktı. Beyaz öğle ışığında park alanı gerçekdışı bir simetriyle yayılıyordu. Bir Emevi çeşmesinden fışkıran su tembel tembel pırıldıyordu.

Yapacak çok şey var, dedi Urquijo. Engizisyon hâlâ güçlü, köleliğin kaldırılmasına daha çok var. İnsanlar her yerde fısır fısır konuşuyor. Daha ne kadar dayanabileceğimi bilmiyorum. Kelimenin tam anlamıyla. Kendimi yeterince açık ifade edebildim mi?

Humboldt sıkılı yumruklarla ağır ağır Urquijo'nun çalışma masasına gitti, tüy kalemi mürekkebe batırdı ve bir reçete yazdı. Deniz seviyesinin altındaki Amazon bölgesinden kınakına, Orta Afrika'dan haşhaş ekstresi, Sibirya savanlarından yosun ve Marco Polo'nun seyahatnamesinde adı geçen, efsaneleşmiş bir çiçek. Hepsi iyice kaynatılacak, üç kere süzülecek. Yavaş yavaş içilecek, iki günde bir. Bütün malzemeleri toplamak yıllar sürerdi. Duraksayarak Urquijo'ya kâğıdı uzattı.

Yabancılar daha önce hiç böyle belgeler almamıştı. Baron von Humboldt ile asistanına her türlü destek verilecekti. Konuk edilecek, dostça davranılacak, ilgilerini çeken her yere girmelerine izin verilecek ve imparatorluğun tüm gemileriyle yolculuk edebileceklerdi.

Şimdi, dedi Humboldt, yalnızca İngiliz ablukasını aşmamız gerekiyor.

Bonpland, burada neden asistan yazdığını sordu.

Bilmiyorum, dedi Humboldt dalgın dalgın. Bir yanlış anlama.

Değiştirilebilir mi?

Bu iyi bir fikir değil, dedi Humboldt. Böyle geçiş belgeleri Tanrı'nın bir lütfudur. Bunlar kurcalanmaz, insan bunları alıp yola koyulur.

La Coruña'dan tropikal bölgelere kalkan ilk firkateyne bindiler. Rüzgâr batıdan sert esiyordu, deniz çok dalgalıydı. Humboldt güvertedeki açılır kapanır sandalyede oturuyordu. Hiç olmadığı kadar özgür hissediyordu kendini. Neyse ki, diye yazdı günlüğüne, beni hiç deniz tutmaz. Sonra kusmak zorunda kaldı. Bu da bir irade sorunuydu! Dikkatini iyice toplayarak ve yalnızca bazen küpeşteden eğilmek için ara vererek, yola çıkma duygusu, denizin üzerine çöken gece ve karanlıkta gözden kaybolan sahil ışıkları üzerine üç sayfa yazdı. Sabaha kadar kaptanın yanında durdu ve gemiyi rotada tutarken onu gözlemledi. Sonra kendi sekstantını çıkardı. Öğleye doğru başını iki yana sallamaya başladı. Akşamüstü saat dörtte aleti bir kenara bıraktı ve kaptana niçin bu kadar üstünkörü çalıştığını sordu.

Ben bu işi otuz yıldır yapıyorum, dedi kaptan.

Özür dileyerek söylemek isterim ki, dedi Humboldt, buna şaşırdım.

Bu iş matematik için yapılmaz, dedi kaptan, denizi aşmak için yapılır. Aşağı yukarı enlem boyunca gidilir ve bir süre sonra hedefe varılır.

Bulantıya karşı savaşmaktan saldırganlaşan Humboldt, titizlik bir insana hiçbir şey ifade etmiyorsa, o insan nasıl yaşayabilir ki, diye sordu.

Gayet iyi yaşayabilir, dedi kaptan. Üstelik bu, özgür

bir gemi. Birisi bir şeyi uygun bulmazsa, istediği zaman gemiden ayrılabilir.

Tenerif'e varmadan hemen önce bir deniz canavarı gördüler. Uzakta, ufkun önünde neredeyse saydam halde, sudan bir yılan gövdesi yükseldi, iki halka oluşturdu ve dürbünle çok belirgin olarak fark edilebilen, mücevher gibi gözlerle onlara baktı. Ağzının çevresinden sakal teli inceliğinde lifler sarkıyordu. Yeniden suya dalmasından birkaç saniye sonra, herkes hayal gördüğünü sandı. Belki de pis kokulardandır, dedi Humboldt ya da kötü yemekten. Bu konuya ilişkin hiçbir şey yazmamaya karar verdi.

Stokları tazelemek için gemi iki gün demirli kaldı. Daha limanda bir grup satıcı kadın çevrelerini sardı, onlara dokunup gülerek ellerini vücutlarında gezdirdiler. Bonpland bir tanesiyle birlikte gitmek istedi, ama Humboldt onu kurallara uymaya sertçe davet etti. Bir tanesi Humboldt'un arkasına geçti, iki çıplak kol boynuna dolandı, saçları onun omuzlarına döküldü. Humboldt kurtulmak istedi, ancak kadının küpelerinden biri redingotunun tokalarından birine takılmıştı. Kadınlar gülüştüler, Humboldt ellerini nereye koyacağını bilemiyordu. Sonunda kadın kikirdeyerek geriye sıçradı, Bonpland da gülümsedi, ama Humboldt'un yüzündeki ifadeyi görünce ciddileşti.

Burada bir yanardağ var, dedi Humboldt titrek bir sesle, zamanımız çok az, dalga geçmenin âlemi yok!

İki rehber tutup dağa çıktılar. Bir kestane ormanının ardından eğreltiotları geldi, sonra da katırtırnağıyla dolu kumlu bir düzlük. Humboldt, bulundukları yüksekliği Pascal'in yöntemine göre hava basıncını ölçerek belirledi. Hâlâ karla dolu olan bir mağarada gecelediler. Soğuktan donmuş halde, korunaklı girişe yataklarını serdiler. Ay gökyüzünde küçük ve donuk duruyor, bazen yarasa-

lar geçiyor, dağın zirvesinin gölgesi altlarındaki bulut örtüsüne keskin hatlarla düşüyordu.

Bütün Tenerif, diye açıkladı Humboldt rehberlerine, denizden yükselen tek bir dağ. İlginizi çekmiyor mu bu?

Dürüst olmak gerekirse, dedi içlerinden biri, pek değil.

Ertesi sabah, rehberlerin de yolu bilmediklerinin farkına vardılar. Buraya hiç çıkmadınız mı, diye sordu Humboldt.

Hayır, dedi öteki rehber. Neden çıkalım ki?

Zirvenin çevresindeki çakıl tarlasında güçbela yürünüyordu; her kayıp düşüşlerinde vadiye taşlar yuvarlanıyordu. Rehberlerden biri tutunamayıp düştü ve su şişelerini kırdı. Susamış halde ve elleri kanayarak, büyük bir zahmetle zirveye çıktılar. Yanardağ çanağı yüzyıllardır soğuyup katılaşmıştı, tabanı taşlaşmış lavla kaplıydı. Görüş mesafesi Palma'ya, Gomera'ya ve Lanzarote'nin pusla sarmalanmış dağlarına dek uzanıyordu. Humboldt barometre ve sekstantla dağların yüksekliklerini kontrol ederken, rehberler düşmanca bir tavırla yere çömelip oturdular, Bonpland ise soğuktan donarak gözlerini uzaklara dikti.

Akşama doğru susuzluktan neredeyse ölmüş halde Orotava bahçelerine geldiler. Humboldt sersemlemiş halde Yenidünya'nın ilk bitkilerini gördü. Bir palmiyenin gövdesinde güneşlenen tüylü bir örümceğin görüntüsü, içini korku ve mutlulukla doldurdu. Ancak o zaman kardeşkanı ağacını fark etti.

Arkasına döndü, ancak Bonpland ortadan kaybolmuştu. Ağaç dev gibiydi ve herhalde binlerce yıllıktı. İspanyollardan ve eski halklardan önce bile buradaydı. İsa ve Buda'dan, Platon ve Timur'dan önce buradaydı. Humboldt saatine kulak kabarttı. Tik-tak diye ses çıkararak zamanı nasıl içinde taşıyorsa, bu ağaç da zamana direniyordu: zamanın akışının kesildiği bir engel. Hum-

boldt çatlaklı ağaç gövdesine dokundu. Ta yukarıda dallar birbirinden ayrılıyor, yüzlerce kuşun cıvıltısı havaya karışıyordu. Şefkatle kabuğu okşadı. Her şey ölüyordu, tüm insanlar, tüm hayvanlar, sürekli. Bir şey hariç. Yanağını ağaca dayadı, sonra geri çekildi ve kendisini gören oldu mu diye korkuyla çevresine bakındı. Çabucak gözyaşlarını silip Bonpland'ı aramaya koyuldu.

Fransız mı? Limandaki bir balıkçı tahta bir kulübeyi gösterdi.

Humboldt kapıyı açtı ve Bonpland'ın çıplak sırtını esmer, çıplak bir kadının üzerinde gördü. Kapıyı çarparak kapattı, aceleyle gemiye gitti, Bonpland'ın koşar adım arkasından geldiğini duyunca durmadı, Bonpland, gömleğini omuzlarına atmış, pantolonu hâlâ kolunda, soluk soluğa özür dilerken bile yavaşlamadı.

Böyle bir şey bir kez daha olursa, dedi Humboldt, işbirliğine sona ermiş gözüyle bakarım.

Haydi ama, diye soludu Bonpland, yürürken gömleğini giyerek. Bazen insanın canı çeker, bunu anlamak bu kadar zor mu? Sen de erkeksin!

Humboldt onu nişanlısını düşünmeye davet etti.

Yok ki, dedi Bonpland ve pantolonunu giydi. Kimsem yok!

İnsan hayvan değildir, dedi Humboldt.

Bazen öyledir, dedi Bonpland.

Humboldt ona hiç Kant okuyup okumadığını sordu.

Bir Fransız yabancıları okumaz.

Bunu tartışmak istemiyorum, dedi Humboldt. Bir kez daha böyle bir şey olsun, yollarımız ayrılır. Bunu kabul edebilecek miydi?

Ulu Tanrım, dedi Bonpland.

Bunu kabul edebilecek miydi?

Bonpland anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak pantolonunu iliklediği.

Birkaç gün sonra gemi dönenceyi geçti. Humboldt, tam o sırada kısık bir gaz lambasının ışığında yüzme kesesini açmakta olduğu balığı bir kenara koydu ve başını kaldırıp Güney Takımyıldızı'nın belirgin noktalarına baktı. Yeni yarımkürenin takımyıldızları, ancak kısmen atlaslarda toplanmış halde. Yerin ve göğün öbür yarısı.

Hiç beklenmedik bir anda bir yumuşakça sürüsünün içine girdiler. Kırmızı denizanalarının karşı akımı o kadar şiddetliydi ki, gemi yavaşça geriye doğru hareket etti. Bonpland hayvanlardan ikisini çekip çıkardı. Kendimi tuhaf hissediyorum, dedi. Niçin bilmiyorum, ama burada ters giden bir şeyler var.

Ertesi sabah ateş patlak verdi. Güvertenin altı leş gibi kokuyordu, geceleri hastalar inliyor, açıkhavada bile ortalık kusmuk kokuyordu. Gemi doktoru yanına kınakına almamıştı: Yeni moda saçmalık; damarı kesip kan almak denenmiş bir şey ve çok daha etkili! Barcelonalı genç bir denizci üçüncü tedavide kan kaybından öldü. Bir başkasının hezeyanı o kadar şiddetliydi ki kaçmaya çalıştı, ancak birkaç kulaçtan sonra gücü tükendi, hemen suya bir sandal indirip onu tutmasalar az kalsın boğulacaktı. Bonpland duvara bağlı yatağında hasta hasta yatarken, kaynar rom içip hiçbir işe yaramazken, Humboldt her iki yumuşakçayı da mikroskop altında kesip parçalara ayırdı, on beş dakikada bir hava basıncını, göğün rengini ve suyun sıcaklığını saptadı, her otuz dakikada bir çekülü aşağı sallandırıp sonuçları kalın bir seyir defterine kaydetti. Hele şimdi, diye açıkladı güçlükle soluk alan Bonpland'a, zayıflığın hiç sırası değil. Nitekim çalışmak işe yarıyordu. Sayılar düzensizliği ortadan kaldırıyordu. Ateşinkini bile.

Bonpland ona, azıcık da olsa deniz tutmadı mı, diye sordu.

Bilmiyorum. Görmezlikten gelmeye karar verdim,

yani farkında değilim. Elbette bazen kusmak zorunda kalıyorum. Ancak bu artık pek de dikkatimi çekmiyor.

Akşam bir sonraki ölü, suyun dibini boyladı.

Bu beni tedirgin ediyor, dedi Humboldt kaptana. Ateş benim keşif gezimi tehlikeye atmamalı. Veracruz'a kadar sizinle gitmeyip dört gün içinde gemiden inmeye karar verdim.

İyi bir yüzücü müsünüz, diye sordu kaptan.

Buna gerek yok, dedi Humboldt, üç gün içinde sabah altıya doğru adaları göreceğiz, bir gün sonra da karaya ulaşacağız. Hesapladım.

Şu sıra kesilip biçilecek bir şey yok mu, diye sordu kaptan.

Benimle dalga mı geçiyorsunuz, diye sordu Humboldt kaşlarını çatarak.

Kesinlikle hayır, teori ile uygulama arasındaki uçurumu anımsatmak istiyorum yalnızca. Hesaplamalara saygım var, ama bu okul ödevi değil, bu okyanus. Kimse akıntıları ve rüzgârları önceden kestiremez. Karanın görünmesi bu kadar kesin bir biçimde önceden bilinemez.

Üçüncü günün sabahı erkenden pusun içinde yavaş yavaş bir sahilin hatları oluştu.

Trinidad, dedi Humboldt sakin sakin.

Pek sayılmaz. Kaptan deniz haritasını gösterdi.

Bu harita kesin değil, dedi Humboldt. Eski ile yeni kıta arasındaki uzaklık besbelli yanlış tahmin edilmiş. Henüz kimse akıntıları titizlikle ölçmedi. Eğer uygunsa, yarın erkenden Terra Firma'ya geçeceğim.

Büyük bir ırmağın ağzında gemiden indiler. Irmak o kadar güçlüydü ki, deniz köpüren tatlı sudan oluşuyor gibiydi. Üç sandal araç ve gereçlerinin olduğu sandıkları karaya çıkarırken, kusursuz Prusya üniformalı Humboldt selam durarak kaptana veda etti. Daha karşılarında ağır ağır sallanan karaya doğru onları götüren sandaldayken,

kardeşine berrak hava, sıcak rüzgâr, hindistancevizi ağaçları ve flamingolardan söz eden bir mektup yazmaya başladı. Bu mektubun eline ne zaman ulaşacağını bilmiyorum, ancak gazetede çıkmasını sağla. Dünya benden haberdar olmalı. Onun umurunda olmazsam, çok yanılmışım demektir.

Öğretmen

Profesöre eski anıları soranlar, böyle bir şey olmadığı yanıtını alırlardı. Anılar, gravürlerden ya da posta gönderilerinden farklı olarak, tarihsiz olurmuş. İnsan, belleğinde, bazen düşünüp taşınarak doğru sıraya sokabileceği şeyler bulurmuş.

Örneğin, harçlığını yanlış sayan babasını düzelttiği o akşamüstüne ilişkin anı cansız ve ikinci sınıf geliyordu. Belki de çok sık anlatıldığını duymuştu; çarpıtılmış ve gerçekdışı görünüyordu ona. Diğer bütün anılar annesiyle ilgiliydi. Düşmüştü, annesi onu avuttu; ağladı, annesi gözyaşlarını sildi; uyuyamadı, annesi ona ninni söyledi; mahalleden bir oğlan onu dövmeye kalktı, ama annesi bunu gördü, peşinden koştu, onu yakaladı, dizinin arasına sıkıştırdı, kan revan içinde ve sağırlaşmış halde yürüyüp gidene dek yüzüne vurdu. Annesini anlatılamayacak kadar seviyordu. Başına bir şey gelse, ölürdü. Lafın gelişi değil. Bunu atlatamayacağını biliyordu. Üç yaşındayken böyle olmuştu, otuz yıl sonra da durum farklı değildi.

Babası bahçıvandı, çoğunlukla elleri pisti, az kazanırdı ve ne zaman konuşsa, şikâyet eder ya da emirler verirdi. Bir Alman, derdi sürekli, akşam yorgun argın patates çorbası içerken, asla kambur oturmayan biridir. Bir keresinde Gauss sordu: Bu kadar mı? Bir Alman olmak için bu

yeterli mi? Babası inanılmayacak kadar uzun süre düşünüp taşındı. Sonra başını evet anlamında salladı.

Annesi balıketli ve melankolikti, Gauss onun yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, hayal kurmak ve ağlamak dışında bir şey yaptığını hiç görmedi. Okuma yazma bilmiyordu. Yaşlanmakta olduğu Gauss'un erkenden dikkatini çekmişti. Derisi sıkılığını, bedeni biçimini yitirdi, gözlerinin ışıltısı giderek azaldı ve her yıl yüzünde yeni kırışıklar oluştu. Gauss her insanda böyle olduğunu biliyordu, ama annesinin durumu katlanılır gibi değildi. Kadın gözlerinin önünde eriyip gidiyordu ve o buna karşı hiçbir şey yapamıyordu.

Daha sonraki anıların çoğu uyuşukluk çevresinde dönüyordu. Uzun süre, insanların tiyatro oynadıklarını ya da hep kısa bir aradan sonra konuşmalarını veya hareket etmelerini öngören bir ritüeli uyguladıklarını sanmıştı. Bazen uyum sağlayabiliyordu, sonra yine dayanılmayacak gibi oluyordu. Ancak yavaş yavaş, bu aralara ihtiyaç duyduklarını ortaya çıkardı. Neden bu kadar yavaş, bu kadar zor ve zahmetli düşünüyorlardı? Sanki düşünceler, önceden çalıştırılması ve bir kolun çevrilmesiyle harekete geçirilmesi gereken bir makineden çıkıyordu, sanki canlı değillerdi ve kendiliğinden hareket ediyorlardı. Aralara uymazsa, insanların kızdığı dikkatini çekti. Elinden geleni yapıyor, ama çoğunlukla başarılı olamıyordu.

Kitaplardaki, çoğu yetişkine hitap eden, ama annesiyle kendisine hitap etmeyen siyah işaretler de onu rahatsız ediyordu. Bir pazar akşamüstü, ne duruyorsun orada öyle delikanlı, diyen babası ona birkaçını açıkladı: uzun kirişli olanı, aşağısı çok açık olanı, yarım ve tam daireyi. Sonra sayfaya uzun uzun baktı, ta ki henüz bilmedikleri tamamen kendiliğinden tamamlanana ve birdenbire sözcükler ortaya çıkana dek. Sayfaları çevirdi, bu kez daha hızlı gitti, birkaç saat sonra okuyabiliyordu

ve aynı akşam, sıkıcı olan ve boyuna İsa'nın gözyaşlarından ve günahkâr yüreğin aşk pişmanlığından söz eden kitabı bitirdi. Annesine de işaretleri açıklamak için kitabı götürdü, ama kadın üzgün üzgün gülerek başını iki yana salladı. O anda, kimsenin aklını kullanmak istemediğini kavradı. İnsanlar huzur istiyordu. Yemek ve uyumak istiyorlardı, kendilerine nazik davranılmasını istiyorlardı. Düşünmek istemiyorlardı.

Okuldaki öğretmenin adı Büttner'di ve dayak atmayı severdi. Sert ve her şeyden elini eteğini çekmiş biri gibi davranırdı, yalnızca zaman zaman yüz ifadesi vurmaktan ne kadar hoşlandığını ele verirdi. Üzerinde uzun uzun çalışmaları gereken ödevler vermeyi çok severdi, bunlar yine de pek yanlışsız çözülemezdi, öyle ki sonunda sopayı ortaya çıkarmak için bir vesile olurdu. Braunschweig'ın en yoksul semtiydi, buradaki çocukların hiçbiri daha üst bir okula gitmeyecek, kimse ellerinden başka bir şeyle çalışmayacaktı. Büttner'in ona katlanamadığını biliyordu. Ne kadar sessiz dursa da ve herkes gibi yavaş yanıt vermeye ne kadar çok uğraşsa da, Büttner'in güvensizliğini hissediyordu; öğretmen ona geri kalanlardan biraz daha sert vurmak için fırsat kolluyordu.

Ve sonra ona bir fırsat verdi.

Büttner, birden yüze kadar tüm sayıları toplamalarını istemişti. Saatler sürerdi bu, cezalandırılabilecek bir toplama hatası yapmadan başarılması da en iyi niyetle olanaksızdı. Haydi, diye sesini yükseltmişti Büttner, ağzı açık ayran budalası gibi bakmayın, başlayın, haydi! Gauss o gün her zamankinden daha mı yorgundu, yoksa düşünüp taşınmadan mı hareket etmişti, sonradan bunu söyleyemeyecekti. Öyle ya da böyle, kendini kontrol altında tutamamıştı ve üç dakika sonra, üzerine yalnızca tek bir satır yazılmış arduvaz tahtasıyla birlikte öğretmen kürsüsünün önünde duruyordu.

Evet, dedi Büttner ve sopaya sarıldı. Bakışları sonuca ilişti ve eli donup kaldı. Bunun ne olduğunu sordu.

Beş bin elli.

Ne?

Gauss'un sesi çıkmadı, hafifçe öksürüp boğazını temizledi, terledi. Keşke hâlâ yerinde olsaydı da, dinlemiyormuşçasına başları eğik oturan ötekiler gibi hesap yapsaydı. Birden yüze kadar tüm sayıları toplamaktı söz konusu olan. Yüz artı bir eşittir yüz bir. Doksan dokuz artı iki eşittir yüz bir. Doksan sekiz artı üç eşittir yüz bir. Hep yüz bir. Elli kez yapılabilirdi bu. Yani elli çarpı yüz bir.

Büttner susuyordu.

Beş bin elli, diye tekrarladı Gauss, Büttner'in bu seferlik anlayacağı umuduyla. Elli çarpı yüz bir eşittir beş bin elli. Burnunu ovuşturdu. Ağladı ağlayacaktı.

Tanrı belamı versin, dedi Büttner. Sonra uzun süre sustu. Yüzünde bir faaliyettir gidiyordu: Yanaklarını içine çekip çenesini uzattı, alnını ovuşturup burnuna hafifçe vurdu. Sonra Gauss'u yerine yolladı. Yerine oturup çeneni tut ve dersten sonra kal.

Gauss soluk aldı.

İtiraz ha, dedi Büttner ve hemen sopayı indirdi.

Böylece Gauss son dersten sonra eğik başıyla öğretmen kürsüsünün önünde belirdi. Büttner, ondan bunu tek başına hesapladığına ilişkin şeref sözü istedi, hem de her şeyi gören Tanrı'nın huzurunda. Gauss ona söz verdi, ama bunda hiçbir şey olmadığını, bir probleme yalnızca önyargı ve alışkanlıktan uzak bakmak gerektiğini, o zaman çözümünü kendiliğinden gösterdiğini açıklamaya kalkınca, Büttner sözünü kesip ona kalın bir kitap uzattı. Yüksek Aritmetik: onun hobisi. Eve götürüp göz gezdir. Ama dikkatle. Bir sayfa kıvrılsın, bir leke olsun, parmağının izi çıksın, sopayı indiririm, Tanrı affetsin.

Ertesi gün Gauss kitabı geri verdi.

Bu da ne demek oluyor, diye sordu Büttner. Elbette zor, ama bu kadar çabuk pes edilmez!

Gauss başını iki yana salladı, açıklamak istedi, yapamadı. Burnu aktı. Burnunu çekmek zorunda kaldı.

Ee, ne öyleyse!

Bitirdim, dedi kekeleyerek. İlginçti, teşekkür ederim. Büttner'e gözünü dikip baktı ve yeterli olması için dua etti.

Kimse bana yalan söyleyemez, dedi Büttner. Alman dilinin en zor ders kitabı bu. Kimse bir günde inceleyemez, hele sekiz yaşında sümüklü bir oğlan çocuğu hiç.

Gauss ne söyleyeceğini bilmiyordu.

Büttner çekingen ellerle kitaba sarıldı. Hazır ol, şimdi sana soru soracağım!

Yarım saat sonra Gauss'a boş boş bakıyordu. İyi bir öğretmen olmadığımı biliyorum. Ne bir eğilimim ne de özel yeteneklerim var. Ama şundan eminim: Liseye gitmezsen, boşuna yaşamış olursun. Onu belli belirsiz bir ifadeyle süzdü, sonra, muhtemelen duygulanmasıyla savaşmak için, sopaya sarıldı ve Gauss hayatının son dayağını yedi.

Aynı akşamüstü genç bir adam baba evinin kapısını çaldı. On yedi yaşındayım, adım Martin Bartels, matematik öğrenimi görüyor ve Büttner'in asistanı olarak çalışıyorum. Evin oğluyla iki çift laf etmek istiyorum.

Yalnızca bir oğlum var, dedi baba, o da sekiz yaşında.

O işte, dedi Bartels. Küçükbeyle haftada üç kez matematik çalışmak için izin istiyorum. Ders lafı etmek istemiyorum, çünkü bu kavram, gergin gergin gülümsedi, benim belki de öğrenciden daha çok şey öğreneceğim bir faaliyet için uygunsuz geliyor bana.

Babası dik durmasını istedi. Bunların hepsi saçmalık! Bir süre düşünüp taşındı. Öte yandan bunu engelleyecek bir şey yok.

Bir yıl boyunca birlikte çalıştılar. Başlangıçta Gauss, hiç olmazsa haftaların tekdüzeliğini kesen akşamüstlerini sevinçle bekliyordu, oysa matematikten pek hoşlanmıyordu, Latince derslerini yeğlerdi. Sonra sıkıcılaştı. Gerçi Bartels ötekiler kadar hantal düşünmüyordu, ama onunla da işler zahmetliydi.

Bartels, lisenin müdürüyle konuştuğunu anlattı. Babası izin verirse, Gauss orada boş bir yere yerleştirilecekti.

Gauss iç çekti.

Bir çocuğun hep üzgün olması yakışık almaz, dedi Bartels sitemle.

Gauss düşündü, bu söz ona ilginç geldi. Neden mi üzgündü? Belki de annesinin ölümünü gördüğü için. Dokusunun ne kadar ince, yanılsamanın ne kadar kaba örülmüş, arka tarafının ne kadar amatörce dikilmiş olduğu fark edilince, dünya böylesine hayal kırıklığı yarattığı için. Yalnızca sır ve unutuş bunu katlanılır kıldığı için. İnsanı her gün gerçeklikten koparan uyku olmadan buna dayanılamadığı için. Bakışlarını çevirememek üzüntüydü. Tetikte olmak üzüntüydü. Fark etmek, zavallı Bartels, ümitsizlikti. Neden mi, Bartels? Zaman hep geçtiği için.

Bartels ve Büttner birlikte, onun iplikhanede çalışmaması, liseye gitmesi gerektiği konusunda babasını ikna ettiler. Baba istemeye istemeye kabul etti ve ne olursa olsun dik durmasını öğütledi. Gauss çoktandır bahçıvanları işbaşında izlemiş ve insanların ahlaksızlığının değil, onun mesleğindeki kişilerde görülen kronik sırt ağrısının babasını rahat bırakmadığını anlamıştı. İki yeni gömlek ve papazın yanında bedava öğle yemeği kopardı.

Yüksekokul onu hayal kırıklığına uğrattı. Gerçekten de çok şey öğrenilmiyordu: biraz Latince, belagat, Yunanca, gülünç düzeyde matematik, biraz teoloji. Yeni sınıf arkadaşları eskilerden çok daha akıllı değildi, öğretmenler gerçi daha sık, ama hiç olmazsa daha yumuşak

vuruyorlardı. İlk öğle yemeklerinde papaz ona okulun nasıl gittiğini sordu.

Şöyle böyle, diye yanıt verdi.

Öğrenmek sana zor mu geliyor, diye sordu papaz.

Gauss burnunu yukarı kaldırıp başını iki yana salladı.

Ayağını denk al, dedi papaz.

Gauss şaşkınlıkla başını kaldırıp baktı.

Papaz ona sert bir ifadeyle baktı. Gurur ölümcül bir günahtır!

Gauss başını evet anlamında salladı.

Bunu hiç unutma, dedi papaz. Hayatın boyunca. İnsan ne kadar akıllı olursa olsun, alçakgönüllü kalmalıdır.

Neden?

Papaz özür diledi. Herhalde yanlış anladım.

Önemli değil, dedi Gauss, hiç önemli değil.

Hayır, dedi papaz, duymak istiyorum.

Tamamen teolojik anlamda kastediyorum, dedi Gauss. Tanrı insanı olduğu gibi yaratmış, ama sürekli ondan bunun için özür dilemek gerekiyor. Mantıklı değil bu.

Papaz, kulaklarında bir sorun olduğu tahminini dile getirdi.

Gauss çok pis bir mendil çıkarıp gürültüyle burnunu sildi. Bir şeyi yanlış anladığımdan eminim, ama bu bana neden ve etkinin kasıtlı olarak tersine çevrilmesi gibi görünüyor.

Bartels ona, Göttingen Üniversitesi'nde profesör olan saray danışmanı Zimmermann'ın yanında yeni bir bedava öğle yemeği ayarladı. Zimmermann ince uzun ve güler yüzlüydü, nezaketle karışık bir korku duymadan Gauss'a hiç bakmadı ve Braunschweig dükünün huzuruna çıkarken onu da yanında götürdü.

Gözkapaklarını kırpıştıran dost canlısı bir bey olan dük onları altın süslemeli bir odada bekliyordu. Odada o kadar çok mum yanıyordu ki gölge yoktu, yalnızca tavan

aynalarında yansımalar oluyordu; bu aynalar sayesinde başlarının üzerinde adeta kat kat açılmış ikinci bir oda süzülüyordu. Küçük deha bu muydu yani?

Gauss kendisine öğretilmiş olan reveransı yaptı. Çok yakında artık dük falan kalmayacağını biliyordu. O zaman mutlak hükümdarlar yalnızca kitaplarda okunacaktı ve bir tanesinin önünde durma, eğilme ve son sözünü bekleme düşüncesi, bütün insanlara yabancı ve masalsı gelecekti.

Bir şeyler hesapla, dedi dük.

Gauss öksürdü, ateş bastı ve başı dönmeye başladı. Mumlar neredeyse bütün havayı tüketiyordu. Alevlere baktı ve birdenbire, Profesör Lichtenberg'in haksız ve flojiston hipotezinin gereksiz olduğunu anladı. Yanan, akışkan madde değil, havanın kendisiydi.

İzninizle, dedi Zimmermann, ortada bir yanlış anlama var. Genç adamda kafadan hesaplama yeteneği yok. Tersine, hesap yapmada bile çok iyi değil. Ancak, zatıâlilerinin elbette bildiği gibi, matematiğin kafadan toplama yeteneğiyle ilgisi yoktur. İki hafta önce delikanlı, tamamen kendi kaynaklarıyla, gezegenler arasındaki uzaklıklara ilişkin Bode Yasası'nı türetti, ardından kendisinin bilmediği iki Euler teoremini yeniden keşfetti. Takvim aritmetiğine de şaşırtıcı katkılarda bulundu: Paskalya tarihinin hesaplanmasına yönelik formülü şu sıra tüm Almanya'da kullanılıyor. Geometrideki başarıları olağanüstü. Bazıları yayımlandı bile, her ne kadar şu ya da bu öğretmenin adıyla da olsa; çünkü oğlanın, erken gelen şöhretin zararlı etkisine maruz kalması istenmiyor.

Daha çok Latinceyle ilgileniyorum, dedi Gauss kısık sesle. Düzinelerce balad da biliyorum.

Biri bir şey mi söyledi, diye sordu dük.

Zimmermann, Gauss'un kaburgalarını dürttü. Özür dilerim, genç adam kaba koşullar altında yetişti, davranış

biçimi güzel değil. Ama yurdun ününü artıracak başarılara imza atması için yalnızca bir saray bursunun gerektiğine ben kefilim.

Yani şimdi hesap yapılmayacak mı, diye sordu dük.

Maalesef hayır, dedi Zimmermann.

Pekâlâ, dedi dük hayal kırıklığına uğramış halde. O zaman bursu yine de alsın. Ve gösterebileceği bir şey olursa, tekrar gelsin. Ben bilime çok meraklıyım. En sevdiğim vaftiz oğlum, küçük Alexander, Güney Amerika'da çiçek aramak için daha yeni yola çıktı. Belki burada böyle bir delikanlı daha yetiştirilir! Bir el hareketiyle onları uzaklaştırdı, Zimmermann ile Gauss da, alıştırma yaptıkları gibi, reveranslarla geri geri giderek kapıdan çıktılar.

Hemen ardından Pilâtre de Rozier şehre geldi. Marki d'Arland'la birlikte, Montgolfierlerin sıcak havayla doldurulmuş balona bağladıkları bir sepetin içinde, Paris üzerinde beş buçuk mil uçmuştu. Dediklerine göre, inişten sonra iki adamın markiyi kollarından tutup uzaklaştırması gerekmişti, saçma sapan konuşmuş ve kadın büstleriyle kuş gagalarına sahip kanatlı ışıklı yaratıkların çevresinde uçtuklarını iddia etmiş. Ancak saatler sonra sakinleşmiş ve her şeyi sinirlerinin gerilmesine bağlamıştı. Buna karşılık Pilâtre kendini kaybetmemiş ve tüm soruları yanıtlamıştı: Çok da olağanüstü geçmedi; yer insanın altında derinlere gömülürken, insan aynı yerde kaldığını sanıyor. Ancak bunu yalnızca yaşayan anlar. Diğer herkes bunu olduğundan ya daha büyük ya da daha sıradan sanmak durumundadır.

Pilâtre kendi uçuş aleti ve iki asistanıyla birlikte Stockholm'e doğru gidiyordu. Ucuzca köy otellerinden birinde gecelemişti ve tam yola devam etmek üzereydi ki, dük onu bir sunum için huzuruna çağırttı.

Pilâtre, bunun çok masraflı olduğunu ve kendisi için uygun olmadığını söyledi.

Ulak, dükün, konukseverliğinin kabalıkla karşılandığını görmeye alışkın olmadığını belirtti.

Hangi konukseverlik, diye sordu Pilâtre. Konaklama için para ödedim ve sırf balonun hazırlanması bana iki yolculuk gününe mal olur.

Belki Fransa'da iktidardakilerle böyle konuşulabilir, dedi ulak, orada bir sürü şey mümkün. Ama Braunschweig'da, beni böyle bir yanıtla geri yollamayı iyice ölçüp tartmalısınız.

Pilâtre boyun eğdi. Bilmeliydim, dedi yorgun bir tavırla, Hannover'de de aynısı oldu, Bavyera'da da. O zaman ben de İsa adına yarın akşamüstü bu pis şehrin kapıları önünde havaya yükseleceğim.

Ertesi sabah biri kapısını çaldı. Dışarıda bir delikanlı duruyordu, dikkatli gözlerle ona hayranlıkla baktı ve birlikte uçup uçamayacağını sordu.

Birlikte gitmek, dedi Pilâtre. Balonla gidilir. Uçmak değil, gitmek denir. Baloncular arasında âdet böyle.

Hangi baloncular?

Ben birinciyim, dedi Pilâtre, ve öyle uygun gördüm. Ve hayır, elbette kimse benimle birlikte uçamaz. Onun yanağına hafifçe vurdu ve kapıyı kapatmaya yeltendi.

Normalde böyle davranmam, dedi delikanlı ve elinin tersiyle burnunu sildi. Ama adım Gauss, tanınmayan biri değilim ve pek yakında Isaac Newton kadar büyük keşifler yapacağım. Bunu kendini beğenmişlikten değil, zaman kısıtlı olduğu ve uçuşa katılmam gerektiği için söylüyorum. Yıldızlar yukarıdan daha iyi görülebiliyor, değil mi? Daha net, pusla örtülmeden?

Bunun üzerine bahse girebilirim, dedi Pilâtre.

Bu yüzden birlikte gelmem lazım. Yıldızlar hakkında çok şey biliyorum. En ağır sınava tabi tutulabilirim.

Pilâtre güldü ve ufak tefek bir adama böyle güzel konuşmayı kimin öğrettiğini sordu. Bir süre düşündü. Pekâlâ, dedi sonunda, madem konu yıldızlar!

Akşamüstü, bir insan kalabalığının, dükün ve selam duran muhafız birliği taburunun önünde, bir ateş iki hortum yoluyla parşömen balonu yavaş yavaş ısıyla doldurdu. Kimse bu kadar uzun süreceğini beklememişti. İzleyicilerin yarısı gitmişti ki, balon yuvarlaklaştı, daha dörtte biri ortaya çıkmıştı ki, yukarı tırmanmaya başladı ve duraksayarak yerden yükseldi. Halatlar gerildi, Pilâtre'ın asistanları hortumları çözdüler, küçük sepet aniden hareket etti ve kendi kendine bir şeyler fısıldayarak hasır zemine çömelmiş olan Gauss, Pilâtre onu aşağı bastırmasa ayağa fırlayacaktı.

Daha değil, dedi soluk soluğa. Dua mı ediyorsun?

Hayır, diye fısıldadı Gauss, asal sayıları sayıyorum, gergin olduğumda hep böyle yaparım.

Pilâtre rüzgârın yönünü kontrol etmek için başparmağını kaldırdı. Balon yükselecek, sonra rüzgârın istediği yere sürüklenecek, içindeki hava soğuyunca da alçalacaktı. Bir martı sepetin çok yakınında çığlık attı. Daha değil, diye sesini yükseltti Pilâtre, daha değil. Daha değil. Şimdi! Ve yarı yakasına, yarı saçlarına yapışarak Gauss'u yukarı çekti.

Uzaklara doğru kıvrılmış topraklar. Derin ufuk, tepelerin uçları, yarı yarıya pusa gömülmüş. Gözlerini yukarı dikip bakan insanlar, hâlâ yanan ateşin çevresinde minicik yüzler, yanında şehrin çatıları. Küçük duman bulutları, bacalara takılıp kalmış. Bir yol yeşilliklerin arasında kıvrıla kıvrıla ilerliyordu, üstünde böcek büyüklüğünde bir eşek. Gauss sepetin kenarına yapıştı ve ancak ağzını kapayınca anladı ki, bütün bu süre boyunca bağırmıştı.

Tanrı dünyayı böyle görüyor, dedi Pilâtre.

Yanıt vermek istedi, ama sesi çıkmadı. Hava onları öyle bir güçle silkeliyordu ki! Ya güneş – yukarıda neden çok daha parlaktı böyle? Gözleri acıyor, ama onları kapatamıyordu. Ya uzamın kendisi: her noktadan noktaya,

şu çatıdan şu buluta, güneşe, tekrar çatıya düz bir çizgi. Noktalardan çizgiler, çizgilerden alanlar ve alanlardan cisimler, ancak bununla bitmiyordu. Uzamın hafif kıvrımı, yukarıdan neredeyse görülebiliyordu. Pilâtre'ın elini omzunda hissetti. Aşağı inmek yok. Yukarı, daha da yukarı, ta ki altlarında toprak kalmayana dek. Günün birinde insanlar bunu yaşayacaklardı. O zaman, normal bir şeymiş gibi herkes uçacaktı, ama sonra ölecekti. Heyecanla güneşe baktı, ışık değişiyordu. Alacakaranlık, hâlâ aydınlık olan gökyüzüne sis gibi çıkıyordu sanki. Son birkaç alev, ufuktaki kırmızılık, sonra güneş yoktu artık, sonra yıldızlar. Aşağıda hiç böyle hızlı olmuyordu.

Alçalıyoruz, dedi Pilâtre.

Hayır, diye yalvardı Gauss, daha değil! O kadar çok yıldız var ki, her dakika da artıyor. Her biri ölen bir güneş. Her biri kayboluyor, hepsi yörüngesine uyuyordu ve bir güneşin çevresinde dönen her gezegen ve bir gezegenin çevresinde dönen her ay için formüller olduğu gibi, tüm bu hareketleri, her birinin çevresinde dönen her bir tekinin her dönüşünü betimleyen bir formül de vardı, muhtemelen son derece karmaşık, ama belki de değil, ola ki kendi basitliği içinde gizli; belki de yalnızca yeterince uzun bakmak gerekiyordu. Gözleri acıyordu. Uzun zamandır göz kırpmamış gibi geliyordu ona.

Birazdan aşağıdayız, dedi Pilâtre.

Daha değil! Faydası dokunurmuş gibi parmak uçlarına kalktı, gözlerini yukarı dikip baktı, hareketin ne olduğunu ilk kez kavradı, bir cismin, özellikle de aralarında açtıkları ve hepsini, kendisini, Pilâtre'ı ve bu sepeti de kapsayan uzamın ne olduğunu. Öyle bir uzam ki–

Bir saman yığınının tahta perdesine gürültüyle çarptılar, bir halat koptu, sepet devrildi, Gauss bir çamur birikintisine yuvarlandı, Pilâtre kötü düştü, kolunu incitti ve parşömen tabakasındaki yırtığı görünce öyle yakası

açılmadık küfürler savurdu ki, evinden koşup gelen çiftçi durup tehditkâr bir biçimde küreğini kaldırdı. Asistanlar soluk soluğa geldiler ve buruşmuş balonu katladılar. Pilâtre kolunu uzatıp Gauss'a, canını acıtan sert bir şaplak indirdi.

Artık biliyorum, dedi Gauss.

Neyi?

Tüm paralel çizgilerin birbirine değdiğini.

Güzel, dedi Pilâtre.

Gauss'un kalbi küt küt atıyordu. Hava akımını çevirip balonu belli bir yöne sokmak için, yalnızca yay biçiminde bir küreği sepete takması gerektiğini adama açıklasa mı diye düşündü. Ama sonra sustu. Kendisine soru sorulmamıştı ve insanların kafasına zorla fikirler sokmak kibar bir davranış değildi. O kadar yaklaşılmıştı ki, çok yakında başka birinin aklına gelirdi.

Ama şimdi bu adam minnettar bir çocuk görmek istiyordu. Gauss zar zor yüzüne bir gülümseme yerleştirdi, kollarını açtı ve bir kukla gibi eğildi. Pilâtre sevindi, güldü ve onun başını okşadı.

Mağara

Yeni Endülüs'te altı ay geçirdikten sonra Humboldt, ayaklarının ve korkusunun kendisinden kaçırmaya yetmediği her şeyi incelemişti. Gökyüzünün rengini, şimşeklerin ısısını ve gece düşen kırağının ağırlığını ölçmüş, kuş dışkısını tatmış, yer sarsıntılarını araştırmış ve ölüler mağarasına çıkmıştı.

Bonpland'la birlikte, daha geçenlerde depremden zarar görmüş bir şehrin kıyısındaki beyaz bir ahşap evde oturuyordu. Hâlâ sarsıntılar geceleri insanları uykudan uyandırıyor, hâlâ, uzanıp soluğunu tutunca, derinlerdeki hareketler duyuluyordu. Humboldt çukurlar kazıyor, termometreyi uzun iplerin ucunda kuyulara sallandırıyor ve davul derilerine bezelye koyuyordu. Deprem mutlaka yine olacak, dedi neşeyle. Bütün şehir yerle bir olacak.

Akşamları valinin yanında yemek yiyorlardı, ardından banyo yapılıyordu. Sandalyeler ırmak suyuna konuluyor, hafif giysilerle akıntıya oturuluyordu. Arada sırada küçük timsahlar geçiyordu. Bir keresinde bir balık, kral vekilinin yeğeninin üç ayak parmağını ısırıp kopardı. Adam –adı Don Oriendo Casaules'ti ve etkileyici bir bıyığı vardı– yerinden sıçradı ve birkaç saniye kıpırdamadan önüne baktı, sonra dehşete kapılmaktan çok inanamayarak artık parmakları tam olmayan ayağını kırmızıya

bulanan sudan çıkardı. Meraklı bir ifadeyle çevresine bakındı, sonra yana doğru yığıldı, Humboldt onu yakaladı. Bir sonraki gemiyle İspanya'ya geri döndü.

Sık sık kadınlar ziyarete geliyordu: Humboldt onların örgülü saçlarındaki bitleri sayıyordu. Gruplar halinde geliyor, birbirleriyle fısıldaşıyor ve sol gözüne lup kıstırmış üniformalı ufak tefek adama bakıp kıkırdıyorlardı. Bonpland onların güzelliğinden mustaripti. Bitlere ilişkin bir istatistiğin neye yaradığını sordu.

İnsan bilmek istediği için bilmek ister, dedi Humboldt. Ekinoks bölgelerinin sakinlerinin başlarındaki bu oldukça dayanıklı hayvanların varlığını henüz hiç kimse araştırmadı.

Evlerinin yakınında insanlar açıkartırmaya çıkarılıyordu. El bileklerinde zincirler olan kaslı erkekler ve kadınlar, sivri bir şeyle ağızlarını eşeleyen, kulaklarının içine bakan ve makatlarını yoklamak için diz çöken toprak sahiplerine boş gözlerle bakıyorlardı. Adamlar onların ayak tabanlarını elliyor, burunlarını çekiştiriyor, saçlarını kontrol ediyor ve cinsel organlarını parmaklıyorlardı. Ardından çoğu kez satın almadan gidiyorlardı, küçülen bir ticaret dalıydı bu. Humboldt üç erkek satın aldı ve zincirlerini çıkarttırdı. Anlamadılar. Artık özgürsünüz, diye tercüme ettirdi Humboldt, gidebilirsiniz. Gözlerini ona dikip boş boş baktılar. Özgür! Bir tanesi, nereye gideceklerini sordu. Nereye isterseniz, diye yanıtladı Humboldt. Onlara para verdi. Duraksayarak madenî paraları dişleriyle kontrol ettiler. Bir tanesi yere oturdu, gözlerini yumdu ve bir daha kıpırdamadı, dünyada onun ilgisini çekebilecek hiçbir şey yoktu sanki. Humboldt ile Bonpland çevrede duranların alaycı bakışları altında uzaklaştılar. Birkaç kez dönüp baktılar, ama özgür bırakılanlardan hiçbiri arkalarından bakmadı. Akşam yağmur yağmaya başladı, gece yeni bir deprem şehri sarstı. Ertesi sabah üçü ortadan

kaybolmuştu. Nereye gittiklerini kimse bilmiyordu, bir daha da ortaya çıkmadılar. Bir sonraki açıkartırmada Humboldt ile Bonpland evde kaldılar, kepenkleri kapatıp çalıştılar ve ancak olay bittikten sonra dışarı çıktılar.

Chaymas Misyonu'na sık ormandan geçerek gittiler. Her adımda bilinmedik bitkiler gördüler. Toprakta bu kadar çok bitki için yeterince yer yokmuş gibiydi: Ağaç gövdeleri birbirine yükleniyor, bitkiler başka bitkilerin üzerini örtüyor, sarmaşıklar omuzlarına ve başlarına değiyordu. Misyonun keşişleri, bu ikisinin kendilerinden ne istediğini anlamasalar da, onları dostça karşıladılar. Başrahip başını iki yana salladı. Bunun arkasında başka bir şey var! Hiç kimse, kendisine ait olmayan toprakları ölçmek için dünyanın yarısını gezmez.

Misyonda, Hıristiyan olmuş Kızılderililer özerk yaşıyorlardı. Kızılderili bir komutan, bir polis şefi, hatta bir milis gücü vardı ve her konuda itaat ettikleri sürece, özgürmüşler gibi yaşamalarına izin veriliyordu. Çıplaktılar, bir yerlerden bulup buluşturdukları tek tük giysi parçaları vardı üzerlerinde: bir şapka, bir çorap, bir kemer, omza takılmış bir apolet. Humboldt'un buna alışmış gibi yapabilmesi için biraz zaman geçmesi gerekti. Kadınların birçok yerinin kıllı olduğunu görmek hoşuna gitmiyordu; bunun onların doğal onuruyla bağdaşmadığını düşünüyordu. Ancak Bonpland'a bu konuda bir şey söyleyince, beriki ona öyle alaycı baktı ki, Humboldt kızardı ve kekelemeye başladı.

Misyonun yakınlarında, gece kuşlarının mağarasında, ölüler yaşıyordu. Eski efsaneler yüzünden yerliler onlara oraya kadar eşlik etmeyi reddettiler. Ancak uzun ikna çalışmalarından sonra iki keşiş ve bir Kızılderili onlarla beraber geldi. Kıtanın en büyük mağaralarından biriydi, altmış çarpı doksan kadem büyüklüğünde bir oyuk; içine o kadar çok ışık vuruyordu ki, dağın yüz elli

kadem içinde bile çimenler üstünde ve ağaç tepelerinin altında yürünüyordu. Ancak ondan sonra meşale yakmaları gerekti. Bağrışma da burada başladı.

Karanlıkta kuşlar yaşıyordu. Binlerce yuva, kese misali mağara tavanından sarkıyor, gürültü kulakları sağır ediyordu. Yönlerini nasıl bulacaklarını kimse bilmiyordu. Bonpland üç el ateş etti, bağrışlar bunların yankısını bastırdı ve Bonpland hâlâ çırpınan iki gövdeyi topladı. Humboldt kayalardan taş örnekleri çıkardı, ısıyı, hava basıncını ve nemi ölçtü, duvardan yosun kazıdı. Bir keşiş, sandaletiyle dev bir kabuksuz salyangozu ezince çığlığı bastı. Bata çıka bir dereden geçmeleri gerekti, kuşlar başlarının çevresinde kanat çırpıyordu, Humboldt ellerini kulaklarına bastırdı, keşişler istavroz çıkardılar.

Burada, dedi rehber, ölüler âlemi başlıyor. Daha ileri gitmem.

Humboldt ücreti iki katına çıkarmayı teklif etti.

Rehber geri çevirdi. Burası iyi bir yer değil! Ayrıca, burada insanın ne işi olur, insan ışığa aittir.

Güzel söyledin, diye haykırdı Bonpland.

Işık, diye bağırdı Humboldt, aydınlık değil, bilgidir!

Yürümeye devam etti, Bonpland ile keşişler onu izlediler. Geçit çatallandı, rehbersiz nereye gideceklerini bilmiyorlardı. Humboldt ayrılmalarını önerdi. Bonpland ile keşişler başlarını iki yana salladılar.

O zaman sola, dedi Humboldt.

Niçin sola, diye sordu Bonpland.

Öyleyse sağa, dedi Humboldt.

İyi ama neden sağa?

Canınız cehenneme, diye bağırdı Humboldt, şimdi durum ona çok saçma geliyordu. Ve öbürlerinin önü sıra sola gitti. Kuşların bağrışması burada, aşağıda daha yüksek sesle yankılanıyordu. Bir süre sonra arka arkaya çok hızlı çıkarılan tiz, klik diye sesler fark ettiler. Humboldt

diz çöküp yerdeki kavruk bitkileri inceledi. Renksiz, neredeyse biçimsiz, kabarık uzantılar. İlginç, diye haykırdı Bonpland'ın kulağına, tam da bu konu hakkında Freiberg'de bir çalışma kaleme aldım!

İkisi de başını kaldırıp bakınca, keşişlerin artık orada olmadıklarını fark etti.

Batıl inançlı budalalar, diye bağırdı Humboldt. Devam!

Yol dimdik yokuş aşağı iniyordu. Çevrelerinde kanatlar takırdıyordu, ancak hayvanların hiçbiri onlara sürünmedi. El yordamıyla duvar boyunca ilerleyerek bir kaya kilisesine vardılar. Kubbeyi tamamen aydınlatmaya yetmeyen meşaleler, duvarlara normalden büyük gölgeler düşürüyordu. Humboldt termometreye baktı: Giderek ısınıyor, Profesör Werner'in buna sevineceğinden kuşkuluyum! Sonra yanında annesinin karaltısını gördü. Gözlerini kırpıştırdı, ancak kadın bir yanılsamada olması gerekenden daha uzun süre görünür kaldı. Pelerinini boynunun altında sıkıca düğümlemiş, başını eğmiş, yüzünde düşüncelere dalmış bir gülümseme, çenesi ve burnu son günündeki gibi incelmiş, ellerinin arasında eğri büğrü bir şemsiye. Humboldt gözlerini yumdu ve ağır ağır ona kadar saydı.

Efendim, diye sordu Bonpland.

Yok bir şey, dedi Humboldt ve dikkatini yoğunlaştırarak taştan ufak bir parça çıkardı.

Yol arkaya doğru devam ediyor, dedi Bonpland.

Bu kadarı yeter, dedi Humboldt.

Bonpland, dağın derinliklerinde muhtemelen başka bilinmedik bitkiler olduğuna dikkat çekti.

Geri dönsek daha iyi, dedi Humboldt. Fazlası fazla.

Gün ışığı yönünde bir dereyi izliyorlardı. Yavaş yavaş kuşlar azaldı, bağrışma hafifledi, çok geçmeden meşaleleri söndürebildiler.

Mağaranın önünde Kızılderili rehber, yağını salsın diye iki kuşu bir ateşin üzerinde çeviriyordu. Tüyler, gagalar ve pençeler yandı, alevlerin içine kan damladı, iç-yağı cızırdadı, ormandaki açıklığın üzerini keskin bir duman kapladı. En değerli yağ, diye açıkladı rehber. Kokusuzdur ve bir yıldan fazla taze kalır!

Şimdi iki yeni kuşa ihtiyacımız var, dedi Bonpland öfkeyle.

Humboldt, Bonpland'dan şnaps şişesini rica etti, büyük bir yudum aldı ve keşişlerden biriyle birlikte misyona doğru yola koyuldu. Bonpland ise iki kuş daha vurmak için geri döndü. Birkaç yüz adım sonra Humboldt durdu, başını arkaya attı ve ta yukarıda gökyüzünü taşıyan ağaç tepelerine baktı.

Ses!

Ses, diye tekrarladı keşiş.

Koku alma duyusu değilse, dedi Humboldt, o zaman ses. Duvarlardan yansıyan o klik sesi. Belli ki hayvanlar yönlerini böyle buluyorlardı.

Yola devam ederken notlar aldı. İnsanın aysız gecede ya da su altında kullanabileceği bir sistem. Ve yağ: kokusuzluğu yüzünden mum üretimine son derece uygun. Manastır hücresinin kapısını savurarak açtı, içeride çıplak bir kadın onu bekliyordu. Önce, kadının bitler yüzünden orada olduğunu ya da bir mesaj getirdiğini sandı. Sonra, bu kez öyle olmadığını ve tam da kendisinin onun istediğini sandığı şeyi istediğini ve bundan kurtuluş olmadığını anladı.

Belli ki onu vali göndermişti, erkekler arasındaki kaba bir şakaya uygun düşüyordu bu durum. Kadın bir gün bir gece odada tek başına beklemiş, can sıkıntısından sekstantı parçalarına ayırmış, toplanmış bitkileri birbirine karıştırmış, preparatlar için öngörülmüş ispirtodan içmiş ve sarhoş olduktan sonra sızıp kendine gelene

dek uyumuştu. Uyandıktan sonra, elbette Büyük Friedrich olduğunu fark etmediği, dudaklarını uzatmış neşeli bir cücenin portresini rengârenk boyamıştı; hiç de yeteneksiz sayılmazdı. Şimdi, Humboldt nihayet burada olduğuna göre, işi hemen yapıp bitirmek istiyordu.

Daha kadına nereli olduğunu, ne istediğini ve kendisi için bir şey yapıp yapamayacağını sorarken, kadın becerikli elleriyle onun pantolonunu çözdü. Ufak tefek ve balık etliydi, yaşı on beşten fazla olamazdı. Humboldt geri çekildi, kadın üstüne geldi, Humboldt duvara dayandı ve kadını sert bir dille azarlayacakken, bildiği İspanyolcayı da unuttu.

Adım Inés, dedi kadın, bana güven.

Kadın onun gömleğini yukarı çekince, bir düğme kopup yere yuvarlandı. Humboldt onu gözleriyle izledi, ta ki düğme duvara çarpıp devrilene dek. Kadın kollarını boynuna dolayıp onu odanın ortasına doğru çekiştirirken, Humboldt bırakmasını mırıldandı, kendisi Prusya Hanedanı'nın memuruydu.

Aman Tanrım, dedi kadın, kalbim çarpıyor.

Kadın onu halının üstüne çekti ve nedendir bilinmez, Humboldt onun kendisini sırtüstü yuvarlamasına ve ellerinin aşağıya doğru inmesine izin verdi, ta ki kadın şaşkınlıkla kalana ve aşağılarda pek bir hareket olmadığını gülerek belirtene dek. Humboldt onun bükülmüş sırtına, odanın tavanına, pencere önünde rüzgârda titreşen palmiye yapraklarına baktı.

Az kaldı, dedi kadın. Güven!

Yapraklar kısa ve sivriydi, bu ağacı daha önce hiç incelememişti. Doğrulmak istedi, ama kadın elini yüzüne koyup onu aşağı bastırdı ve Humboldt, çok kötü bir durumda olduğunu kadının niçin anlamadığını sordu kendi kendine. Kadın vazgeçip saçlarını geriye iterek ona üzgün üzgün bakana dek ne kadar zaman geçtiğini son-

radan söyleyemeyecekti. Gözlerini yumdu. Kadın ayağa kalktı.

Önemli değil, dedi kadın usulca, benim hatam.

Humboldt'un başı ağrıyordu, dili damağı kurumuştu. Kadının ardından kapının kapandığını duyunca gözlerini açtı ancak.

Bonpland onu yazı masasının başında buldu, kronometreler, higrometre, termometre ve yeniden birleştirilmiş sekstantın arasında. Gözüne kıstırdığı lupla palmiye yapraklarını inceliyordu. İlginç bir yapı, dikkate değer! Yavaş yavaş yola çıkmanın zamanıdır.

Bu kadar ani mi?

Eski kaynaklara göre, Orinoco ile Amazon ırmakları arasında bir kanal var. Avrupalı coğrafyacılar bunun efsane olduğu görüşündeler. Egemen ekol, yalnızca sıradağların komşu iki ırmak alanını birbirinden ayıran hat görevi görebileceğini ve iç kesimlerde nehir sistemlerinin bağlantılı olamayacağını iddia ediyor.

Ne tuhaftır ki bu konuda hiç düşünmedim, dedi Bonpland.

Bu bir yanılgı, dedi Humboldt. Kanalı bulup sırrı çözeceğim.

Aha, dedi Bonpland. Bir kanal.

Bu tutum hoşuma gitmiyor, dedi Humboldt. Hep şikâyet, hep itiraz. Biraz coşku beklemek çok mu fazla?

Bonpland ne olduğunu sordu.

Yakında bir güneş tutulması bekleniyor! Bu durum, sahil şehrinin yerinin astronomik açıdan kesin olarak belirlenmesine olanak sağlar. Sonra, ölçüm noktalarından oluşan bir ağ kanalın uçlarına dek uzatılabilir.

Ama kanal balta girmemiş ormanın derinliklerinde!

İddialı bir sözcük, dedi Humboldt. İnsanın gözünü korkutmamalı bu. Balta girmemiş orman da altı üstü orman. Doğa her yerde aynı dilden konuşur.

Erkek kardeşine mektup yazdı: Yolculuk harika, keşiflerin sayısı çok. Her gün yeni bitkiler buluyoruz, insanın sayabileceğinden çok; depremlerin gözlenmesi yeni bir yerkabuğu teorisini akla getiriyor. Baş bitinin doğasına ilişkin bilgiler de son derece arttı. Bunları gazeteye ver, sevgiler.

Elinin titreyip titremediğini de kontrol etti. Sonra Immanuel Kant'a mektup yazdı: Yeni bir fiziksel coğrafya bilimine ilişkin bir konsept kafamda canlanıyor. Bütün gezegende farklı yüksekliklerde, ancak benzer ısılarda benzer bitkiler yetişiyor, öyle ki iklim bölgeleri yalnızca enlemesine değil, boylamasına da uzanıyor: Bir noktada yerkürenin yüzeyi, tropikalden arktiğe kadar tüm evreleri sıradan geçirebilir. Bu bölgeler çizgiler halinde birleştirilirse, büyük iklimsel akımların bir haritası elde edilir. Tavsiyeleriniz için minnettarım, sağlığınızın yerinde olduğunu umar, selamlarımı... Gözlerini yumdu, derin bir soluk aldı ve olabildiğince büyük baş harflerle imzaladı.

Gökyüzünün kararmasından önceki gün tatsız bir şey oldu. Plajda basınç ölçümleri yaparlarken, yarı zenci, yarı Kızılderili bir Zambo[1], elinde tahta bir topuzla çalılıkların arasından fırladı. Homurdandı, büzüldü, gözlerini dikip baktı. Sonra saldırdı. Talihsiz bir kaza, diye adlandırdı Humboldt, birkaç gün sonra Caracas'a giden gemide, çok dalgalı denizde ve bir mumun titrek ışığında, sabah saat üçe doğru bu konuda yazarken. Darbeden kurtulmak için sola eğildim, sağımdaki Bonpland o kadar şanslı değildi. Ancak Bonpland kıpırdamadan yerde yatarken, Zambo fırsatı kaçırdı; yeniden vurmak yerine, Bonpland'ın uçup giden şapkasına koştu, onu taktı ve uzun adımlarla yürüyüp gitti.

1. Amerika'nın İspanyollar tarafından sömürgeleştirilmiş bölümünde, bir siyahiyle bir Kızılderili'nin birleşmesinden doğanlara verilen ad. (Ç.N.)

En azından aletlere bir şey olmamıştı, Bonpland da yirmi saat sonra kendine geldi: yüzü şişmiş, bir dişi kırılmış, burnunun biçimi hafifçe değişmiş, ağzı ve çenesinin çevresinde kurumuş kan. Akşam, gece ve sabahın uzun saatleri boyunca başucunda oturmuş olan Humboldt ona su uzattı. Bonpland temizlendi, tükürdü ve kuşkuyla aynaya baktı.

Güneş tutulması, dedi Humboldt. Geçecek mi?

Bonpland başını evet anlamında salladı.

Emin misin?

Bonpland tükürdü ve son derece emin olduğunu fısıldadı.

Büyük günler geliyor, dedi Humboldt. Orinoco'dan Amazon'a. Ülkenin en iç kesimlerine. Elini ver!

Bonpland zar zor, bir dirence karşı koyar gibi, kolunu kaldırdı.

İlan edilen akşamüstü saatinde güneş gözden kayboldu. Işık soldu, bir kuş sürüsü çığlık çığlığa kanat çırparak havalandı ve rüzgâra kapılıp gitti, nesneler aydınlığı emdi, bir gölge düştü, güneş topu karanlık bir diske dönüştü. Başı sargılı Bonpland yapay ufkun projeksiyon şemsiyesini tutuyordu. Humboldt sekstantı şemsiyeye doğrulttu, öbür gözünün ucuyla kronometreye baktı. Zaman durdu.

Ve yeniden ilerlemeye başladı. Işık geri döndü: Güneştopu parladı, tepelerden, yerden, ufuktan gölge çekildi. Kuşlar çığlık attı, bir yerlerde biri tek el ateş etti. Bonpland şemsiyeyi indirtti.

Humboldt nasıl olduğunu sordu.

Bonpland ona inanmayarak baktı.

Görmedim, dedi Humboldt. Yalnızca projeksiyonu gördüm. Gökcismini sekstantta sabitlemek, üstüne üstlük saati kontrol etmek zorunda kaldım. Başımı kaldırıp bakmaya zaman kalmadı.

İkinci bir kez olmayacak, dedi Bonpland kısık sesle. Gerçekten de yukarı bakmadın mı?

Bulunduğumuz yer artık sonsuza dek dünya haritalarına işlendi. Saatlerin işleyiş hatalarını gökyüzünün yardımıyla düzeltmek pek az kişiye nasip olur. Bazıları işini ötekilerden daha ciddiye alır!

Olabilir, ama... Bonpland iç çekti.

Evet? Humboldt gök günlüğü kataloğunun sayfalarını çevirdi, kurşunkalemini hızla çıkardı ve hesaplamaya başladı. Ama ne?

İlle bu kadar Alman mı olmak gerekiyor?

Sayılar

Her şeyi değiştiren gün, azıdişlerinden biri o kadar ağrıdı ki delireceğini sandı. Geceleyin sırtüstü yatmış ve yandaki odadan ev sahibesinin horlamasını dinlemişti. Altı buçuğa doğru, yorgun argın gözlerini kırpıştırarak sabah ışığına bakarken, dünyanın en eski problemlerinden birinin çözümünü buldu.

Bir sarhoş gibi yalpalayarak odanın öbür ucuna gitti. Bunu hemen kaydetmesi gerekiyordu, unutmamalıydı. Çekmeceler açılmak bilmedi, birdenbire kâğıtların kendisinden saklanacağı tutmuştu, tüy kalem kırılıp leke yaptı, sonra bir de dolu lazımlık yoluna çıktı. Ancak yarım saatlik karalamadan sonra her şey top yapılmış birkaç kâğıtta, bir Yunanca ders kitabının kenarlarında ve masanın üstündeydi. Kalemi bir kenara koydu. Zor soluk alıyordu. Çıplak olduğunu fark etti, yerdeki pisliğe, leş gibi kokuya şaşırdı. Donuyordu. Diş ağrısı dayanılır gibi değildi.

Okudu. Satır satır düşündü, sağlama yaptı, hata aradı ve bulamadı. Son sayfayı eliyle düzeltti ve çarpık, silik onyedigenine baktı. İki bin yılı aşkın bir süre boyunca cetvel ve pergelle düzgün üçgen ve beşgenler çizilmişti. Kare çizmek ya da bir çokgenin köşelerini iki katına çıkarmak çocuk oyuncağıydı. Bir üçgenle bir beşgeni bir-

leştirince de, bir onbeşgen elde ediliyordu. Daha fazlası mümkün olmamıştı.

Şimdiyse: on yedi. Ve ilerlemeyi sağlayabilecek bir yöntem olduğunu seziyordu. Ama daha onu bulması gerekiyordu.

Berbere gitti. Adam onun ellerini bağladı, acımayacağına dair söz verdi ve çabucak kerpeteni ağzına soktu. Dokunması bile, ağrıyı birdenbire azdırarak, onu az kalsın bayıltıyordu. Düşüncelerini toplamaya çalıştı, ama derken kerpeten dişi yakaladı, kafasında bir şey klik etti, ancak kanın sıcak tadı ve kulaklarındaki zonklama onu odaya ve önlüklü adama geri getirdi; acımadı, değil mi, dedi adam.

Eve giderken binaların duvarlarına yaslanmak zorunda kaldı, dizlerinin bağı çözüldü, ayakları ona itaat etmiyordu, başı döndü. Birkaç yıl içinde dişlere bakan doktorlar olacaktı, o zaman bu ağrılar dindirilebilecek ve her iltihaplı dişin çekilmesi gerekmeyecekti. Çok yakında dünya dişsizlerle dolu olmayacaktı. Artık herkesin çiçek bozuğu bir yüzü de olmayacaktı ve kimsenin saçları dökülmeyecekti. Kendisinden başka kimsenin bunları düşünmemesine hayret ediyordu. İnsanlara her şey nasılsa öyle geliyordu, gayet doğal. Cam gibi gözlerle Zimmermann'ın dairesine doğru yola koyuldu.

Kapıya vurmadan içeri girdi ve sayfaları yemek masasının üzerine koydu.

Ah, dedi profesör acıyarak, diş, ağrıyor mu? Ben şanslıyım, yalnızca beş dişim eksik, Profesör Lichtenberg'de kala kala iki tane kaldı, Kästner ise epeydir dişsiz. Bir kan lekesinden ötürü parmaklarının ucuyla ilk sayfayı aldı. Kaşlarını çattı. Dudakları kıpırdadı. Gauss' un inanamayacağı kadar uzun sürdü. Kimse bu kadar yavaş düşünemezdi!

Büyük bir an bu, dedi Zimmermann sonunda.

Gauss bir bardak su rica etti.

Dua edesim var. Bunun basılması gerekiyor, en iyisi bir profesörün adıyla. Üniversite öğrencilerinin makale yayımlaması olağan değil.

Gauss yanıt vermek istedi, ama Zimmermann ona su bardağını getirince, ne konuşabildi ne de içebildi. Bir el hareketiyle özür diledi, sallana sallana eve gitti, yatağa uzandı ve Braunschweig'daki annesini düşündü. Göttingen'e gelmek bir hata olmuştu. Buradaki üniversite daha iyiydi, ama hasta olduğunda annesini her zamankinden çok özlüyordu. Gece yarısına doğru, yanağı daha da şişince ve vücudunun her yerindeki her hareket acı vermeye başlayınca, berberin yanlış dişi çektiğini anladı.

Neyse ki sokaklar sabah erken saatte henüz boştu. Böylece, ikide bir durmasını, başını evlerin duvarlarına yaslayıp hıçkıra hıçkıra ağlamasını kimse görmedi. Yüz yıl yaşamak için ruhunu verirdi, o zaman ağrıya karşı ilaç bulunur ve doktorlar bu adı hak ederlerdi. Hiç de zor değildi: Yalnızca doğru yerdeki sinirleri uyuşturmak gerekiyordu, en iyisi küçük dozlarda zehirle. Kürar[1] daha iyi araştırılmalıydı! Kimya enstitüsünde bundan bir şişe vardı, gidip bir bakacaktı. Ancak düşünceler zihninden kayıp gitti, artık daha çok kendi inlemesini dinleyebiliyordu.

Olur böyle şeyler, dedi berber neşeyle. Ağrı geniş bir alana yayılır, ama doğa akıllı, insanın da bir sürü dişi var. Adam kerpeteni kaldırdığı an, Gauss'un çevresi kararda.

Ağrı bu olayı belleğinden ya da zamandan silmişçesine, saatler ya da günler sonra –nereden bilsin– dağınık yatağında buldu kendini, komodinde yarısı boş bir şişe şnaps, ayaklarının dibindeyse saray danışmanı Zimmermann'ın düzgün onyedigen çizmenin en son yöntemini

1. Çok güçlü, felç etkisi yapan, bitkisel (bazen de hayvansal) kökenli ya da sentetik maddelerin ortak adı. (Ç.N.)

sunduğu *Genel Literatür Gazetesi Haber Bülteni* [*Intelligenzblatt der Allgemeinen Literaturzeitung*]. Yatağın yanında Bartels oturuyordu, kutlamaya gelmişti.

Gauss onun yanağına dokundu. Ah, Bartels. O bunu biliyordu: Kendisi de yoksul bir aileden geliyordu, mucize çocuk olarak kabul edilmiş ve büyük adam seçildiğine inanmıştı. Sonra ona rastlamıştı, Gauss'a. Bu arada Gauss, karşılaşmalarından sonraki ilk iki gece Bartels'in gözüne uyku girmediğini ve köye geri dönmeyi, inek sağıp ahırdaki gübreyi temizlemeyi enine boyuna düşündüğünü biliyordu. Üçüncü gece, ruhunu kurtarmanın yalnızca bir yolu olduğunu anlamıştı: Gauss'u sevmek zorundaydı. Nerede olursa olsun, ona yardım etmek zorundaydı. O andan itibaren tüm gücünü ortak çalışmaya vermişti, Zimmermann'la konuşmuş, düke mektuplar yazmış ve zor bir akşam, hiçbirinin anımsamak istemediği tehditlerle, Gauss'un babasının, liseye gitmesi için oğluna izin vermesini sağlamıştı. Ardından, geçen yaz, Braunschweig'daki annesiyle babasının yanına giden Gauss'a eşlik etmişti. Birden anne onu kenara çekmiş, endişe ve ürkeklikten kaşık kadar kalmış yüzüyle bir soru sormuştu: Oğlum üniversitede, onca okumuş yazmış adamın arasında; bu işte gelecek var mı? Bartels anlamamıştı. Demek istiyorum ki, bundan bir iş çıkar mı, Carl'ın araştırmacı olmasından? Bu soru aramızda kalsın, başka bir şey söylemeyeceğime de söz veriyorum. Anne olarak insan kaygılanıyor haliyle. Bartels bir süre susmuştu, ardından, daha sonra utanacağı bir küçümsemeyle, oğlunuzun dünyanın en büyük bilimadamı olduğunu bilmiyor musunuz, diye sormuştu. Kadın çok ağlamıştı, son derece sıkıntılı bir durumdu. Gauss hiçbir zaman Bartels'i tam olarak affetmemişti.

Seçimimi yaptım, dedi Gauss.

Nedir? Bartels dalgın dalgın başını kaldırıp baktı.

Gauss sabırsızca iç geçirdi. Matematik. Bugüne dek klasik filolojiye başvurmak istedim, özellikle Aeneas'ın ölüler diyarına inmesiyle ilgili bir Vergilius yorumu yazma düşüncesi hâlâ hoşuma gidiyor. Bana göre hiç kimse bu bölümü tam olarak ele almadı. Ama bunun için daha zaman var, sonuçta daha on dokuz yaşındayım. Her şeyden önce, matematikte daha çok şey başarabileceğimi anladım. Madem insan, kimse kendisine bir şey sormadan dünyaya geliyor, bir şeyleri becermeye çalışabilir. Örneğin bir sayının ne olduğu sorusunun çözümü. Aritmetiğin temeli.

Bir başyapıt, dedi Bartels.

Gauss başını evet anlamında salladı. Şansım yaver giderse beş yıl içinde bitiririm.

Ancak çok geçmeden, bu işin daha hızlı ilerleyeceğini anladı. Bir kez başladıktan sonra, fikirler görülmemiş bir şiddetle bastırdı. Az uyuyordu, artık üniversiteye gitmiyordu, yalnızca gerektiği kadar yiyor ve annesine seyrek gidiyordu. Alçak sesle konuşarak sokaklarda yürürken, kendini her zamankinden daha uyanık hissediyordu. Bakmadan insanların önünden çekiliyor, asla tökezlemiyordu, bir keresinde durup dururken kenara sıçradı ve o saniyede yanı başına çatıdan bir kiremit düşünce kılı bile kıpırdamadı. Sayılar insanı gerçeklikten koparmıyordu, onu yakına getiriyor, daha net ve hiç olmadığı kadar belirgin kılıyordu.

Sayılar şimdi ona hep eşlik ediyordu. Fahişelere gittiğinde bile unutmuyordu onları. Göttingen'de fazla fahişe yoktu, hepsi onu tanıyordu, onu adıyla selamlıyor, genç, yakışıklı ve görgülü olduğu için bazen ona indirim yapıyorlardı. En beğendiği fahişenin adı Nina'ydı ve uzak bir Sibirya kentinden gelmişti. Eski doğumevinde oturuyordu, siyah saçları, yanaklarında derin gamzeleri ve geniş, toprak kokan omuzları vardı; Gauss ona sarıldığı, bakışla-

rını tavana diktiği ve üzerinde yaylanmasını hissettiği anlarda, onunla evlenmeyi ve dilini öğrenmeyi vaat ediyordu. Kız ona gülüp geçiyordu, Gauss ciddi olduğuna yemin ettiğindeyse, kız onun daha çok genç olduğunu söylemekle yetiniyordu.

Gauss'un doktora sınavı Profesör Pfaff'ın gözetiminde gerçekleşti. Karaladığı dilekçe uyarınca sözlü sınavdan muaf tutuldu, zaten çok da gülünç olurdu bu. Resmî belgesini alırken, koridorda beklemesi gerekti. Bir parça kuru kek yedi ve *Göttinger Gelehrten Anzeigen*'da, Prusyalı bir diplomatın, bir süre Yeni Endülüs'te kalan erkek kardeşiyle ilgili yazdığı haberi okudu. Şehrin kıyısında beyaz bir ev; akşamları insan nehirde serinliyordu, kadınlar sık sık ziyarete gelip bitlerini saydırıyorlardı. Belli belirsiz bir heyecanla sayfayı çevirdi. Kapüsen Misyonu'ndaki çıplak Kızılderililer, mağaralarda yaşayan, başka canlıların gözleriyle görmesi gibi sesleriyle gören kuşlar. Büyük güneş tutulması, sonra Orinoco'ya hareket. Adamın mektubu bir buçuk yıl yol tepmişti, kendisinin hâlâ yaşayıp yaşamadığını ancak Tanrı bilirdi. Gauss gazeteyi indirdi, Zimmermann ve Pfaff karşısında duruyordu. Rahatsız etmeye cesaret edememişlerdi.

Şu adam, dedi, etkileyici! Ama aynı zamanda mantıksız, gerçek burada değil de başka bir yerlerdeymiş gibi. Ya da insan kendinden kaçabilirmiş gibi.

Pfaff duraksayarak ona resmî belgeyi uzattı: Geçti, *suma cum laude*[1]. Elbette. Duyduğuma göre, dedi Zimmermann, büyük bir yapıt bitmek üzereymiş. İlginizi çekebilen ve melankolinizi dağıtabilen bir şey bulmuş olmanıza sevindim.

Gerçekten buldum, dedi Gauss, tamamlanınca da gideceğim.

1. (Lat.) En yüksek onurla; üstün başarıyla. (Ç.N.)

İki profesör bakıştı. Hannover Elektör Prensliği'nden mi? Umalım da böyle bir şey olmasın.

Hayır, dedi Gauss, üzmeyin kendinizi. Çok uzağa gideceğim, ama Hannover Elektör Prensliği'nden değil.

Çalışma hızla ilerledi. İkinci derecede karşılıklılık yasası türetildi, asal sayıların yinelenmesi bilmecesi çözüme yaklaştı. İlk üç bölümü bitirmiş, ana kısma gelmişti bile. Ama ikide bir tüy kalemi bırakıyor, başını ellerine yaslıyor ve bu yaptığı şeye hakkı olup olmadığını kendi kendine soruyordu. Fazla derine inmiyor muydu? Fiziğin temelinde kurallar vardı, kuralların temelinde yasalar, onların da temelinde sayılar; insan bunları mercek altına aldığında, aralarında akrabalıklar fark ediyordu, itişmeler ya da çekim. Yapılarındaki bazı şeyler eksik görünüyordu, tuhaf bir biçimde baştan savma tasarlanmıştı; idareten örtbas edilmiş yanlışlarla defalarca karşılaşacağına inanıyordu – sanki Tanrı özensizliği göze almış ve bunu kimsenin fark etmeyeceğini ummuştu.

Derken gün geldi, hiç parası kalmadı. Artık üniversiteye gitmediği için, bursu sona ermişti. Göttingen'e gitmiş olması, dükün hiç hoşuna gitmemişti, bir uzatma yapılması düşünülemezdi.

Çaresi var, dedi Zimmermann. Geçici bir görev: Kara ölçümüne yardımcı olacak becerikli bir genç aranıyor.

Gauss başını iki yana salladı.

Uzun sürmez, dedi Zimmermann. Temiz havanın da kimseye zararı dokunduğu görülmedi.

Böylece kendini hiç beklenmedik bir anda yağmurlu arazide düşe kalka ilerlerken buldu. Gökyüzü basık ve karanlık, toprak balçıklıydı. Çit oluşturan çalılıkların üzerinden atladı ve soluk soluğa, ter içinde ve üzerine çam iğneleri serpilmiş halde, iki kızın karşısında durdu. Burada ne yaptığı sorulunca, sinirli sinirli üçgenleme tekniğini açıkladı: Bir üçgenin bir kenarı ve iki açısı biliniyorsa, öbür ke-

narları ve bilinmeyen açısı belirlenebilir. Yani yeryüzünün herhangi bir yerinde bir üçgen seçilir, en kolay ulaşılan kenarı ölçülür ve bu aletle üçüncü noktanın açısı belirlenir. Teodoliti havaya kaldırdı ve ilk kez yapıyormuş gibi, beceriksiz parmaklarıyla sağa sola çevirdi, böyle böyle, görüyor musunuz, böyle. Sonra bir dizi böyle üçgen yan yana getirilir. Prusyalı bir araştırmacı şu anda Yenidünya'nın masalsı canlılarının arasında tam da bunu yapıyor.

Ama arazi, diye karşılık verdi iki kızdan büyüğü, bir alan değil ki?

Gauss gözünü dikip ona baktı. Kız lafı yapıştırmıştı. Düşünüp taşınması gerekmemişti sanki. Elbette değil, dedi Gauss gülümseyerek.

Bir üçgenin, dedi kız, yalnızca bir alandaki açılarının toplamı yüz seksen derece, bir küredeki ise değil. Her şey buna bağlı.

Gauss, ancak şimdi görüyormuşçasına tepeden tırnağa süzdü onu. Kız onun bakışına kaşlarını kaldırarak karşılık verdi. Evet, dedi Gauss. Öyle. Bunu ortadan kaldırmak için, üçgenler ölçümden sonra bir bakıma sonsuz boyutta küçültülmeli. Temelde basit bir diferansiyel işlem. Ne var ki, bu biçimde... Yere oturup bloknotunu çıkardı. Bu biçimde, diye mırıldandı, not almaya başlarken, henüz kimse uygulamadı. Başını kaldırıp baktığında, tek başınaydı.

Birkaç hafta daha jeodezi aletleriyle bölgede dolaştı, toprağa kazıklar çaktı, uzaklıklarını ölçtü. Bir keresinde bir bayırdan aşağı yuvarlandı ve omzu çıktı, defalarca ısırganotlarının içine düştü ve bir akşamüstü –kış gelip çatmıştı– bir çocuk sürüsü ona pis kartopları attı. Ormandan bir çoban köpeği fırlayıp, onu yere yıkıp, neredeyse şefkatle baldırını ısırıp bir hayalet gibi ortadan kaybolunca, bu işi bırakmaya karar verdi. Böyle tehlikelere gelemiyordu.

Ancak Johanna'yı daha sık görüyordu artık. Hep yakınında olmuştu da, kamuflajla ya da dikkatindeki bir bozukluk yüzünden kendisinden gizli kalmıştı sanki. Gauss'un önü sıra yolda yürüyordu ve Gauss'a öyle geliyordu ki, onun duraksamasını istemesi bile kızın adımlarını biraz yavaşlatıyordu. Ya da kız kilisede, kendisinin üç sıra gerisinde, yorgun ama dikkatini yoğunlaştırmış bir ifadeyle yemek yiyordu; bu sırada rahip, İsa'nın acılarını kendi acıları, üzüntüsünü kendi üzüntüleri, kanını kendi kanları saymamaları durumunda, hepsinin sonsuza dek lanetleneceğini bildiriyordu; Gauss, bunun ne demek olduğunu kendi kendine sormayı çoktan bırakmıştı ve şimdi arkasını dönerse, kızın kendisine nasıl alaycı bir ifadeyle bakacağını biliyordu.

Bir keresinde, kızın sürekli kıkırdayan aptal arkadaşı Minna'yla birlikte şehirde gezmeye çıktılar. Gauss'un bilmediği yeni kitaplardan, yağmurun sıklığından, Paris'teki Direktuvar'ın geleceğinden konuştular. Johanna çoğunlukla onun konuşması bitmeden yanıt veriyordu. Gauss kızı kucaklayıp yere çekmeyi düşünüyordu, kızın da düşüncelerini bildiğinden emindi. Tüm bu yapmacıklık gerçekten olmalı mıydı? Ama elbette gerekliydi ve Gauss yanlışlıkla onun eline değince, soyluların yaptığı gibi yerlere kadar eğildi, kızsa dizlerini hafifçe kırarak reverans yaptı. Dönüş yolunda Gauss, insanların birbirlerine yalansız dolansız davranabilecekleri bir günün gelip gelmeyeceğini sordu kendine. Ama bu konuda aklına bir şey gelmeden önce, her sayının, üç üçgensel sayının toplamı olarak ortaya konulduğunu kavradı. Titreyen elleriyle bloknotunu bulmaya çalıştı, ama evde unutmuştu ve formülü bir sonraki lokantaya kadar usulca kendi kendine mırıldanmak zorunda kaldı; orada garsonun elinden bir kalem kapıp formülü masa örtüsünün bir köşesine çiziktirdi.

O andan itibaren bir daha evden ayrılmadı. Günler akşamlara, akşamlar gecelere döndü, erken saatlerde soluk ışıkla yıkanıyordu geceler, yeniden gün başlayana dek, gayet doğalmış gibi. Ama öyle değildi, ölüm kapıdaydı, acele etmesi gerekiyordu. Bazen Bartels gelip yemek getiriyordu. Bazen annesi geliyordu. Gauss'un başını okşuyor, sevgiden buğulanmış gözleriyle ona bakıyor ve Gauss onu yanağından öptüğünde sevinçten kıpkırmızı oluyordu. Derken Zimmermann çıkageldi, çalışmada yardıma ihtiyacı olup olmadığını sordu, bakışlarıyla karşılaştı ve sıkıntıyla homurdanarak yoluna gitti. Kästner, Lichtenberg, Büttner ve dükün sekreterinden mektuplar geldi, hiçbirini okumadı. İki kez ishal oldu, üç kez dişi ağrıdı ve bir gece karnına o kadar şiddetli sancılar girdi ki, buraya kadarmış, Tanrı izin vermiyor, sonum geldi, dedi. Başka bir gece birdenbire bilim, çalışması, tüm yaşamı ona yabancı ve gereksiz geldi, çünkü arkadaşı yoktu ve annesinden başka hiç kimseye bir şey ifade etmiyordu. Ama bu da, her şey gibi, geçip gitti.

Ve yağmurlu bir günde, çalışmayı bitirdi. Kalemi bıraktı, beceriksizce burnunu sildi ve alnını ovuşturdu. Son ayların anıları, tüm o kavgalar, varılan kararlar ve düşünüp taşınmalar uzaklaşmıştı bile. Bunların hepsini yaşamış olan kişi, birkaç saniyedir kendisi değildi. Ötekinin geride bıraktığı elyazması önünde duruyordu, satırların iç içe girdiği yüzlerce sayfa. Sayfaları karıştırdı ve bunu nasıl başarabildiğini kendi kendine sordu. Hiçbir esini, hiçbir ani fikri anımsayamıyordu. Tek anımsadığı, çalışmaydı.

Baskı masrafları için, kendi de neredeyse meteliğe kurşun atan Bartels'ten borç almak zorunda kaldı. Sonra, dizilmiş sayfaları bir kere daha okuyup düzeltmek isteyince, sorunlar çıktı; aptal kitapçı, başka kimsenin bunu yapamayacağını bir türlü anlamıyordu. Zimmermann

düke mektup yazdı, dük biraz daha para çıktı ve *Aritmetik Araştırmalar* [*Disquisitiones Arithmeticae*] yayımlandı. Gauss yirmili yaşların başındaydı ve başyapıtı tamamlanmıştı. Biliyordu: Ne kadar yaşarsa yaşasın, bununla karşılaştırılabilecek bir şey ortaya çıkaramayacaktı.

Bir mektupla Johanna'ya evlenme teklif etti ve reddedildi. Bunun seninle bir ilgisi yok, diye yazıyordu kız, yalnızca senin yanında bulunmanın yararlı olabileceğine inanmıyorum. Yeryüzünün güneşi ve denizin nehirleri çekmesi gibi, senin de çevrendeki insanların yaşamını ve gücünü çektiğinden, insanın senin yakınında hayalî bir varlık kadar soluk ve yarı gerçek olmaya mahkûm olduğundan kuşkulanıyorum.

Gauss başını salladı. Bu kadar iyi bir gerekçeyi olmasa da, aynen bu kararı beklemişti. Şimdi bir tek şey kalmıştı.

Yolculuk korkunçtu. Vedalaşırlarken annesi ağladı, sanki Gauss Çin'e gidiyordu, sonra da, bunu yapmamaya kesin karar vermiş olmasına karşın, kendisi de ağladı. Fayton harekete geçti, başlangıçta pis kokan insanlarla doluydu, bir kadın çiğ yumurtaları kabuğuyla yiyordu, bir adam soluk almadan espriler yapıyordu, Tanrı'ya hakaret eden bu espriler yine de komik değildi. Gauss, *Yer ve Gökbilimlerinin Tanıtımına Dair Aylık Yazışma*'nın [*Monatliche Correspondenz zur Beförderung von Erd- und Himmelskunde*] son sayısını okuyarak tüm bunları görmezden gelmeye çalıştı. Astronom Piazzi'nin teleskopunda birkaç gece bir hayalet gezegen belirmişti ve yörüngesi saptanamadan ortadan kaybolmuştu. Belki bir yanılgı, belki de iç ve dış gezegenler arasında bir gezici yıldız. Ancak çok geçmeden Gauss dergiyi elinden bırakmak zorunda kaldı; çünkü güneş batmıştı, fayton çok sallanıyordu, yumurta yiyen kadın ise omzunun üzerinden bakıyordu. Gözlerini yumdu. Bir süre, uygun adım

yürüyen askerler, sonra mıknatıs çizgileriyle bölünmüş bir gökyüzü, sonra Johanna'yı gördü, sonra da uyandı. Kapalı sabah göğünden yağmur yağıyordu, ama gece henüz geçmemişti. İleriki günlerin ve gecelerin geleceğini –her biri on bir, toplam yirmi iki– hayal etmek güçtü. Yolculuk etmek ne kadar korkunçtu!

Königsberg'e vardığında, yorgunluktan, sırt ağrısından ve sıkıntıdan az kalsın kendini kaybediyordu. Bir lokantaya gidecek parası yoktu, dolayısıyla hemen üniversiteye gitti ve boş boş bakan bir hademeye yolu tarif ettirdi. Buradaki herkes gibi adam da acayip bir lehçeyle konuşuyordu, sokaklar yabancı görünüyordu, dükkânlarda anlaşılmaz tabelalar vardı ve meyhanelerdeki yemekler yemek gibi kokmuyordu. Evinden hiç bu kadar uzak olmamıştı.

Nihayet adresi bulmuştu. Kapıyı çaldı, uzun bir bekleyişten sonra tepeden tırnağa toz içindeki yaşlı bir adam açtı ve daha Gauss kendini takdim edemeden, muhterem beyefendinin kimseyi kabul etmediğini söyledi.

Gauss, kim olduğunu ve nereden geldiğini açıklamaya çalıştı.

Muhterem beyefendi, diye tekrarladı uşak, kimseyi kabul etmiyor. Bendeniz, herhangi birinin ihtimal vereceğinden daha uzun süredir burada çalışıyorum ve şimdiye dek hiçbir talimata karşı gelmedim.

Gauss; Zimmermann, Kästner, Lichtenberg ve Pfaff'ın referans mektuplarını çıkardı. Bu yazıların beyefendiye sunulması için ısrar ediyorum!

Uşak yanıt vermedi. Tek bakış atmadan kâğıtları ters tuttu.

Israr ediyorum, diye tekrarladı Gauss. Birçok ziyaretçinin geldiğini ve insanın kendini koruması gerektiğini tahmin edebiliyorum. Ama, açık seçik söylemeliyim ki, ben herhangi biri değilim.

Uşak düşünüp taşındı. Dudakları sessizce kıpırdadı, ne yapacağını bilmiyor gibiydi. Hay aksi, diye mırıldandı sonra, içeri girdi ve kapıyı açık bıraktı.

Gauss duraksayarak onu izleyip kısa ve karanlık bir holden geçerek küçük bir odaya girdi. Gözleri yarı karanlığa alışıncaya dek biraz zaman geçmesi gerekti; perdeli bir pencere, bir masa, bir koltuk ve koltukta battaniyelere sarınmış halde kıpırdamadan oturan bir cüce gördü: şişkin dudaklar, çıkık alın, sert hatlı ince bir burun. Yarı açık gözler ona dönmedi. Hava o kadar boğucuydu ki, zar zor soluk alınabiliyordu. Bunun profesör olup olmadığını sordu kısık sesle.

Başka kim olacak ki, dedi uşak.

Koltuğa doğru ilerledi ve çekingen elleriyle *Araştırmalar*'ın bir nüshasını çıkardı, ilk sayfasına saygı ve teşekkürle ilgili bir şeyler yazmıştı. Ufak tefek adama kitabı uzattı, adam elini kıpırdatmadı. Uşak kitabı masaya koymasını rica etti fısıltıyla.

Gauss kısık sesle isteğini açıkladı: Henüz kimseyle paylaşamadığım fikirlerim var. Bana öyle geliyor ki, Eukleides uzamı, *Saf Aklın Eleştirisi*'nin iddia ettiği gibi, kendi görüşümüzün ve dolayısıyla tüm olası deneyimin biçimini değil, daha çok bir kurguyu, güzel bir düşü belirliyor. Gerçek çok ürkütücü: İki mevcut paralelin birbirine asla değmediği önermesi hiçbir zaman kanıtlanabilir olmadı, ne Eukleides ne de başka biri tarafından. Ama kesinlikle, hep öyle sanıldığı üzere, apaçık da değil! Ben önermenin doğru olmadığını tahmin ediyorum. Belki de hiç paralel yoktur. Belki de, paralelin yanında bir çizgi ve bir nokta varsa, uzam bu bir noktadan sonsuz sayıda paralel çizilebilmesine de olanak sağlar. Kesin olan tek bir şey var: Uzam kıvrımlı, büklümlü ve çok garip.

Tüm bunları ilk kez dile getirmek iyi geliyordu. Sözcükler daha hızlı çıkıyor, cümleler kendiliğinden oluşu-

yordu. Düşünce oyunu değil bu! İddia ediyorum ki... Pencereye doğru gitti, ama ufak tefek adamdan yükselen ürkek bir viyaklama üzerine durdu. İddia ediyorum ki, üç yıldız arasına gerilmiş, yeterli büyüklükte bir üçgen, tam ölçümde, beklenen yüz seksen dereceden başka bir toplam açı verir, yani küresel cisim olduğunu gösterir. Ellerini kollarını oynatarak başını kaldırıp bakınca, tavandaki örümcek ağlarını fark etti, tabakalarca ağ iç içe girip keçe gibi olmuştu. Günün birinde böyle ölçümler yapılabilir olacak! Ancak daha buna uzun zaman var, şimdilik, beni deli yerine koyamayacak, beni anlamak zorunda olan tek kişinin görüşüne ihtiyacım var. Dünyaya uzam ve zaman hakkında başka herhangi birinden daha çok şey öğretmiş olan adamın görüşüne. Yüzü ufak tefek adamınkiyle aynı yükseklikte olsun diye çömeldi. Bekledi. Küçük gözler ona yöneldi.

Sosis, dedi Kant.

Efendim?

Lampe sosis alsın, dedi Kant. Sucuk ve yıldızlar. Onları da alsın.

Gauss ayağa kalktı.

Nezaketi hepten elden bırakmadım, dedi Kant. Beyler! Bir damla tükürük çenesine sızdı.

Muhterem beyefendi yorgun, dedi uşak.

Gauss başını salladı. Uşak elinin tersiyle Kant'ın yanağına dokundu. Ufak tefek adam dermansızca gülümsedi. Dışarı çıktılar, uşak tek söz etmeden eğilerek veda etti. Gauss ona biraz para vermek isterdi, ama kendisinde de zırnık yoktu. Uzaktan kalın erkek seslerinin şarkı söylediğini duydu. Hapishane korosu, dedi uşak. Muhterem beyefendiyi her zaman çok rahatsız etmiştir.

Faytonda, yolcuları bir sohbete çekmeye ümitsizce çalışan şişman bir teğmen ile bir papazın arasına sıkışmış halde, gizemli gezegenle ilgili makaleyi üçüncü kez oku-

du. Elbette yörüngesi hesaplanabilirdi! Yaklaşım yönteminde bir daire yerine bir elipsten yola çıkılmalı, sonra da kafasızlardan biraz daha becerikli hareket edilmeliydi. Bir-iki günlük çalışmadan sonra, ne zaman ve nerede yeniden ortaya çıkacağı tahmin edilebilirdi. Teğmen İspanyol-Fransız ittifakıyla ilgili görüşünü sorunca, verecek yanıt bulamadı.

Bunun Avusturya'nın sonu olacağını düşünmüyor musunuz, diye sordu teğmen.

Gauss omuz silkti.

Ya şu Bonaparte!

Kim dediniz, diye sordu.

Braunschweig'a döndüğünde Johanna'ya ikinci bir evlenme teklifinde bulundu. Sonra kimya enstitüsünün zehir dolabından küçük kürar şişesini aldı. Araştırmacının teki geçenlerde onu bitkilerden, taşlardan ve okyanus üzerine yazılarla dolu kâğıtlardan oluşan bir koleksiyonla beraber göndermiş, bir kimyager onu Berlin'den buraya getirmişti, o günden beri orada duruyordu ve hiç kimse onunla ne yapılacağını bilmiyordu. Denildiğine göre, minik bir doz bile öldürücü etki yapıyordu. Annesine, bunun bir kalp krizi olduğu, hiçbir belirti vermediği, engellenemediği, Tanrı'nın isteği olduğu söylenecekti. Sokaktan bir ulak çağırdı, mektubu mühürledi ve son parasını buna verdi. Sonra pencereden bakarak bekledi.

Şişenin mantarını açtı. Sıvının hiçbir kokusu yoktu. Duraksayacak mıydı? Muhtemelen. Böyle bir şey gerçekten denenmeden bilinmezdi. Ancak, bu kadar az korkması onu şaşırttı. Ulak ret yanıtını getirecekti, o zaman da ölümü oyundaki yeni bir satranç hamlesi olacaktı, Tanrı'nın hesaba katmamış olduğu bir şey. Dünyaya gönderilmişti, neredeyse tüm insani şeyleri olanaksız kılan bir akılla, her girişimin henüz ağır, yorucu ve pis olduğu bir zamana. Onunla alay edilmek istenmişti.

Şimdi, eser yazıldığına göre, öbür olasılık? Şöyle böyle geçecek yıllar, onur kırıcı türden ekmek kavgası, tavizler, korku ve öfke, yeni tavizler, bedensel ve ruhsal acılar, ileri yaştaki güçsüzlüğe varana dek tüm yeteneklerin yavaş yavaş körelmesi. Hayır!

Şaşırtıcı bir netlikle, zangır zangır titrediğini algıladı. Kulaklarındaki çınlamayı duydu, ellerinin seğirmesini gördü, kısa soluk alışlarına kulak kabarttı. Bu durum neredeyse eğlendirdi onu.

Kapı vuruldu. Uzaktan kendininkine benzeyen bir ses bağırdı: Girin!

Ulak geldi, eline bir kâğıt parçası tutuşturdu ve küstah bir yüz ifadesiyle bahşiş bekledi. Gauss en alt çekmecenin dibinde bir bozuk para buldu. Ulak onu havaya attı, yarım dönüş yaptı ve sırtının arkasında yakaladı. Birkaç saniye sonra Gauss onun aşağıda sokağa çıktığını gördü.

Kıyamet Günü'nü düşündü. Böyle bir şeyin düzenleneceğini sanmıyordu. Sanıklar kendilerini savunabilirlerdi, bazı çapraz sorular Tanrı'nın hoşuna gitmezdi. Böcekler, pislik, acı. Her şeydeki yetersizlik. Uzam ve zamanda bile baştan savma iş yapılmıştı. Yargı önüne çıkarılırsa, birkaç şeyi dile getireceğini düşündü.

Uyuşmuş ellerle Johanna'nın mektubunu açtı, bir kenara koydu ve küçük şişeye uzandı. Birden, bir şeyi gözden kaçırmış olduğu duygusuna kapıldı. İyice düşündü. Beklenmedik bir şey olmuştu. Şişeyi kapattı, daha yoğun düşündü, bir türlü bulamadı. Neden sonra anladı: Bir kabul yanıtı okumuştu.

Irmak

Caracas'taki günler çabuk geçmişti. Silla tırmanışını rehbersiz yapmak zorunda kaldılar, çünkü hiçbir yerlinin o güne dek çift zirveli dağa çıkmadığı anlaşıldı. Çok geçmeden Bonpland'ın burnunun kanaması durmaz oldu ve en pahalı barometreleri aşağı düşüp kırıldı. Zirvenin yakınlarında taşlaşmış midye kabukları buldular. Tuhaf, dedi Humboldt, su hiçbir zaman bu kadar yükseğe çıkmış olamaz, bu durum bir kıvrımlanmaya, yerkürenin içinden çıkan güçlere işaret ediyor.

Zirvede bir tüylü arılar sürüsünün saldırısına uğradılar. Bonpland kendini yere dümdüz attı, Humboldt dimdik kaldı, sekstant ellerinin arasında, oküler böceklerle kaplı yüzünün önünde. Alnına, burnuna, çenesine kondular, yakasından içeri girdiler. Vali onu uyarmıştı: En önemlisi kıpırdamamaktır. Soluk almamak. Gitmelerini beklemek.

Bonpland, başını kaldırıp kaldıramayacağını sordu.

Kaldırmasan iyi olur, dedi Humboldt, dudaklarını oynatmadan. Bir çeyrek saat sonra hayvanlar ondan ayrıldı ve karanlık bir bulut halinde vızıldayarak akşam güneşine uçtu. Humboldt, hareketsiz durmanın ona kolay gelmediğini itiraf etti. Bir-iki kez avaz avaz bağırmanın eşiğine gelmişti. Yere oturup alnına masaj yaptı. Sinirleri eskisi gibi değildi.

Onlara veda etmek için Caracas tiyatrosunda bir açıkhava konseri verildi. Gluck'un akorları karanlığa yükseldi, gece büyüktü ve yıldız doluydu, Bonpland'ın gözleri yaşardı. Bilemiyorum, diye fısıldadı Humboldt, müzik bana hiçbir zaman fazla bir şey ifade etmedi.

Katırlarla Orinoco'ya doğru yola çıktılar. Başkentin çevresinde ovalar uzanıyordu, binlerce kilometre uzunluğunda, ağaç, çalı ya da tepe olmaksızın. Hava o kadar aydınlıktı ki, altlarında gölgeleri ve üstlerinde boş gökyüzüyle, çok parlak bir aynanın üzerinde gidiyorlarmış gibi geldi onlara, ya da başka bir dünyadan gelme iki canlının yansımalarıymış gibi. Bir ara Bonpland, hâlâ hayatta olup olmadıklarını sordu.

Ben de bilmiyorum, dedi Humboldt, ama öyle ya da böyle, yola devam etmekten başka ne yapabiliriz ki?

İlk kez yeniden ağaçlar, bataklıklar ve çimenler gördüklerinde, yola çıkmalarının üzerinden ne kadar zaman geçtiğini bilmiyorlardı. İki kronometresinin göstergesini okumak Humboldt'a zor geldi, zamana alışkın değildi artık. Kulübeler göründü, karşılarına insanlar çıktı ve ancak defalarca tarihi sorduklarında, yalnızca iki haftadır yolda olduklarına inanabildiler.

Calabozo'da yaşlı bir adamla karşılaştılar, köyden hiç ayrılmamıştı. Buna karşın bir laboratuvarı vardı: kaplar ve şişeler; deprem, havadaki nem ve manyetizma için metal ölçüm aletleri. Bir de ilkel makine vardı, yakınında yalan söylenirse ya da saçma sapan konuşulursa, ibreleri hareket ediyordu. Tıkırdayan ve vızlayan bir cihaz da, karşılıklı dönen düzinelerce küçük çarkın arasından parlak kıvılcımlar çıkarıyordu. Bu gizemli gücü ben keşfettim, diye bağırdı ihtiyar. Bu beni büyük bir araştırmacı yapar!

Kuşkusuz, diye yanıt verdi Humboldt, ama–

Bonpland onu kenara itti. İhtiyar kolu daha hızlı çe-

virdi, kıvılcımların çıtırtısı giderek yükseldi, gerilim öyle şiddetliydi ki, saçları diken diken oldu.

Etkileyici, dedi Humboldt, ama bu fenomenin adı galvanizm ve tüm dünyada bilinir. Benim yanımda da, aynı etkileri yaratan, hem de çok daha güçlü yaratan bir şey var. Leyden şişesini gösterdi; onu tüylü bir şeyle ovunca, incecik kollara ayrılmış şimşekler oluşuyordu.

İhtiyar, ses çıkarmadan çenesini kaşıdı.

Humboldt onun omzunu sıvazladı ve ilerisi için bol şans diledi. Bonpland ihtiyarın eline para tutuşturmak istedi, ama adam kabul etmedi.

Bunu bilemezdim, dedi. Herkesten çok uzaktayım.

Elbette, dedi Bonpland.

İhtiyar gürültüyle burnunu sildi ve bunu bilemeyeceğini tekrarladı. Humboldt ile Bonpland görüş mesafesinden çıkana dek, onun öne doğru eğilmiş halde evinin önünde durduğunu ve arkalarından baktığını gördüler.

Küçük bir göle geldiler. Bonpland soyundu, suya girdi, duraksadı, inledi ve boylu boyunca yığıldı. Suda elektrikli yılanbalıkları yaşıyordu.

Üç gün sonra Humboldt, yaptıkları incelemenin sonuçlarını uyuşmuş eliyle kayda geçirdi. Hayvanlar temas olmadan da çarpabiliyorlardı. Çarpmadan kıvılcım çıkmıyor, elektrometrede bir ibare belirmiyor, mıknatıs iğnesinde sapma da olmuyordu; kısacası, verdiği acı dışında çarpma hiçbir şekilde fark edilmiyordu. Yılanbalığı iki elle yakalanırsa ya da bir elde o, öbüründe bir metal parçası tutulursa, etki güçleniyordu. İki insan el ele tutuşursa ve içlerinden yalnızca biri hayvana dokunursa da öyle. Bu olayda ikisi de çarpmayı aynı anda, aynı şiddette hissetti. Yılanbalığının yalnızca ön tarafı tehlikeliydi, hayvanlar kendi boşalmalarına karşı bağışıktı. Acı ise korkunçtu; öyle şiddetliydi ki, insan kendisine neler olduğunu anlayamıyordu. Acı tamamen uyuşukluk, şaşkınlık ve

baş dönmesine bürünüyordu, insan neden sonra onun bilincine varıyor ve anımsadıkça acı şiddetleniyordu; kendi bedeninden çok dış dünyaya ait bir şeymiş gibi geliyordu.

Hoşnut bir halde yolculuğa devam ettiler. Ne şanslı bir durum, deyip duruyordu Humboldt, ne büyük bir armağan! Bonpland topallıyordu, elleri hissizleşmişti. Günler sonra bile, Humboldt gözlerini yumduğunda görüş alanında kıvılcımlar dans ediyordu. Uzun süre dizleri yaşlı bir adamınkiler gibi kaskatı kaldı.

Uzun çimenlerin arasında baygın bir kız buldular, on üç yaşında ya var ya yoktu, giysileri yırtılmıştı. Bonpland onun ağzına ilaç damlattı, kız tükürdü, öksürdü ve bağırmaya başladı. Bonpland onunla konuşup yatıştırmaya çalışırken Humboldt sabırsızca bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Kız korkudan donakalmış halde bir ona bir öbürüne bakıyordu. Bonpland onun başını okşadı, kız hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Biri ona korkunç bir şey yapmış olmalıydı!

Ne var, diye sordu Humboldt.

Bonpland ona uzun bir bakış fırlattı.

Her neyse, dedi Humboldt, devam etmeliyiz.

Bonpland kıza su verdi, o da bir solukta içti. Yemek yemek istemedi. Bonpland onun ayağa kalkmasına yardım etti. Kız bir minnet belirtisi göstermeden onun elinden kurtuldu ve koşarak kaçtı.

Tahminen sıcaktan, dedi Humboldt. Çocuklar yollarını kaybedip bayılıyorlar.

Bonpland bir süre ona baktı. Evet, dedi sonra. Tahminen.

San Fernando şehrinde katırlarını sattılar ve küçük bir ahşap bölmesi olan geniş bir yelkenli tekne, bir aylık gıda maddesi ve güvenilir tüfekler satın aldılar. Humboldt, ırmak konusunda deneyimi olan insanlar sorup so-

ruşturdu. Bir meyhanenin önünde oturan dört adama yönlendirildi. Biri silindir şapkalıydı, biri ağzının köşesine saz sıkıştırmıştı, birinin boynunda bir sürü pirinç takı asılıydı, dördüncüsü solgun ve kibirliydi, tek kelime etmedi.

Humboldt, Orinoco ile Amazon arasındaki kanalı bilip bilmediklerini sordu.

Elbette, dedi silindir şapkalı olan.

Oradan geçtim, dedi takılı olan.

Ben de, dedi silindir şapkalı olan. Ama öyle bir kanal yok. Hepsi söylenti.

Humboldt, aklı karışarak sustu. Her neyse, dedi sonra, bu kanalı ölçmek istiyorum, deneyimli kürekçilere ihtiyacım var.

Silindir şapkalı olan, kazancın ne olacağını sordu.

Para ve bilgi.

Üçüncüsü, iki parmağıyla ağzındaki sazı aldı. Para, dedi sonra, bilgiden iyidir.

Çok daha iyidir, dedi silindir şapkalı olan. Üstelik hayat çok kısa, riske atmak niye?

Kısa olduğu için, dedi Bonpland.

Dördü birbirine, sonra da Humboldt'a baktı. Adlarımız, dedi silindir şapkalı olan, Carlos, Gabriel, Mario ve Julio; iyiyiz, ama ucuz değiliz.

Tamam, dedi Humboldt.

Kaldıkları küçük otele giderlerken, tüyleri karmakarışık bir çoban köpeği Humboldt'un peşine takıldı. Humboldt durdu, köpek yaklaşıp burnunu onun ayakkabısına sürttü. Humboldt onun kulaklarının arkasını okşayınca, köpek geğirdi, sonra mutlulukla inledi, geriye çekildi ve Bonpland'a hırladı.

Sevdim bunu, dedi Humboldt. Belli ki sahibi yok. Yanıma alıyorum.

Tekne çok küçük, dedi Bonpland. Köpek saldırgan ve kötü kokuyor.

İdare ederiz, dedi Humboldt ve köpeğin kendi odasında uyumasına izin verdi. İkisi ertesi sabah tekneye geldiğinde, her zaman birlikte yaşamışlar gibi birbirlerine alışmışlardı.

Hiç köpek lafı edilmemişti, dedi Julio.

Daha güneyde, dedi Mario silindir şapkasını düzelterek, insanların kaçık oldukları ve tersten konuştukları yerde, kanatlı cüce köpekler var. Kendi gözlerimle gördüm.

Ben de, dedi Julio. Ama artık soyları tükendi. Konuşan balıklar onları yedi.

Humboldt iç çekerek sekstant ve kronometreyle şehrin konumunu belirledi, bir kez daha haritalar hatalı çıkmıştı. Sonra hareket ettiler.

Çok geçmeden yerleşimin son izlerini arkalarında bırakmışlardı. Her tarafta timsahlar gördüler: Hayvanlar suda ağaç kütükleri gibi yüzüyor, kıyıda uyukluyor ve ağızlarını ardına kadar açıyorlardı, sırtlarında küçük balıkçıllar sekiyordu. Köpek suya atladı, hemen bir timsah ona doğru yüzdü ve Bonpland köpeği yeniden tekneye çekerken, patisi bir piranhanın ısırıklarından kanadı. Sarmaşıklar suyun yüzeyine değiyor, kütükler nehrin üzerine eğiliyordu.

Tekneyi bağladılar ve Bonpland bitki toplarken Humboldt dolaşmaya çıktı. Köklerin üzerine çıktı, kütüklerin arasından ite kaka geçti, bir örümcek ağının ipliklerini yüzünden çekti. Çalılardan çiçekler kopardı, güzel mi güzel bir kelebeği becerikli elleriyle tutup sırtını kırdı ve kurutulmuş örnek kutusuna sevgiyle koydu. Bir jaguarın karşısında durduğunu neden sonra fark etti.

Hayvan kafasını kaldırıp ona baktı. Humboldt yana doğru bir adım attı. Hayvan kıpırdamadan bir dudağını yukarı çekti. Humboldt donup kaldı. Çok uzun bir süre sonra hayvan kafasını ön patilerine dayadı. Humboldt geriye doğru bir adım attı. Bir adım daha. Jaguar kafasını

kaldırmadan, dikkatle ona bakıyordu. Kuyruğu bir sineğe vurdu. Humboldt dönüp arkasına baktı. Kulak kabarttı, ama arkasında hiçbir şey duymadı. Soluğunu tutarak, kollarını vücuduna bastırarak, başını göğsüne eğerek ve bakışlarını ayaklarına dikerek yürüdü. Yavaşça, adım adım, sonra gitgide hızlanarak. Tökezleyemezdi, geriye bakamazdı. Derken koşmaya başladı, elinde değildi. Dallar yüzüne vuruyordu, bir böcek alnına çarptı, Humboldt sendeledi, bir sarmaşığa tutundu, gömleğinin bir kolu takılıp yırtıldı, Humboldt dallara vurarak yolundan çekti. Ter içinde ve soluk soluğa tekneye ulaştı.

Hemen hareket edelim, dedi kesik kesik soluyarak.

Bonpland tüfeğe sarıldı, kürekçiler ayağa kalktılar.

Hayır, dedi Humboldt, hareket edelim!

Bunlar iyi silahlar, dedi Bonpland. Hayvanın hakkından gelebiliriz ve postunu alırız.

Humboldt başını iki yana salladı.

İyi ama neden?

Jaguar gitmeme izin verdi.

Bonpland batıl inançla ilgili bir şeyler mırıldandı ve yelkenleri açtı. Kürekçiler sırıttılar. Nehrin ortasında Humboldt'a kendi korkusu artık anlaşılır gelmiyordu. Olayları günlüğünde, olması gerektiği gibi betimlemeye karar verdi: Tüfekleri nişan alarak ağaçların altındaki çalılıklara geri döndüklerini, ancak hayvanı bulamadıklarını iddia edecekti.

O daha yazmayı bitirmeden, şiddetli bir sağanak başladı. Tekne suyla doldu, telaşla karaya yöneldiler. Orada onları, çıplak, sakallı ve kirden neredeyse tanınmayacak hale gelmiş bir adam bekliyordu. Burası onun fidanlığıydı, ücret karşılığı geceleyebilirlerdi.

Humboldt parayı ödedi ve evin nerede olduğunu sordu.

Evim yok, dedi adam. Adım Don Ignacio, Kastilyalı

bir soyluyum, tüm dünya benim evim. Bunlar da karım ve kızım.

Humboldt iki çıplak kadının önünde eğildi ve nereye bakacağını bilemedi. Kürekçiler ağaçlara brandalar takıp altına çömdüler.

Don Ignacio, bir şeye ihtiyaçları olup olmadığını sordu.

Şu anda yok, dedi Humboldt bitkin bir halde.

Don Ignacio hiçbir konuğunun yokluk çekmeyeceğini söyledi. Vakarla arkasını döndü ve yürüyüp gitti. Yağmur başına ve omuzlarına damla damla dökülüyordu. Ortalık çiçek, nemli toprak ve gübre kokuyordu.

Bazen, dedi Humboldt düşünceli düşünceli, burada olmam bana çok şaşırtıcı geliyor. Evden çok uzakta, kimse tarafından yollanmadan, sırf merdiven boşluğunda karşılaştığım bir Prusyalı uğruna.

Humboldt uzun süre uyuyamadı. Kürekçiler durup dinlenmeden birbirlerine abuk sabuk hikâyeler fısıldıyorlar, bunlar da onun bilincine yerleşiyordu. Ve uçan evleri, tehlikeli yılan-kadınları ve ölüm kalım savaşlarını bir kenara itmeyi ne zaman başarsa, jaguarın gözlerini görüyordu. Dikkatli, zeki ve acımasız. Sonra kendine geldi ve yeniden yağmuru, adamları ve köpeğin ürkek hırlamasını duydu. Bir ara Bonpland geldi, battaniyesine sarındı ve hemen uykuya daldı. Humboldt onun gittiğini duymamıştı.

Ertesi sabah –güneş gökyüzünün tepesindeydi ve hiç yağmur yağmamış gibiydi– Don Ignacio onları bir saraylının el kol hareketleriyle uğurladı. Her zaman başımızın üstünde yeriniz var! Karısı reverans yaptı, kızı Bonpland'ın kolunu okşadı. Bonpland elini onun omzuna koydu ve bir saç tutamını yüzünden çekti.

Rüzgâr sıcaktı, bir fırından geliyordu sanki. Kıyıdaki bitki örtüsü sıklaştı. Ağaçların altında beyaz kaplumbağa yumurtaları vardı, kertenkeleler tahta süslemeler gibi

teknenin gövdesine yapışmıştı. Gökyüzü boş olsa bile, suya kuşların yansımaları vurup duruyordu.

Harika bir optik fenomen, dedi Humboldt.

Optikle ilgisi yok, dedi Mario. Kuşlar sürekli ölüyor, her an, aslında pek başka bir şey yapmıyorlar. Ruhları yansımalarda yaşamaya devam ediyor. Bir yerlere gitmek zorunda kalıyorlar, gökyüzünde istenmiyorlar.

Ya böcekler, diye sordu Bonpland.

Onlar hiç ölmüyor. Sorun da bu ya.

Gerçekten de sivrisineklerin sayısı arttıkça artıyordu. Ağaçlardan, havadan ve sudan geliyorlardı. Her yandan geliyorlardı, vızıldayarak havayı dolduruyor, sokuyor, emiyorlardı ve öldürülen her birine karşılık yüzlercesi daha geliyordu. Yüzleri sürekli kanıyordu. Başlarının üzerine attıkları kalın örtüler bile onları rahatlatmadı, hayvanlar resmen kumaşın üzerinden sokuyorlardı.

Irmak, dedi Julio, insanlara göz yummaz. Aguirre buraya doğru yola çıkmadan önce, aklı başındaydı. Kendini imparator ilan etmek ancak burada aklına geldi.

Çılgın bir katil, dedi Bonpland, Orinoco'nun ilk kâşifi! Akla yatkın.

Bu üzücü adam hiçbir şey keşfetmedi, dedi Humboldt. Tıpkı bir kuşun havayı ya da bir balığın suyu keşfetmemesi gibi.

Ya da bir Alman'ın mizah duygusunu, dedi Bonpland.

Humboldt kaşlarını çatarak ona baktı.

Şaka yaptım, dedi Bonpland.

Ama haksız bir şaka. Bir Prusyalı pekâlâ gülebilir. Prusya'da çok gülünür. Wieland'ın romanlarını ya da Gryphius'un komedilerini düşünmek yeterli. Herder de iyi bir esprinin hakkını vermeyi bilir.

Bundan kuşkum yok, dedi Bonpland yorgun argın.

İyi öyleyse, dedi Humboldt ve köpeğin böcek sokmalarından kanlanmış tüylerini okşadı.

Tekneyle Orinoco'ya girdiler. Nehir o kadar genişti ki, insan denizde gittiğini sanabilirdi: Çok uzakta, bir yanılsama gibi, öbür kıyının ormanları belirdi. Burada su kuşları pek yoktu. Gökyüzü sıcaktan titreşiyor gibiydi.

Birkaç saat sonra Humboldt, pirelerin ayak parmaklarının derisini oymuş olduğunu fark etti. Yolculuğu kesmek zorundaydılar; Bonpland bitkileri düzenledi, Humboldt açılır kapanır sandalyeye oturup ayaklarını sirke dolu bir leğene soktu ve nehir akışının haritalarını çizdi. *Pulex penetrans*, adi kumpiresi. Onu betimleyeceğim, ama benim de onun pençesine düştüğüme günlükte bile değinmeyeceğim.

Bunda kötü bir şey yok ki, dedi Bonpland.

Şöhretin kuralları üzerine çok kafa yordum, dedi Humboldt. Ayak tırnaklarının altında pirelerin yaşadığı bilinen bir adamı artık kimse ciddiye almaz. Ne başarmış olursa olsun, fark etmez.

Ertesi gün bir terslik oldu. İyice geniş bir yerde –iki kıyı da görünmüyordu– rüzgâr yelkeni gidiş yönünün tersine çevirdi, tekne yan yattı, bir dalga içeri doldu, düzinelerce kâğıt ırmağa sürüklendi. Tekne daha da yan yattı, öyle ki su dizlerine kadar çıktı, köpek uluyordu, adamlar tekneden inmek istiyorlardı. Humboldt ayağa fırladı, kronometrenin takılı olduğu kemerini çarçabuk çözdü ve otoriter bir sesle bağırarak kimsenin kıpırdamamasını söyledi. Akıntı tekneyi döndürüyor, yelken işe yaramadan sağa sola dalgalanıyor, çok sayıda timsahın gri sırtları yaklaşıyordu.

Bonpland, kıyıya yüzüp yardım getirmeye hazır olduğunu bildirdi.

Yardım falan yok, dedi Humboldt, kemeri başının üzerinde tutarken. Farkındaysanız, burası balta girmemiş orman. Yapabileceğimiz tek şey beklemek.

Gerçekten de: Son anda rüzgâr yelkene el attı ve tekne yavaş yavaş doğruldu.

Suyu boşaltın, diye böğürdü Humboldt.

Kürekçiler üst üste küfrederek tencereler, kasketler ve bardaklarla işe koyuldular. Kısa süre sonra tekne yeniden düz duruyordu. Kâğıtlar, kurutulmuş bitkiler, tüy kalemler ve kitaplar ırmakta yüzüyordu. Uzakta, acele sıvışması gerekiyormuşçasına, bir silindir şapka sürükleniyordu.

Bazen, dedi Bonpland, eve dönüp dönemeyeceğimden kuşkulanıyorum.

Gerçekçisi bu olur, diye yanıt verdi Humboldt ve saatlerin zarar görüp görmediğini kontrol etti.

Kötü şöhretli çağlayanlara geldiler. Irmak kayalarla doluydu, su o kadar şiddetli köpürüyordu ki, kaynıyor gibi görünüyordu. Yüklü tekneyle yola devam etmek olanaksızdı. Yerel misyona bağlı –silahlar kuşanmış, ızbandut gibi ve papazdan çok askere benzeyen– Cizvitler onları kuşkuyla karşıladılar. Humboldt misyon şefine gitti –ateşi çıkmış gibi sarı yüzlü sıska bir adam– ve pasaportunu gösterdi.

Güzel, dedi Peder Zea. Pencereden seslenerek bir emir verdi, hemen ardından altı din adamı iki yerliyi getirdi. Çağlayanları herkesten iyi bilen bu takdire değer adamlar, dedi Peder Zea, uygun bir tekneyi nehrin en akıntılı yerlerinden geçirmeye gönüllü. Konuklar tekne aşağıda hazır olana kadar beklesinler, sonra yola devam edebilirler. Bir el hareketi yaptı, adamları iki yerliyi dışarı çıkarıp ayaklarına zincir taktılar.

Çok minnettarım, dedi Humboldt dikkatle. Ama bunu kabul edemem.

Ama neden ki, diye sesini yükseltti Peder Zea, bunun hiç önemi yok ve tek suçlusu, bu insanların ne yapacağının önceden kestirilememesi. Gönüllü oldular, sonra bir bakmışsın, onları artık bulamıyorsun. Hepsi de birbirine öyle benziyor ki!

Yola devam edecekleri tekne getirildi. O kadar dardı ki, arka arkaya ve aletlerinin bulunduğu sandıkların üstüne oturmaları gerekecekti.

Bunun yerine cehennemde bir ay geçirmeyi yeğlerim, dedi Bonpland.

Peder Zea, ikisine de kavuşacağına söz verdi. Cehenneme ve tekneye.

Akşam, haftalardır yedikleri ilk güzel yemek ve hatta İspanyol şarabı sunuldu onlara. Pencereden, bir hikâyenin akışı üzerinde anlaşamayan kürekçilerin hep bir ağızdan konuşan seslerini duydular.

Burada sürekli bir şeyler anlatıldığı izlenimini edindim, dedi Humboldt. İçlerinde bir öğreti bile gizli olmayan, uydurma yaşamöyküleri niçin temcit pilavı gibi ısıtılıp ısıtılıp öne sürülüyor ki?

Her yolu denedik, dedi Peder Zea. Uydurma hikâyeler yazmak bütün kolonilerde yasak. Ama insanlar inatçı, kilisenin kutsal kudreti de sınır tanımıyor. Toprakta var. Ünlü La Condamine'le karşılaştınız mı, baron?

Humboldt başını iki yana salladı.

Ben karşılaştım, dedi Bonpland. Palais Royal'de garsonlarla tartışan yaşlı bir adam.

Ta kendisi, dedi peder. Burada onu anımsayan bir-iki ihtiyar var. Bir kadın da var, kötü bir büyücünün verdiği toz yüzünden ölemeden yaşlanıyor, korkunç bir manzara. Hikâyeleri dinlemeye değer. Anlatabilir miyim?

Humboldt içini çekti.

O zamanlar, dedi Peder Zea, akademi, ekvatorun meridyen uzunluğunun belirlenmesi için en iyi üç ölçümcüsünü, La Condamine, Bouguer ve Godin'i göndermişti. Özellikle estetik nedenlerden ötürü, Newton'ın, yerkürenin kendi ekseni çevresinde dönmesi yüzünden düzleştiği yönündeki nahoş tezi çürütülmek isteniyordu. Peder Zea birkaç saniye büyük bir dikkatle masa-

ya baktı. Kocaman bir böcek alnına kondu. Bonpland içgüdüsel olarak elini uzattı, durakladı ve geri çekti.

Ekvatoru ölçmek, diye devam etti Peder Zea. Yani daha önce hiç çizgi çekilmemiş bir yere çizgi çekmek. Başınızı çevirip etrafınıza baktınız mı hiç? Çizgiler başka yerlerde var. Kemikli koluyla pencereyi, çalılıkları, çevresinde böceklerin uçuştuğu bitkileri gösterdi. Burada değil!

Çizgiler her yerde var, dedi Humboldt. Onlar bir soyutlama. Başlı başına uzam olan yerde çizgi de olur.

Başlı başına uzam başka yerde, dedi Peder Zea.

Uzam her yerde!

Her yer uydurma. Ve başlı başına uzam, kara ölçümcülerinin onu taşıdıkları yerde. Peder Zea gözlerini yumdu, şarap kadehini kaldırdı ve içmeden yerine koydu. Üç adam inanılmaz ölçüde titiz çalıştı. Yine de verileri hiçbir zaman örtüşmedi. La Condamine'in aletindeki iki yay dakikası Bouguer'nin aletinde üçtü, Godin'in dürbünündeki yarım derece La Condamine'in dürbününde bir buçuktu. Çizgilerini çekmek için astronomik ölçümlere gereksinim duydular, böyle yararlı, taşınabilir saatler –peder, Humboldt'un kemerindeki kronometreye alaycı bir bakış attı– henüz yoktu. Nesneler henüz ölçülmeye alışkın değildi. Üç taş ve üç yaprak eşit sayıda, on beş gram bezelye ve on beş gram toprak eşit ağırlıkta değildi. Buna ek olarak sıcak, nem, sivrisinekler, hayvanların aralıksız kavga gürültüsü. Adamlar nedensiz ve amaçsız bir öfkeye kapıldılar. İyi yetişmiş La Condamine, Bouguer'nin ölçüm aletlerinin ayarını bozdu, Bouguer ise Godin'in kurşunkalemlerini kırdı. Her gün tartışma çıktı, ta ki Godin kılıcını çektiği gibi düşe kalka balta girmemiş ormana girene dek. Aynısı, birkaç hafta sonra, Bouguer ile La Condamine arasında oldu. Peder Zea ellerini kavuşturdu. Bir düşünün hele. Kıvırcık perukları, saplı gözlükleri ve parfümlü

mendilleriyle böylesi uygar beyler! La Condamine en uzun süre dayandı. Ormanda sekiz yıl, yalnızca bir avuç dolusu ateşi çıkmış asker tarafından korunarak. Başını çevirir çevirmez otlarla kapanan orman yollarını açtı, kestiği ağaçlar ertesi gece yeniden göğe yükseldi; yine de inatla, direnen doğada zamanla bir sayılar ağı kurdu. Açılarının toplamı yavaş yavaş yüz seksene yaklaşan üçgenler çizdi, eğriliği sonunda havanın titreşimine bile karşı koyan yayları üçgenlere böldü. Sonra akademiden bir mektup aldı. Savaş kaybedilmiş, Newton'ın mantığı kanıtlanmış, yerküre düzleşmiş, bütün çalışma boşa gitmişti.

Bonpland şarap şişesinden büyük bir yudum aldı. Kadehlerin orada durduğunu ve bunun yakışık almadığını unutmuş gibiydi. Humboldt ona onaylamayan bir bakış fırlattı.

Böylece, dedi Peder Zea, yenilgiye uğrayan adam eve doğru yola çıktı. Dört ay boyunca, o sırada hâlâ isimsiz olan ve sonradan Amazon adını verdiği bir ırmak boyunca ilerledi. Yolda haritalar çizdi, dağlara isimler verdi, sıcaklığı kaydetti, balık, böcek, yılan ve insan türlerini listeledi. İlgisini çektiği için değil, aklını kaçırmamak için. Sonradan Paris'te, askerlerinden biri ya da öbürünün hâlâ anımsadığı şeylerle ilgili hiç konuşmadı: ağaçların altındaki çalılıklardan gelen gırtlak sesleri ve çok iyi nişanlanmış zehirli oklar, gece görülen ışıklar, ama her şeyden önce, dünya birkaç anlığına gerçekdışılığa adım attığında, gerçeklikte meydana gelen minik kaymalar. Gerçi o zamanlar ağaçlar hâlâ ağaca, ağır hareketlerle kaynayan sular hâlâ suya benziyordu, ama insan ürpererek bunun yabancı bir şeyin çevreye uyum sağlaması olduğunu fark ediyordu. O dönemde La Condamine, Deli Aguirre'in sözünü ettiği kanalı da buldu. Kıtanın en büyük iki ırmağı arasındaki bağlantı.

Bunun var olduğunu kanıtlayacağım, dedi Hum-

boldt. Tüm büyük nehirler birbiriyle bağlantılıdır. Doğa bir bütündür.

Ah öyle mi? Peder Zea başını kuşkuyla salladı. Yıllar sonra, çoktan akademi üyesi olan, yaşlanan ve ünlenen La Condamine artık nadiren bağırarak uyanır olunca ve hatta sözümona Tanrı'ya inanmayı yeniden başarınca, kanalın bir yanılgı olduğunu bizzat açıkladı. Büyük ırmaklar arasında iç kesimlerde bağlantı olmadığını söyledi. Böyle bir şey kıtayı, hak etmediği bir düzensizliğe sokardı. Peder Zea bir an sustu, sonra ayağa kalktı ve eğilerek selam verdi. Güzel rüyalar görün, baron. Ve iyi uyanın!

Sabahın erken saatlerinde acı dolu çığlıklar duyarak yataktan fırladılar. Avluya zincirlenmiş adamlardan biri iki papaz tarafından deri kayışlarla kırbaçlanıyordu. Humboldt oraya koştu ve neler olduğunu sordu.

Hiçbir şey, dedi papazlardan biri. Niye ki?

Çok eski bir mesele, dedi öbürü. Yolculuğunuzun devamıyla ilgisi yok. Kızılderili'ye bir tekme attı, adamda ancak jeton düştü ve kötü bir İspanyolcayla, çok eski bir mesele olduğunu ve yolculukla ilgisi olmadığını söyledi.

Humboldt duraksadı. Yanına gelmiş olan Bonpland onu sitem dolu bakışlarla süzdü. Ama yola devam etmemiz gerek, dedi Humboldt usulca. Ben ne yapayım ki?

Peder Zea onları yanına çağırdı ve sahip olduğu en değerli şeyi gösterdi. Soyu tükenmiş bir boyun dilinde birkaç cümle söyleyen, tüyleri dağılmış bir papağan. Yirmi yıl önce bu insanlar vardı, şimdi bir tanesi bile yaşamıyor ve kimse kuşun ne konuştuğunu anlamıyor.

Humboldt elini uzattı, papağan eli gagaladı, düşünüp taşınması gerekiyormuş gibi yere baktı, kanatlarını silkti ve anlaşılmaz bir şeyler söyledi.

Bonpland, boyun neden yok olduğunu sordu.

Olur böyle şeyler, dedi Peder Zea.

Niye ki?

Peder Zea kısık gözlerle onu süzdü. Böylesi kolay tabii. Kalkıp gelir ve üzgün görünen herkese acırsın, eve dönünce de nahoş hikâyeler anlatabilirsin. Ama birdenbire elli adamla on bin vahşiyi yönetmek zorunda kalan, ormandaki seslerin ne anlama geldiğini her gece kendine soran ve her sabah kalkıp hâlâ yaşadığına şaşıran kişi, belki de başka bir yargıya varır.

Ortada bir yanlış anlama var, dedi Humboldt. Kimse bir şeyi eleştirmek istemedi.

Belki istemiştir, dedi Bonpland. Benim bilmek istediğim bazı şeyler var. Durakladı ve Humboldt'un az önce onu tekmelediğine inanamadı. Kuş bir ona bir öbürüne baktı, bir şey söyledi ve beklentiyle onları süzdü.

Doğru, diye yanıt verdi kabalık etmek istemeyen Humboldt.

Kuş düşünüp taşınıyor gibi göründü ve uzun bir cümle ekledi.

Humboldt elini uzattı, kuş eli gagaladı ve gücenmiş bir halde kafasını çevirdi.

İki Kızılderili tekneyi onlar için çağlayanların arasından geçirirken, Humboldt ile Bonpland misyonun yukarısındaki granit kayalara tırmandılar. Yükseklerde eski bir mezar mağarası olduğu söyleniyordu. Basacak yer bulmak zordu, yalnızca çıkık feldspat kristallerine tutunulabiliyordu. Yukarı vardıklarında Humboldt, yine sivrisineklere vurması gerektiğinde azalan bir konsantrasyonla, suyun en akıntılı yerlerinin, ırmağın tepesine dikilen gökkuşağının ve uzaklardaki nemli gümüş parlaklığının görüntüsüne ilişkin nefis bir düzyazıyı kâğıda geçirdi. Sonra yan zirveye ve mağaranın girişine çıkan sırt üzerinde dengeyi koruyarak yürüdüler.

Yüzlerce ceset olmalıydı, her biri palmiye yapraklarından yapılma kendi sepetinde, kemikli elleri dizlerine konulmuş, başı göğüskafesine bastırılmış. En yaşlıları ta-

mamen iskelete dönüşmüştü, öbürleri çürümenin farklı evrelerindeydi: parşömen gibi olmuş deri parçaları, kuruyup topak olmuş iç organlar, meyve çekirdekleri gibi siyah ve küçük gözler. Birçoğunun eti kemiklerinden kazınmıştı. Irmağın gürültüsü buraya çıkmıyordu; ortalık öyle sessizdi ki, soluklarını duyabiliyorlardı.

Burası huzurlu, dedi Bonpland, hiç de öbür mağaradaki gibi değil. Orada ölüler vardı, burada yalnızca bedenler. Burada insan kendini güvende hissediyor.

Humboldt bir sürü cesedi sepetinden çekti, kafataslarını omurgalardan ayırdı, dişleri alt çenelerden kırdı ve yüzükleri parmaklardan çıkardı. Bir çocuk cesediyle iki yetişkini örtülere sardı ve iki kişinin taşıyabileceği biçimde birbirine sıkıca bağladı.

Bonpland, ciddi olup olmadığını sordu.

Bir el at, dedi Humboldt sabırsızca, tek başıma katırlara kadar taşıyamam!

Geç saatte misyona vardılar. Gece berraktı, yıldızlar daha bir parlıyor, böcek sürüleri kızılımsı ışık yayıyor, ortalık vanilya kokuyordu. Kızılderililer sessizce çekildiler. Yaşlı kadınlar pencerelerden bön bön bakıyorlardı, çocuklar çil yavrusu gibi dağıldılar. Boyalı yüzlü bir adam yollarına çıktı ve örtülerin içinde ne olduğunu sordu.

Çeşitli şeyler, dedi Humboldt. Ivır zıvır.

Taş örnekleri, dedi Bonpland. Bitkiler.

Kemikler, dedi Humboldt.

Bonpland irkildi.

Kemik mi?

Timsah ve denizineği kemikleri, dedi Bonpland.

Denizineği, diye tekrarladı adam.

Humboldt, görmek isteyip istemediğini sordu.

Görmesem daha iyi. Adam duraksayarak kenara çekildi. Size inanıyorum.

Sonraki günlerde işleri kolay olmadı. Onlara çevreyi

gösterecek Kızılderili rehber bulamadılar, Humboldt kendilerine hitap ettiğinde Cizvitlerin bile hep acelesi oluyordu. Bu insanların hepsi o kadar batıl inançlı ki, diye yazdı kardeşine, özgürlüğe ve akla giden yolun daha ne kadar uzun olduğu fark ediliyor. En azından, henüz hiçbir biyoloğun tanımlamadığı birkaç küçük maymun yakalamayı başardım.

Üçüncü gün iki gönüllü, yalnızca ufak tefek yaralarla, tekneyi hasar görmeden nehrin en akıntılı yerlerinden geçirmişti. Humboldt onlara biraz para ve birkaç bilye verdi, araç gereç kutularını, maymun kafeslerini, cesetleri yükletti ve vedalaşırken Peder Zea'ya ömür boyu minnettar kalacağını belirtti.

Peder, dikkatli olmasını söyledi. Yoksa bu durum kısa sürerdi.

Dört kürekçi de eklendi ve yük yüzünden şiddetli bir tartışma çıktı. Önce köpek, şimdi de bu! Julio cesetlerin bulunduğu örtü yığınını gösterdi.

Korkuyor musunuz, diye sordu Humboldt.

Elbette, dedi Mario.

İyi ama neden, diye sordu Bonpland. Birdenbire uyanmalarından mı?

Aynen ondan, dedi Julio.

En azından, dedi Carlos, bu pahalıya patlayacak.

Irmak çağlayanların ardında çok daralıyor, akıntılı yerleri tekneyi oradan oraya savurup duruyordu. Dalgaların köpükleri havayı dolduruyor, kayalar tehlikeli bir biçimde yakından hızla geçiyordu. Sivrisinekler acımasızdı: Artık gökyüzü yok, yalnızca böcekler var gibiydi. Çok geçmeden adamlar onlara vurmayı bırakmışlardı. Sürekli kanamaya alışmışlardı.

Bir sonraki misyonda onlara karınca ezmesi ikram edildi. Bonpland geri çevirdi, ama Humboldt biraz tattı. Sonra özür diledi ve bir süre ağaçların altındaki çalılıklar-

da gözden kayboldu. İlginç bir şey, dedi geri gelince. Hiç olmazsa, ileriki besin sorunlarını çözmek için bir olasılık.

Burada her yer ıssız, dedi Bonpland. Yeteri kadar olan tek şey yemek!

Köyün reisi, kumaş balyalarında ne olduğunu sordu. Korkunç bir kuşkuya kapılmıştı.

Denizineği kemikleri, dedi Bonpland.

Öyle kokmuyor, dedi reis.

Pekâlâ, diye sesini yükseltti Humboldt, itiraf ediyorum. Ama bu ölüler o kadar eski ki, aslında artık onlara ceset denemez. Sonuçta bütün dünya ölü bedenlerden oluşuyor! Her avuç dolusu toprak bir zamanlar bir insandı, ondan önce de başka bir insan, her ons hava zaman içinde ölenler tarafından binlerce kez solundu. Neyiniz var sizin, sorun ne?

Yalnızca sordum, dedi reis çekingen bir tavırla.

Sivrisinek saldırılarına karşı köy sakinleri kapanabilir girişli kerpiç kulübeler yapmışlardı. Kulübenin içinde, böcekleri kovan bir ateş yakılıyor, sonra sürünerek içeri giriliyor, giriş tıkanıyor, ateş söndürülüyor ve birkaç saat, sinekler tarafından sokulmadan sıcak havada oturulabiliyordu. Bu kulübelerden birinde Bonpland topladığı bitkileri o kadar uzun süre düzenledi ki, dumandan bayıldı. Yan kulübede Humboldt öksürerek ve yarı kör halde – hırıltıyla soluk alan köpek yanı başında– kardeşine mektup yazıyordu. Gözlerini kırpıştırarak, pis kokan giysilerle ve güçlükle soluk almaya çalışarak dışarı çıktıkları sırada, el fallarına bakmak isteyen bir adam karşıdan onlara doğru koştu. Çıplaktı, rengârenk boyanmıştı ve başında tüyler vardı. Humboldt geri çevirdi, Bonpland'ın ilgisini çekti. Falcı onun parmaklarını yakaladı, kaşlarını yukarı kaldırdı ve neşeyle elinin ayasına baktı.

Ah, dedi kendi kendine söyler gibi. Ah, ah.

Evet?

Falcı başını salladı. Hiçbir şey kesin değildir. Öyle de olabilir böyle de. Herkes kendi talihinden sorumludur. Geleceği kim bilir ki!

Bonpland gergin gergin, ne gördüğünü sordu.

Uzun yaşam. Falcı omuzlarını kaldırdı. Kuşku yok.

Ya sağlık?

Genelde iyi.

Lanet olsun, diye bağırdı Bonpland. Bu bakışın ne anlama geldiğini bilmek istiyorum.

Hangi bakış? Uzun yaşam ve sağlık. Görünen bu, ben de onu söyledim. Bu kıtayı beğendiniz mi, beyefendi?

Neden?

Çok uzun süre burada olacaksınız.

Bonpland güldü. Bundan kuşkuluyum. Uzun bir yaşam, hem de burada ha? Kesinlikle hayır. Biri beni zorlarsa, o başka.

Falcı içini çekti ve ona cesaret verircesine bir süre daha elini tuttu. Sonra Humboldt'a döndü.

Humboldt başını iki yana salladı.

Bedava sayılır!

Hayır, dedi Humboldt.

Falcı hızlı bir hareketle Humboldt'un elini yakaladı. Humboldt elini çekmek istedi, ama falcı daha güçlüydü; oyuna katılmaya zorlanan Humboldt keyifsiz keyifsiz gülümsedi. Falcı kaşlarını çattı ve eli kendine çekti. Öne doğru eğildi ve tekrar geri gitti. Gözlerini kıstı. Avurtlarını şişirdi.

Söyle artık, diye bağırdı Humboldt. Yapacak başka işlerim var. Kötü bir şey gözüküyorsa da fark etmez, nasıl olsa tek kelimesine inanmıyorum.

Kötü bir şey gözükmüyor.

Ama?

Hiçbir şey. Falcı Humboldt'un elini bıraktı. Üzgünüm, para da istemiyorum. Çuvalladım.

Anlayamıyorum, dedi Humboldt.

Ben de. Hiçbir şey yok. Geçmiş yok, şimdiki zaman ya da gelecek yok. Bir bakıma kimse görünmüyor. Falcı merakla Humboldt'un yüzüne baktı. Hiç kimse!

Humboldt gözlerini eline dikti.

Tabii ki saçmalık bu. Kesinlikle benim kabahatim. Belki de yeteneğimi kaybediyorum. Falcı karnının üstündeki bir sivrisineği ezdi. Belki de yeteneğim hiç olmadı.

Akşam Humboldt ile Bonpland, dumanı tüten kulübelerde böceksiz bir gece geçirmek için çoban köpeğini bağlayıp kürekçilerin yanında bıraktılar. Humboldt ancak sabahın erken saatlerinde, terden sırılsıklam, yanan gözler ve dumandan karmakarışık düşüncelerle uyukladı.

Bir gürültüyle uyandı. Biri içeri süzülmüş ve yanına uzanmıştı. Yine mi, diye mırıldandı, el yordamıyla mumun fitilini yaktı ve gelenin küçük bir oğlan olduğunu gördü. Ne istiyorsun, diye sordu, ne var, neler oluyor?

Çocuk çekik, hayvansı gözleriyle onu süzdü.

Ne var, diye sordu Humboldt, ne?

Oğlan gözünü ondan ayırmıyordu. Çırılçıplaktı. Yüzünün önündeki aleve karşın gözlerini kırpmıyordu.

Ne var dedim, diye fısıldadı Humboldt. Ne var, çocuk?

Oğlan güldü.

Humboldt'un eli o kadar şiddetli titredi ki, mumu düşürdü. Karanlıkta ikisinin de soluğunu duydu. Oğlanı kenara itmek için elini uzattı, ama onun ıslak tenini hissedince, bir darbe yemişçesine irkilip geri çekildi. Çekil git, diye fısıldadı.

Oğlan kıpırdamadı.

Humboldt ayağa fırladı, başını tavana çarptı, bir tekme savurdu. Oğlan çığlık attı –kumpireleri olayından beri Humboldt geceleri çizme giyiyordu– ve iki büklüm

oldu. Humboldt yine bir tekme savurdu ve oğlanın başına isabet etti, oğlan usulca inleyip sustu. Humboldt kendisinin kesik kesik soluduğunu duydu. Önündeki kıpırtısız bedeni hayal meyal görüyordu. Onu omuzlarından yakaladı ve çeke çeke dışarı çıkardı.

Gece havası iyi geldi; kulübedeki dumandan sonra ona serinlik ve tazelik verdi. Kararsız adımlarla, Bonpland'ın olduğu yan kulübeye gitti. Ancak bir kadının sesini duyunca, olduğu yerde kaldı. Kulak kabarttı, ses yine geldi. Döndü, sürünerek kulübesine girdi, girişi kapattı. Kısa bir süre açılan perdenin arasından sivrisinekler girmişti, bir yarasa panik halinde başının üzerinde kanat çırptı. Tanrım, diye fısıldadı. Sonra, bitkinlikten, huzursuz bir uykuya daldı.

Uyandığında sabah olmuştu, ortalık aydınlıktı, sıcak daha da artmış, yarasa ortadan kaybolmuştu. İki dirhem bir çekirdek giyinerek, yan tarafında kılıç ve kolunun altında şapka, açıkhavaya çıktı. Kulübenin önündeki meydan boştu. Yüzündeki bir sürü kesik yarasından kan akıyordu.

Bonpland ona ne olduğunu sordu.

Tıraş olmayı denedim. Sırf sivrisinekler yüzünden vahşileşemem, her şeye karşın uygar bir insanım. Humboldt şapkasını taktı ve Bonpland'ın gece bir şey duyup duymadığını sordu.

Özel bir şey duymadım, dedi Bonpland dikkatle. Karanlıkta çok şey duyuluyor.

Humboldt başını evet anlamında salladı. İnsan rüyasında acayip acayip şeyler görüyor.

İnsan duyduğu her şeyi dinleyemez, dedi Bonpland.

Sonuçta uyumak gerek, dedi Humboldt.

Ertesi gün Rio Negro'ya girdiler, karanlık suyun üzerinde sivrisinekler azaldı. Hava da burada daha iyiydi. Ama cesetlerin varlığı kürekçileri bunaltıyordu, Hum-

boldt bile solgun ve suskundu. Bonpland gözlerini kapalı tutuyordu. Tekrar ateşinin çıkmasından korktuğunu söyledi. Maymunlar kafeslerinde bağırıyor, parmaklıkları sarsıyor ve birbirlerine yüzlerini gözlerini oynatıyorlardı. Hatta bir tanesi kapıyı açabildi, taklalar attı, kürekçileri rahatsız etti, teknenin bordası boyunca turmandı, Humboldt'un omzuna atladı ve hırlayan köpeğe tükürdü.

Mario, bir kere de onun bir şey anlatmasını rica etti Humboldt'tan.

Ben hikâye bilmem, dedi Humboldt ve maymunun çevirmiş olduğu şapkasını düzeltti. Anlatmayı da sevmem. Ama en güzel Almanca şiiri okuyabilirim, İspanyolcaya serbest çeviri yaparak. Tüm zirveler sessiz, ağaçlarda yaprak kıpırdamıyor, kuşlar da sakin, yakında ölüm gelecek.[1]

Herkes ona baktı.

Bitti, dedi Humboldt.

Nasıl yani, diye sordu Bonpland.

Humboldt sekstanta uzandı.

Affedersin, dedi Julio. Hepsi bu olamaz.

Kan, savaş ve değişimler üzerine bir hikâye değil tabii, dedi Humboldt sinirli sinirli. İçinde büyücülük geçmiyor, kimse bitkiye dönüşmüyor, kimse uçamıyor ya da başka birini yemiyor. O sırada ayakkabılarını çözmeye çalışan maymunu kaptığı gibi kafese tıktı. Ufaklık bağırdı, onu ısırmaya çalıştı, dil çıkardı, nanik yaptı ve ona poposunu gösterdi. Ve yanılmıyorsam, dedi Humboldt, bu teknede herkesin yeterince işi var!

San Carlos yakınlarında eğim iğnesi dimdik aşağıyı gösterdi, pusula iğnesi ise duraksayarak kuzeyde karar kıldı. Humboldt aletleri huşu dolu bir yüz ifadesiyle in-

1. Goethe'nin "Gezginin Gece Şarkısı" [Wandrers Nachtlied] adlı şiiri kast ediliyor. (Ç.N.)

celedi. Manyetik ekvator. Çocukken buranın hayalini kurmuştu.

Akşama doğru efsanevi kanalın ağzına ulaştılar. Hemen sivrisinek sürüleri üzerlerine çullandı. Ancak sıcakla birlikte pus dağıldı, gökyüzü berraklaştı ve Humboldt boylamı belirleyebildi. Bütün gece çalıştı. Güneydeki haç yıldızının önündeki ay yörüngesinin açısını ölçtü, sonra, kontrol etmek için, saatlerce teleskopla Jüpiter'in uydularındaki ışık kürelerini saptadı. Hiçbir şey güvenilir değil, dedi onu dikkatle izleyen köpeğe. Çizelgeler değil, aletler değil, gökyüzü bile değil. İnsanın kendisi o kadar kesin olmalı ki, düzensizlik ona zarar veremesin.

Ancak sabahın erken saatlerinde işini bitirdi. Ellerini çırptı. Kalkın, zaman kaybetmeyelim! Kanalın bitiş noktalarından biri belli, hemen öbürüne gitmeliyiz.

Birisinin senden önce davranabileceğinden mi korkuyorsun, diye sordu Bonpland uykulu uykulu. Dünyanın ucunda, lanet olası ırmağın kimsenin ilgisini çekmediği onca yüzyıldan sonra.

Hiç belli olmaz, dedi Humboldt.

Bölge hiçbir haritada kayıtlı değildi, suyun onları nereye taşıdığını ancak sezebiliyorlardı. Ağaç gövdeleri o kadar dip dibe duruyordu ki, kıyıya çıkılamıyordu ve birkaç saatte bir ince yağmur serpintisi, serinlik getirmeden ya da böcekleri dağıtmadan havayı nemlendiriyordu. Bonpland'ın soluğu ıslık çalar gibi sesler çıkarıyordu.

Ortada bir şey yok, dedi öksürerek, ateş bende mi yoksa havada mı bilmiyorum. Doktor olarak, derin derin soluk almamayı öneriyorum. Tahminimce, ormanlardan sağlıksız gazlar sızıyor. Belki cesetlerden de kaynaklanıyordur.

Kesinlikle imkânsız, dedi Humboldt. Cesetlerden kaynaklanmıyor.

Nihayet yanaşacak bir yer buldular. Palalar ve balta-

larla, geceyi geçirmek için küçük bir alan açtılar. Kamp ateşinin alevleri üzerinde patlayan sivrisinekler şaklıyordu. Bir yarasa köpeğin burnunu ısırdı, oluk oluk kan aktı, hayvan homurdanarak kendi etrafında döndü ve sakinleşmek bilmedi. Humboldt'un hamağının altına kaçtı, hırlaması uykuya dalmalarını uzun süre engelledi.

Ertesi gün Humboldt ile Bonpland tıraş olmayı başaramadılar, yüzleri böcek ısırıkları yüzünden çok şişmişti. Şişliklerini nehirde serinletecekleri sırada, köpeğin ortada olmadığını fark ettiler. Humboldt telaşla tüfeği doldurdu.

İyi bir fikir değil, dedi Carlos. Burası balta girmemiş ormanın en sık yeri, hava silahlar için fazla nemli. Köpeği bir jaguar aldı, yapılacak bir şey yok.

Humboldt yanıt vermeden ağaçların arasında gözden kayboldu.

Dokuz saat sonra hâlâ oradaydılar. Humboldt on yedinci kez geri geldi, su içti, nehirde yıkandı ve yeniden gitmeye kalktı. Bonpland onu durdurdu.

İşe yaramaz, köpek gitti.

Asla, dedi Humboldt. Buna izin vermem.

Bonpland elini onun omzuna koydu. Kahretsin, köpek öldü!

Tamamen öldü, dedi Julio.

Tam anlamıyla öbür tarafa gitti, dedi Mario.

Bir bakıma tüm zamanların en ölü köpeği, dedi Carlos.

Humboldt birbiri ardına hepsine baktı. Ağzını açtı ve kapadı, sonra tüfeği yere bıraktı.

Ancak günler sonra yeniden bir yerleşim yeri görülebildi. Susmaktan aptallaşmış bir misyoner onları kekeleyerek selamladı. İnsanlar çıplaktı ve rengârenk boyanmıştı: Bazıları bedenlerine fraklar çizmişti, diğerleri kendilerinin asla görmüş olamayacağı üniformalar. Burada kürar yapıldığını duyunca Humboldt'un yüzü aydınlandı.

Kürar ustası vakarlı, rahipler gibi ince uzun boylu bir kişiydi. Dallar böyle soyulur, diye açıkladı, ağaç kabuğu bir taşın üstünde böyle ufalanır, özsu muz yaprağından yapılma bir huniye böyle doldurulur, dikkat. İş huniye bağlı. Avrupa'nın buna benzer sanatkârane bir şey ortaya çıkardığından kuşkuluyum.

Öyle, dedi Humboldt. Kuşkusuz çok saygın bir huni.

Ve madde bir toprak kapta böyle buharlaştırılır, dedi usta, aman dikkat edin, bakmak bile tehlikelidir, koyulaşmış demleme yapraklar böyle eklenir. İşte –Humboldt'a küçük toprak çanağı uzattı– bu ve başka her dünyanın en güçlü zehri. Bununla melekleri öldürebilirsin!

Humboldt içilip içilemeyeceğini sordu.

Oklara sürülür, dedi usta. İçmeyi henüz kimse denemedi. Millet deli değil ya.

Ama öldürülen hayvanlar hemen yenilebilir, değil mi?

Yenilebilir, dedi usta. Olayın amacı bu.

Humboldt işaretparmağına uzun uzun baktı. Sonra onu çanağın içine soktu ve yaladı.

Usta bir çığlık koyverdi.

Dert değil, dedi Humboldt. Parmağım sağlam, ağız boşluğum da öyle. Yaran yoksa, maddenin rahatsız etmemesi gerek. Madde araştırılmalı, yani riski göze almalıyım. Ayrıca özür dilerim, kendimi pek iyi hissetmiyorum. Dizlerinin üstüne çöktü ve bir süre yerde oturup kaldı. Alnını ovuşturup kendi kendine usulca bir şeyler mırıldandı. Sonra çok dikkatle ayağa kalktı ve ustanın bütün stoklarını satın aldı.

Yola devam etmeleri bir günlüğüne gecikti. Humboldt ile Bonpland devrilmiş bir ağacın üstünde yan yana oturuyorlardı. Humboldt gözlerini ayakkabılarına dikmişti, Bonpland uyaklı dizelerden oluşan küçük bir Fransızca şiirin ilk kıtasını tekrarlayıp duruyordu. Küra-

rın nasıl yapıldığını artık biliyorlardı, şaşırtıcı bir miktarın ağızdan alınabileceğini birlikte kanıtlamışlardı, biraz baş dönmesi ve optik hayaller dışında kötü bir şey yaşanmıyordu, ama azıcık bir miktarın kana karışmasıyla duyular uyuşuyor ve bir gramın beşte biri bile küçük bir maymunu öldürmeye yetiyordu, oysa zehir kaslarını felç ettiği sürece zorla ağzından hava üflenirse kurtarılabiliyordu. Bir saat sonra zehrin etkisi azalıyor, maymunun hareket etme yeteneği yavaş yavaş geri geliyor ve hafif bir sersemlik dışında hiçbir şeyi kalmıyordu. Dolayısıyla, birdenbire çalılıkların ayrılması ve keten gömlekle deri yelek giymiş bıyıklı bir adamın ter içinde ama sakin bir halde önlerine çıkması da onlara bir yanılsama gibi geldi. Herhalde otuzlarının ortasındaydı, adı Brombacher'di ve Saksonyalıydı. Planlarım ve hedefim yok, dedi, yalnızca dünyayı görmek istiyorum.

Humboldt ona kendileriyle gelmesini önerdi.

Brombacher reddetti. Tek başına daha çok şey yaşanıyor, zaten memlekette sürüyle Alman'la karşılaşıyorum.

Humboldt kekeleyerek, anadilini kopuk kopuk konuşarak, Brombacher'in doğduğu şehri, kilise kulesinin yüksekliğini, sakinlerinin sayısını sordu.

Brombacher sakince ve kibarca yanıt verdi: Bad Kürthing, elli dört kadem, sekiz yüz otuz iki kişi. Onlara pis bazlamalar ikram etti, geri çevirdiler. Balta girmemiş ormandaki vahşilerden, hayvanlardan ve yalnız gecelerden söz etti. Biraz sonra ayağa kalktı, şapkasını havalandırdı, bata çıka uzaklaştı ve yapraklar arkasından kapandı. Hayatımdaki bütün saçmalıklar arasında, diye yazdı Humboldt ertesi gün kardeşine, bu karşılaşma en acayibiydi. Gerçekten meydana geldi mi, yoksa ikimizin de hayal gücüne yüklenen zehrin son bir yan etkisi miydi, bundan hiçbir zaman emin olamayacağım.

Akşama doğru küranın etkisi geçmişti, öyle ki yeni-

den dolaşabiliyorlardı ve hatta karınları acıktı. Misyon sakinleri bir ateşin üzerinde şiş çeviriyorlardı, bir çocuk kafası, üç minik el ve parmakları açıkça seçilebilen dört küçük ayak vardı şişte. İnsan değil, diye açıkladı misyoner, bunu elimizden geldiğince engelliyoruz. Sadece ormandan küçük bir maymun.

Bonpland tadına bakmayı reddetti. Humboldt duraksayarak bir eli aldı ve ısırdı. Tadı fena değil, ama pek hoşuma gitmedi. Hepsini bitirmezsem, insanlar gücenir mi?

Misyoner dolu ağızla başını iki yana salladı. Kimseyi ilgilendirmez!

Gece hayvan seslerinin gürültüsü onları uyanık tuttu. Kafese kapatılmış maymunlar parmaklıkları dövüyor ve bağırmayı kesmek istemiyorlardı. Humboldt, ormandaki gece sesleri ve hayvan varlığı üzerine bir gözlem yazısının başlangıcını yazdı; hayvan varlığının sürekli bir kavga, yani cennetin tersi olarak anlaşılması gerekiyordu.

Tahminimce misyoner yalan söyledi, dedi Bonpland.

Humboldt başını kaldırıp baktı.

Adam uzun zamandır burada yaşıyor, dedi Bonpland. Balta girmemiş ormanın büyük gücü var. Herhalde utandı, o yüzden ısrarla iddia ediyor. Buradakiler insan eti yiyorlar, Peder Zea söylemişti, herkes de bunu biliyor. Bir misyoner tek başına buna karşı ne yapabilir ki?

Saçma, dedi Humboldt.

Değil, dedi Julio. Akla yatkın.

Humboldt bir an sustu. Özür dilerim. Hepimiz çok yıprandık. Çok iyi anlıyorum. Ama birisi daha, Braunschweig baronunun vaftiz oğlunun insan eti yediği iftirasını atarsa, silaha sarılacağım.

Bonpland güldü.

Ciddi söylüyorum, dedi Humboldt.

Hadi canım, dedi Bonpland.

Kuşkun olmasın.

Hepsi korku ve huzursuzluk içinde sustu. Bonpland soluk aldı, ancak hiçbir şey söylemedi. Birbiri ardına ateşe döndüler ve uyurmuş gibi yaptılar.

O andan itibaren Bonpland'ın ateşi yükseldi. Giderek artan bir sıklıkta geceleri kalkıyor ve birkaç adım sonra kıkırdayarak olduğu yere yığılıyordu. Bir keresinde, biri üzerine eğilir gibi geldi Humboldt'a. Bonpland'ın yüzünü hayal meyal seçti, dişleri meydanda, elinde bir pala. Telaşla düşündü. Burada insan rüyasında tuhaf şeyler görüyordu, bunu gayet iyi biliyordu. Bonpland'a ihtiyacı vardı. Ona güvenmek zorundaydı. Yani bu bir rüyaydı. Gözlerini yumdu ve adımların sesini duyana dek kıpırdamadan yatmaya kendini zorladı. Gözlerini bir sonraki kırpışında, Bonpland gözlerini yummuş, yanında yatıyordu.

Gündüzleri saatler iç içe geçiyordu; güneş ırmağın hemen üzerinde cayır cayır yanıyor, ona bakmak insanın canını acıtıyordu, sivrisinekler dört bir yandan saldırıyordu, kürekçiler bile konuşamayacak kadar bitkindi. Bir süre metal bir disk onları izledi, önlerinden ve sonra yine arkalarından uçtu, sessizce gökyüzünde kaydı, gözden kayboldu, yeniden ortaya çıktı, birkaç dakikalığına o kadar yaklaştı ki, Humboldt ırmağın, teknelerinin ve kendisinin kıvrımlı yansımasını dürbünle onun parlak yüzeyinde görebildi. Sonra disk hızla uzaklaştı ve bir daha da gelmedi.

Berrak havada kanalın sonuna ulaştılar. Kuzeyde granit beyazı dağlar yükseliyor, öbür yanda çimenli düzlükler uzanıyordu. Humboldt batmakta olan güneşi sekstantla sabitledi ve Jüpiter'in yörüngesi ile onun önünden geçen ayın yörüngesi arasındaki açıyı ölçtü.

Kanal ancak şimdi gerçekten var, dedi.

Akıntı aşağı, dedi Mario, daha hızlı ilerleyeceğiz. Artık girdaplardan korkmamıza gerek yok, ortada tutunabiliriz. Böylece sivrisineklerden kurtuluruz.

Bundan kuşkuluyum, dedi Bonpland. Artık onlarsız bir yer düşünemiyorum. Anılarıma bile girdiler. La Rochelle'i düşündüğümde, şehri böceklerle dolu buluyorum.

Kanalın artık haritalarda işaretlenmiş olması bütün kıtanın refah düzeyini yükseltecek, diye açıkladı Humboldt. Artık mallar kıtanın bir ucundan öbür ucuna taşınabilecek, yeni ticaret merkezleri oluşacak, akla gelmedik girişimler mümkün olacak.

Bonpland bir öksürük krizine tutuldu. Yüzünden aşağı yaşlar aktı, kan tükürdü. Burada hiçbir şey yok, dedi soluk soluğa. Cehennemden daha sıcak, yalnızca pis kokular, sivrisinekler ve yılanlar var. Burada asla bir şey olmayacak ve bu pis kanal bu durumu değiştirmeyecek. Artık geri dönebilir miyiz?

Humboldt onu birkaç saniye süzdü. Henüz buna karar vermedim. Esmeralda Misyonu, kimsenin ayak basmadığı topraklardan önceki son Hıristiyan yerleşim yeri. Oradan yola çıkıp araştırılmamış bölgeden geçerek bir-iki haftada Amazon'a varırız. Onun kaynaklarını henüz kimse bulamadı.

Mario istavroz çıkardı.

Öte yandan, dedi Humboldt düşünceli düşünceli, belki de akıllıca olmaz. İş tehlikesiz değil. Ben ortadan kaybolursam, benimle birlikte tüm bulgular ve sonuçlar da yok olur. Kimse bunlardan haberdar olmaz.

Bunu göze alamayız, dedi Bonpland.

Deli cesareti olur, dedi Julio.

Hele bunlar! Mario cesetleri gösterdi. Bunları kimse görmezdi!

Humboldt başını salladı. Bazen geride durmayı bilmek gerekiyordu.

Esmeralda Misyonu, dev muz ağaçlarının arasındaki altı evden oluşuyordu. Bir misyoner bile yoktu, yalnızca

yaşlı bir İspanyol asker on beş Kızılderili aileye başkanlık ediyordu. Humboldt, teknenin ahşabındaki termitleri çıkarmaları için birkaç adam tuttu.

Yola devam etmeme kararı en doğrusu, dedi asker. Misyonun arkasındaki ayak basılmamış topraklarda insanlar gözlerini kırpmadan öldürüyorlar. Birkaç kafaları var, ölümsüzler ve kedi dili konuşuyorlar.

Humboldt endişeyle iç çekti; başka birinin Amazon kaynaklarını bulacak olması onu kızdırıyordu. Kafasını dağıtmak için, ırmağın neredeyse yüz metre yukarısında kayaya oyulmuş olan güneş, ay ve kıvrılıp bükülmüş yılan resimlerini inceledi.

Eskiden su seviyesi daha yüksek olmuş olmalı, dedi asker.

Bu kadar yüksek değil, dedi Humboldt. Belli ki kayalar daha alçaktı. Almanya'da bir öğretmenim var, ona bunu bildirmeye cesaret edemem.

Ya da uçan insanları, dedi asker.

Humboldt gülümsedi.

Birçok canlı uçar, dedi asker, kimse bunda bir terslik görmez. Buna karşılık, bir dağın nasıl doğrulduğunu henüz gören olmadı.

İnsanlar uçmaz, dedi Humboldt. Görsem bile buna inanmam.

Bu da bilim mi oluyor?

Evet, dedi Humboldt, aynen öyle oluyor.

Tekne onarılıp Bonpland'ın ateşi düşünce, geri dönüş yoluna koyuldular. Veda ederken asker, kendisini başka bir yere atamaları için başkentte lehinde konuşmasını rica etti Humboldt'tan. Dayanılacak gibi değil. Daha geçenlerde yemeğimde bir örümcek buldum –iki elinin ayasını yan yana tuttu– na bu kadar! On iki yıl, bir insandan bu kadarı beklenemez. Umutla Humboldt'a iki papağan armağan etti ve uzun süre arkalarından el salladı.

Mario haklıydı: Akıntı aşağı daha hızlı gidiliyordu ve böcekler nehrin ortasında o kadar saldırgan değillerdi. Kısa süre sonra Cizvit Misyonu'na ulaştılar, Peder Zea onları şaşkınlıkla selamladı.

Bu kadar kısa sürede sizi yeniden görmeyi beklemiyordum. Dikkate değer bir sağlamlık! Yamyamlarla nasıl başa çıktınız?

Onlarla karşılaşmadık, dedi Humboldt.

Tuhaf, dedi Peder Zea. Aslında oradaki tüm boylar insanyiyendir.

Bunu onaylayamam, dedi Humboldt ve kaşlarını çattı.

Misyon sakinlerim sizin gidişinizden beri huzur bulamadılar, dedi Peder Zea. Atalarının mezarlarından çıkarılmış olması onları altüst etti. Hemen eski teknenize geçip yola devam etseniz belki de daha iyi olur.

Görünüşe bakılırsa fırtına kopacak, diye karşı çıktı Humboldt.

Geçmesini bekleyemezsiniz, dedi Peder Zea. Durum ciddi ve size hiçbir garanti veremem.

Humboldt bir an düşündü. Üstlere itaat etmek gerek, dedi sonra.

Akşamüstü bulutlar toplandı, gök gürültüsü uzaktan ovanın üzerine geldi ve birdenbire kendilerini hayatlarında gördükleri en şiddetli fırtınanın içinde buldular. Humboldt yelkenleri indirtti, sandıkları, cesetleri ve hayvan kafeslerini kayalık bir adaya boşalttırdı.

Buyurun buradan yakın, dedi Julio.

Yağmurun kimseye zararı dokunduğu olmadı, dedi Mario.

Yağmurun herkese zararı dokunur, dedi Carlos. İnsanı öldürebilir. Bazılarını öldürdüğü oldu.

Bir daha asla eve dönemeyeceğiz, dedi Julio.

Olsun varsın, dedi Mario. Ev hiç hoşuma gitmiyordu zaten.

Evde, dedi Carlos, ölüm var.

Humboldt onlara tekneyi kıyıya bağlama talimatını verdi. Hareket ettiler, o anda fırtına yüzünden oluşan bir dalga ırmağı yükseltti ve tekneyi sürükleyip götürdü. Bonpland ile Humboldt kürekçilerden birinin uçup gittiğini gördü, sonra köpüren su görüşlerini engelledi. Saniyeler sonra tekne bir kez daha uzakta parıldadı, sonra dört kürekçi de yok oldu.

Şimdi ne olacak, diye sordu Humboldt.

Madem buradayız, dedi Bonpland, kayaları inceleyebiliriz.

Bir mağara çağlayanlardan birinin altına uzanıyordu. Başlarının üzerinde su gürlüyor, tavandaki deliklerden geniş sütunlar halinde aşağı dökülüyordu, bu sütunların arasında durarak kuru kalınabiliyordu. Bonpland kısık sesle, sıcaklığı ölçmeyi önerdi.

Humboldt bitkin görünüyordu. Açıklayamıyorum, ama bazı anlarda, her şeyden vazgeçme noktasına geliyorum. Ağır hareketlerle aletleri kullandı. Çıkalım artık, mağarayı her an su basabilir!

Aceleyle açık havaya koştular.

Yağmur şiddetini artırmıştı. Su sanki kovalarla üzerlerine boşalıyor, giysilerini sucuk gibi yapıyor, ayakkabılarına doluyor ve yeri o kadar kayganlaştırıyordu ki, tutunacak yer bulamıyorlardı. Oturup beklediler. Köpüklü dalgaların arasında timsahlar yüzüyordu. Kafeslerde maymunlar bağırıyor, kapıları yumrukluyor ve parmaklıkları çekiştiriyorlardı. İki papağan sırılsıklam havlular gibi tüneklerinde oturuyorlardı. Bir tanesi sıkıntıyla önüne bakıyor, öbürü kötü bir İspanyolcayla sürekli sızlanıyordu.

Ya tekne geri gelmezse, diye sordu Humboldt.

Gelecek, dedi Bonpland. Sakin ol.

Yağmur şiddetlendi, sanki gökyüzü onları adadan sürükleyip götürmek istiyordu. Ufukta şimşekler yanıp sö-

nüyor, gök gürültüsü ırmağın öbür kıyısındaki kayalarda patlıyor, her çarpmanın yankısı bir sonrakine karışıyordu.

İyi değil bu, dedi Humboldt. Suyla çevriliyiz ve en yüksek noktada oturuyoruz. Umarım Bay Franklin yıldırım çarpması teorisinde haklı değildir.

Bonpland sessizce şişesini çıkarıp içti.

Nehrin en akıntılı yerlerinde bu kadar çok keler olmasına da şaşırdım, dedi Humboldt. Zoolojik varsayımlarla çelişiyor.

Bonpland bir yudum daha aldı.

Öte yandan, şelalelerden bile yukarı tırmanabilen balık örnekleri var.

Bonpland kaşlarını yukarı kaldırdı. Gök gürültüsü, artık hafiflemeyen bir gümbürtüye dönüşmüştü. Adanın öbür ucunda, onlardan elli adım bile uzak olmayan bir yerde, taşın üstüne büyük ve koyu renk bir şey çıktı.

Ölsek kimsenin ruhu duymaz, dedi Humboldt.

Olsun varsın, dedi Bonpland ve boş şişeyi fırlatıp attı. Ölü ölüdür.

Humboldt endişeyle timsaha bakındı. Sahile geri dönersek, her şeyi kardeşime yollayacağım: bitkileri, haritaları, günlükleri ve koleksiyonları. İki ayrı gemide. Ancak ondan sonra Kordilera'ya doğru yola çıkacağım.

Kordilera'ya mı?

Humboldt başını eve anlamında salladı. Büyük volkanları görmek istiyorum. Neptünizm sorunu ilk ve son olarak açıklığa kavuşturulmalı.

Çok geçmeden, ne kadar süredir beklediklerini bilmez hale geldiler. Bir keresinde önlerinden ölü bir inek sürüklenip geçti, sonra bir piyanonun kapağı, sonra bir satranç tahtası ve kırık bir sallanan sandalye. Humboldt dikkatle saati çıkardı, onun hafif parizyen tiktaklarına kulak kabarttı ve muşamba kılıftan akreple yelkovana göz attı. Ya fırtına daha birkaç dakika önce başlamıştı ya da on

iki saatten fazladır kıpırdamadan oturuyorlardı, ama yağmur yalnızca ırmağı, ormanı ve gökyüzünü değil, zamanı da karmakarışık etmiş, birkaç saati resmen silip götürmüştü, öyle ki yeni öğle geceyle ve ertesi sabahla iç içe giriyordu. Humboldt kollarını dizlerine doladı.

Bazen hayret ediyorum, dedi. Aslında maden ocaklarını teftiş edecektim. Bir Alman sarayında oturacak, çocuk yapacak, pazarları geyik avlayacak ve ayda bir kez Weimar şehrine gidecektim. Şimdiyse burada oturuyorum, tufanda, yabancı yıldızların altında, gelmeyecek bir tekneyi bekleyerek.

Bu sana yanlış mı geliyor, diye sordu Bonpland. Saray, çocuklar, Weimar. Bu da bir şey!

Humboldt, suyun işe yaramaz bir topağa çevirdiği şapkasını çıkardı. Bir yarasa ormandan çıktı, fırtınaya kapıldı, yağmur tarafından aşağı bastırıldı ve birkaç kanat çırpıştan sonra su onu sürükleyip götürdü.

Bu düşünce hiç aklıma gelmedi.

Bir saniye bile mi?

Humboldt öne doğru eğilip timsaha bakındı. Düşünüp taşındı. Sonra başını iki yana salladı.

Yıldızlar

Gezegenin bir dahaki sefere nerede ve ne zaman ortaya çıkacağını ilan etmesinden, elbette kimsenin ona inanmamasından, ardından sefil taş kütlesinin tam günü ve saatinde gecenin içinden çıkmasından sonra, artık ünlü biri olmuştu. Astronomi popüler bir bilimdi. Kralar ona ilgi duyuyor, generaller gelişmelerini takip ediyor, prensler keşiflere övgüler düzüyor, gazeteler Maskelyne, Mason, Dixon ve Piazzi'den kahramanlar gibi söz ediyordu. Matematiğin ufkunu sonsuza dek genişletmiş bir kişiye tuhaf biri gözüyle bakılıyordu. Ama bir yıldız keşfeden bir adam, yerini sağlama alıyordu.

Evet, dedi dük, burada görülüyor. Başardınız.

Ne yanıt vereceğini bilemeyen Gauss sessizce eğildi.

Başka, diye sordu dük alışıldık düşünme molasından sonra. Özel hayat? Duyduğuma göre, evleniyormuşsunuz.

Yok yok, dedi Gauss, evet.

Kabul salonu değişmişti. Belli ki demode olan tavan aynasının yerine altın varaklar konulmuştu ve daha az mum yanıyordu. Dük de farklı görünüyordu: Yaşlanmıştı. Gözkapaklarından biri gevşekçe aşağı sarkıyordu, yanakları şişmişti, ağır vücudu acıyla dizlerinin üstüne biniyor gibiydi.

Bir sepicinin kızı diye duydum?

Doğru, dedi Gauss. Gülümseyerek ekledi: Majesteleri. Ne biçim bir hitap! Ne biçim bir yer. Saygısız izlenimi uyandırmamak için kendini toplamalıydı. Oysa bu dükü seviyordu. Kötü bir adam değildi, işleri düzgün yapmaya uğraşıyordu ve çoğuyla karşılaştırıldığında bir kere aptal değildi.

Bir ailenin, dedi dük, geçiminin sağlanması gerekir.

Bu yadsınamaz, dedi Gauss. Zaten bu yüzden kendimi Ceres'e adadım.

Dük kaşlarını çatarak ona baktı.

Gauss iç çekti. Önce Piazzi'nin gördüğü ve yörüngesini benim saptadığım gezegene Ceres adı verildi, dedi tane tane. Sırf evlilik planlarım yüzünden kendimi bu soruna adadım. Şunu anladım: Kullanışlı bir şey yapmalıydım ki, şey insanlar da kavrayabilsin... Duraksadı. Matematikle ilgilenmeyen insanlar da kavrayabilsin.

Dük başını salladı. Gauss, ona doğrudan bakmaması gerektiğini anımsadı ve bakışlarını yere indirdi. Teklifin ne zaman geleceğini kendi kendine sordu. Sürekli oradan oraya git, sürekli böyle laf çevir. Konuşarak yitirilen onca zaman!

Bu konuda bir fikrim var, dedi dük.

Gauss şaşırmış gibi yapmak için kaşlarını iyice yukarı kaldırdı. Fikrin, saatlerce dükü ikna etmeye çalışan Zimmermann'a ait olduğunu biliyordu.

Belki dikkatini çekmiştir, Braunschweig'da henüz gözlemevi yok.

Tam zamanı, dedi Gauss.

Ne?

Dikkatimi çekti.

Kentin bir gözlemevi olması gerekmez mi diye kendi kendime soruyorum. Siz de, Doktor Gauss, genç yaşınıza rağmen, ilk müdürü olmalısınız. Dük ellerini iki

yanına dayadı. Yüzüne geniş bir gülümseme yayıldı. Şaşırdınız, değil mi?

Buna ek olarak profesör unvanı isterim, dedi Gauss.

Dük sesini çıkarmadı.

Profesör unvanı, diye tekrarladı Gauss, her heceyi vurgulayarak. Helmstedt Üniversitesi'nde bir görev. Çift aylık maaş.

Dük öne çıktı ve tekrar geri gitti, bir homurtu çıkardı, altın varakla süslü tavana baktı. Gauss bu zamanı bazı asal sayıları sayarak değerlendirdi. Elinde binlercesi vardı. Onları hesaplamaya yarayacak bir formülün hiçbir zaman bulunamayacağından oldukça emindi. Ama insan yüz binlercesini sayarsa, ortaya çıkmaları olasılığını asimptotik olarak belirleyebilirdi. Bir an dikkatini o kadar yoğunlaştırmıştı ki, dük hükümdarla pazarlık edilmeyeceğini söyleyince yerinden sıçradı.

Benim niyetim de bu değil, dedi Gauss. Buna karşılık, hem Berlin'den hem de St. Petersburg'daki akademiden teklif aldığımı bildirmeyi gerekli görüyorum. Rusya hep ilgimi çekmiştir. Rus dilini öğrenmeye sık sık niyet etmişimdir.

Petersburg, dedi dük, çok uzak. Berlin de yakın değil. İyice düşününce, en yakın yer burası. Başka her yer başka bir yer. Göttingen bile. Ben bilimadamı değilim, yanılıyorsam beni düzeltmenizi rica ederim.

Bilakis, dedi Gauss bakışlarını yere dikerek. Söylediğiniz doğru.

Vatan sevgisinin alıkoyamadığı kişi, en azından yolculuk etmenin çok yorucu olduğunu hesaba katabilir. Başka yere önce uyum sağlamak gerekir, sıkıntılar çekilir, taşınmak pahalıya patlar ve çok büyük bir iştir. Muhtemelen memlekette bir de yaşlı anne vardır.

Gauss kızardığını hissetti. Biri annesinden söz edince hep olurdu bu; utançtan değil, onu çok sevdiğinden.

Yine de –hafifçe öksürüp boğazını temizledi ve tekrarladı– yine de, insan her zaman istediği gibi hareket edemez. Ailesi olanın paraya ihtiyacı vardır ve onu bulacağı yere gitmesi gerekir.

Uzlaşırız, dedi dük. Profesör unvanı olabilir. Çift maaş olmasa da.

Ya unvan maaştan ötürü isteniyorsa?

O zaman mesleğin onuru zedelenir, dedi dük soğuk bir tavırla.

Gauss çok ileri gittiğini anladı. Eğilip selam verdi, dük bir el hareketiyle onu uzaklaştırdı, bir uşak derhal onun arkasında kapıyı açtı.

Sarayın yazılı teklifini beklerken yörünge hesaplaması sanatıyla uğraştı. Bir yıldızın yörüngesi, dedi Johanna'ya, herhangi bir hareket değil, tüm cisimlerin boşluktaki tek bir cisme uyguladığı etkilerin zorunlu sonucudur: yani, bir nesne boşluğa fırlatıldığında, tıpatıp aynı eğimle kâğıt üstünde ve uzamda oluşan çizgi. Yerçekimi bilmecesi. Tüm cisimlerin sertçe didişmesi.

Cisimlerin didişmesiymiş, diye tekrarladı Johanna ve yelpazeyle onun omzuna vurdu. Gauss onu öpmek istedi, kız gülerek geri çekildi. Gauss onun neden fikrini değiştirdiğini bir türlü çözememişti. Johanna ikinci mektubundan beri, en doğalı buymuş gibi davranmıştı. Kavrayamadığı şeyler olması da Gauss'un hoşuna gidiyordu.

Düğünden iki gün önce, Nina'yı son bir kez ziyaret etmek için atla Göttingen'e gitti.

Demek evleniyorsun, dedi Nina, elbette benimle değil.

Hayır, diye yanıt verdi Gauss, elbette değil.

Nina, onu hiç mi sevmediğini sordu.

Biraz, diye yanıt verdi Gauss, kızın elbisesinin bağcıklarını çözerek ve ertesi gün bunu Johanna'ya yapacağına hiç inanamayarak. Ama verdiğim diğer sözü tutacağım, Rusça öğreneceğim. Nina mesleğinde duygusallaş-

manın hiçbir önemi olmadığı konusunda güvence verse de, onun ağlaması Gauss'u şaşırttı ve hoşuna gitmedi.

Geri dönüş yolunda boş bir tarlada atı durdurunca, hayvan öfkeyle burnundan soludu. Gauss, Ceres'in yörünge sapmalarından Jüpiter'in kütlesinin nasıl belirlenebileceğini anlamıştı. Ensesi ağrıyana dek gece göğüne baktı. Az önce orada soluk soluk ışıldayan noktalar vardı. Şimdi oluşumlarını ayırt ediyordu, içlerinden hangisinin denizde yön bulmak için önemli olan enlem derecelerini verdiğini biliyordu, onların yollarını, ortadan kaybolma ve yeniden belirme saatlerini tanıyordu. Tamamen kendiliğinden ve aslında sırf paraya ihtiyacı olduğundan, onlar onun mesleği, o ise onların okuru haline gelmişti.

Düğüne az konuk geldi: yaşlı ve beli iyice bükülmüş babası, çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlayan annesi, Martin Bartels ve Profesör Zimmermann, ayrıca Johanna'nın ailesi, çirkin arkadaşı Minna ve neden buraya gönderildiğini bilmiyor gibi görünen bir saray kâtibi. Gauss'un babası mütevazı kutlama yemeği sırasında yaptığı konuşmada, insanın boyun eğmemesi gerektiğini söyledi, hiçbir zaman, hiç kimse karşısında; sonra Zimmermann ayağa kalktı, ağzını açtı, topluluğa kibarca gülümsedi ve yeniden oturdu. Bartels, Gauss'u dürttü.

Gauss kalktı, yutkundu; şans gibi bir şeyi bulacağımı beklemiyordum ve temelde şimdi de buna inanmıyorum, dedi. Bir hesap hatası gibi geliyor bana, bir yanlışlık, tek umudum kimsenin onu ortaya çıkarmaması. Tekrar oturdu ve afallamış bakışlara şaşırdı. Johanna'ya usulca, yanlış bir şey mi söylediğini sordu.

Yok canım, diye yanıt verdi kız. Düğünüm için hep bu konuşmanın hayalini kurmuştum.

Bir saat sonra son konuklar gitmiş, Gauss ve Johanna eve doğru yola koyulmuştu. Pek konuşmadılar. Birden birbirlerine yabancılaşmışlardı.

Yatak odasında Gauss perdeleri örttü, ona yaklaştı, kızın geri çekilmek istediğini hissetti, yumuşak bir hareketle onu sıkıca tuttu ve elbisesinin bağcıklarını çözmeye başladı. Işıksız kolay değildi bu; Nina hep işini kolaylaştıran şeyler giymişti. Uzun sürdü, kumaş o kadar inatçı ve bağcıklar o kadar çoktu ki, hâlâ çözemediğine kendisi bile inanamıyordu. Ama sonunda başarmıştı, elbise aşağı kaydı ve kızın omuzlarının beyaz çıplaklığı karanlıkta belirdi. Gauss kolunu onun omuzlarına doladı, kız içgüdüsel olarak göğüslerini elleriyle örttü ve Gauss onu yatağa götürürken, kızın direndiğini hissetti. Gauss onun iç etekliğiyle nasıl başa çıkacağını düşündü, elbise çok zor hallolmuştu. Kadınlar neden açılabilen şeyler giymezlerdi? Korkma, diye fısıldadı ve kız korkmadığı yanıtını verip beklenmedik bir el çabukluğuyla onun kemerini açınca şaşırdı. Bunu daha önce yaptın mı? Sen beni ne sanıyorsun, diye sordu kız gülerek, bir an sonra iç etekliği kabarık bir halde yere indi ve kız duraksadığından, Gauss onu yanına çekti, şimdi yan yana yatıyor ve ağır ağır soluk alıyorlardı, ikisi de öbürünün kalp atışlarının yatışmasını bekliyordu. Gauss elini onun göğsünün üzerinden karnına ve –özür dilemesi gerekiyormuş gibi hissetmesine karşın, cesaret etmeye karar verdi– daha aşağı doğru gezdirirken, yusyuvarlak ay perdelerin arasından soluk ve buğulu bir biçimde belirdi ve Gauss, gezegen yörüngelerinin ölçüm hatalarının aşağı yukarı nasıl düzeltilebileceğini tam da o an anladığına utandı. Ona kalsa not ederdi, ama şimdi kızın eli onun sırtından aşağı sürünüyordu. Kafamda böyle canlandırmamıştım, dedi kız bir korku ve merak karışımıyla, böyle canlı, üçüncü bir varlık bizimleymiş gibi. Gauss onun üstüne abandı, kızın ürktüğünü hissettiği için de bir an bekledi, sonra kız bacaklarını onun vücuduna doladı, ancak Gauss özür diledi, ayağa kalktı, tökezleyerek masaya gitti, tüyü mürekkebe daldırdı ve ışık yakma-

dan yazdı: *Kar. toplamı aras. fark göz. v. hes.* à *min.*, çok önemliydi, unutmamalıydı. Kızın inanamadığını söylediğini duydu, inanmıyordu da, şimdi bile, bunu yaşarken. Ama Gauss'un işi bitmişti. Geri dönerken ayağını yatak direğine çarptı, sonra kızı yine altında hissetti ve ancak onu kendine çekince, aslında ne kadar gergin olduğunu fark etti ve birbiri hakkında pek bir şey bilmeyen ikisinin bu duruma gelmiş olması bir an onu çok şaşırttı. Ancak sonra işler değişti ve Gauss çekingenliğini attı, sabaha karşı birbirlerini öyle iyi tanıyorlardı ki, sanki bunu hep çalışmışlar ve her zaman birlikte yapmışlardı.

Mutluluk insanı aptallaştırıyor muydu? İleriki haftalarda *Araştırmalar*'ın sayfalarını karıştırırken, durumunun bundan ileri geldiğine ilişkin tuhaf bir duyguya kapıldı. Tüm çıkarsamaları anlamak için zihnini toplaması gerekiyordu. Zekâsının vasata mı indiğini sordu kendi kendine. Astronomi matematikten daha kaba hatlı bir sanattı. Problemler yalnızca düşünerek çözülemiyordu, biri gözleri acıyana dek bir okülerden bakmak zorundaydı, başka birisininse ölçüm sonuçlarını bitmek bilmez çizelgelere dökmesi gerekiyordu. Bremen'de Bay Bessel diye biri bunu onun için yapıyordu, adamın tek yeteneği hiç yanılmamasıydı. Bir gözlemevinin müdürü olarak Gauss'un yardımcı güçler görevlendirme hakkı vardı – henüz bu gözlemevinin temeli bile atılmamış olsa da.

Dükün huzuruna kabul edilmek için defalarca dilekçe vermişti, ama dük sürekli meşguldü. Çok öfkeli bir mektup yazdı ve yanıt almadı. İkincisini yazdı ve hâlâ kimse tepki vermeyince, dağınık saçlı ve düzensiz üniformalı bir kâtip onu eve yollayana dek kabul salonunun önünde bekledi. Yolda Zimmermann'a rastladı ve yana yakıla şikâyet etti.

Profesör ona hortlak görmüş gibi baktı, savaş çıktığını gerçekten bilmiyor musunuz, diye sordu.

Gauss çevresine bakındı. Güneş ışığıyla yıkanan yol sakindi, ekmek sepeti taşıyan bir fırıncı geçti, kilisenin çatısının üzerinde rüzgârgülünün tenekesi uyuşuk uyuşuk pırıldıyordu. Havada leylak kokusu vardı. Savaş mı?

Gerçekten de haftalardır gazete okumamıştı. Her şeyi saklayan Bartels'in evindeki eski dergiler yığınının önüne oturdu. Alexander von Humboldt'un Cajamarca Platosu'yla ilgili bir yazısının bulunduğu sayfayı öfkeyle çevirdi. Bu herifin gitmediği yer var mıydı? Ancak tam savaş haberlerine geldiği sırada, bir dizi at arabasının tekerlek gıcırtısı araya girdi. Süngüler, süvari miğferleri ve mızraklar yarım saat boyunca pencerenin önünde gidip geldi. Bartels soluk soluğa eve geldi, arabalardan birinde dük ölmek üzere, diye anlattı, Jena'da vuruldu, kan revan içinde. Her şeyi kaybettik.

Gauss gazeteyi katladı. O zaman eve gidebilirim.

Kimseye söylememeliydi, ama bu Bonaparte denen adam ilgisini çekiyordu. Sözümona aynı anda altı taneye kadar mektup yazdırıyordu. Bir zamanlar, sabit tutulan pergelle daire bölme sorunu üzerine olağanüstü bir makale kaleme almıştı. Kazandığını en önce ve en ikna edici biçimde iddia ederek kazanıyordu savaşları. Ötekilerden daha hızlı ve daha ayrıntılı düşünüyordu, bütün sırrı buydu. Napoléon benim adımı duymuş mudur acaba, diye sordu Gauss kendi kendine.

Bu gidişle gözlemevi işinden bir şey çıkmayacak, dedi akşam yemeğinde Johanna'ya. Hâlâ gökyüzünü oturma odamdan gözlemliyorum, bu böyle devam edemez! Göttingen'den teklif aldım. Orada da bir gözlemevi kurulmak isteniyor, uzak değil, oradan her hafta annemi ziyarete gidebilirim. Çocuk gelmeden taşınma işi halledilebilir.

Ama Göttingen artık Fransa'ya ait, dedi Johanna.

Fransa'ya mı ait?

Başka herkesin gördüğü şeyler karşısında sen niçin körsün, diye bağırdı kız. Göttingen, Hannover'e ait, İngiltere tahtının Hannover'de üstlendiği görev Fransa'nın zaferiyle sona erdi ve Napoléon orayı, Jérôme Bonaparte tarafından yönetilen yeni Westphalia Krallığı'na bağladı. Yani Westphalia'lı bir memur göreve başlarken kime yemin ediyor? Napoléon'a!

Gauss alnını ovuşturdu. Westphalia, diye tekrarladı, sanki kendi kendine söylerse daha net anlayacaktı. Jérôme. Bunun bizimle ne ilgisi var?

Almanya'yla ilgisi var, dedi kız, yani bulunduğumuz yerle.

Gauss çaresizce ona baktı.

Biliyorum, şimdi diyeceksin ki, ileride geriye dönüp bakıldığında iki taraf da birbirine benzeyecek, bugün uğruna ölünen şeylere çok yakında kimse kızmayacak. Ama bu neyi değiştirir? Geleceğe yaltaklanma bir tür korkaklık. O zaman daha akıllı olunacağına gerçekten inanıyor musun?

Biraz olunacak, dedi Gauss. Mecburen.

Ama biz şimdi yaşıyoruz!

Ne yazık ki, dedi Gauss, mumları söndürdü, teleskopun yanına gitti ve onu Jüpiter'in sisle kaplı yüzeyine çevirdi. Minik aylarını berrak gecede her zamankinden daha belirgin gördü.

Çok geçmeden teleskopu Profesör Pfaff'a armağan etti ve Göttingen'e taşındılar. Burada da karmaşa hâkimdi. Geceleri Fransız askerleri gürültü yapıyorlardı ve gözlemevinin kurulacağı yerde henüz temel bile kazılmamıştı, birkaç koyun çimen saplarını çekiştirip koparıyordu. Yıldızları, Profesör Lichtenberg'in şehir surlarındaki eski kule odasından gözlemlemek zorundaydı. En kötüsü de şuydu: Ders vermeye zorluyorlardı onu. Genç erkekler evine geliyor, sandalyelerinde sallanıyor ve ka-

nepesinin yastıklarını kirden parlatıyor, bu sırada o birazcık da olsa kafalarına bir şey sokmaya uğraşıyordu.

Karşılaştığı onca insan içinde en aptal olanları öğrencileriydi. O kadar yavaş konuşuyordu ki, cümlenin sonuna gelmeden başını unutmuş oluyordu. Hiçbir işe yaramıyordu. Zor konuları ele almayıp temel bilgilerde kalıyordu. Anlamıyorlardı. İçinden ağlamak geliyordu. Ahmakların, yabancı dil gibi öğrenilebilecek özel bir dilleri olup olmadığını merak etti. İki eliyle birden hareketler yapıyor, ağzını gösteriyor ve karşısında sağır-dilsizler varmış gibi sesleri aşırı yüksek çıkarıyordu. Ancak sınavı yalnızca, gözleri sulanan genç bir adam geçti. Adı Moebius'tu ve geri zekâlıya benzemeyen tek kişiydi. İkinci sınavı yine yalnızca o verince, dekan fakülte toplantısından sonra Gauss'u bir kenara çekti ve öğrencilere bu kadar sert davranmamasını rica etti. Gauss dokunsan ağlayacak halde eve geldiğinde, orada davetsiz misafirler buldu: bir doktor, bir ebe ve kayınvalidesiyle kayınpederi.

Her şeyi kaçırdın, dedi kayınvalidesi. Yine aklın fikrin yıldızlardaydı herhalde!

Doğru düzgün bir teleskopum bile yok, dedi Gauss sıkıntıyla. Ne oldu ki?

Oğlan oldu.

Ne oğlanı? Ancak kadınla göz göze gelince kavradı. Ve kadının bu yüzden onu asla affetmeyeceğini hemen anladı.

Ufaklığı sevmenin ona bu kadar zor gelmesine üzülüyordu. Bunun kendiliğinden olacağını söylemişlerdi ona. Ama doğumdan haftalar sonra bile, nedense adı Joseph olan yavrucağı kollarında tutarken, minik burnunu ve şaşırtıcı biçimde eksiksiz ayak parmaklarını incelerken, acıma ve çekingenlikten başka bir şey hissetmedi. Johanna çocuğu ondan aldı ve belli belirsiz bir kaygıyla, mutlu olup olmadığını sordu. Elbette mutluyum, dedi Gauss ve teleskopun yanına gitti.

Göttingen'de yaşamaya başladıklarından beri, yine Nina'yı ziyaret ediyordu. Kız artık çok genç değildi ve bir eşin göstereceği yakınlıkla karşılıyordu onu. Gauss'un hâlâ Rusça öğrenmediğini söylüyordu sitemle, Gauss da özür diliyor ve yakında öğreneceğine söz veriyordu. Kendi kendine yemin etmişti, bu ziyaretlerden Johanna'nın asla haberi olmayacaktı, işkence görse bile yalan söyleyecekti. Acıyı Johanna'dan uzak tutmakla yükümlüydü. Ona doğruyu söylemekle yükümlü değildi. Bilmek acı verirdi. Kendisinin de daha az şey bilmek istemediği bir gün bile geçmiyordu.

Astronomi üzerine bir yapıta başlamıştı. Önemli bir şey değil, *Araştırmalar* gibi sonsuza dek yaşayacak bir kitap değil, zaman onu arkasında bırakacaktı. Ama o güne dek yörünge hesaplaması için yapılan en kesin kılavuz olmayı vaat ediyordu. Ve Gauss'un elini çabuk tutması gerekiyordu. Daha otuz yaşında olmasına karşın, konsantrasyon yeteneğinin zayıfladığını ve yanıtlarından önce verdiği araların giderek kısaldığını fark ediyordu. Başka dişleri de dökülmüştü ve her hafta kolik ona eziyet ediyordu. Doktor her sabah bir pipo içmesini ve uyumadan önce ılık bir banyo yapmasını tavsiye etti. Yaşlanmayacağından emindi. Johanna yine bir çocuğun yolda olduğunu bildirince, buna sevinip sevinmediğini söyleyemedi. Çocuk o olmadan büyüyecekti, orası kesindi. Yine de bu kez her şeyi doğru yaptı: Doğum sırasında korktu, sonrasında rahatladı ve Johanna'nın aptal arkadaşı Minna'nın onuruna kıza Wilhelmine adını verdiler. Gauss bir-iki ay sonra ona hesap yapmayı öğretmeye kalkınca, Johanna bunun için gerçekten çok erken olduğunu söyledi.

Johanna yine hamile olduğundan, Gauss istemeye istemeye, Bessel'le birlikte Jüpiter çizelgelerinin üzerinden geçmek için Bremen'e gitti. Yola çıkmadan önce bir hafta iyi uyuyamadı, kâbuslar gördü, gündüzleri sinirli

ve sıkıntılıydı. Yolculuk Königsberg'e yapılandan daha kötüydü, fayton daha dardı, yolcular daha az yıkanmışlardı ve bir tekerlek kırılınca, arabacı onu söylenerek tamir ederken dört saat çamurlu bir arazide durmak zorunda kaldılar. Gauss yorgun argın, başı düşerek ve sırtı ağrıyarak faytondan iner inmez, Bessel ona Ceres'in sapmalarından Jüpiter'in kütlesinin nasıl hesaplanacağını sordu. İstikrarlı bir yörüngesi var mıydı?

Gauss kıpkırmızı kesildi. Başaramadım, ne yapayım! Yüzlerce saat bununla uğraştım. Konu akıl almayacak kadar karmaşık. Tam bir işkence ve ben artık genç değilim lanet olası, beni rahatsız etmeyin, zaten fazla ömrüm kalmadı, bu işe kalkışmam bir hataydı.

Denizi görmek ister misiniz, diye sordu Bessel süklüm püklüm.

Keşif gezisi yok, dedi Gauss.

Çok yakın, dedi Bessel. Alt tarafı arabayla bir gezinti!

Gerçekte daha uzun, zahmetli bir yolculuktu ve fayton o kadar şiddetli sallanıyordu ki, Gauss'un yine koliği tuttu. Yağmur yağıyordu, pencere iyice kapanmıyordu ve donlarına kadar ıslandılar.

Ama değer, diye tekrarlayıp duruyordu Bessel. Denizi görmek gerek.

Gerek mi? Gauss bunun nerede yazdığını sordu.

Plaj pisti, su da berbattı. Ufuk dar görünüyordu, gökyüzü alçak, deniz kirli sisin altında çorba gibi. Soğuk rüzgâr esiyordu. Yakınlarda bir şey yanıyor ve duman soluk almayı güçleştiriyordu. Dalgalarda başsız bir tavuk gövdesi yükselip alçalıyordu.

Evet, güzel. Gauss gözlerini kırpıştırarak pusa baktı. Artık dönebiliriz herhalde.

Ancak Bessel eğlenmek için bir şeyler yapma hevesini gideremeyişti. Denizi görmek yetmez, tiyatroya da gitmek gerek!

Tiyatro pahalıdır, dedi Gauss.

Bessel güldü. Profesör bey, kendinizi her konuda misafir sayın, bu benim için bir onurdur. Özel bir fayton kiralayayım, bir çırpıda orada oluruz!

Yolculuk dört eziyetli gün sürdü ve Weimar Hanı'ndaki yatak o kadar sertti ki, Gauss'un sırt ağrısı dayanılmaz hale geldi. Ayrıca Ilm kıyısındaki çalılar onu hapşırtıyordu. Saray tiyatrosu sıcaktı, saatlerce oturmak bir işkenceydi. Voltaire'in bir oyunu sahnelendi. Biri bir başkasını öldürdü. Bir kadın ağladı. Bir adam yakındı. Başka bir kadın dizlerinin üzerine çöktü. Monologlar söylendi. Çeviri güzeldi ve kulağa hoş geliyordu, ama Gauss onu okumayı yeğlerdi. Esnemekten yanaklarından yaşlar aşağı süzüldü.

Değil mi ama, diye fısıldadı Bessel, etkileyici!

Oyuncular ellerini havaya savuruyor, sürekli bir ileri bir geri gidip geliyor ve konuşurken gözlerini deviriyorlardı.

Bence, diye fısıldadı Bessel, Goethe bugün locasında.

Newton'ın ışık kuramını düzeltmeye kalkışan ahmak bu mu, diye sordu Gauss.

İnsanlar dönüp onlara baktılar, Bessel oturduğu yerde büzülür gibi oldu ve perde inene dek tek kelime etmedi.

Dışarı çıkarlarken ince uzun bir bey onlara seslendi. Astronom Gauss'la mı müşerref oluyorum?

Astronom ve matematikçi, dedi Gauss.

Adam kendini Prusyalı bir diplomat olarak tanıttı, halen Roma'da oturuyordu, Berlin'e giderken buraya uğramıştı, orada İçişleri Bakanlığı'ndaki eğitim bölümünün müdürü olarak göreve başlayacaktı. Yapılacak çok iş var, Alman eğitim sisteminin tepeden tırnağa elden geçirilmesi gerekiyor. Bendeniz en iyi eğitimi aldım, şimdi bunun birazını başkalarına aktarma fırsatını buldum. Gümüşi bastonuna dayanmadan çok dik duruyordu. Üstelik

aynı üniversitenin mezunlarıyız ve ortak tanıdıklarımız var. Bay Gauss, sizin matematik alanında da faaliyet gösterdiğinizi bilmiyordum. Heyecan verici, değil mi?

Gauss anlamadı.

Oyun.

Bilmem ki, dedi Gauss.

Anlıyorum. Şu an en doğrusu değil. Almanca bir şey daha uygun olurdu. Ama Goethe'yle bu konuları tartışmak zor.

Daha önce dinlememiş olan Gauss, diplomattan onun adını tekrarlamasını rica etti.

Diplomat başını eğerek yaptı bunu. Ayrıca kendisi araştırmacı!

Gauss merakla öne eğildi.

Eski dilleri inceliyor.

Ya, demek öyle, dedi Gauss.

Sesinizde düş kırıklığı var, dedi diplomat.

Dilbilim. Gauss başını salladı. Kimseyi kırmak istemem.

Hayır, hayır. Söyleyin lütfen.

Gauss omuz silkti. Matematiğin gerektirdiği aşırı titizliğe sahip olan, ancak zekâya sahip olmayan insanlara göre bu. Kendi geçici mantığını icat eden insanlara göre.

Diplomat sesini çıkarmadı.

Gauss ona yolculuklarını sordu. Gerçekten dünyanın dört bir yanına gitmiş olmalısınız!

O, dedi diplomat ters ters, benim erkek kardeşim. Bu karıştırma ilk kez başıma gelmiyor. Veda edip küçük adımlarla uzaklaştı.

Gece sırtındaki ve karnındaki ağrılar Gauss'u uyutmadı. Sağa sola dönüp durdu ve kaderine, Weimar'a, özellikle de Bessel'e usulca küfretti. Ertesi sabah erkenden – Bessel henüz kalkmamıştı– atı arabaya koşturdu ve arabacıya kendisini hemen Göttingen'e götürmesini emretti.

Nihayet vardığında, seyahat çantası henüz elinde, sırasıyla karın ağrısı yüzünden öne eğilerek ve tutulmuş sırt yüzünden çarpık biçimde arkasına yaslanarak, üniversitede gözlemevi inşaatının başlayıp başlamadığını sordu.

Şu sıra bakanlıktan pek haber alamıyoruz, dedi görevli. Hannover uzak. Kesin bir bilgi yok. Unuttuysanız eğer, savaş var.

Ordunun gemileri var, dedi Gauss, bunların rotasını belirlemek gerek, bunun için yıldız haritalarına ihtiyaç var, bunlar da mutfakta yapılmıyor.

Görevli en kısa sürede haber vereceğine söz verdi. Üstelik Westphalia Krallığı'nın ayrıntılı biçimde yeniden ölçülmesi planlanıyordu. Profesör bey bir zamanlar jeodezyen olarak çalışmıştı. Bu girişimi yönetecek becerikli ve hesabı kuvvetli biri aranıyordu.

Gauss ağzını açtı. Bütün irade gücünü kullanarak adama bağırıp çağırmamayı başardı. Ağzını kapadı ve selam vermeden gitti.

Evin kapısını hızla açtı ve seslenerek, geri döndüğünü ve yakın zamanda bir daha gitmeyeceğini söyledi. Holde çizmelerini çıkarırken yatak odasından doktor, ebe ve kayınvalidesi çıktı. Pekâlâ, bu sefer kendini gülünç duruma düşürmeyecekti. Yüzünde geniş bir gülümsemeyle ve biraz fazla coşku içinde, bebeğin gelip gelmediğini, oğlan mı kız mı olduğunu, özellikle de kaç kilo doğduğunu sordu.

Oğlan, dedi doktor. Ölüm döşeğinde. Anne de öyle.

Her şeyi denedik, dedi ebe.

Ardından olanları Gauss'un belleği uzun süre bir bütün haline getiremedi. Zaman ileri ve geri sarılmış gibi geldi ona, bir sürü olasılık açılmış, sonra da karşılıklı olarak ortadan kalkmıştı sanki. Bir anı onu Johanna'nın başucunda gösteriyordu, kadın bir an gözlerini açıp ona bakıyordu, bakışında onu tanıdığına dair bir işaret yoktu.

Saçları yüzüne yapışmıştı, eli nemli ve güçsüzdü, bebeğin yattığı sepet Gauss'un sandalyesinin yanında duruyordu. Başka bir anı bununla çelişiyordu, bu anıda Gauss odaya daldığında Johanna bilincini yitirmişti, üçüncü bir anıdaysa o an ölmüştü, vücudu solgun ve sapsarıydı, dördüncü bir anıdaysa Gauss onunla son derece net bir konuşma yapıyordu: Ölecek miyim, diye soruyordu Johanna, Gauss bir anlık duraksamadan sonra başını sallıyor, bunun üzerine Johanna uzun süre üzülmemesini istiyordu, insan yaşardı, sonra ölürdü, bu işler böyleydi. Ancak öğlenin üzerinden altı saat geçtikten sonra bütün parçalar birleşti. Gauss onun başucunda oturuyordu. İnsanlar holde fısıldaşıyorlardı. Johanna ölmüştü.

Gauss sandalyeyi geriye itti ve yeniden evlenmesi gerektiği düşüncesine alışmaya çalıştı. Çocukları vardı. Onların nasıl büyütüleceğini bilmiyordu. Bir evi çekip çeviremezdi. Hizmetçiler pahalıydı.

Usulca kapıyı açtı. İşte bu, diye düşündü. Her şey bitmiş olsa da, yaşamak zorunda olmak. Planlamak, düzenlemek: her günü, her saati ve dakikayı. Anlamı varmış gibi.

Annesinin geldiğini duyunca biraz sakinleşti. Yıldızları düşündü. Onların tüm hareketlerini bir satırda toplayan kısa formül. Onu bulamayacağını ilk kez anladı. Yavaş yavaş hava kararıyordu. Duraksayarak teleskopun yanına gitti.

Dağ

Bir yağ kandilinin ışığında, rüzgâr giderek daha fazla kar tanesi taşırken, Aimé Bonpland eve mektup yazmaya çalışıyordu: Geçen ayları düşününce, bana öyle geliyor ki, sanki düzinelerce yaşamı arkamda bıraktım, hepsi birbirine benziyor ve hiçbiri tekrarlanmaya değer değil. Orinoco yolculuğu kitaplarda okuduğum bir şey gibi geliyor bana, Yeni Endülüs ilkçağdan kalma bir efsane, İspanya daha çok bir sözcük. Bu arada sağlığım daha iyi, bazı günler ateşim çıkmıyor, Baron Humboldt'u boğduğum, parçaladığım, vurduğum, yaktığım, zehirlediğim ya da taşların altına gömdüğüm rüyalar da seyrekleşti.

Tüy kaleminin sapını çiğneyerek düşündü. Yokuşun biraz yukarısında, uyuyan katırlarla çevrili, saçı kırağıyla ve biraz karlı kaplı Humboldt, Jüpiter'in ayları yardımıyla bir konumu hesaplıyordu. Dizlerinin üstünde barometrenin cam silindirini dengeliyordu. Yanında, yün battaniyelere sarınmış halde, üç dağ rehberi uyuyordu.

Bonpland yazmaya devam etti: Yarın nihayet Chimborazo'ya tırmanabilmek istiyoruz. Hayatta kalamazsak diye, Baron Humboldt bir veda mektubu yazmamı bana ısrarla önerdi, çünkü öylece ve son sözü söylemeden ölmek yakışık almazmış. Dağda taş ve bitki toplayacağız, burada bile bilinmedik bitkiler var, son aylarda bunlar-

dan fazlasıyla kestim. Baron on altı temel tür olduğunu iddia ediyor, ama ben türleri tanımakta iyiyim, ona, Bonpland'a, sayısız geliyorlar. Preparatlarımızın büyük bir bölümü –aralarında üç tane çok eski ceset– Havana'da Fransa'ya giden bir gemiye yüklendi, ikinci bir gemiyle şifalı otları ve tüm çizimlerini Baron Humboldt'un erkek kardeşine gönderdik. Üç ya da belki altı hafta önce –günler çok hızlı geçiyor ve artık kavrama yeteneğimi yitirdim– gemilerden birinin battığını öğrendik. Baron Humboldt kötü günler yaşadı, ama sonra, daha işin başında olduğumuzu söyledi. Kayıp bana daha az koydu, çünkü o zamanlar ateşim o kadar yüksekti ki, nerede olduğumun, neden orada bulunduğumun ve kim olduğumun hayal meyal farkındaydım. Zamanın büyük bölümünde kâbuslarımda sineklerle ve mekanik örümceklerle boğuştum. Geriye bakıp o günleri düşünmemeye çalışıyorum ve tek umudum, batan geminin cesetleri taşıyan gemi olmaması. Onlarla öyle çok saat geçirdim ki, nehir yolculuğunun sonuna doğru onları sırf gemi yükü olarak değil, suskun yol arkadaşları olarak görür oldum.

Bonpland alnını sildi ve pirinç matarasından büyük bir yudum aldı. Eskiden gümüş bir matarası vardı, ama artık anımsamadığı koşullar altında kaybolmuştu. Daha işin başında olduklarını yazdı. Cümlenin ikinci kez geçtiğini fark edip üstünü çizdi. Daha işin başındaymışlar! Gözlerini kırpıştırdı ve ikinci kez çizdi. Yazık ki, rotamızın ayrıntılarını anlatmam mümkün değil, kafamın içinde her şey bulanık, gözümün önünde yalnızca birkaç resim görüyor, aralarında zar zor bir bağlantı kurmaya çalışıyorum. Örneğin Havana'da baron iki timsah yakaladı ve av davranışlarını incelemek için bir köpek sürüsüyle bir araya kapattırdı. Köpeklerin bağırması dayanılır gibi değildi, çocukların ağlaması gibi geliyordu kulağa. Ardından duvarlar o kadar kanlandı ki, salonun yeniden

boyanması gerekti ve masrafları Baron Humboldt karşıladı.

Gözlerini yumdu, tekrar açtı ve şaşkınlıkla çevresine baktı, bir an nerede olduğunu unutmuştu sanki. Öksürdü ve büyük bir yudum aldı. Cartagena açıklarında gemimiz neredeyse alabora oluyordu, Magdalena Irmağı'nda sivrisinekler bize Orinoco'dan daha inatla eziyet etti ve sonunda, yok olmuş İnka halkının döşediği binlerce basamaktan Kordilera'nın soğuk yükseklerine çıktık. Normalde hamalların sırtında çıkılır, ama Baron Humboldt bunu reddetti. İnsanlık onuru yüzünden. Hamallar neredeyse dayak yemiş kadar gücendiler. Bonpland derin nefes aldı; sonra, istemdışı olarak, usulca inledi. Santa Fé de Bogotá'nın önünde şehrin ileri gelenleri bizi bekliyordu, ünümüz belli ki bizden önce ulaşmıştı, ancak ne tuhaftır ki herkes baronu duymuş, ama kimse Aimé Bonpland'ı duymamıştı. Belki de bunun nedeni ateştir. Durakladı, son cümle ona mantıksız geldi. Üstünü çizmeyi düşündü, ama sonra tersi yönde karar verdi. Soylu insanlardı, baron barometresini elinden bırakmamakta direnince kahkahalar yükseldi, bu kadar ünlü bir adamın bu kadar ufak tefek olması da şaşkınlık yarattı. Biyolog Mutis'in yanında kaldık. Baron sürekli bitkilerden söz etmek istedi, Mutis her seferinde bu türden konuların toplumda yakışık almadığı şeklinde karşılık verdi. Yine de ben Mutis'in otlarıyla ateşimi düşürdüm. Mutis genç bir nedimeyi işe almıştı, yayladan gelme bir Kızılderili kız, onunla –ara verdi, büyük bir yudum aldı ve kaşlarını çatarak Humboldt'un alacakaranlıkta zar zor görülen karaltısına göz attı– şu ya da bu konu hakkında mükemmel sohbetler edilebiliyordu. Bu arada baron maden ocaklarını teftiş etti ve haritalar çıkardı. Kusursuz haritalar. Bundan kuşkum yok.

İstemeden birkaç kez baş salladı, sonra yazmayı sür-

dürdü: On bir katırla yola devam ettik, ırmağı aşıp dağ geçidi boyunca ilerledik. Çok yağmur yağdı. Yer balçık ve dikenlerle doluydu ve Baron Humboldt hâlâ kendini taşıtma niyetinde olmadığından, çizmelerimizi idareli kullanmak için çıplak ayakla yürümek zorunda kaldık. Ayaklarımız kanadı. Katırların da inadı tuttu! Benim midem bulanmaya ve başım dönmeye başlayınca, Pichincha tırmanışını kestik. Baron Humboldt önce tek başına devam etmek istedi, ama sonra o da kendinden geçti. Bir şekilde vadiye kadar geri dönmeyi başardık. Sonra baron yeni baştan denedi, elbette henüz hiç yukarı çıkmamış olan bir rehberle – bu ülkelerde insanlar, kimse onları zorlamazsa dağlara tırmanmıyorlar. Ancak üçüncü deneme başarıya ulaştı ve dağın yüksekliğini, üzerindeki dumanın ısısını, taşlarındaki likenleri artık kesin olarak biliyorduk. Baron Humboldt yanardağlarla başka her şeyden çok daha fazla ilgileniyor, bunun Almanya'daki öğretmenleriyle ve Tanrı gibi taptığı, Weimar'daki bir adamla ilgisi var. Şimdi sırada en yüksek girişim var, Chimborazo. Bonpland son bir yudum aldı, battaniyesine daha sıkı sarındı ve Humboldt'a baktı; onun pirinç bir huniyle toprağı dinlediğini seçebildi.

Bir gürleme duydum, diye bağırdı Humboldt. Yerkabuğunda kaymalar! Şansımız varsa lav püskürür.

Güzel olur, dedi Bonpland, mektubu katladı, cebine soktu ve yere uzandı. Donmuş toprağın soğukluğunu yanağında hissetti. Ateşini düşürüyormuş gibi geldi ona.

Her zamanki gibi hemen uykuya daldı ve çoğu zamanki gibi rüyasında Paris'te olduğunu gördü, bir sonbahar sabahı, pıtır pıtır camlara vuran yağmurda. Net göremediği bir kadın, tropikal bölgelere yolculuk edeceğine gerçekten inandın mı, diye sordu, Bonpland, pek değil, diye yanıt verdi, inandıysam bile, en fazla bir an. Derken uyandı, çünkü Humboldt omzunu sarsıyor ve neyi bekle-

diğini soruyordu, saat dördü geçiyormuş. Bonpland ayağa kalktı ve Humboldt arkasını dönünce, onu yakaladı, çukura itti ve var gücüyle kayanın kenarına bastırdı. Birisi omzunu sarstı ve neyi beklediğini sordu, saat dört olmuş, gitmeleri gerekiyormuş. Bonpland gözlerini ovuşturdu, saçlarından karı silkeledi ve ayağa kalktı.

Kızılderili rehberler uykulu gözlerle ona bakıyorlardı. Humboldt onlara mühürlü bir zarf uzattı. Erkek kardeşime yazdığım veda mektubu. Düzeltmelerle uzun süre uğraştım. Geri dönmeyecek olursam, bir sonraki Cizvit Misyonu'na güvenle teslim edilmesini rica ediyorum.

Rehberler esneyerek söz verdiler.

Bu da benimki, dedi Bonpland. Yapıştırılmış değil, okumanızda sakınca yok, teslim etmeseniz de benim için fark etmez.

Humboldt rehberlere en az üç gün kendilerini bekleme talimatını verdi. Sıkılmış halde baş salladılar ve yün pançolarını çekiştirerek düzelttiler. Humboldt kronometreyi ve teleskopu titizlikle gözden geçirdi. Kollarını kavuşturdu ve bir süre donuk bakışlarla boşluğa baktı. Sonra, birdenbire, yürümeye başladı. Bonpland kurutulmuş örnek kutusunu ve bastonunu kaptığı gibi peşinden koştu.

Uzun zamandır olmadığı kadar keyifli olan Humboldt, çocukluğundan, paratoner üzerinde çalışmasından, ormanlarda tek başına yaptığı yürüyüşlerden, bunların ardından ilk böceklerini koleksiyonlar halinde düzenlemesinden, Henriette Herz'in salonundan söz etti. Böyle bir duygusal eğitimin nasip olmadığı her insan için üzülüyorum.

Benim duygusal eğitimim, dedi Bonpland, mahalleden bir köylü kızıyla gerçekleşti. Hemen hemen her şeye izin verdi. Ancak erkek kardeşlerinden sakınmak gerekiyordu.

Köpek aklımdan çıkmıyor, dedi Humboldt birden. Hâlâ suçluluk duygusundan kurtulamadım. Hayvandan ben sorumluydum!

Bu köylü kızı şaşırtıcıydı. Daha on dördünde yokken işlere hâkimdi, inanılmazdı.

Havana'daki köpekler farklıydı. Elbette onlara üzüldüm. Ama bunu bilim istedi, şimdi timsahların av davranışları hakkında daha çok şey biliyoruz. Ayrıca onlar kırmaydı, safkan değillerdi ve epey uyuzdular.

Şimdi yürüdükleri yerde bitkiler yoktu, kardan fırlayan taşların üstünde kahverengi-sarı likenler vardı yalnızca. Bonpland kendi kalbinin küt küt atmasını ve kar tabakasını yalayan rüzgârın tıslamasını duyuyordu. Önünden küçük bir kelebek havalanınca ürktü.

Humboldt soluk soluğa, Urquijo'nun devrildiği haberinden söz etmeye başladı. Kötü bir durum. Hâlâ söylenti, ama bakanın kraliçenin teveccühünü kaybettiğine yönelik belirtiler giderek artıyor. Yani köleliğe onlarca yıl devam. Geri döndükten sonra, bu insanların hoşuna gitmeyecek bir-iki şey yazacağım.

Kar kalınlığı arttı. Bonpland kayıp düştü ve yokuş aşağı kaydı, kısa süre sonra Humboldt'un başına da aynı şey geldi. Yara bere içindeki ellerini soğuktan korumak için şalların içine sardılar. Humboldt ayakkabılarının kösele tabanlarını inceledi. Çiviler, dedi düşünceli düşünceli. Tabanlardan dışarı çıkmışlar. Bir bu eksikti.

Çok geçmeden kar dizlerine kadar çıkmıştı. Birden etraflarını sis sardı. Humboldt mıknatıs iğnesinin eğimini ölçtü ve bulundukları yüksekliği barometreyle belirledi. Eğer yanılmıyorsam, kuzeydoğu yönünde zirveye çıkan en kısa yol düzleşmiş yamaçtan geçiyor, sonra biraz sola, sonra da dimdik yukarı.

Kuzeydoğuymuş, diye tekrarladı Bonpland. Siste, zirvenin nerede vadinin nerede olduğu anlaşılmıyor bile!

Şurası, dedi Humboldt ve kararlılıkla bir yeri gösterdi.

Öne eğilerek, çatlak kaya duvarlarından oluşan sütunlar boyunca bata çıka ilerlediler. Ta yukarıda, bir an görülebilen, sonra yeniden kaybolan, karla kaplı bir dağ sırtı zirveye uzanıyordu. Yürürken içgüdüsel olarak sola, donup cam gibi olmuş eğik yamacın bulunduğu yere yöneldiler. Sağ taraflarında dikey olarak yar açılıyordu. Üzgün bir yüzle yanlarında bata çıka yürüyen, koyu renk elbiseli bey ilk başta Bonpland'ın hiç dikkatini çekmemişti. Ancak geometrik bir figüre, zayıf bir nabız gibi atan bir tür arı peteğine dönüştüğünde, durum tatsızlaştı.

Şurada solda, dedi. Orada bir şey mi var?

Humboldt yana kısa bir bakış fırlattı. Hayır.

İyi, dedi Bonpland.

Dar bir platformda mola verdiler, çünkü Bonpland'ın burnu kanıyordu. Çok yavaşça onlara doğru salınarak gelen peteğe çaktırmadan huzursuzca baktı. Öksürdü ve pirinç matarasından bir yudum aldı. Kanama azalıp da yola devam edebildiklerinde rahatladı. Humboldt'un saati, ancak bir-iki saattir yolda olduklarını söylüyordu. Sis o kadar yoğundu ki, yukarısı ile aşağısı arasında fark yoktu: dört bir yanda, hiçbir şeyin nüfuz edemediği hep o aynı beyazlık.

Şimdi kar kalçalarına kadar çıkıyordu. Humboldt bir çığlık koparark tipide gözden kayboldu. Bonpland elleriyle kazdı, redingotunu yakaladı ve onu çekip çıkardı. Humboldt giysilerinden karı silkeledi ve hiçbir aletin zarar görmediğinden emin oldu. Sis seyrelene ve aydınlıkla dolup taşana dek bir taş çıkıntısının üstünde beklediler. Çok geçmeden güneş doğacaktı.

Eski dostum, dedi Humboldt. Duygusallaşmak istemiyorum, ama arkamızda bıraktığımız uzun yoldan sonra, bu önemli anda, yine de şunu söylemek zorundayım.

Bonpland kulak kabarttı. Ama gerisi gelmedi. Humboldt yine unutmuşa benziyordu.

Oyunbozanlık etmek istemem, dedi Bonpland, ama ters olan bir şey var. Şurada sağımızda, hayır, biraz daha ileride, hayır, solda, tamam, orada. Pamuktan bir yıldız gibi görünen şey. Ya da bir ev gibi. Bunun yalnızca senin için mi orada olduğunu varsayıyorsun?

Humboldt evet anlamında başını salladı.

Bonpland kaygılanması gerekip gerekmediğini sordu.

Görüş meselesi, dedi Humboldt. Havanın azalan basıncına ve değişen bileşimine bağlı. Çürümekte olan hayvansal ve bitkisel maddelerden çıkan kötü kokulu buharlar bunun dışında tutulabilir. Kaldı ki burada doktor sen değilsin.

Peki kim?

Atmosferin yoğunluğunun yukarıya doğru sürekli azalması büyüleyici, dedi Humboldt. Hiçliğin hangi noktada başladığı tahminen çıkarılabilir. Ya da, düşen kaynama noktası yüzünden, damarlardaki kanın nerede kaynamaya başladığı. Bana gelince; örneğin bir süredir kayıp köpeği görüyorum. Hayvanın tüyleri karmakarışık, bir bacağı ve bir kulağı yok. Ayrıca kara saplanmıyor, gözleriyse kapkara ve cansız. Güzel bir manzara değil, bağırmamak için kendimi zor tutuyorum. Ve hayvana isim vermeyi ihmal etmiş olmamız sürekli kafamı kurcalıyor. Ama gerekli değil, tek sahip olduğumuz köpek bu, öyle değil mi?

Benim bildiğim başka bir köpek yok, dedi Bonpland.

Humboldt sakinleşerek başını salladı, tırmanmaya devam ettiler. Karın altındaki kaya çatlakları yüzünden yavaş yürümek zorunda kalıyorlardı. Bir keresinde sis birkaç saniyeliğine açıldı, yanlarındaki bir yarı ortaya çıkardı ve yeniden sarıp sarmaladı. Şu dişeti kanaması, dedi Humboldt sitem dolu bir sesle kendi kendine, bu böyle devam edemez, utanç verici!

Bonpland'ın da yine burnu kanıyordu, elleri de sa-

rılmış olmasına karşın artık bir şey hissetmiyordu. Özür diledi, dizlerinin üstüne çöktü ve kustu.

Dik bir kaya duvara dikkatle tırmandılar. Yağmurda Orinoco Adası'nda mahsur kaldıkları gün geldi Bonpland'ın aklına. Oradan nasıl kurtulmuşlardı? Anımsayamıyordu. Tam Humboldt'a soracaktı ki, berikinin ayakkabısının altından bir taş kopup omzuna isabet etti. O kadar acıdı ki, az kalsın duvardan düşüyordu. Gözlerini yumdu ve yüzünü karla ovdu. Ardından kendini daha iyi hissetti, oysa nabız gibi atan petek hâlâ yanında asılıydı ve, daha da tatsız bir biçimde, her tutunmaya çalıştığında dik kaya duvar biraz geri çekiliyordu. Ara sıra kayanın içinden ona yüzler bakıyordu, bu yıpranmış yüzlerde aşağılayıcı ya da sıkılmış bir ifade vardı. Neyse ki sis, derinlemesine görmeyi olanaksız kılıyordu.

Adadayken, diye seslendi, nasıl kurtulmuştuk?

O kadar uzun süre yanıt gelmedi ki, Humboldt nihayet başını ona çevirdiğinde Bonpland soruyu çoktan unutmuştu. Gerçekten bilmiyorum. Nasıldı acaba?

Dik kaya duvarın yukarısında sis dağılıyordu. Birkaç parça mavi gökyüzü ve zirvenin koni biçimini gördüler. Soğuk havanın oksijeni çok azdı: İnsan ne kadar derin soluk alırsa alsın, ciğerlerine pek bir şey gitmiyordu. Bonpland nabzını ölçmeye çalıştı, ama yanlış sayıp durdu ve sonunda vazgeçti. Karla kaplı halde bir kaya çatlağının üzerinden geçen dar bir köprüye adım attılar.

Önüne bak, dedi Humboldt. Sakın aşağı bakma!

Bonpland hemen aşağı baktı. Perspektif değişiyormuş, yarın tabanı dosdoğru üzerine fırlıyormuş, köprü hızla aşağıya düşüyormuş gibi geldi ona. Korkuyla bastonuna sıkı sıkı sarıldı. Köprü, diye kekeledi.

Yürümeye devam, dedi Humboldt.

Kaya yok, dedi Bonpland.

Humboldt durdu. Doğruydu: Altlarında kaya yoktu.

Kardan oluşan ve serbestçe asılı duran bir yayın üstünde duruyorlardı. Gözlerini aşağı dikip baktı.

Düşünme, dedi Bonpland. Devam.

Devam, diye tekrarladı Humboldt, kıpırdamadan.

Devam et işte, dedi Bonpland.

Humboldt yine yürümeye başladı.

Bonpland bir ayağını öbürünün önüne koydu. Adeta saatlerce karın gıcırdamasını dinledi ve kendisiyle uçurum arasında yalnızca su kristalleri olduğunu anladı. Yaşamının sonuna kadar, beş parasız ve Paraguay'ın yalnızlığına hapsolmuş halde, resimleri en küçüğüne dek anımsayabiliyordu: lif lif olan pus bulutçukları, aydınlık hava, bakış alanının alt kenarındaki yar. Bir şarkı mırıldanmaya çalıştı, ama duyduğu ses kendininki değildi, bu yüzden vazgeçti. Yar, zirve, gökyüzü ve gıcırdayan kar; hâlâ varmamışlardı. Daha hâlâ. Bir süre sonra –Humboldt bekliyordu ve elini uzattı– öbür tarafa ulaştı.

Bonpland, dedi Humboldt. Küçük, gri ve birden yaşlı görünüyordu.

Humboldt, dedi Bonpland.

Bir süre ses çıkarmadan yan yana durdular. Bonpland mendilini kanayan burnuna bastırdı. Yavaş yavaş, önce yarı saydam halde, sonra giderek belirginleşerek, nabız gibi atan petek geri döndü. Kar köprüsü on, en fazla on beş kadem uzunluğundaydı, üzerinden geçmek yalnızca birkaç saniye sürmüş olabilirdi.

Temkinli adımlarla kaya sırtı boyunca yürüdüler. Bonpland aslında üç kişiden oluştuğunu fark etti: yürüyen biri, yürüyeni seyreden biri ve kimsenin anlamadığı bir dilde sürekli her şeyi yorumlayan biri. Deneme amacıyla kendine bir tokat attı. Biraz olsun işe yaradı ve birkaç dakikalığına daha net düşündü. Ancak bu, gökyüzünün olması gerektiği yerde şimdi toprağın asılı olduğu ve onların ters, yani baş aşağı halde aşağıya doğru indikleri gerçeğini değiştirmiyordu.

Ama bu da akla yatkın, dedi Bonpland yüksek sesle. Sonuçta dünyanın öbür tarafındayız.

Humboldt'un yanıtını anlayamadı, yorum yapan eşlikçinin mırıltısı onu bastırdı. Bonpland şarkı söylemeye başladı. Önce bir, sonra öbür eşlikçi katıldı. Bonpland şarkıyı okulda öğrenmişti, bu yarımkürede kimsenin bilmediğinden oldukça emindi. Yanındaki iki kişinin sahtekâr değil gerçek olduğunun kanıtıydı bu, çünkü şarkıyı onlara kim öğretecekti ki? Gerçi bu düşüncede mantıklı olmayan bir şey vardı, ama ne olduğunu bulamadı. Sonuçta fark etmezdi, çünkü düşünenin öbür ikisinden biri değil de kendisi olduğunun garantisi yoktu zaten. Soluğu kısa ve yüksek çıktı, kalbi küt küt atıyordu.

Humboldt pat diye durdu.

Ne var, diye bağırdı Bonpland öfkeyle.

Sen de görüyor musun, diye sordu Humboldt.

Tabii ki görüyorum, dedi Bonpland, neden söz edildiğini bilmeden.

Bunu sormak zorundayım, dedi Humboldt. Duyularıma güvenemiyorum. Üstelik köpek sürekli araya karışıyor.

Köpekten, dedi Bonpland, hiç hazzetmedim.

Şuradaki yar, dedi Humboldt, bir yar, öyle değil mi?

Bonpland aşağı baktı. Ayaklarının önündeki bir yarık belki dört yüz kadem derinliğe iniyordu. Karşı tarafta yol devam ediyordu ve oradan zirve uzak görünmüyordu.

O tarafa hiç geçemeyeceğiz!

Bonpland ürktü, çünkü kendisi değil, sağındaki adam söylemişti bunu. Yine de geçerliliği olması için, onu tekrarlaması gerekti. O tarafa hiç geçemeyeceğiz!

Asla, diye onayladı solundaki adam. Uçarlarsa, o başka.

Humboldt ağır ağır, bir engele karşı koyar gibi, dizlerinin üzerine çöktü ve içinde barometrenin olduğu kabı açtı. Elleri o kadar şiddetli titriyordu ki, barometre

az kalsın yere düşüyordu. Şimdi onun da burnundan kan akıyor ve ceketine damlıyordu. Artık hata yapmayalım, dedi yalvarırcasına.

Seve seve, diye yanıtladı Bonpland.

Humboldt bir şekilde ateş yakmayı ve küçük bir tencere su ısıtmayı becerdi. Barometreye güvenemiyorum, diye açıkladı, kafama da öyle, yüksekliği kaynama noktasına göre belirlemem gerekiyor. Gözleri ufalmıştı, dikkatini toplama çabasından dudakları titriyordu. Su kaynayınca, ısıyı ölçtü ve saati okudu. Sonra bloknotunu çıkardı. Sayıları yazabilmesinde eli ona itaat edene dek yarım düzine yaprağı buruşturup top yaptı.

Bonpland şüpheyle yara baktı. Gökyüzü çok aşağılarında asılı duruyordu ve dalgalanmıştı. Baş aşağı durmaya bir ölçüde alışılabiliyordu. Humboldt'un bu kadar yavaş hesap yapmasınaysa hayır. Bonpland, bugün bundan bir şey çıkıp çıkmayacağını sordu.

Affedersin, dedi Humboldt. Kendimi toplamakta zorlanıyorum. Birisi köpeği bağlayabilir mi lütfen!

Köpekten, dedi Bonpland, hiç hazzetmedim. Hemen utandı, çünkü bunu zaten söylemişti. O kadar utandı ki, midesi bulandı. Öne doğru eğilip yeniden kustu.

Bitti, dedi Humboldt. On sekiz bin altı yüz doksan kadem yükseklikte bulunduğumuzu sana bildiririm.

Yaşasın, dedi Bonpland.

Bu da bizi, en yükseğe çıkmış insanlar haline getiriyor. Şimdiye dek kimse deniz seviyesinden bu kadar uzaklaşmadı.

Peki ya zirve?

Zirveyle ya da zirvesiz, dünya rekoru bu.

Ben zirveye çıkmak istiyorum, dedi Bonpland.

Yarı görmüyor musun, diye bağırdı Humboldt. İkimizin de kafası yerinde değil. Şimdi inmezsek, asla geri dönemeyiz.

Yukarı çıktığımızı da iddia edebiliriz, dedi Bonpland.

Bunu duymamış olayım, dedi Humboldt.

Ben söylemedim zaten. Öbürüydü!

Kimse kontrol edemez ki, dedi Humboldt düşünceli düşünceli.

Aynen öyle, dedi Bonpland.

Bunu ben söylemedim, diye sesini yükseltti Humboldt.

Neyi söylemedin, diye sordu Bonpland.

Birbirlerine çaresizce baktılar.

Yükseklik kaydedildi, dedi Humboldt sonra. Taş örnekleri toplandı. Şimdi hızla aşağı inelim!

İniş uzun sürdü. Geniş bir yay çizerek, önceden kar köprüsünün onları üzerinden geçirdiği yarın çevresinden dolaşmak zorunda kaldılar. Ancak görüş şimdi açıktı ve Humboldt yolu güçlük çekmeden buldu. Bonpland düşe kalka peşinden geliyordu. Dizlerine güvenemiyordu. Sürekli, akan suyun içinde yürüyormuş gibi geliyordu ona ve optik bir kırılma bacaklarını çok rahatsız edici bir biçimde kaydırıyordu. Elindeki baston da uygunsuz davranıyordu: Savruluyor, kara saplanıyor, kaya parçalarına değiyor, Bonpland onu takip etmekten başka bir şey yapamıyordu. Güneş alçalmıştı. Humboldt çakıllı bir tarladan aşağı kaydı. Elleriyle yüzü sıyrılmış, paltosu yırtılmıştı, ancak barometre tek parça kalmıştı.

Acının da iyi tarafı var, dedi dişlerini sıkarak. O an için yine net görüyordu. Köpek ortadan kaybolmuştu.

Köpekten, dedi Bonpland, gerçekten hiç hazzetmedim.

Bugün aşağı varmamız gerek, dedi Humboldt. Gece hava soğuyor. Yolumuzu kaybettik. Hayatta kalamayız. Kan tükürdü. Köpek için üzgünüm. Onu sevmiştim.

Dürüst olduğumuza, dedi Bonpland, ve yarın suçu

yükseklik hastalığına atabileceğimize göre, senin kar köprüsünde ne düşündüğünü bilmek istiyorum.

Kendime düşünmemeyi emrettim, dedi Humboldt. Yani hiçbir şey düşünmedim.

Gerçekten hiçbir şey mi?

En ufak bir şey bile.

Bonpland, yavaş yavaş solgunlaşan arı peteğine doğru gözlerini kırpıştırdı. Eşlikçilerinden ikisi çekip gitmişti. Birinden daha kurtulması gerekiyordu. Belki buna da hiç gerek yoktu. Onun kendisi olduğundan kuşkulanıyordu.

İkimiz, dedi Humboldt, dünyanın en yüksek dağına çıktık. Hayatımızda ne olursa olsun, bu böyle kalacak.

Tam çıkmadık, dedi Bonpland.

Saçmalık!

Bir dağa çıkan, zirveye ulaşır. Zirveye ulaşmayan, dağa çıkmamış demektir.

Humboldt kanayan ellerini ses çıkarmadan inceledi.

Köprüde, dedi Bonpland, ikinci olarak yürümek zorunda kaldığıma bir an üzüldüm.

Bu insani bir şey, dedi Humboldt.

Ama sırf, birinci giden daha önce güvende olduğu için değil. Tuhaf hayaller gördüm. Birinci gitseydim, köprüden geçer geçmez, içimdeki bir şey ona bir tekme savururdu. Bu isteğim çok güçlüydü.

Humboldt yanıt vermedi. Kendi düşüncelerine dalmış gibiydi.

Bonpland'ın başı ağrıyordu, yine ateşinin çıktığını da hissediyordu. Yorgunluktan ölüyordu. Bu günün etkisinden kurtulması uzun sürecekti. Uzaklara yolculuk eden, dedi, çok şey öğrenir. Bunlardan bazıları kendisiyle ilgilidir.

Humboldt özür diledi. Maalesef hiçbir şey anlamadım. Rüzgâr!

Bonpland birkaç saniye sustu. Önemli bir şey değil, dedi minnettar bir tavırla. Gevezelik, lafazanlık.

Eh öyleyse, dedi Humboldt donuk bir yüzle. Oyalanmanın âlemi yok!

İki saat sonra, beklemekte olan rehberlerine rastladılar. Humboldt mektubunu geri istedi ve hemen yırttı. Böyle şeyler ihmale gelmez. Hiçbir şey, yazarı henüz yaşayan bir veda mektubundan daha utanç verici olamaz.

Benim için fark etmez, dedi Bonpland ve ağrıyan başını tuttu. Onunkini muhafaza etsinler ya da atsınlardı, gönderebilirlerdi de.

Gece Humboldt, tipiden korunmak için bir battaniyenin altında büzülerek, iki düzine mektup yazdı; tüm ölümlüler arasında kendisinin en yükseğe çıktığını Avrupa'ya bildiriyordu. Her birini itinayla mühürledi. Neden sonra bilincini kaybetti.

Bahçe

Gecenin ilerleyen saatlerinde profesör malikânenin kapısını çaldı. Genç, sıska bir uşak açtı ve Kont von der Ohe zur Ohe'nin kimseyi kabul etmediğini söyledi.

Gauss, ismi tekrarlamasını rica etti ondan.

Uşak bunu yaptı: Kont Hinrich von der Ohe zur Ohe.

Gauss gülmeden edemedi.

Uşak, tezeğe basmış gibi bir ifadeyle süzdü onu. Muhterem beyefendinin ailesi binlerce yıldır bu ismi taşıyor.

Almanya eğlenceli bir yer, dedi Gauss. Her neyse, geliş nedenim kara ölçümü. Giderilecek engeller var, devletin Sayın... Gülümsedi. Devletin Sayın Kont'tan birkaç ağacı ve değersiz bir sundurmayı satın alması gerekiyor. Hızla halledilebilecek bir formalite.

Belki halledilebilir, dedi uşak. Ama bu akşam olmayacağı kesin.

Gauss pis ayakkabılarına baktı. Korktuğu başına gelmişti. Peki, öyleyse burada gecelerim, bana bir oda hazırlansın!

Yer olduğunu sanmıyorum, dedi uşak.

Gauss kadife kepini çıkardı, alnını sildi ve yakasını kurcaladı. Kendini rahatsız ve terli hissediyordu. Midesi

ağrıyordu. Ortada bir yanlış anlama var. Dilekçe sahibi olarak gelmedim. Resmî ölçüm komisyonunun yöneticisiyim ve beni kapıdan çevirirseniz, adamlarımla geri gelirim. Anladınız mı?

Uşak bir adım geri çekildi.

Anladınız mı?

Evet, dedi uşak.

Evet, sayın profesör!

Sayın profesör, diye tekrarladı uşak.

Ve şimdi kontu görmek istiyorum.

Uşak kaşlarını öyle bir çattı ki, bütün alnı kırıştı. Belli ki açıkça ifade edemedim. Muhterem beyefendi odasına çekildi. Uyuyor!

Sadece bir dakika, dedi Gauss.

Uşak başını iki yana salladı.

Uyku alın yazısı değil. Uyuyan kişi uyandırılabilir. Ben burada ne kadar durmak zorunda kalırsam, kontun yeniden yatağa girmesi de o kadar gecikir, benim kendi keyfim de pek düzelmez. Köpek gibi yorgunum.

Uşak kısık sesle, kendisini takip etmesini rica etti.

Şamdanı o kadar hızla önden taşıyordu ki, Gauss' tan kaçabilmeyi umuyordu sanki. Zor olmazdı: Gauss' un ayakları acıyordu, ayakkabılarının derisi çok sertti, yünlü gömleğinin altı kaşınıyordu ve ensesindeki yanma, yine güneş yanığı olduğunu gösteriyordu ona. Soluk duvar kâğıtlarının olduğu basık bir koridordan geçtiler. Alımlı bir hizmetçi bir lazımlıkla geçti, Gauss kederle onun arkasından baktı. Bir merdivenden indiler, sonra yine çıktılar, sonra yine indiler. Yapının ziyaretçileri şaşırtması amaçlanıyordu herhalde ve tahminen, geometrik hayal gücü olmayan insanlarda gayet güzel işe yarıyordu bu. Gauss, şimdi ana kapının aşağı yukarı on iki kadem üzerinde ve kırk kadem batısında olduklarını ve güneybatı yönüne gittiklerini hesapladı. Uşak bir kapıyı

çaldı, açtı, içeriye birkaç söz söyledi ve Gauss'u buyur etti. Bir sallanan sandalyede sabahlıklı ve sabolu yaşlı bir adam oturuyordu. İriyarıydı, çökük yanakları ve delici gözleri vardı.

Von der Ohe zur Ohe, memnun oldum. Neye gülüyorsunuz?

Gülmüyorum, dedi Gauss. Ben resmî kara ölçümcüyüm. Hiç gülmem, kendimi tanıtmak ve konukseverliğiniz için teşekkür etmek istiyorum.

Kont, bunun için mi uyandırıldığını sordu.

Tastamam bunun için, dedi Gauss. Şimdi iyi geceler dilerim! Memnun bir halde uşağın peşinden bir merdiveni daha indi ve iyice havasız bir koridor boyunca yürüdü. Bu insanlar ona bir daha asla bir hizmetkâr gibi davranmayacaklardı!

Zaferi uzun sürmedi. Uşak onu korkunç bir deliğe götürdü. Leş gibi kokuyordu, yerde çürümüş saman artıkları vardı, bir tahta yatak görevi görüyordu, yıkanmak için paslı bir kova pek de temiz olmayan suyla doldurulmuştu, görünürde hela yoktu.

Görmüş geçirmişliğim var, dedi Gauss. İki hafta önce bir köylü bana köpek kulübesini teklif etti. Ama o bundan daha güzeldi.

Mümkündür, dedi uşak, giderayak. Ama başka yer yok.

Gauss inleyerek tahta kerevetin üstüne zar zor uzandı. Yastık sertti ve güzel kokmuyordu. Üstüne beresini koydu, ama işe yaramadı. Uzun süre uykuya dalamadı. Sırtı ağrıyordu, içerinin havası kötüydü, Gauss hayaletlerden korkuyor ve her akşam olduğu gibi Johanna'yı özlüyordu. Bir an dikkatsizlik etmeyegörsün, hemen resmî bir görevi olmuştu, ormanlarda dolaşıp köylülerle çarpık ağaçları için görüşüyordu. Daha bugün akşamüstü yaşlı bir kayın ağacı için değerinin beş katını ödemişti. Yardım-

cılarının nihayet inatçı ağaç gövdesini testereyle kesmeleri ve kendisinin Eugen'in ışıklı sinyalinin yerini teodolitle belirleyebilmesi sanki sonsuza dek sürmüştü. Elbette ahmak önce yanlış yöne doğru yanıp sönmüştü! Yarın buluşacaklardı ve oradan en fazla iki doğruyla bir sonraki düğüm noktasına nasıl gelineceğini çözmesi gerekiyordu. Şimdi onun mesleği buydu. Astronomi kitabı çoktan çıkmış, üniversite onu izne yollamıştı. Yine de çalışmaya iyi para ödenmişti ve insan aptal değilse, çeşitli yollardan biraz da ek gelir elde edebilirdi. Bu düşünceyle uykuya daldı.

Sabah erkenden bir kâbus onu uyandırdı. Kendini kerevette yatarken ve rüya görürken gördü, rüyasında kerevette yatıyor ve rüya görüyor, rüyasında yine kerevette yatıyor ve rüya görüyordu. Korku ve huzursuzluk içinde doğrulup oturdu ve henüz uyanmadığını hemen anladı. Sonra bir-iki saniye içinde bir gerçeklikten bir sonrakine ve yine bir sonrakine geçti; hiçbiri, yerde saman ve köşede su kovası olan aynı leş gibi odadan daha iyi bir şey sunamıyordu. Bir seferinde boylu boslu, gölgeler içinde bir karaltı kapıda duruyor, başka bir sefer ölü bir köpek köşede yatıyordu, sonra ahşap maskeli bir çocuk yolunu kaybedip içeri girmiş, ama Gauss onu açık seçik göremeden çocuk çekip gitmişti. Sonunda bitkin halde yatağın kenarına oturup güneşli sabah göğüne bakarken, ait olduğu gerçekliği bir adımla kaçırdığı duygusundan kurtulamadı. Yüzüne soğuk su çarptı ve akşamüstü buluşacağı Eugen'i düşündü. Normalde, ona bağırıp çağırabildiğinde morali düzelirdi. Giyindi ve esneyerek dışarı çıktı.

Kapılarla birbirine bağlı odalardan geçti, zamanla yıpranmış tablolarla doluydular: ciddi adamlar, beceriksizce çizilmiş, boyası çok kalın sürülmüş. Lekeli tahtadan mobilyalar, bolca toz. Bir aynanın önünde düşünceli

düşünceli durdu. Gördüğü hoşuna gitmedi. Birkaç çekmeceyi açtı, içleri boştu. Bahçeye çıkan parmaklıklı bir kapı bulunca rahatladı.

Bahçe şaşırtıcı bir özenle düzenlenmişti: palmiyeler, orkideler, portakal ağaçları, tuhaf biçimli kaktüsler ve Gauss'un resimlerde bile görmediği türlü türlü bitki. İri taneli kum ayakkabılarının altında gıcırdıyordu, bir sarmaşık başından şapkasını çıkardı. Baygın bir koku vardı, patlamış meyveler yerlerdeydi. Bitki örtüsü sıklaştı, yol daraldı, Gauss eğilerek yürümek zorunda kaldı. Amma savurganlık! Tek umudu, burada bir de alışılmadık böceklerin olmamasıydı. İki palmiye gövdesinin arasından ite kaka geçerken ceketi takıldı ve az kalsın dikenli bir çalının içine yuvarlanıyordu. Derken bir çayıra geldi. Bir koltukta, hâlâ sabahlıkla, saçları darmadağınık ve ayakları çıplak halde kont oturmuş çay içiyordu.

Etkileyici, dedi Gauss.

Eskiden çok daha güzeldi, dedi kont. Günümüzde bahçe personeli pahalı, buraya konuşlanan Fransızlar da çok zarar verdi. Ben kısa bir süre önce döndüm. İsviçre'deydim, göç etmiştim, şimdi işler geçici olarak değişti. Oturmaz mısınız, Jeodezyen Bey?

Gauss çevresine bakındı. Yalnızca bir koltuk vardı, onda da kont oturuyordu. Şart değil, dedi duraksayarak.

Pekâlâ, dedi kont. Öyleyse hemen görüşebiliriz.

Formalite, dedi Gauss. Scharnhorst ölçüm noktasını serbestçe görebilmek için, ormanınızdaki üç ağacı kesmem ve belli ki yıllardır boş duran bir sundurmayı yıkmam gerekiyor.

Scharnhorst mu? Hiç kimse oraya kadar göremez!

Toplanmış ışık kullanıldığı sürece görülebilir, dedi Gauss. Beklenmedik uzaklıklara yanıp sönen sinyaller gönderebilen bir alet geliştirdim. Bununla ilk kez, Dünya ile Ay arasında bir uzlaşma mümkün oldu.

Dünya ile Ay ha, diye tekrarladı kont.

Gauss gülümseyerek başını salladı. Şimdi yaşlı aptalın kafasından geçenleri net olarak görüyordu.

Ağaçlara ve sundurmaya gelince, dedi kont, bir yanlış değerlendirme söz konusu. Sundurma çok gerekli. Ağaçlarsa değerli.

Gauss iç çekti. Oturmayı çok isterdi. Böyle kaç konuşma yapmak zorunda kalmıştı? Elbette, dedi yorgun argın, ama abartmamak gerek. Biraz odun ve bir kulübenin değerinin ne olduğunu biliyorum. Tam da bu zamanda devlete aşırı derecede yüklememek gerek.

Yurtseverlik, dedi kont. İlginç. Hele de, kısa süre öncesine kadar Fransız memuru olan biri talep ediyorsa.

Gauss gözünü dikip ona baktı.

Kont çayından bir yudum aldı ve kendisini yanlış anlamamasını rica etti. Kimseyi suçlamıyorum. Zor zamanlar yaşandı ve herkes elindeki olanaklara göre davrandı.

Bendenizin uğruna, dedi Gauss, Napoléon Göttingen'i topa tutmaktan vazgeçti!

Kont başını evet anlamında salladı. Şaşırmış görünmüyordu. Herkes Korsikalı tarafından sevilme şansına sahip olmadı.

Ve pek az kişi bunun yararını gördü, dedi Gauss.

Kont dalgın dalgın fincanına baktı. En azından işle ilgili konularda göründüğünüz kadar deneyimsiz birine benzemiyorsunuz, Jeodezyen Bey.

Gauss, bunu nasıl anlaması gerektiğini sordu.

Bana ülkede yaygın olarak kullanılan geleneksel para birimiyle ödeme yapacağınız sonucunu çıkarabilirim herhalde?

Gayet tabii, dedi Gauss.

Öyleyse kendime soruyorum: Bu harcamalar size devlet tarafından altın olarak ödenemez mi? Nitekim böyle olursa, büyük miktarda kur kazancı olur. Bunu görmek için matematikçi olmaya gerek yok.

Gauss kızardı.

En azından matematiğin prensi olmaya gerek yok, dedi kont, o böyle bir şeyi göz ardı etmezdi.

Gauss ellerini arkasında kenetledi ve palmiye gövdelerinde biten orkideleri inceledi. Bunların hiçbiri yasaya aykırı değil, dedi boğuk sesle.

Kont bundan kuşkusu olmadığını söyledi. Jeodezyen Bey'in bunu kontrol ettiğine emindi. Üstelik ölçüm işine büyük bir hayranlık besliyordu. Aylarca aletlerle dere tepe dolaşmak harika bir uğraştı.

Ancak Almanya'da yapılırsa. Aynısına Kordilera'da girişen, kâşif diye işten kovulur.

Kont başını salladı. Yine de zordu, hele insanın memlekette ailesi varsa. Jeodezyen Bey'in ailesi var mıydı? İyi bir karısı?

Gauss evet anlamında başını salladı. Güneş gözüne çok parlak geliyor, bitkiler de onu tedirgin ediyordu. Ağaçların satışı hakkında konuşup konuşamayacaklarını sordu. Yola devam etmeliydi, zamanı azdı!

O kadar da az değildir canım, dedi kont. *Aritmetik Araştırmalar*'ı kaleme alan kişinin bir daha hiç acele etmesi gerekmez herhalde.

Gauss konta şaşkın şaşkın baktı.

Lütfen gereksiz alçakgönüllülük yapmayın, dedi kont. Dairenin bölünmesiyle ilgili bölüm şimdiye dek okuduğum en dikkate değer şeylerden biri. Benim bile bir şeyler öğrenebileceğim düşünceler buldum içinde.

Gauss kısa bir kahkaha attı.

Öyle öyle, dedi kont, ciddiyim.

Burada böyle ilgi alanları olan biriyle karşılaşmak beni şaşırttı, dedi Gauss.

Bilgi desek daha doğru, dedi kont. İlgi alanlarım çok kısıtlı. Ancak, bildiklerimi ilgi alanımın sınırlarının çok ötesine kadar yaymayı her zaman gerekli gördüm. Sırası gelmişken: Bana bir şey söylemek istediğinizi duydum.

Efendim?

Üzerinden biraz zaman geçti. Şikâyetler, can sıkıcı şeyler. Hatta bir iftira.

Gauss alnını ovuşturdu. Giderek sıcak basıyordu. Bu adamın neden söz ettiği hakkında hiçbir fikri yoktu.

Kesin yok mu?

Gauss ona anlamayarak baktı.

Öyleyse yoktur, dedi kont. Ağaçlara gelince; onları bedava veriyorum.

Ya sundurma?

Onu da.

İyi ama neden, diye sordu Gauss ve kendi kendinden ürktü. Ne aptalca bir hata!

İlle bir nedeni mi olmalı? Devlet sevgisinden, bir yurttaşa yakıştığı gibi. Size duyduğum saygıdan, Jeodezyen Bey.

Gauss eğilerek teşekkür etti. Şimdi yola çıkmalıyım, hayırsız oğlum bekliyor, bugün daha Kalbsloh'a kadar onca mesafeyi adımlayarak ölçmem gerekiyor.

Kont, Gauss'un selamına ince elinin titrek bir hareketiyle karşılık verdi.

Malikâneye giderken bir an, yön bulma duygusunu yitirmiş gibi geldi Gauss'a. Dikkatini topladı, sonra sağa yöneldi, sola ve sağa, parmaklıklı kapıdan geçti, yine iki kez sağa döndü, bir kapıdan daha geçti ve bir önceki günkü giriş holüne geldi. Uşak bekliyordu, evin kapısını açtı ve oda için özür diledi. Kimin söz konusu olduğunu bilemedim. Ayaktakımı ve serserilerin yerleştirildiği seyis odası orası. Yukarısı hiç de kötü değil. Ayna ve lavabo, hatta yatak takımı var.

Ayaktakımı ve serseriler ha, diye tekrarladı Gauss.

Evet, dedi uşak donuk bir yüzle. İnsan müsveddeleri ve aşağılık serseriler. Sonra kapıyı usulca kapattı.

Gauss derin derin soluk aldı. Dışarı çıktığı için rahat-

lamıştı. Bu çılgın kabul ettiğine pişman olmadan önce hızla uzaklaşmalıydı. Demek adam *Araştırmalar*'ı okumuştu! Ünlü olmaya hâlâ alışamamıştı. Savaşın en kötü döneminde bir yaver Napoléon'un selamlarını ilettiğinde bile, bir yanlış anlama olduğunu sanmıştı. Muhtemelen bu da öyleydi; hiç öğrenemeyecekti. Hızlı adımlarla bayır aşağı inip ormana girdi.

Can sıkıcı bir biçimde, dün işaretlenmiş ağaçlar büyük bir beceriyle saklanıyordu. Hava bunaltıcıydı, Gauss terliyordu ve çok fazla sinek vardı. Kesilmesi gereken her ağaca tebeşirle bir çarpı çekmişti. Şimdi üzerine bir ikincisini çizmesi gerekiyordu, kesim için onay alındığının göstergesi olarak. Geçenlerde Eugen bunlar için üzülüp üzülmediğini sormuştu, bu ağaçlar çok yaşlı ve uluymuş, bir sürü gölge veriyormuş ve uzun zaman yaşarmış. Oğlan hem duygusal hem de kalın kafalıydı. Yazık: Çocuklarının yeteneklerini beslemeye, onların öğrenmesini kolaylaştırmaya ve olağanüstü yanlarını desteklemeye kesin kararlı olmuştu. Ama sonra hiçbir yanları olağanüstü olmamıştı. Pek zeki bile değillerdi. Joseph çok iyi bir subay adayıydı, ancak o da Johanna'dandı. Wilhelmine hiç olmazsa söz dinliyordu ve evi temiz tutuyordu. Ya Eugen?

Nihayet sundurmayı bulup işaretleyebildi. Yardımcıların onu yıkmaları tahminen günler alacaktı. Sonra taban çizgisinin açısını belirleyebilecek ve ağ bir üçgen daha büyütülecekti. Böylece adım adım ilerlemesi gerekiyordu, Danimarka sınırına kadar.

Çok yakında bunların hepsi birer ayrıntı olacaktı. İnsanlar balonların içinde havada süzülecek ve uzaklıkları manyetik çizelgelerden okuyacaklardı. Bir ölçüm noktasından diğerine galvanik sinyaller gönderilecek ve elektrik yoğunluğunun düşüşünden mesafe belirlenecekti. Ama bunun ona faydası yoktu, şimdi yapması ge-

rekiyordu, şerit metre, sekstant ve teodolitle, çizmeleri çamura batmış halde; üstüne üstlük, katıksız matematik yolunda ölçümün hatalarını giderecek yöntemler bulması gerekiyordu: Minik yanlışlar her seferinde birleşip felaket haline geliyordu. Bu ya da herhangi bir yörenin kesin bir haritası henüz hiç olmamıştı.

Burnu kaşınıyordu, sivrisineğin teki tam ortasından sokmuştu. Terini sildi. Humboldt'un Orinoco'daki sivrisineklerle ilgili gözlem yazısını düşündü: İnsanlarla böcekler sürekli, sonsuza dek, oldum olası birlikte yaşayamazlardı. Daha geçen hafta Eugen'i bir eşekarısı sokmuştu. İddiaya göre, her insana bir milyon böcek düşüyordu. Bol şans ve beceriyle bile hepsinin kökü kazınamazdı. Kesilmiş bir ağacın yerde kalan kısmına oturdu, çantasından sert bir parça ekmek çıkardı ve dikkatle ısırdı. Saniyeler sonra ilk yabanarıları başının çevresinde vızıldıyordu. Gerçekçi bakıldığında, böceklerin kazanacağını kabul etmek gerekiyordu.

Karısı Minna'yı düşündü. Ona hiç yalan söylememişti. Önce Nina'yla evlenmeyi düşünmüştü, ama Bartels uzun bir mektupla onu bunu yapamayacağına ikna etmişti. Böylece Gauss, Minna'ya, çocuklar için ve ev idaresiyle annesi için birisine ihtiyaç duyduğunu, tek başına yaşayamayacağını açıklamıştı, hiç olmazsa kız, Johanna'nın en iyi arkadaşıydı. Dangalağın tekiyle nişanı daha geçenlerde bozulmuştu, artık genç değildi, evlenme şansı düşüktü. Kız utangaç bir tavırla kikirdemiş, dışarı çıkıp tekrar geri dönmüş ve elbisesini çekiştirmişti. Sonra biraz ağlamış ve kabul etmişti. Gauss düğünlerini düşündü, kızı beyazlar içinde, iri dişlerini mutlu bir gülümsemeyle gösterirken gördüğünde kapıldığı korkuyu. Orada hatasını anlamıştı. Sorun, kızı sevmemesi değildi. Sorun, ona katlanamamasıydı. Yakınlığının onu gergin ve mutsuz etmesi, sesinin ona arduvaz tahtada gıcırda-

yan tebeşir gibi gelmesi, yüzünü uzaktan gördüğünde bile kendini yalnız hissetmesi ve sırf kızı düşünmenin bile ölmek istemesine yetmesi. Neden mi kara ölçümcü olmuştu? Evde olmamak için.

Yön bulma duygusunu yine yitirdiğini fark etti. Başını kaldırıp yukarı baktı. Ağaçların tepeleri puslu bir gökyüzüne yükseliyordu. Orman zemini adımlarının altında yaylanıyordu. Dikkatli olmalıydı, nemli köklerde insanın ayağı kolay kayardı. Öğlen herhalde bir köylünün yanında yemek yemesi gerekecek ve her zamanki gibi ekmek çorbası ve yağlı süt yüzünden karnına sancılar girecekti. Ve terlemenin sağlıklı olmadığını kırsal bölgedeki her doktor söylerdi.

Saatler sonra Eugen onu söylenerek ormanda dolaşırken buldu.

Nerede kaldın, diye böğürdü Gauss.

Eugen elinde olmadan geciktiğini iddia etti. Köylünün teki beni yanlış yöne gönderdi, sonra sundurmadaki işareti gözden kaçırdım, çok alçağa çizilmişti ve bir keçi tam önüne yatmıştı. Çarpıyı sonradan fark ettiğimde de keçi bana saldırdı. Şimdiye dek bir keçi tarafından hiç ısırılmamıştım. Böyle bir şeyin olabileceğini bilmiyordum.

Gauss iç çekerek elini uzattı, oğlan bir tokat bekleyerek geriye sıçradı. Oysa Gauss yalnızca omzunu sıvazlamak istemişti. Gauss'un içinde öfke kabardı, artık kendini gülünç duruma düşürmeden hareketi tamamlayamazdı. Böylece onun yanağına şöyle bir vurmak zorunda kaldı. Vuruş biraz sert kaçtı ve Eugen faltaşı gibi açılmış gözlerle ona baktı.

Nasıl duruyorsun sen öyle, dedi Gauss, darbeye bir neden göstermesi gerektiği için. Dik dur! Katlanmış helyotropu Eugen'in ellerinden aldı. Hiç kuşkusuz, oğlan Minna'nın aklını ve babasından yalnızca melankoli eğilimini almıştı. Gauss kristal aynaları, çizelgeleri ve döner

teleskopu şefkatle okşadı. İnsanlar bu buluşu uzun süre kullanacaklardı! Aleti konta örneklerle gösterebilmek isterdim, dedi.

Hangi konta?

Gauss inledi. Küçüklükten beri insanların uyuşukluğuna alışkındı. Ama kendi oğlunda buna göz yumamazdı. Ahmak, dedi ve yürüyüp gitti. Daha yapacak ne çok şey olduğunu düşününce başı döndü. Almanya şehirler ülkesi değildi, nüfusu köylülerden ve birkaç acayip aristokrattan ibaretti, ülke binlerce ormandan ve küçük köyden oluşuyordu. Hepsine gitmesi gerekiyormuş gibi geliyordu Gauss'a.

Başkent

Yeni İspanya'da ilk muhabir bekliyordu.

Az kalsın oraya varamayacaklardı, çünkü Veracruz'a giden tek geminin kaptanı yabancıları gemiye almayı reddetmişti. Pasaportunuz olsun olmasın, ben Yeni Granada'lıyım, İspanya beni ilgilendirmiyor, Urquijo'nun mührünün de anlamı yok, burada zaten öyleydi, şimdi orada da yok. Humboldt prensip olarak rüşvet ödemek istememiş, sonuçta meseleyi şöyle çözmüşlerdi: Humboldt parayı Bonpland'a vermiş, o da kaptanın eline tutuşturmuştu.

Yolda Cotopaxi Yanardağı'nın patlaması bir fırtınaya yol açmıştı ve kaptan, Humboldt'un tavsiyelerini görmezden geldiğinden –bu işi yıllardır yapıyorum, rota görevlisini eleştirmek deniz hukukuna aykırıdır, müretteb attakiler bunun için idam edilebilir– rotadan çok sapmışlardı. Fırtına işe yaramadan geçip gitmesin diye, Humboldt, sahil tarafından kırılmayan dalgaların yüksekliğini ölçmek için kendini su yüzeyinin beş metre üzerinde pruvaya bağlatmıştı. Bütün bir gün orada asılı kalmıştı, sabahın köründen geceye dek, sekstantın okü leri yüzünün önünde. Ardından biraz dağılmıştı gerçi, ama aynı zamanda yüzüne renk gelmiş, canlanmış, neşelenmişti ve gemicilerin o andan itibaren ona neden şeytan muamelesi yaptıklarını anlayamamıştı.

Veracruz İskelesi'nde bıyıklı bir adam duruyordu. Adı Gomez'di ve hem Yeni İspanya'nın hem de anavatanın birçok gazetesine yazılar yazıyordu. Yaltakçı bir tavırla, saygıdeğer konta eşlik etmek için izin istedi.

Kont değil, dedi Bonpland. Yalnızca baron.

Yolculuğumu kendim kâğıda dökmek istediğimden, bu bana gereksiz geliyor, dedi Humboldt ve Bonpland'a suçlayıcı bir bakış attı.

Gomez bir gölge, bir hayalet olacağına söz verdi, resmen görünmez olacaktı, ancak tanıklığın gerektirdiği her şeyi gözlemlemek istiyordu.

Humboldt öncelikle liman kentinin coğrafi konumunu belirledi. Sırtüstü yatıp teleskopu gece göğüne çevirdiği sırada, Gomez'e şunları yazdırdı: Yeni İspanya'nın eksiksiz bir atlası sömürgenin yerleşmesini destekleyebilir, doğanın dize getirilmesini hızlandırabilir, ülkenin kaderini uygun bir yöne çevirebilir. İddiaya göre bir Alman astronom yeni bir gezici yıldızın yörüngesini hesaplamış. Yazık ki kesin bir şey öğrenmek olanaksız, burada gazeteler çok geri kalmış. Bazen memlekete dönmek istiyorum. Teleskopu indirdi ve Gomez'den son iki cümleyi notlarından çıkarmasını rica etti.

Sıradağlara gittiler. Bonpland'ın ateşi düşmüştü: Daha cılız ve güneşe karşın solgun görünüyordu, ilk kırışıkları belirmiş ve saçları daha birkaç yıl öncesine göre belirgin ölçüde azalmıştı. Yeni olan, tırnaklarını kemirmesiydi ve alışkanlıktan zaman zaman öksürüyordu. O kadar çok dişi dökülmüştü ki, yemek yemekte zorlanıyordu.

Buna karşılık Humboldt değişmemiş görünüyordu. Eski hamaratlığıyla kıtanın bir özet haritası üzerinde çalışıyordu. Bitki örtüsü bölgelerini, yükseklik arttıkça düşen hava basıncını, dağların içinde kayaçların iç içe geçmesini kaydetti. Taş oluşumlarını ayırt etmek için sürünerek kaya deliklerine girdi, bunlar o kadar küçüktü ki,

defalarca sıkışıp kaldı ve Bonpland'ın onu ayaklarından çekip çıkarması gerekti. Bir ağaca tırmandı, bir dal kırıldı ve Humboldt not tutan Gomez'in üzerine düştü.

Gomez, Bonpland'a, Humboldt'un nasıl bir insan olduğunu sordu.

Onu herkesten daha iyi tanırım, dedi Bonpland. Annesi ve babasından daha iyi, kendisinden bile daha iyi. Böyle olmasını ben istemedim, ancak oldu.

Ve?

Bonpland iç çekti. Hiçbir fikrim yok.

Gomez, ne kadar zamandır birlikte yollarda olduklarını sordu.

Bilmiyorum, dedi Bonpland. Belki bir ömür boyu. Belki de daha uzun.

Bütün bunları neden üstlendiniz?

Bonpland kan çanağı gözleriyle ona baktı.

Neden, diye tekrarladı Gomez, üstlendiniz? Neden onun asistanı–

Asistanı değil, dedi Bonpland. Elemanı.

Öyleyse neden bu adamın elemanı olarak kaldınız, onca zahmete ve geçen onca yıla karşın?

Bonpland düşünüp taşındı. Birçok nedenden ötürü.

Örneğin?

Aslında, dedi Bonpland, hep La Rochelle'den çekip gitmek istedim. Sonra her şey üst üste geldi. Zaman öyle saçma bir hızla geçiyor ki.

Bu, dedi Gomez, bir yanıt değil.

Şimdi kaktüsleri kesip parçalara ayırmam gerek. Bonpland arkasını döndü ve atik hareketlerle bir sonraki yükseltiye tırmandı.

Humboldt bu arada Taxco madenine indi. Birkaç gün gümüş çıkarılmasını gözlemledi, galerilerin tahta kaplamasını gözden geçirdi, eliyle vurarak taşları yokladı, müdürlerle sohbet etti. Soluk maskesi ve madenci fene-

riyle bir cin gibi görünüyordu. Ortaya çıktığı her yerde, işçiler dizüstü çöküyor ve yardım etmesi için Tanrı'ya yakarıyorlardı. Ustabaşları defalarca onu atılan taşlardan korumak zorunda kaldılar.

Onu en çok etkileyen, işçilerin hırsızlık konusundaki becerisiydi. Hiç kimse, üstü iyice aranmadan maden ocağı asansörüne binemiyordu. Yine de bir yolunu bulup maden filizi parçalarını yanlarına alıyorlardı. Humboldt, bilimsel nedenlerle üst baş aramasına katılıp katılamayacağını sordu. Adamların saçında, koltukaltlarında, ağızlarında ve hatta makatında gümüş kütleleri buldu. Küçük bir oğlanın göbeğini elle yoklamasını hülyalı bakışlarla izleyen Don Fernando García Utilla adındaki maden ocağı yöneticisine, bu tür işlerden hoşlanmadığını söyledi. Ne var ki, bilim ve devletin refahı bunu gerektiriyor. Çalışanların kişisel çıkarlarının önüne geçilmeye çalışılmazsa, yerin derinliklerinden çıkan hazinelerin düzenli bir biçimde işlenmesi düşünülemez. Gomez not alabilsin diye cümleyi tekrarladı. Ayrıca tesislerin yenilenmesi yerinde olur. Çok fazla kaza oluyor.

Yeterince insan var, dedi Don Fernando. Ölenin yerine başkası getirilebilir.

Humboldt ona Kant'ı okuyup okumadığını sordu.

Biraz, dedi Don Fernando. Ama karşı çıktığım noktalar oldu, Leibniz bana daha yakın. Alman atalarım var, o yüzden tüm bu güzel hayalcilikleri biliyorum.

Yolculuğa devam ettikleri gün, yere bağlı iki balon güneşin yanında yusyuvarlak ve pırıl pırıl duruyordu. Şimdi moda bu, diye açıkladı Gomez, hali vakti yerinde her adam bir kez olsun uçmak istiyor.

Yıllar önce ilk balonu Almanya üzerinde görmüştüm, dedi Humboldt. O zaman uçan şanslıydı. Uçmak mucize olmaktan çıkmıştı ve henüz dünyevi bir şey değildi. Yeni bir yıldızın keşfi gibi.

Cuernavaca'da genç bir Kuzey Amerikalı onlarla konuştu. Ustaca burulmuş bir sakalı vardı, adı Wilson'dı ve *Philadelphia Chronicle*'a yazılar yazıyordu.

Bu kadarı da fazla, dedi Humboldt.

Elbette Birleşik Devletler büyük komşunun gölgesinde kalıyor, dedi Wilson. Ancak bizim genç devletimiz de, artan bir ilgiyle General Humboldt'un faaliyetlerini takip eden bir kamuoyuna sahip.

Maden ocağı uzmanı, dedi Humboldt, Bonpland'dan önce davranarak. General değil!

Başkentin girişinde Humboldt tören üniforması kuşandı. Kral vekilinin gönderdiği bir delegasyon yüksek bir yerde şehrin anahtarıyla onları bekliyordu. Paris'ten beri bu büyüklükte bir metropolde bulunmamışlardı. Bir üniversite, halka açık bir kütüphane, bir botanik bahçesi, bir sanat akademisi ve Humboldt'un Freiberg'den eski okul arkadaşı Andres del Rio yönetiminde, Prusya modelini temel alan bir madencilik akademisi vardı. Del Rio yeniden görüşmelerine gereğinden fazla sevinmemiş gibiydi. Ellerini Humboldt'un omuzlarına koydu, onu kendinden bir kol boyu mesafede tuttu ve kısık gözlerle inceledi.

Demek doğruymuş, dedi kırık dökük bir Almancayla. Onca dedikoduya karşın.

Ne dedikodusu? Brombacher'le karşılaşmasından beri Humboldt anadilini bir daha kullanmamıştı. Almancası katı ve tutuk çıkıyor, sürekli sözcük aramak zorunda kalıyordu.

Söylentiler, dedi Andres. Senin bir Birleşik Devletler casusu olman gibi. Ya da İspanyollardan biri.

Humboldt güldü. İspanyol sömürgesinde bir İspanyol casusu mu?

Evet, elbette, dedi Andres. Sömürgelik uzun sürmeyecek. Bu orada biliniyor, burada haydi haydi biliniyor.

Ana meydanın yakınlarında, Cortés tarafından yıkıl-

mış tapınağın kalıntıları toprak altından çıkarılmaya başlanmıştı. Katedralin gölgesinde esneyen işçiler duruyordu, mısır çöreklerinin keskin kokusu havada asılıydı. Yerde, değerli taşlardan gözleriyle kafatasları, düzinelerce obsidiyen bıçağı, insan kıyımlarının ustalıkla taşa kazınmış resimleri, açık göğüskafesli küçük kil figürler duruyordu. Kabaca yontulmuş ölü başlarından oluşan bir taş altar da vardı. Mısır kokusu Humboldt'u rahatsız etti, kendini iyi hissetmiyordu. Dönüp bakınca, bloknotlarıyla Wilson ve Gomez'i gördü.

Kendisini yalnız bırakmalarını rica etti, dikkatini toplaması gerekiyordu.

Büyük bir araştırmacı böyle çalışır, dedi Wilson.

Dikkatini toplamak için yalnız olmak, dedi Gomez. Dünya bunu öğrenmeli!

Humboldt taştan yapılma devasa bir çarkın önünde durdu. Kelerler, yılan kafaları ve geometrik parçalara bölünmüş insan figürlerinden oluşan bir karmaşa. Ortada, dilini çıkarmış ve gözkapakları olmayan bir yüz. Humboldt uzun uzun baktı. Yavaş yavaş kargaşa düzene girdi; analojiler, birbirini tamamlayan resimler, ince düzenliliklere göre tekrarlanarak sayıları kodlayan simgeler fark etti. Bu bir takvimdi. Humboldt resmini yapmaya çalıştı, ama başaramadı, bunun da ortadaki yüzle ilgisi vardı. Bu bakışla nerede karşılaşmış olduğunu kendi kendine sordu. Jaguar geldi aklına, sonra kerpiç kulübedeki oğlan. Huzursuzca bloknotuna baktı. Bunun için profesyonel bir çizere ihtiyacı olacaktı. Gözlerini yüze dikip baktı ve herhalde sıcaktan ya da mısır kokusundan olsa gerek, birden başını çevirmek zorunda kaldı.

Yirmi bin, dedi bir işçi neşeyle. Tapınağın açılışı için yirmi bin insan kurban edilmiş. Birbiri ardına: Kalpler oyulmuş, kafalar kesilmiş. Bekleyenlerin oluşturduğu sıralar şehrin kenarına dek uzanmış.

Azizim, dedi Humboldt. Saçma saçma konuşmayın!

İşçi ona gücenmiş bir ifadeyle baktı.

Bir yerde ve günde yirmi bin, akla hayale sığmaz. Kurbanlar buna göz yummazdı. İzleyiciler göz yummazdı. Dahası: Dünyanın düzeni bu tarz şeyleri kaldırmaz. Böyle bir şey gerçekten olsaydı, evren sona ererdi.

Evrenin, dedi işçi, umurunda bile olmaz bu.

Akşam Humboldt kral vekilinin yanında yemek yedi. Andres del Rio ve hükümetin birçok üyesi gelmişti, bir müze müdürü, birkaç subay ve koyu renk tenli, olağanüstü şık giyimli ufak tefek, suskun bir bey: Conde de Moctezuma, son tanrı kralın torununun torunu ve İspanya İmparatorluğu'nun Grande'si. Kastilya'da bir şatoda oturuyordu ve iş için birkaç aydır sömürgedeydi. Karısı, boylu boslu bir güzel, Humboldt'u belirgin bir ilgiyle süzdü.

Yirmi bin doğru, dedi kral vekili. Belki daha da fazla, tahminler birbirinden farklı. Son ruhani lider Tlacaelel baştayken imparatorluk kan gölüne döndü.

Ruhani liderlik pek de arzu edilen bir şey değildi, dedi Andres. İnsanın kendisini düzenli olarak sakatlaması gerekiyordu. Örneğin, hanımlardan özür dilerim, önemli bayramlarda cinsel organdan kan örneği alınırdı.

Humboldt hafifçe öksürüp boğazını temizledi ve Goethe'den söz etmeye başladı, aynı zamanda ağabeyinden ve eski halkların dillerine duydukları ortak ilgiden. Bunları Latincenin daha iyi bir türü sayıyorlardı, daha saf ve dünyanın kaynağına daha yakın. Bunun Aztekçe için de geçerli olup olmadığını kendi kendine soruyordu.

Kral vekili soran bakışlarla Conde'ye baktı.

Bilgi veremem, dedi beriki, tabağından başını kaldırmadan. Yalnızca İspanyolca biliyorum.

Konuyu değiştirmek için, kral vekili Humboldt'a gümüş madenleriyle ilgili görüşünü sordu.

Etkisiz, dedi Humboldt dalgın dalgın, her yerde acemilik ve beceriksizlik. Bir an gözlerini yumdu, taş yüz hemen karşısında belirdi. Bir şey onu görmüştü, bunu hissediyordu, bir daha da onu unutmayacaktı. Ancak gümüşteki büyük ihtiyaç fazlası, dediğini duydu, etkiliymiş havası yaratıyor. Yöntemler çağdışı, hırsızlık oranı muazzam, personelin eğitimi yetersiz.

Birkaç saniye sessizlik oldu. Kral temsilcisi, beti benzi atan Andres del Rio'ya bir bakış fırlattı.

Elbette abartılı bir biçimde ifade ettim, dedi Humboldt, kendi kendinden ürkerek. Birçok şey beni etkiledi!

Conde belli belirsiz gülümseyerek ona baktı.

Yeni İspanya'nın yetkin bir madencilik bakanına ihtiyacı var, dedi kral vekili.

Humboldt bu konuda kimi düşündüğünü sordu.

Kral vekili sesini çıkarmadı.

Mümkün değil, dedi Humboldt ve ellerini kaldırdı. Ben Prusyalıyım, başka bir ülkeye hizmet edemem.

Ancak akşamın geç saatlerinde Conde'yle biraz laflamayı başardı. Taştan yapılma devasa bir takvim çarkıyla ilgili ne bildiğini sordu usulca.

Yarıçapı beş arşın kadar mı?

Humboldt evet anlamında başını salladı.

Tüylü yılanlar, ortada donuk bir yüz mü var?

Evet, diye sesini yükseltti Humboldt.

En ufak bir fikrim yok, dedi Conde. Ben Kızılderili değilim, İspanyol Grande'siyim.

Aileden kalma şeyler yok mu, diye sordu Humboldt.

Conde tam boy dikilip ancak Humboldt'un göğsüne erişebildi. Atalarım Cortés tarafından kaçırıldı. Canımı bağışlamaları için bir kadın gibi yalvardım, ağlayıp sızladım ve sonunda, haftalarca tutuklu kaldıktan sonra, taraf değiştirdim. Taşlayarak beni öldürmeye kalkanlar Azteklerdi. Ben, Conde de Moctezuma, şimdi ana mey-

dana çıkacak olsam, beş dakika bile yaşamam. Conde düşünüp taşındı. Belki, dedi sonra, hiçbir şey olmaz. Her şey çok geride kaldı, insanlar hayal meyal anımsıyorlar. Karısının dirseğini tuttu ve başını kaldırıp kısık gözlerle Humboldt'a baktı. Karşıma kim çıksa, yüzümde tanrı-kralın hatlarının bir yansımasını arıyor. Adımı öğrenen herkesin bakışları beni delip geçmişe bakıyor. Bunun nasıl bir şey olduğunu tahmin edebiliyor musunuz, büyük bir akrabanın gölgesi olarak hayatı sürdürmenin?

Bazen edebiliyorum, diye yanıtladı Humboldt.

Aileden kalanlarmış, diye tekrarladı Conde burun kıvırarak. O ve karısı selam vermeden gittiler.

Sabah erken saatte Humboldt, Bonpland'ın orada olmadığını fark etti. Hemen aramaya koyuldu. Sokaklar satıcılarla doluydu: Bir adam kurutulmuş meyve satıyordu, bir ikincisi gut dışında tüm hastalıklara iyi gelen mucizevi bir ilaç; bir üçüncüsü baltayla sol elini kopardı, sonra elden ele dolaştırıp kalabalığa inceletti, bu sırada acılar içinde onu geri almayı bekledi. Onu kesik koluna bastırıp üzerine tentür damlattı. Sonra, elin kolla birleştiğini göstermek için, kan kaybından beti benzi atmış halde birkaç kez masaya vurdu. Etrafını saranlar alkışlayıp tüm tentür stoklarını satın aldılar. Dördüncü bir adamda guta iyi gelen mucizevi bir ilaç vardı, bir beşincisinde ucuza basılmış, resimli broşürler. Bunlardan birinde, doğaüstü güçleri olan bir papazın hikâyesi anlatılıyordu; bir diğerinde, Guadalup'lu Meryem'in göründüğü Güney Amerikalı çocuğun yaşamı; bir üçüncüsünde, bir tekneyi Orinoco cehenneminden geçiren ve dünyanın en yüksek dağına tırmanan bir Alman baronun maceraları. Resimler hiç de fena değildi, özellikle Humboldt'un üniforması tam isabetti.

Bonpland'ı, tahmin ettiği yerde buldu. Evin süslemelerinde hiçbir masraftan kaçınılmamış, cephe çiniler-

le kaplanmıştı. Bir kapıcı beklemesini rica etti. Dakikalar sonra Bonpland, telaşla üzerine geçirmiş olduğu kıyafetiyle belirdi.

Humboldt, anlaşmalarını ona daha kaç kere anımsatması gerektiğini sordu.

Her otel birbirine benzer, diye yanıtladı Bonpland, anlaşma ise uygunsuz bir şeydir. Asla kabul etmedim.

Öyle ya da böyle, dedi Humboldt, ne olursa olsun bir anlaşma.

Bonpland, nasihatlerini kendisine saklamasını istedi.

Ertesi gün Popocatépetl'a çıktılar. Bir keçiyolu neredeyse zirveye dek uzanıyordu: Gomez ve Wilson, başkentin belediye başkanı, üç çizer ve sayıları yüzü bulan meraklılar onları takip ediyordu. Bonpland ne zaman bir bitki kesip koparsa, etrafa göstermek zorunda kalıyordu. Bitki çoğunlukla o kadar ellenmiş halde geri geliyordu ki, Bonpland'ın onu kurutulmuş örnek kutusuna koymasına gerek kalmıyordu. Humboldt yerdeki bir deliğin önünde soluk maskesini takınca, bir alkış koptu. Barometreyle zirvenin yüksekliğini belirlerken ve termometresini kratere sarkıtırken, satıcılar serinletici içecekler satıyorlardı.

İniş sırasında bir Fransız onlarla konuştu. Adı Duprés'ydi ve Paris'te yayımlanan birkaç dergiye yazılar yazıyordu. Aslında, akademinin Baudin başkanlığındaki keşif gezisi yüzünden buraya gelmişti. Ama Baudin ortalarda görünmemiş, Duprés de çok daha büyük birinin ülkede olduğunu öğrenince, ne kadar şanslı olduğuna inanamamıştı.

Bir an için Humboldt, kendini beğenmiş bir gülümsemeyi bastırmayı başaramadı. Baudin'e katılıp onunla birlikte Filipinler'e gitmeyi hâlâ umuyorum. Hep birlikte kendimizi cennet adaların araştırmasına adayabilelim diye, Acapulco'daki kaptanı yakalamayı düşünüyorum.

Hep birlikte, diye tekrarladı Duprés. Adaların cennet araştırmasına.

Cennet adaların araştırmasına!

Duprés yazdığı şeyi çizdi, yeniden yazdı ve teşekkür etti.

Sonra Teotihuacan harabelerini gezdiler. İnsan elinden çıkmış olamayacak kadar büyük görünüyordu. Düz bir şoseden, tapınaklarla çevrili bir meydana vardılar. Humboldt yere oturup hesap yaptı, kalabalık uzaktan onu izledi. Çok geçmeden sıkılanlar oldu, bazıları söylenmeye başladı, bir saat sonra çoğu ve doksan dakika sonra en son kalanlar da gitmişti. Yalnızca üç gazeteci kaldı. Bonpland en büyük piramidin tepesinden ter içinde döndü.

Bu kadar yüksek olduğunu tahmin etmemiştim!

Sekstantı elinde tutan Humboldt başını salladı.

Dört saat sonra –çoktan akşam olmuştu– hâlâ orada oturuyordu, aynı pozisyonda kâğıdın üzerine eğilmiş halde, Bonpland'la gazeteciler soğuktan donarak uykuya dalmışlardı. Humboldt hemen ardından aletlerini toplarken, gündönümünde şoseden bakıldığında güneşin tam da en büyük piramidin tepesinde doğup ikinci büyük olanın tepesinde batacağını biliyordu. Bütün bu şehir bir takvimdi. Kim düşünüp bulmuştu bunu? İnsanlar yıldızları ne kadar tanımış ve neleri bildirmek istemişlerdi? Bin yılı aşkın bir süredir, onların mesajlarını okuyabilen ilk kişiydi.

Aletlerin takırtısından uyanan Bonpland, neden bu kadar sıkıntılı olduğunu sordu.

Bunca uygarlık ve bunca gaddarlık, dedi Humboldt. Ne eşleşme ama! Almanya'nın temsil ettiği her şeyin tersi adeta.

Belki de eve dönmenin zamanı gelmiştir, dedi Bonpland.

Şehre mi?

Buna değil.

Humboldt bir süre yıldızlı gece göğüne baktı. Tamam, dedi sonra. Ürkütücü derecede zekice katmanlanmış bu taşları, doğanın parçalarıymış gibi anlamayı öğreneceğim. Ardından Baudin'in Filipinler'e doğru tek başına yola çıkmasına izin verecek ve Kuzey Amerika'ya giden ilk gemiye bineceğim. Oradan Avrupa'ya geri döneriz.

Ama önce Jorullo Yanardağı'na gittiler, bu yanardağ elli yıl önce birdenbire gök gürültüsü, ateş fırtınası ve kül yağmuru altında ovadan yükselmişti. Yanardağ uzakta belirince, Humboldt heyecandan ellerini çırptı. Oraya çıkmam gerek, diye yazdırdı gazetecilere, bundan neptünistik tezlerin kesin olarak çürütülmesi beklensin. Büyük Abraham Werner'i düşündüğümde –ismin harflerini tek tek söyledi– buna neredeyse üzülüyorum.

Yanardağın eteğinde Guanajuato eyaletinin valisi kalabalık bir maiyetle onları karşıladı, aralarında dağa ilk çıkan, Don Ramón Espelde adında yaşlı bir bey de vardı. Keşif gezisini yönetmekte ısrar etti. Olay amatörlere bırakılamayacak kadar tehlikeliydi!

Humboldt herhangi birinden daha çok dağa tırmandığını iddia etti.

Hiç etkilenmeyen Don Ramón, doğrudan güneşe bakmamasını ve sağ ayağını yere her basışında Guadalup'lu Meryem'e yakarmasını tavsiye etti.

Çok ağır ilerliyorlardı. İkide bir eşlikçilerden birini ya da öbürünü beklemek zorunda kalıyorlardı; özellikle Don Ramón sürekli kayıp düşüyor ya da bitkinlikten yola devam edemiyordu. Humboldt şaşkın bakışlar altında düzenli olarak elleri ve ayakları üstüne çöküp işitme borusuyla kaya zemine kulak kabartıyordu. Yukarıya varınca, halatla kraterin içine indi.

Herif, dedi Don Ramón, delinin teki, daha önce hiç böyle bir şey görmedim.

Humboldt yeniden yukarı çekildiğinde, yüzü yemyeşil kesilmişti, kötü kötü öksürüyordu ve giysileri alazlanmıştı. Neptünizm, diye bağırdı gözlerini kırpıştırarak, bugünden itibaren mezara girdi!

Çok yazık aslında, dedi Bonpland. Şiirsel bir yanı vardı.

Veracruz'da, Havana'ya geri dönen ilk gemiye bindiler. İtiraf etmeliyim ki, dedi Humboldt sahil pusa gömülürken, sona erdiğine seviniyorum. Küpeşteye yaslanıp kısık gözlerle gökyüzüne baktı. Onun ilk kez genç bir adam gibi görünmediği Bonpland'ın dikkatini çekti.

Şanslıydılar: Havana'da, kıtanın yukarısına çıkıp sonra Delaware Irmağı boyunca Philadelphia'ya gidecek bir gemi hareket etmek üzereydi. Humboldt kaptana başvurdu, bir kez daha İspanyol pasaportunu gösterdi ve geçiş istedi.

Tanrım, dedi kaptan. Siz ha!

Tanrı aşkına, dedi Humboldt.

Birbirlerine çaresizce baktılar.

Bunun iyi bir fikir olduğunu sanmıyorum, dedi kaptan.

Ama bir kez olsun yukarı çıkmam gerek, dedi Humboldt ve yolda konum belirlemeleri yapmayacağına söz verdi. Size tamamıyla güveniyorum. O zamanki okyanus geçişi, denizcilik sanatının parlak bir örneği olarak hatırımda. Salgın hastalığa, yetersiz gemi doktoruna ve yanlış hesaplamalara karşın.

Üstelik tam da Philadelphia, dedi kaptan. Bana kalsa tüm isyancı sömürgeciler geberebilir, oradakiler de buradakiler de.

On dört sandık dolusu taş ve bitki örneğim var, dedi Humboldt, ek olarak yirmi dört kafes dolusu maymun ve kuş, ayrıca birkaç cam kutu dolusu, dikkatli bakım gerektiren böcek ve örümcek. Uygunsa hemen yüklenebilir.

Burası işlek bir liman, dedi kaptan. Eminim yakında başka bir gemi gelir.

Buna itirazım yok, dedi Humboldt. Ama bir kere bu pasaportu aldım ve Katolik majesteleri elimi çabuk tutmamı beklerler.

Humboldt sözünü tuttu ve rota belirlemeye karışmadı. Bir maymun kafesten kaçıp da tek başına kumanyanın yarısını bitirmese, iki tarantulayı salmasa ve kaptan köşkünde her şeyi paramparça etmese, yolculuk sorunsuz geçecekti. Humboldt yolculuğu kış güvertede geçirdi, normalden fazla uyudu ve Goethe'ye, erkek kardeşine ve Başkan Thomas Jefferson'a yazacağı mektupların taslağını hazırladı. Philadelphia'da sandıklar indirilirken, o ve kaptan yeniden vedalaştılar.

Tekrar görüşmeyi umuyorum, dedi Humboldt sert bir sesle.

Benim kadar olamaz, diye yanıtladı kaptan, üniforması gelişigüzel yamanmıştı.

İkisi de asker selamı verdi.

Onları başkente götürecek bir fayton bekliyordu. Bir ulak resmî bir davet iletti: Başkan, yeni inşa edilen hükümet binasında onları ağırlama onuruna erişmek istiyordu; Sayın von Humboldt'un şimdiden efsaneye dönüşen yolculuğuyla ilgili her şeyi ve daha fazlasını öğrenmek için sabırsızlanıyordu.

Heyecan verici, dedi Duprés.

Fazlasıyla hafif bir tabir, dedi Wilson. Humboldt ve Jefferson! Üstelik ben de orada olacağım!

Niye Sayın von Humboldt'un yolculuğu, diye sordu Bonpland. Niye hiçbir zaman Humboldt ile Bonpland'ın yolculuğu denmiyor? Ya da Bonpland ile Humboldt'un yolculuğu? Bonpland'ın keşif gezisi? Biri bana bunu açıklayabilir mi?

Dünyadan habersiz bir başkan, dedi Humboldt. Ne düşündüğü kimin umurunda!

Washington kenti yeniden yapılanma halindeydi. Her yerde inşaat iskeleleri, çukurlar ve tuğla yığınları vardı, her yerde testere ve çekiç sesleri duyuluyordu. Yeni bitirilmiş ve badanası henüz tamamlanmamış olan hükümet binası, sütunlarla çevrili klasisist bir kubbeli yapıydı. Yine büyük Winckelmann'ın etkisini kanıtlayan bir şey gördüğüme sevindim, dedi Humboldt faytondan inerlerken.

Beceriksizce selam veren askerler yolun iki tarafına dizilmişti, bir borazan sesi göğü yardı, bir bayrak rüzgârda kabardı. Humboldt dimdik durdu ve elinin tersini kasketinin kenarına götürdü. Binadan çıkan koyu renk redingotlu adamlar onlara yaklaştı; önde başkan, arkasında Dışişleri Bakanı Madison. Humboldt burada olmaktan onur duyduğuna ilişkin bir şeyler söyledi, liberal düşünceye saygı duyduğuna, baskıcı bir despotizm ortamının terk edilmesine sevindiğine.

Başkan, yemek yiyip yemediğini sordu ve omzuna vurdu. Bir şeyler yemelisiniz, baron!

Tören yemeği berbattı, ancak cumhuriyetin bütün ileri gelenleri toplanmıştı. Humboldt, Kordilera'nın buz gibi soğuğundan ve Orinoco'daki sivrisinek sürülerinden söz etti. Güzel anlatıyor, yalnız sürekli kendisini olgulara kaptırıyordu: Akıntılar ve basınç dalgalanmalarıyla, yükseklik ve bitki örtüsünün yoğunluğu arasındaki ilişkiyle, böcek türleri arasındaki ince farklarla ilgili o kadar ayrıntılı bilgi verdi ki, birçok hanım esnemeye başladı. Bloknotunu çıkarıp ölçüm sonuçlarını sunmaya başlayınca, Bonpland masanın altından ona bir tekme attı. Humboldt bir yudum şarap içti, despotizmin yükü ve yeraltı kaynaklarının sömürülmesine sözü getirdi; bu sömürü, ülke ekonomisinin asla yarar sağlayamadığı steril bir

zenginlik yaratıyordu. Kölelik kâbusundan söz etti. Yine bir tekme yedi. Bonpland'a kötü kötü baktı, tekmeyi atanın dışişleri bakanı olduğunu ancak o zaman anladı.

Jefferson'ın büyük toprakları var, diye fısıldadı Madison.

Ee?

Üzerindeki her şeyle birlikte.

Humboldt konuyu değiştirdi. Havana'nın pis limanından, Cajamarca Platosu'ndan, Atahualpa'nın batık altın bahçesinden, İnka halkının sayısız tepeyi birbirine bağladığı, binlerce mil uzunluğundaki taş yollardan söz etti. Alışık olduğundan fazla içmişti, yüzü kızardı, hareketleri genişledi. Sekiz yaşından beri hep yollardayım. Bir yerde altı aydan fazla kaldığım olmadı. Tüm kıtaları biliyorum ve Doğu masalcılarının anlattığı hayalî varlıkları gördüm: uçan köpekler, çokbaşlı yılanlar ve bir sürü dil bilen papağanlar. İçin için gülerek, yatmaya gitti.

Ertesi gün, başı ağrımasına karşın, başkanın oval biçimli çalışma odasında uzun bir resmî görüşme yaptı. Jefferson arkasına yaslandı ve gözlüğünü çıkardı.

Çift odaklı gözlük, diye açıkladı, çok kullanışlı, arkadaşım Franklin'in birçok buluşundan biri. Açıkça söylemek gerekirse, adam bana hep ürkütücü gelmiştir, onu hiç anlayamadım. Elbette, seve seve. Buyurun!

Humboldt gözlüğü incelerken Jefferson ellerini göğsünde kenetledi ve sorular yöneltmeye başladı. Humboldt konudan saptığında, yumuşak bir hareketle başını iki yana sallıyor, sözünü kesip bir daha soruyordu. Masada rastlantıymış gibi bir Orta Amerika haritası duruyordu. Başkan Yeni İspanya, onun nakil yolları ve madenleriyle ilgili her şeyi bilmek istiyordu. Yönetimin nasıl çalıştığı, karada ve okyanus üzerinden emirlerin nasıl iletildiği, soyluların nasıl bir ruh halinde oldukları, ordunun büyüklüğü, ne kadar donanımlı, ne kadar eğitimli olduğu

ilgisini çekiyordu. İnsanın komşusu bir büyük güç olunca, ne kadar bilgi edinse azdır. Bununla birlikte, İspanya imparatorunun direktifiyle yolculuğa çıktığınıza dikkatinizi çekerim. Belki de bu sizi ketum olmakla yükümlü kılar.

Neden ki, dedi Humboldt. Kime zararı olur? Bir sürü hatasını az önce düzelttiği haritanın üzerine eğildi ve en önemli garnizonların yerlerini kesin çarpılarla işaretledi.

Jefferson iç çekerek teşekkür etti. Burada ne biliyoruz ki? Dünyanın kıyısında küçük bir Protestan cemaatiyiz. Her şeyden çok uzağız.

Humboldt pencereden bir bakış attı. İki işçi bir merdiveni sürükleyerek geçiriyor, bir üçüncüsü kum çukuru kazıyordu. Dürüst olmak gerekirse, eve dönmek için sabırsızlanıyorum.

Berlin'e mi?

Humboldt güldü. Aklı başında hiçbir insan o iğrenç şehre evim diyemez. Elbette Paris'i kastediyorum. Şu kadarından eminim ki, bir daha asla Berlin'de oturmayacağım.

Oğul

Gauss keyifsizce peçetesini elinden bıraktı. Yemek hiç hoşuna gitmemişti. Ama bu konuda pek şikâyet edemeyeceğinden, şehre verip veriştirmeye başladı. İnsanların burada kalmaya nasıl dayanabildiklerini sordu.

Avantajları da var, dedi Humboldt belli belirsiz.

Ne gibi?

Humboldt birkaç saniye sabit gözlerle masaya baktı. Yeryüzünü bir manyetik gözlem istasyonları ağıyla donatmayı hayal ediyorum, dedi sonra. İçinde bir, iki ya da sayısız mıknatıs olup olmadığını ortaya çıkarmak istiyorum. Royal Society'yi bu konuda ikna ettim, ama daha matematikçiler prensinin yardımına ihtiyacım var!

Bunun için özel bir matematikçiye ihtiyaç yok, dedi Gauss. Ben daha on beş yaşında manyetizmayla uğraştım. Çocuk oyuncağı. Burada çay da bulunur mu?

Şaşkına dönen Humboldt parmaklarını şaklattı. Öğleden sonraydı ve profesör on altı saat uykuyu arkasında bırakmıştı. Buna karşılık Humboldt her gün olduğu gibi sabah saat beşte uyanmış, kahvaltı etmemiş, yerkürenin manyetik alanının dalgalanmasıyla ilgili birkaç deney yapmış, sonra Warnemünde'de fok yetiştirmenin masrafları ve olası yararı üzerine resmî bir yazı yazdırmış, iki akademiye gönderilecek dört mektubun taslağını hazır-

lamış, Daguerre'le bakır plakalar üstüne kimyasal resim basımıyla ilgili belli ki çözümsüz sorunu tartışmış, iki fincan kahve içmiş, on dakika dinlenmiş ve yolculuk kitabının üç bölümüne Kordilera bitki örtüsüne ilişkin dipnotlar eklemişti. Doğabilimciler cemiyetinin sekreteriyle, akşam için planlanmış resepsiyonun akışı hakkında konuşmuş; Meksika'nın yeni başbakanı için, maden ocağı suyunun pompayla boşaltılması üzerine kısa bir resmî yazı yazmış ve iki biyografın mektupla sorduğu soruları yanıtlamıştı. Sonra Gauss, uykulu ve keyifsiz halde, konuk odasından çıkmış ve kahvaltı istemişti.

Berlin'e gelince; dedi Humboldt, pek fazla seçeneğim olmadı. Uzun yıllar Paris'te kaldıktan sonra... Beyaz saçlarını yüzünden çekti, bir mendil çıkardı, usulca sümkürdü, mendili katladı ve tekrar cebine sokmadan önce eliyle düzeltti. Nasıl söylesem?

Paran mı bitti?

Fazla kaba bir ifade. Ama yolculuğun belgelenmesi mali kaynaklarımı az çok tüketti. Otuz dört cilt. Onca çizelge ve gravür, harita ve çizim. Hem de savaş döneminde, malzeme kıtlığı çekilirken ve ücretler fırlamışken. Tek başıma bir akademi olmak zorunda kaldım. Şimdiyse mabeyinciyim, yemeklerimi sarayda yiyor ve her gün kralı görüyorum. Beterin beteri var.

Belli oluyor, dedi Gauss.

Hiç olmazsa Friedrich Wilhelm araştırmaya değer veriyor! Napoléon benden ve Bonpland'dan hep nefret etti, çünkü onun üç yüz bilimadamı Mısır'da, ikimizin Güney Amerika'da başardığımızdan daha az iş başarmıştı. Geri dönmemizden sonra aylarca günün konusu olduk. Napoléon bundan hiç hoşlanmadı. Duprés o döneme ait birkaç tane çok güzel anıyı *Humboldt – Büyük Gezgin*'e [*Humboldt – Grand voyageur*] aldı. Wilson'ın *Bilimadamı ve Gezgin: Kont Humboldt'la Orta Amerika Gezilerim*'ine

[*Scientist and Traveller: My Journeys with Count Humboldt in Central America*] oranla, gerçekleri daha az tahrif eden bir kitap.

Eugen, Bay Bonpland'a ne olduğunu sordu. İyi uyuyamadığı fark ediliyordu. İki uşakla birlikte yan binadaki havasız bir odada gecelemek zorunda kalmıştı. İnsanların bu kadar yüksek sesle horlayabileceklerini bilememişti.

Huzura kabul edildiğim tek seferde, diye anlattı Humboldt, imparator bitki mi topladığımı sordu. Doğruladım, imparator, "Tıpkı karım gibi," dedi ve sert bir hareketle yüzünü çevirdi.

Benim uğruma, dedi Gauss, Bonaparte Göttingen'i topa tutmaktan vazgeçti.

Duydum, dedi Humboldt, ama bundan kuşkuluyum, daha çok stratejik nedenleri olmuştur herhalde. Nasıl olursa olsun, sonradan Napoléon beni Prusya casusu olarak ülkeden çıkarmak istedi. Bütün akademi bunu engellemek için birleşti. Oysa ben –Humboldt sekretere bir bakış attı, adam hemen bloknotu açtı–, oysa ben doğa dışında kimseden bilgi edinmek istemedim, yaratılışın bu kadar açık duran gerçeklerinden başka sırlar aramadım.

Yaratılışın açık duran gerçekleri, diye tekrarladı sekreter, dudaklarını sivrilterek.

Bu kadar açık duran!

Sekreter başını salladı. Uşak, üzerinde küçük gümüş fincanlar olan bir tepsi getirdi.

Peki ya Bonpland, diye tekrarladı Eugen.

Tatsız bir mesele. Humboldt iç çekti. Çok üzücü bir hikâye. Nihayet çay geldi – çarın hediyesi. Kendisinin maliye bakanı beni tekrar tekrar Rusya'ya davet etti. Elbette gelmeyeceğimi bildirdim, hem politik nedenlerden hem de, kendiliğinden anlaşılacağı üzere, yaşımdan ötürü.

Doğru karar, dedi Eugen. Dünyanın en despot yönetimi! Kendi kendinden ürkerek kıpkırmızı kesildi.

Gauss yere eğildi, boğumlu bastonu inleyerek kaldırdı, nişan alıp masanın altından Eugen'in ayağına vurdu. Iskaladı ve bir daha vurdu. Eugen yerinden sıçradı.

Çok da karşı çıkamam, dedi Humboldt. Elini şöyle bir salladı, sekreter yazmayı hemen kesti. Eski düzenin yeniden kurulması, *mildiyu*[1] gibi Avrupa'nın üzerine çöktü. Bunda kardeşimin de suçu var, bunu gizleyemem. Gençlik umutlarım uzakta kaldı ve gerçekleşmedi. Bir tarafta diktatörlük, öbür tarafta aptalların özgürlüğü. Üç adam sokakta dursa, siz de görmüşsünüzdür, saldırı amacıyla toplanma oluyor. Otuz kişi arka tarafa bakan bir odada ruh çağırsa, kimsenin itirazı olmuyor. Düzinelerce şaşkın ülkede dolaşıp duruyor, özgürlük nutukları atıyor ve masum kaçıklardan besleniyor. Avrupa, kimsenin uyanamadığı bir kâbusun geçtiği yer haline geldi. Yıllar önce Hindistan'a bir yolculuk için hazırlık yaptım, parayı toparladım, tüm araç gereçleri, planı. Yerküre günlerimin en parlak girişimi olacaktı. Sonra İngilizler bunu engelledi. Kimse bir kölelik düşmanını ülkesinde istemiyordu. Öte yandan Latin Amerika'da düzinelerce yeni ülke ortaya çıktı, amaçsızca ve anlamsızca. Dostum Bolivar'ın hayatının eseri yerle bir oldu. Siz beyler, büyük kurtarıcının beni nasıl adlandırdığını biliyor musunuz bu arada?

Sustu. Yanıt beklediği ancak bir süre sonra anlaşıldı.

Nasılmış, diye sordu Gauss.

Güney Amerika'nın gerçek kâşifi! Humboldt fincanına bakarak gülümsedi. Gomez'in *El Barón Humboldt*'unda bakabilirsiniz buna. Azımsanmış bir kitap. Bu arada, şimdi olasılık hesabıyla uğraştığınızı duydum, sayın profesör.

Ölüm istatistiği, dedi Gauss. Bir yudum çay aldı, iğ-

1. Bitkilerde bir mantarın yol açtığı hastalık. (Ç.N.)

renerek yüzünü buruşturdu ve fincanı kendinden olabildiğince uzağa koydu. İnsan, varlığını kendisinin belirlediğini düşünür. Yaratır ve keşfeder, mal mülk edinir, canından çok sevdiği insanlar bulur, çocuk yapar –belki akıllı, belki de geri zekâlı–, sevdiği insanın öldüğünü görür, yaşlanır ve aptallaşır, hastalanır ve toprağa girer. Her şeye kendisinin karar verdiğini sanır. Hep geniş yollardan gittiğini ancak matematik gösterir ona. Despot yönetim ha, duymamış olayım! Prensler de diğer herkes gibi yaşayan, acı çeken ve ölen zavallı adamlar. Gerçek diktatörler doğa yasaları.

Ama akıl, dedi Humboldt, yasaları biçimlendirir!

Eski, Kantçı saçmalık. Gauss başını iki yana salladı. Akıl hiçbir şeyi biçimlendirmez ve az şeyi anlar. Uzam eğilip bükülür ve zaman genleşir. Bir doğru çizen ve bunu uzattıkça uzatan, bir an gelir yine çıkış noktasına ulaşır. Pencerede alçalmış güneşi gösterdi. Bu cayır cayır yanan yıldızın ışınları bile düz çizgiler halinde inmez. Dünya üstünkörü hesaplanabilir, ama bu demek değildir ki herhangi bir şey anlaşılır.

Humboldt kollarını kavuşturdu. Birincisi, güneş cayır cayır yanmıyor, flojistonunu yeniliyor ve sonsuza dek parlayacak. İkincisi, nedir bu uzam meselesi? Orinoco'da, benzer şakalar yapan kürekçiler vardı. Bu saçmalığı hiçbir zaman anlamadım. Sık sık, duyuları körelten maddeler de alırlardı.

Gauss, bir mabeyincinin ne iş yaptığını sordu.

Çeşitli şeyler. En azından ben, önemli kararlarda krala danışmanlık yapıyor, işe yarayacak yerde deneyimimi ileri sürüyorum. Diplomatik görüşmelerde sık sık bana danışılıyor. Kral hemen hemen her akşam yemeğinde benim de bulunmamı istiyor. Yenidünya'dan gelen haberlere çok düşkün.

Yani yemek ve sohbet için para mı alıyorsunuz?

Sekreter kıkır kıkır güldü, beti benzi attı ve özür diledi, öksürüyormuş.

Gerçek diktatörler, dedi Eugen sessizliğe doğru, doğa yasaları değil. Ülkede şiddetli hareketler var, özgürlük yalnızca Schiller'in bir sözü olmaktan çıktı.

Ahmakların hareketleri, dedi Gauss.

Her zaman Goethe'yle daha iyi anlaştım, dedi Humboldt. Schiller kardeşime daha yakındı.

Bir baltaya sap olamayan ahmaklar, dedi Gauss. Belki biraz para ve iyi bir isim miras alıyorlar, ama zekâ değil.

Kardeşim, dedi Humboldt, daha geçenlerde Schiller üzerine, derin anlamlar içeren bir inceleme kaleme aldı. Edebiyat bana hiçbir zaman çok hitap etmedi. İçinde sayılar olmayan kitaplar beni huzursuz ediyor. Tiyatroda hep sıkılmışımdır.

Çok doğru, diye sesini yükseltti Gauss.

Sanatçılar görevlerini çok kolay unutuyorlar: olan şeyi göstermek. Sanatçılar sapmaları bir güçlülük sayıyorlar, ama uydurulmuş bir şey insanların aklını karıştırır, stilize etmek dünyayı çarpıtır. Örneğin kartondan olduklarını gizlemeyen sahne dekorları, yağlıboya sosunda fonu belirsizleşen İngiliz tabloları, yazar saçmalıklarını tarihsel kişiliklerin isimlerine bağladığı için yalan masallarda kaybolan romanlar.

Tiksinç, dedi Gauss.

Bitkilerin ve doğanın özelliklerini içeren bir katalog üzerinde çalışıyorum, ressamlar bunlara bağlı kalmakla yasal olarak yükümlü kılınmalı. Bunun benzeri, dramatik eserler için de tavsiye edilir. Önemli kişiliklerin karakter özelliklerini içeren listeler düşünüyorum, bunlardan sapmak bir yazarın özgürlüğüne kalmamalı. Bay Daguerre'in buluşu günün birinde mükemmelleşecek olursa, sanatlar zaten gereksiz hale gelir.

Kendisi şiirler yazar. Gauss çenesiyle Eugen'i işaret etti.

Gerçekten mi, diye sordu Humboldt.

Eugen kızardı.

Şiirler ve aptalca şeyler, dedi Gauss. Çocukluğundan beri. Onları göstermez, ama bazen salaklık edip kâğıtları ortalıkta bırakır. Berbat bir bilimadamıdır, ama yazar olarak daha da kötüdür.

Havadan yana şanslıyız, dedi Humboldt. Geçen ay çok yağmur yağdı. Şimdi güzel bir sonbahar umut edebiliriz.

Başkalarından geçiniyor. Kardeşi hiç olmazsa asker. Bu hiçbir şey öğrenmedi, elinden hiçbir iş gelmez. Varsa yoksa şiir!

Hukuk okuyorum, dedi Eugen usulca. Ayrıca matematik!

Ne demezsin, dedi Gauss. Bir diferansiyel denklemi ancak ayağını ısırınca tanıyan bir matematikçi. Üniversite öğreniminin tek başına hiçbir önemi olmadığını herkes bilir: Onlarca yıl gençlerin salak suratlarına bakmak zorunda kaldım. Kendi oğlumdan daha iyisini beklerdim. Neden ille de matematik?

Ben istemedim ki, dedi Eugen. Buna zorlandım!

Ah, peki kim tarafından?

Hava ve mevsimlerin dönüşümü, dedi Humboldt, bu enlemlerin asıl güzelliğini oluşturuyor. Avrupa'da yeniden uyanan doğanın yıllık gösterisi, tropikal bitki örtüsünün çeşitliliğiyle karşı karşıya.

Kim tarafından olacak, diye bağırdı Eugen. Kim ölçüm için bir yardımcıya ihtiyaç duydu?

Muhteşem bir yardımcı. Onca hata yüzünden her mili iki kez ölçmek zorunda kaldım.

Virgülden sonraki beşinci basamakta hatalar! Bunların hiçbir etkisi yok, bunlar tamamen önemsiz.

Bir dakika, dedi Humboldt. Ölçüm hataları asla önemsiz değildir.

Ya kırık helyotrop, diye sordu Gauss. O da mı fark etmez?

Ölçmek ince bir sanattır, dedi Humboldt. Hafife alınmaması gereken bir sorumluluk.

Hatta iki helyotrop, dedi Gauss. Gerçi öbürünü yere düşürdüm, ama sırf bir budala beni yanlış orman yoluna soktuğu için.

Eugen ayağa fırladı, boğumlu bastonu ve kırmızı kasketini kaptığı gibi koşarak dışarı çıktı. Evin kapısı, ardından çarparak kapandı.

Buyurun bakalım, dedi Gauss. Minnettarlık diye bir şey kalmadı.

Elbette gençlerle uğraşmak kolay değil, dedi Humboldt. Ama çok sert de olunmamalı, bazen biraz yüreklendirme her türlü suçlamadan daha çok işe yarar.

Hiçbir şeyin olmadığı yerden hiçbir şey çıkamaz. Manyetizmaya gelince; soru yanlış yöneltildi: Önemli olan, yerkürenin içinde kaç tane mıknatıs olduğu değil. Öyle ya da böyle iki kutup ve bir alan elde edilir, bu alan çekim gücünün şiddeti ve iğnenin eğim açısıyla betimlenebilir.

Her zaman yanıma bir eğim iğnesi aldım, dedi Humboldt. Böylece on bini aşkın sonuç topladım.

Ulu Tanrım, dedi Gauss. Sürüklemek yetmez, düşünmek de gerek. Çekim gücünün yatay bileşeni, coğrafi enlem ve boylamın fonksiyonu olarak kendini gösterir. Dikey bileşen, bir kuvvet serisi içinde yeryüzünün resiprok yarıçapına göre bulunur. Basit küre fonksiyonları. Usulca güldü.

Küre fonksiyonları ha. Humboldt gülümsedi. Tek kelime anlamamıştı.

Formdan düştüm, dedi Gauss. Yirmi yaşındayken böyle basit şeyler için bir güne bile ihtiyaç duymazdım,

bugün bir hafta istemem gerekiyor. Alnına hafifçe vurdu. Burası eskisi gibi işlemiyor. Keşke o zamanlar kürar içseydim. İnsan beyni her gün biraz ölüyor.

İstediğin kadar kürar iç, dedi Humboldt. Öldürmesi için, damla damla kan dolaşımına vermek gerek.

Gauss gözünü dikip ona baktı. Emin misin?

Elbette eminim, dedi Humboldt öfkeyle. Bu nesneyi ben keşfettim.

Gauss bir an sustu. Şu Bonpland'a ne oldu gerçekten, diye sordu sonra.

Zamanı geldi! Humboldt ayağa kalktı. Toplantı beklemez. Açılış konuşmamdan sonra, onur konuğu için küçük bir resepsiyon verilecek. Ev hapsi!

Efendim?

Bonpland, Paraguay'da ev hapsinde. Geri döndükten sonra Paris'te uyum sağlayamadı. Şöhret, alkol, kadınlar. Yaşamı anlamını ve yönünü yitirdi, insanın başına gelmemesi gereken tek şey. Bir süre imparatorun süs bahçelerinin başına geçti ve harika orkideler yetiştirdi. Napoléon'un devrilmesinden sonra yeniden okyanusu aştı. Öbür tarafta bir çiftliği ve ailesi var, ama içsavaşlardan birinde yanlış insanlara katıldı, ya da doğru insanlara, ne olursa olsun kaybedenlere. Francia adında çılgın bir diktatör, üstelik bir doktor, onu çiftliğinde tutukladı ve sürekli ölümle tehdit ediyor. Simón Bolívar bile Bonpland için bir şey yapamadı.

Korkunç, dedi Gauss. İyi de adam kimin nesi? Adını hiç duymadım.

Baba

Eugen Gauss, Berlin'de dolaşıp duruyordu. Bir dilenci açık elini ona uzattı, bir köpek bacağına tırmanıp ağladı, bir fayton atı suratına hapşırdı, bir polis ona çıkışarak aylaklık etmemesini söyledi. Köşe başında genç bir papazla konuştu, o da kendisi gibi taşradandı, aynı şekilde çok ürkekti.

Matematik ha, dedi papaz, ilginç!

Ah, dedi Eugen.

Adım Julian, dedi papaz.

Birbirlerine şans dileyip vedalaştılar.

Birkaç adım ileride bir kadın ona seslendi. Korkudan dizlerinin bağı çözüldü, çünkü böyle şeyler kulağına gelmişti. Aceleyle yürümeye devam etti, kadın peşinden koşarken de arkasına dönüp bakmadı, oysa kadın Eugen'in şapkasını düşürdüğünü söylemek istemişti sadece; Eugen bunu asla öğrenemedi. Bir meyhanede iki bardak bira içti. Kollarını kavuşturup ıslak masayı inceledi. Hiç bu kadar üzgün olmamıştı. Babası yüzünden değil, çünkü o hemen hemen her zaman böyleydi, yalnızlığı yüzünden de değil. Şehrin kendisinden kaynaklanıyordu. İnsan kalabalığından, evlerin yüksekliğinden, pis gökyüzünden. Birkaç satır şiir yazdı. Beğenmedi. Gözlerini önüne dikti, ta ki bol pantolonlu ve son moda uzun saçlı iki üniversite öğrencisi yanına oturana dek.

Göttingen mi, diye sordu öğrencilerden biri. Adı çıkmış bir yer. Fokur fokur kaynıyor!

Eugen bu konuda hiçbir şey bilmese de, entrikacı bir havayla başını salladı.

Ama, her şeye karşın, özgürlük gelecek, dedi öbür öğrenci.

Mutlaka gelecek, dedi Eugen.

Tereddütsüz ve bir hırsız gibi, dedi birincisi.

Artık ortak bir noktaları olduğunu biliyorlardı.

Bir saat sonra yoldaydılar. Öğrenciler arasında âdet olduğu gibi, Eugen içlerinden birinin koluna girerek yürüdü, jandarma onları durdurmasın diye öbürü otuz adım mesafeyle izliyordu. Eugen yollarda bu kadar zaman geçirilebilmesini anlamıyordu: Hep yeni sokaklar, hep bir kavşak daha, etrafta dolaşan insanlardan oluşan stok da bitmek tükenmek bilmiyor gibiydi. Bunların hepsi nereye gidiyordu ve insan nasıl böyle yaşayabilirdi?

Humboldt'un yeni üniversitesi, diye anlattı Eugen'in yanındaki öğrenci, dünyanın en iyisi, düzeni eşsiz, ülkenin en ünlü öğretmenleri orada. Devletin ondan ödü kopuyor.

Humboldt bir üniversite mi kurdu?

Büyük olanı, diye açıkladı öğrenci. Namuslu olanı. Savaş boyunca Paris'ten ayrılmayan Fransız uşağı değil. Kardeşi onu resmen silah başı yapmaya çağırdı, ama o, anavatanın hiçbir değeri yokmuş gibi davrandı. İşgal sırasında Berlin'deki sarayının girişine bir tabela astırdı: Yağmalamayın, mal sahibi Paris Akademisi'nin üyesi. İğrenç!

Sokak dimdik yokuş yukarı çıktı, sonra çaprazlamasına yokuş aşağı indi. Bir evin kapısının önünde iki genç adam duruyordu, parolayı sordular.

Özgür savaş.

O geçen seferkiydi.

İkinci öğrenci onlara yaklaştı. İkisi fısıldaştı. Germanya?

Çoktan değişti.

Alman ve özgür?

Eyvah eyvah. Nöbetçiler bakıştı. Sonra yine de içeri girdiler.

Bir merdivenden, küf kokan bodruma indiler. Yerde sandıklar duruyordu, köşelere şarap fıçıları istiflenmişti. İki öğrenci, ceketlerinin yakasını kıvırdı ve sırmayla dokunmuş siyah-kırmızı armaları açığa çıkardı. Yerdeki bir deliği açtılar. Dar bir merdiven, daha derindeki ikinci bir kilere iniyordu.

Dingil bir kürsünün karşısında altı sıra sandalye. Duvarlarda kırmızı-siyah flamalar asılıydı, yirmi kadar öğrenci bekliyordu. Hepsinde bastonlar vardı, bazıları Polonya kasketleri, öbürleri eski Alman şapkaları takmıştı. Birkaçı ayağına kendi diktiği bol pantolonu geçirmiş, kalın bir Ortaçağ kemeri takmıştı. Duvarlara asılmış meşalelerden dans eden gölgeler vuruyordu. Eugen oturdu, havasızlık ve heyecandan başı dönüyordu. Bizzat kendisinin geleceği söyleniyor, diye fısıldadı birisi. O ya da onun gibi biri, bilmiyoruz, Freyburg an der Unstrut'ta tutuklandı, ama iddiaya göre hâlâ sahte kimlikle ülkede dolaşıyor. Gerçekten o ise, akıl alır gibi değil. Onu canlı canlı görmeye yürek dayanmaz.

Sürekli yeni öğrenciler geliyordu, kâh ikili gruplar halinde, kâh kol kola, çoğunlukla parolayı tartışarak; belli ki hiçbiri bilememişti. Sağda solda bir tanesi bir şiir kitabının ya da *Alman Jimnastik Sanatı*'nın sayfalarını karıştırıyordu. Bazıları dua eder gibi dudaklarını kıpırdatıyordu. Eugen'in kalbi küt küt atıyordu. Bütün sandalyeler çoktan dolmuştu; bundan sonra gelen, bir köşeye sıkışmak zorundaydı.

Bir adam ağır adımlarla merdiveni indi ve ortalık sessizleşti. İnce yapılı ve çok uzun boyluydu, kafası kelleşmişti ve uzun bir kır sakalı vardı. Önceki gün polisle

girdikleri tartışmaya karışan, meyhanedeki masa komşularıydı – ve ne tuhaftır ki Eugen'i şaşırtmadı bu. Yavaş yavaş, kollarını sallayarak kürsüye gitti. Orada gerindi, bir öğrenci titrek eliyle –çünkü önce başaramadı ve defalarca denemek zorunda kaldı– kürsüdeki mumları yakana dek bekledi, sonra da kuru, tiz bir sesle şöyle dedi: Adımı bilmemelisiniz!

Arkalardaki bir öğrenci derin derin iç geçirdi. Onun dışında çıt çıkmadı.

Sakallı adam kolunu kaldırdı, bir açı oluşturacak biçimde açtı, öbür eliyle onu işaret etti ve bunun ne olduğunu anlayıp anlamadıklarını sordu.

Kimse yanıt vermedi, herkes soluğunu tuttu. Bunun üzerine kendisi şöyle dedi: Kaslar.

Siz cesurlar, diye devam etti uzun bir aradan sonra, siz gençler, siz kuvvetliler, daha da güçlenmeniz gerek! Hafifçe öksürüp boğazını temizledi. Çünkü düşünmek isteyen, derinlemesine, öze dokunarak ve temele dek düşünmek isteyen, vücudunu gerginleştirmelidir. Kaslar olmadan düşünmek zayıf ve cansız bir şeydir, cıvık Fransız işidir. Çocuk vatanı için dua eder, genç hayranlık besler, erkek ise savaşır ve acı çeker. Öne doğru eğilip bir an durdu, daha sonra ritmik hareketlerle pantolonunun paçasını kıvırdı. Burada da! Yumruğuyla baldırına vurdu. Katıksız ve güçlü, barfikste yukarıya dönecek kadar sağlam, kendini yukarıya çekecek kadar sert, isteyen dokunabilir. Doğruldu ve birkaç saniye odaya gözlerini dikip boş boş baktı, sonra da gür bir sesle bağırdı: Bu bacak nasılsa, Almanya da öyle olmalı!

Eugen bir cesaret etrafına bakındı. Bir sürü dinleyicinin ağzı bir karış açıktı, birçoğunun gözlerinden yaşlar akıyordu, bir tanesi titreyerek gözlerini yummuştu, yanındaki adam heyecandan tırnaklarını kemiriyordu. Eugen gözlerini kırpıştırdı. Oda daha da havasız olmuştu

ve meşalelerin gölge oyunu yüzünden, çok daha büyük bir kalabalığın parçasıymış gibi geliyordu ona. İçinden yükselen hıçkırığı bastırmaya çalıştı.

Delikanlıyı, dedi sakallı, hiçbir şey eğip bükmez. Alnını dostuna, göğsünü düşmanına çevireceksin. Halkı baskı altına alan, düşmanın gücü değil, kendi zayıflığı. Elleri kolları bağlı. Yayvan eliyle göğsüne vurdu. Soluk alamıyor, kıpırdayamıyor, özbeöz iradesi ve cesur dindarlığıyla nereye varacağını bilmiyor. Prens, Fransız ve papaz onu sultası altında tutuyor, yabancılar şımartıp uyutuyor, parmağını emerek uyuyor hem de. Ama delikanlılık dayanışma içinde olmaktır, iffetli ve dindar. Düşünmek! Yumruğunu sıkıp alnına vurdu. Öyle bir düşünmek ki, onun kutsal birlik kitabını hiçbir şeytan yırtamasın. Nihayet gerçek Alman kilisesine gidecek ve varoluşu alt edecek. İyi ama bu ne demek, delikanlılar? Kollarını uzattı, yavaşça diz çöktü ve yeniden doğruldu. Vücudu anlamak, vücudu eğitmek demek, sıçrayıp çıkarak, sıçrayıp inerek, kol gücüyle kendini yukarı çekerek, barfikste eğilerek, tam bir erkek olana dek. Peki bugün hangi noktadayız? Daha geçenlerde, gizlice yolculuk ederken, bir ihtiyarla bir öğrenciye, Alman bir babayla oğluna, iki sadık adama, üzerlerinde belgeleri olmadığı için polisin güçlük çıkardığına tanık oldum. Korkusuzca müdahale ettim, bir Alman'ın yapması gerektiği gibi, Tanrı'ya şükür zorba aynasızın hakkından geldim. Her gün haksızlıkla karşılaşıyoruz, her yerde; alkol ve kadından uzak duran ve kendilerini güce adayan, Almanya'nın diri ve dindar, neşeli ve özgür papazları olan iyi delikanlılar buna karşı koymazsa kim koyacak? Fransız kovuldu, şimdi sırada prens var, Uğursuz İttifak uzun süre dayanmayacak, felsefe gerçeği yakaladığı gibi düzleştirmeli, bir daha hükümdarlık devri! Yumruğunu kürsüye indirdi, Eugen kendisinin ve diğerlerinin yaşa diye bağırdığını

duydu. Sakallı sakince ve dimdik duruyordu, delici gözleri kalabalığa yönelmişti. Birden yüz ifadesi değişti ve geriye çekildi.

Eugen bir hava akımı hissetti. Bağrışlar dindi. İçeriye beş adam girmişti: ufak tefek bir ihtiyar ve dört jandarma.

Ulu Tanrım, dedi Eugen'in yanındaki. Kapıcı!

Biliyordum, dedi yaşlı adam jandarmalara. İkili gruplar halinde yürüyüşe geçmelerini gözlemek yeterli. Neyse ki hepsi aptal.

Üç jandarma basamakların önünde kaldı, bir tanesi konuşmacı kürsüsüne doğru gitti. Sakallı birdenbire büzülmüş gibiydi, artık boylu boslu görünmüyordu. Elini başının üzerine kaldırdı, ama tehditkâr hareketi beceremeden bileklerine kelepçeler takılmıştı bile.

Baskıya ve hiçbir ricaya boyun eğmeyeceğim, diye bağırdı, polis onu merdivenlere götürürken. Cesur delikanlılar buna izin vermez. Fırtınanın başladığı an bu. Sonra, basamaklardan yukarıya itilirken: Hepsi bir yanlış anlama, açıklayabilirim. Derken dışarı çıkmıştı.

Destek güç getireyim, dedi kapıcı ve aceleyle merdiveni çıktı.

Konuşmak yok, dedi jandarmalardan biri. Kimse, kimse tek söz etmeyecek. Yoksa kafanızı patlatırız.

Eugen ağlamaya başladı.

Tek ağlayan o değildi. Birçok genç adam pervasızca hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Ayağa fırlamış olan birkaçı yeniden oturdu. Boğumlu bastonlu elli öğrenci ve üç polis, diye düşündü Eugen. Bir tanesi saldırmalıydı, ardından öbürleri takip ederdi. Ya bu kişi kendisi olursa? Yapabilirdi. Birkaç saniye zihninde canlandırdı. Sonra, çok korkak olduğunu anladı. Gözyaşlarını sildi ve ses çıkarmadan oturdu, ta ki kapıcı, fok balığı bıyıklı iriyarı bir subayın komutasındaki yirmi jandarmayla birlikte geri gelene dek.

Götürün bunları, diye buyurdu subay, durumu belirlemek için ilk sorgulama nezarethanede yapılacak, yarın yetkililere teslim edilecekler!

Çelimsiz bir genç onun önünde diz çöktü, çizmelerine sarıldı ve merhamet dilendi. Subay sıkıntıyla tavana baktı, bir jandarma genci çekiştirerek götürdü. Eugen bu andan yararlanarak not defterinden bir sayfa kopardı ve babasına bir mesaj yazdı. Bileklerine kelepçe takılmadan önce, kâğıdı buruşturup yumruğunun içine saklayabildi.

Sokakta polis araçları bekliyordu. Tutuklular uzun sıralara dip dibe oturdular, arkalarında jandarmalar duruyordu. Eugen tesadüfen, çevresiyle ilgisiz halde önüne bakan sakallının çapraz karşısına düştü.

Kaçalım, diye fısıldadı bir öğrenci.

Bir yanlış anlama var, diye yanıtladı sakallı, benim adım Kösselrieder, Silezya'lıyım, bir olayın içine düştüm. Bir jandarma demir sopasıyla onun omzuna vurdu, sakallı usulca homurdanarak büzüldü.

Başka var mı, diye sordu jandarma.

Kimse kıpırdamadı. Kapılar güm diye kapandı ve yola çıktılar.

Esir[1]

Humboldt yarı kapalı gözlerle yıldızlar ve ırmaklardan söz ediyordu. Sesi alçaktı, ama bütün salonda duyuluyordu. Yıldızların ortak merkezli çemberler halinde sıralandıkları bir gece göğünün devasa kulisi önünde duruyordu: Schinkel'in *Sihirli Flüt* için yaptığı sahne dekoru, bu vesileyle bir kez daha kurulmuştu. Yıldızların arasına Alman araştırmacıların adları yazılmıştı: Buch, Savigny, Hufeland, Bessel, Klaproth, Humboldt ve Gauss. Salon son koltuğa kadar doluydu: monokl ve gözlükler, haddinden fazla üniforma, yumuşak hareketlerle sallanan yelpazeler, ayrıca, ortadaki locada, veliaht prensle karısının hareketsiz karaltıları. Gauss ilk sırada oturuyordu.

Adam sen de, diye fısıldadı kulağına keyifli Daguerre, bir resim çekebilmesi yıllar alır. Gerçi ışıklandırma er geç hallolur, ama o ve ortağı Niepce'nin gümüş iyotun nasıl sabitleneceğine ilişkin en ufak bir fikirleri yok.

Gauss tısladı, Daguerre omuz silkti ve sustu.

Gece göğüne bakan, dedi Humboldt, bu kubbenin uzantılarını zihninde doğru düzgün canlandıramaz. Güney Yarımküre'nin üzerindeki Macellan bulutlarının ışık

1. (Lat.) Uzay boşluğunu dolduran, içinde elektromanyetik dalgaların yayıldığı madde. (Ç.N.)

sisi, amorf bir madde, pus ya da gaz değildir, uzaklığı optik olarak birleştiren güneşlerden oluşur. İki derece genişliğinde ve on beş derece uzunluğunda bir Samanyolu kesiti, bir teleskopun okülerinin yakaladığı gibi, elli bini aşkın sayılabilir yıldız ve ışık zayıflığına göre ayırt edilemeyen yüz bin tanesini içerir. Böylece Samanyolu yirmi milyon güneşten oluşur, ne var ki ondan kendi çapı kadar uzakta olan bir göz bu güneşleri yalnızca donuk bir pırıltıdan fazlası olarak algılar, astronomların üç binden fazla saydıkları sis noktalarının pırıltısı olarak. Dolayısıyla insan, neden bu kadar çok yıldız varken bütün gökyüzü sürekli ışıkla dolu değil, niçin dışarıda bu kadar çok siyahlık var diye kendi kendine sorar ve aydınlığa karşıt bir ilke, aralarda engelleyici bir şey, ışığı silen bir esir olduğunu varsaymaktan başka bir şey yapamaz. Böylece doğanın akla yatkın düzeni bir kez daha kendini kanıtlar, çünkü sonuçta her insan kültürü gökcisimlerinin yörüngelerinin gözlemlenmesiyle başlar.

Humboldt ilk gez gözlerini iri iri açtı. Siyah esirde yüzen bu cisimlerden biri de Dünya. Bu ateş çekirdeği, bir sabit, bir akışkan sıvı ve bir esnek sıvı kılıfla sarılı, bunların üçü de hayata ev sahipliği yapıyor. Yeraltının derinliklerinde bile ışıksız büyüyen bitkiler buldum. Yanardağlar dünyanın ateş çekirdeğinin doğal supapları görevini görüyor, öte yandan taştan kabuk iki denizle kaplı, biri sudan, biri havadan oluşuyor. İkisinden de sürekli bir akıntı geçer: Örneğin şu ünlü Gulfstream, Atlantik'in sularını Nikaragua ve Yucatan Kıstağı'na, sonra Bahama Kanalı'ndan kuzeydoğuya doğru New Foundland kıyısına, oradan da güneydoğuya doğru Azorlara sürer; palmiye meyvelerinin, uçan balıkların, hatta bazen, hep İrlanda sahilinde rastlanan, kürekli tekneleriyle canlı Eskimoların acayip bir şekilde belirmesinin nedeni de budur. Ben kendim durgun denizde aynı derecede önemli bir akıntı keş-

fettim, Şili ve Peru boyunca soğuk kuzey suyunu dönencelere sürüyor. Tüm ricalarıma karşın –yarı kibirle yarı çekingen gülümsedi– denizcileri ona Humboldt Akıntısı adını vermekten vazgeçiremedim. Atmosferin, güneş ısısındaki dalgalanmalarla harekete geçen ve büyük taş kütlelerinin eğik yamaçlarında kırılan akıntıları da benzer şekilde, bitki türlerinin dağılımının enlem derecelerine değil, izotermik salınımlı çizgilere uymasına yol açar. Bu akıntılar sistemi, anakaraları etkin bir bütünlük halinde birbirine bağlar. Humboldt bir an, aklına gelen düşünce onu duygulandırmışçasına sustu. İster topraktaki oyuklarda, ister denizde, isterse havada: Her yerde bitkiler yetişir. Bitki örtüsü, hayatın açıkça ortada duran, suskun hareketsizliğe açılan türüdür. Bitkilerde içsellik, gizli saklı hiçbir şey yoktur, onlardaki her şey dıştadır. Kendi haline bırakılmış ve az korunaklı, toprağa ve onun koşullarına mahkûm halde, yine de yaşar ve hayatta kalırlar. Buna karşılık böcekler, hayvanlar ve insanlar korunaklı ve zırhlıdır. İç organlarının sabit ısısı, değişken koşullara dayanmalarını sağlar. Bir hayvanın yüzüne bakan hiçbir şey anlamaz, oysa bitki bütün bakışlara özünü gösterir.

Duygusallaşıyor, diye fısıldadı Daguerre.

Böylece hayat, düzenlenişini giderek saklayan evrelerden geçer, ta ki, rahatlıkla en olası diye adlandırılabilecek sıçramayı yapana dek: aklın şimşek gibi çakması. O yönde dereceler halinde gelişme olmaz. İnsanın ikinci büyük aşağılanması köleliktir. En büyüğüyse, maymun soyundan geldiği fikridir.

İnsan ve maymun! Daguerre güldü.

Humboldt başını arkaya attı ve kendi sözlerine kulak kabartıyor gibi göründü. Kozmosu anlama yeteneği çok ilerledi. Teleskoplarla evren araştırılıyor, Dünya'nın yapısı, ağırlığı ve yörüngesi biliniyor, ışığın hızı saptandı, denizin akıntıları ve yaşamın koşulları anlaşılıyor ve çok

yakında son bilmece, mıknatısın gücü, çözülmüş olacak. Yolun sonu görülüyor, Dünya'nın ölçümü neredeyse bitti. Kozmos kavranmış olacak, korku, savaş ve sömürü gibi, insanlığın başlangıcındaki tüm sıkıntılar geçmişe gömülecek, tam da Almanya ve özellikle de bu toplantıdaki araştırmacılar buna en önemli katkıyı yapmak zorundalar. Bilim bir refah çağına yol açacak, kim bilir, belki de günün birinde ölüm sorununu bile çözecek. Humboldt birkaç saniye hareketsiz kaldı. Sonra eğilerek selam verdi.

Paris'ten döndüğünden beri, diye fısıldadı Daguerre alkışlar arasında, baron o eski baron değil. Dikkatini toplamak ona zor geliyor. Tekrarlara da eğilim gösteriyor.

Gauss, gerçekten parasızlıktan mı döndüğünü sordu.

Her şeyden önce bir emir yüzünden, dedi Daguerre. Kral, en ünlü kulunun yurtdışında yaşamasına daha fazla göz yummak istemedi. Humboldt saraydan gelen tüm mektuplara kaçamak yanıtlar verdi, ama sonuncusu öyle net bir talimat içeriyordu ki, ancak onu açıkça çiğneyerek karşı koyabilirdi. Bu da –Daguerre gülümsedi– ihtiyarın elinden gelmedi. Uzun zamandır beklenen seyahatnamesi halkı hayal kırıklığına uğrattı: Yüzlerce sayfa dolusu ölçüm sonucu, çok az kişisel bilgi, hiçbir macera yok. Ölümden sonraki ününü azaltacak trajik bir durum. Ancak geride iyi hikâyeler bırakan, ünlü bir gezgin olur. Zavallı adamın nasıl kitap yazılacağından haberi yoktu! Şimdi Berlin'de oturmuş, bir gözlemevi kuruyor, binlerce projesi var ve bütün şehir meclisinin sinirine dokunuyor. Daha genç bilimadamları onunla alay ediyorlar.

Berlin'de durumun nasıl olduğunu bilmiyorum. Gauss ayağa kalktı. Ama Göttingen'de, ahmak olmayan bir genç bilimadamına rastlamadım.

En yüksek dağ bile boş çıktı, dedi Daguerre ve Gauss'un peşinden çıkışa yürüdü. Zaman içinde, Himala-

ya'dan çok daha yüksekleri olduğu bulundu. İhtiyara ağır bir darbe oldu bu. Yıllarca kabul etmek istemedi. Ayrıca, Hindistan'a yaptığı keşif gezisinin başarısızlığa uğramasının etkisinden bir türlü kurtulamadı.

Fuayeye giderlerken Gauss bir kadına kasten çarptı, bir adamın ayağına bastı ve iki kez o kadar yüksek sesle burnunu sildi ki, birkaç subay küçümseyerek ona baktı. Bu kadar çok insan arasında hareket etmeye alışık değildi. Daguerre yardım etmek için dirseğinden yakaladı, ama Gauss ona çıkıştı. Sana ne oluyor! Bir an düşündü, sonra şöyle dedi: Tuz çözeltisi.

Tabii tabii, diye yanıtladı Daguerre acıyarak.

Gauss, öyle bön bön bakmamasını istedi. Gümüş iyot, bildiğimiz tuz çözeltisiyle sabitlenebilirdi.

Daguerre zınk diye durdu. Gauss kalabalığın arasından ite kaka geçerek, fuayenin girişinde gördüğü Humboldt'un yanına gitti. Tuz çözeltisi mi, diye seslendi Daguerre arkasından. Neden?

Bunun için kimyager olmaya gerek yok, diye seslendi Gauss omzunun üzerinden, biraz akıl yeterli. Duraksayarak fuayeye girdi, bir alkış koptu ve Humboldt onu hemen kolundan yakalayıp ileriye itmese, kaçıp giderdi. Üç yüzü aşkın insan onu beklemişti.

Sonraki yarım saat tam bir işkenceydi. Başlar birbiri ardına ona sokuluyor, eller birbiri ardına onunkini yakalayıp bir sonrakine iletiyor, bu sırada Humboldt fısıltıyla kulağına bir dizi anlamsız isim söylüyordu. Gauss, bu kadar çok insanla karşılaşmak için memlekette neredeyse tam bir yıl yedi ay geçmesi gerektiğini hesapladı. Eve gitmek istiyordu. Adamların yarısında üniforma vardı, üçte biri bıyıklıydı. Orada bulunanların yalnızca yedide biri kadındı, bunlardan yalnızca dörtte biri otuz yaşın altındaydı, yalnızca ikisi çirkin değildi ve Gauss yalnızca bir tanesine dokunmak isterdi, ama kadın onun önünde

reverans yaptıktan saniyeler sonra ortadan kaybolmuştu. Otuz iki tane madalyası olan bir adam Gauss'un elini kayıtsızca üç parmağı arasında tuttu, Gauss mekanik olarak eğilip selam verdi, veliaht prens başını salladı ve yürüyüp gitti.

Kendimi iyi hissetmiyorum, dedi Gauss, yatmam gerek.

Kadife kepinin kaybolduğunu fark etti; birisi onu elinden almıştı ve âdet bu muydu, yoksa kep çalınmış mıydı, Gauss bilmiyordu. Bir adam yıllardır tanışıyorlarmış gibi omzunu sıvazladı, belki de tanışıyorlardı. Üniformalı biri topuklarını birbirine vururken ve redingot giymiş gözlüklü biri bunun hayatının en büyük ânı olduğunu iddia ederken, gözlerine yaşlar dolduğunu hissetti. Annesini düşündü.

Birden ortalık sessizleşti.

Yüzü sapsarı olan ve anormal dik duran zayıf, yaşlı bir bey içeri girmişti. Küçük adımlarla, görünüşte bacaklarını oynatmadan, Humboldt'a doğru kayarcasına ilerledi. İkisi de kolunu uzattı, birbirinin omzunu tuttu ve başını bir-iki santimetre eğdi, sonra ikisi de bir adım geri çekildi.

Ne büyük mutluluk, dedi Humboldt.

Gerçekten öyle, dedi öbürü.

Çevredekiler alkışladılar. İkisi de alkış bitene kadar bekledi, sonra Gauss'a döndü.

Bu, dedi Humboldt, benim sevgili kardeşim, bakan.

Biliyorum, dedi Gauss. Yıllar önce Weimar'da tanışmıştık.

Prusya'nın eğitmeni, dedi Humboldt, Almanya'ya üniversitesini ve dünyaya geçerli dil kuramını bağışlayan kişi.

Öyle bir dünya ki, dedi bakan, biçimini anlaşılır hale getiren kardeşimden başkası değildir. Eli soğuk ve cansız hissini veriyordu, bakışları bir oyuncak bebeğinkiler gibi

donuktu. Hem uzun zamandır eğitmen değilim. Yalnızca emekli ve şairim.

Şair mi? Gauss eli bırakabildiğine sevindi.

Her akşam yedi ile yedi buçuk arasında sekreterime bir sone yazdırıyorum. On iki yıldır bu böyle, ölene kadar da sürdüreceğim.

Gauss, sonelerin iyi olup olmadığını sordu.

Umudum o yönde, dedi bakan. Ama şimdi yola çıkmam gerek.

Çok üzücü, dedi Humboldt.

Yine de, dedi bakan, harika bir akşamdı, çok keyif aldım.

İkisi de kolunu uzattı ve önceki ritüeli tekrarladı. Bakan kapıya döndü ve düzgün küçük adımlarla dışarı çıktı.

Umulmadık bir mutluluk, diye tekrarladı Humboldt. Birden üzgün göründü.

Eve gitmek istiyorum, dedi Gauss.

Biraz daha kalın, dedi Humboldt. Bu, bilimin çok şey borçlu olduğu Jandarma Komutanı Vogt. Berlin'deki tüm jandarmaları pusulalarla donatmayı planlıyor. Böylece başkentteki alan dalgalanması üzerine yeni veriler toplanabilir. Jandarma komutanı iki metre boyundaydı, bir fok balığının bıyığına sahipti ve el sıkması korkunçtu. Bu da, diye devam etti Humboldt, zoolog Malzacher, bu, kimyager Rotter, bu, Halle'li fizikçi Weber'le karısı.

Memnun oldum, dedi Gauss, memnun oldum. Dokunsalar ağlayacaktı. Hiç olmazsa, genç kadının küçük, biçimli bir yüzü, koyu renk gözleri ve derin dekolteli bir elbisesi vardı. Gauss, keyfini yerine getireceği umuduyla gözlerini ona dikti.

Deneysel fizikçiyim, dedi Weber. Elektrik güçlerinin izini sürüyorum. Saklanmaya çalışıyorlar, ama onlara şans tanımıyorum.

Ben de öyle yaptım, dedi Gauss, gözlerini güzel kadından ayırmadan. Sayılarla. Uzun zaman önce.

Biliyorum, dedi Weber. *Araştırmalar*'ı İncil'den daha titizlikle inceledim. Zaten İncil'i pek titizlikle incelediğim söylenemez.

Kadının ince, yay gibi kaşları vardı. Elbisesi omuzlarını çıplak bırakıyordu. Gauss, dudaklarını bu omuzlara değdirmenin nasıl bir şey olacağını kendi kendine sordu.

Halle'li Doktor Weber'in konuşmaya devam ettiğini duydu: Günün birinde sizin gibi bir kişinin, yani özel olarak matematiğe değil, evrensel konulara yatkın olan, nerede bir problem çıksa çözen birinin, kendini dünyanın deneysel keşfine adayacağını hayal ediyorum. O kadar çok sorum var ki. En büyük dileğim, onları size sunmak.

Zamanım az, dedi Gauss.

Olabilir, dedi Weber. Ama izninizle, sormam gerek, ben de herhangi biri değilim.

Gauss ona ilk kez baktı. Karşısında ince yüzlü ve parlak gözlü genç bir adam duruyordu.

Konunun uğruna bunu söylemem gerek, diye açıkladı Weber gülümseyerek. Elektrik alanlarının dalga hareketlerini inceledim. Yazılarım yaygın olarak okunuyor.

Gauss yaşını sordu.

Yirmi dört. Weber kızardı.

Güzel bir karınız var, dedi Gauss.

Weber teşekkür etti. Karısı bir reverans yaptı, ama mahcup görünmüyordu.

Annenizle babanız sizinle gurur duyuyor mu?

Sanırım, dedi Weber.

Yarın akşamüstü ziyaretime gelin, dedi Gauss. Bir saatiniz var, sonra yola düşmem gerek.

Bu yeterli, dedi Weber.

Gauss başını sallayıp kapıya gitti. Humboldt seslendi, kalmalıydı, kral bekleniyordu, ama daha fazla kala-

mazdı, yorgunluktan ölüyordu. Bıyıklı jandarma komutanı yoluna çıktı, ikisi de sağdan ve soldan, sonra yine sağdan öbürünün yanından geçmeye çalıştı, bu sıkıntılı durum kısa bir süre devam etti, sonunda başardılar. Vestiyerde, çevresi öğrencilerle sarılmış, siğilli bir adam duruyor ve Svabya aksanını yaya yaya söyleniyordu: Doğabilimciler, çokbilenler, kendinde kayıp, mantıkdışı, akılsız, yıldızlar da şunun şurasında madde! Gauss kendini sokağa attı.

Karnı ağrıyordu. Büyükşehirde, insanın elini kaldırıp durdurabileceği, kendisini eve götürecek taşıtlar olduğu doğru muydu? Ama ortalıkta yoktu. Pis bir koku vardı. Evde olsa çoktan yatmıştı ve Minna'yı görmekten hoşlanmasa da, sesini duymak istemese de ve hiçbir şey kendisini onun varlığı kadar sinirlendirmese de, sırf alışkanlıktan onu özledi. Gözlerini ovuşturdu. Ne diye bu kadar yaşlanmıştı? İnsan iyi yürüyemiyor, doğru düzgün göremiyor ve çok yavaş düşünüyordu. Yaşlanmak trajik bir şey değildi. Gülünçtü.

Dikkatini yoğunlaştırdı ve Humboldt'un faytonunun daha önce Packhof dört numaradan şan cemiyetine gittiği yolu tüm ayrıntılarıyla anımsadı. Bütün dönemeçleri tam olarak çıkaramadı, ama yön net görünüyordu: çaprazlamasına sola, muhtemelen kuzeydoğuya. Evde olsa başını kaldırıp yukarıya bakarak durumu çözmüştü, ama bu lağım çukurunda yıldız filan görülmüyordu. Işığı söndüren esir. İnsan burada yaşasa, aklına böyle bir saçmalık gelebilirdi!

Her adımdan sonra çevresine bakınıyordu. Soyguncudardan, köpeklerden ve pis su birikintilerinden korkuyordu. Şehrin, bir daha yolunu hiç bulamayacağı, bu labirente hapsolup kalacağı ve eve dönemeyeceği kadar büyük olmasından korkuyordu. Ama hayır, insan kendini hiçbir şeye kaptırmamalıydı! Bir şehir şunun şurasın-

da evlerden ibaretti ve yüz yıl içinde en küçükleri bunlardan daha büyük olacaktı, üç yüz –kaşlarını çattı, insan sinirli ve üzgünken ve karnı ağrırken, üstsel bir büyüme eğrisi hesaplamak kolay değildi–, üç yüz yıl içindeyse çoğu şehirde şimdiki Alman eyaletlerindekilerin hepsinden daha çok insan yaşayacaktı. Böcekler gibi yaşayan insanlar, peteklerde oturarak, aşağılık işler yaparak, çocuklar doğurarak ve ölerek. Elbette cesetlerin yakılması gerekecekti, hiçbir mezarlık bunları alamazdı. Peki ya onca dışkı? Hapşırdı ve bir de hasta mı olduğunu kendi kendine sordu.

Ev sahibi iki saat sonra eve geldiğinde, Gauss'u büyük koltukta pipo içerken buldu, ayaklarını Meksika işi küçük bir taş masaya dayamıştı.

Öyle birdenbire nereye kayboldun, diye bağırdı Humboldt, seni aradık, aklımıza kötü kötü şeyler geldi, olağanüstü bir açık büfe de vardı! Kral hayal kırıklığına uğradı.

Açık büfe için üzgünüm, dedi Gauss.

Böyle davranılır mı! Bir sürü insan özel olarak gelmişti. Bu yapılmaz!

Şu Weber denen adam hoşuma gitti, dedi Gauss. Ama ışığı yutan esir. Tam bir saçmalık.

Humboldt kollarını kavuşturdu.

Occam's razor,[1] dedi Gauss. Bir açıklama için gerekli varsayımların sayısı olabildiğince az tutulmalı. Ayrıca uzay gerçi boş ama bükümlü. Yıldızlar çok ürkütücü bir kubbede dolaşıyor.

Yine mi, dedi Humboldt. Astral geometri. Senin gibi bir adamın bu tuhaf akımı savunmasına hayret ediyorum.

1. (İng.) Occam'ın usturası. İngiliz filozof ve dinbilimci William of Ockham'a dayanan bilimsel ilke. (Ç.N.)

Savunmuyorum, dedi Gauss. Bu konuda hiçbir şey yayınlamamaya peşinen karar verdim. Alay konusu olmak istemedim. Çok fazla insan alışkanlıklarını dünyanın temel kuralları sayıyor. İki küçük duman bulutunu tavana saldı. Ne akşam ama! Az kalsın evin yolunu bulamıyordum ve tembel personel beni içeri alsın diye bütün evi ayağa kaldırmak zorunda kaldım. Böyle pis sokaklar başka yerde yoktur.

Muhtemelen biraz ileriden dolaştın, dedi Humboldt sertçe. Ve seni temin ederim, daha pisleri var. İnsanın birlikte dünyaya projeler sunabileceği bunca insan bir araya gelmişken, kalkıp gitmek büyük bir hata.

Projelermiş, diye burnundan soludu Gauss. Gevezelikler, planlar, entrikalar. Herhangi bir yere bir barometre yerleştirinceye kadar, on prens ve yüz akademiyle yapılan boş konuşmalar. Bilim bu değil.

Ah, diye bağırdı Humboldt, bilim nedir o zaman?

Gauss pipodan bir nefes çekti. Yazı masasında tek başına bir adam. Önünde bir sayfa kâğıt, olsa olsa bir de teleskop, pencerenin önünde berrak gökyüzü. Bu adam anlamadan pes etmezse. Bilim belki budur.

Ya bu adam yolculuklara çıkarsa?

Gauss omuz silkti. Uzakta saklı olanlar, deliklerde, yanardağlarda ya da maden ocaklarında, rastlantısal ve önemsiz şeylerdir. Dünya bunlar sayesinde daha anlaşılır olmaz.

Yazı masasındaki bu adam, dedi Humboldt, ayaklarını ısıtacak ve yemek pişirecek özenli bir kadına ihtiyaç duyar elbette, aletlerini temizleyecek uslu çocuklara ve ona çocuk gibi bakacak bir anne babaya. Ve çatısı yağmura dayanıklı olan güvenli bir eve. Ve kulakları hiç ağrımasın diye bir kasket.

Gauss, bununla kimi kastettiğini sordu.

Genel konuşuyorum.

Bu durumda: Evet, bunların hepsine ve daha fazlasına ihtiyacım var. Yoksa bir adam nasıl dayansın?

Şimdiden sabahlığını giymiş olan uşak içeri girdi.

Görgü kurallarına ne oldu, kapıyı çalamaz mısın, diye sordu Humboldt.

Uşak ona bir sayfa kâğıt uzattı. Az önce bırakıldı, bir sokak çocuğu tarafından. Önemli görünüyor.

Üzerinde durmaya değmez, dedi Humboldt. Herhangi birinden gece mektupları kabul edecek değilim. Kotzebue'nin bir oyunundayız sanki! Söylene söylene kâğıdı açıp okudu. Tuhaf, dedi. Bir şiir. Beceriksizce uyaklanmış. Ağaçlar, rüzgâr ve deniz üzerine bir şey. Bir yırtıcı kuş da geçiyor ve Ortaçağ'dan bir kral. Sonra kesiliyor. Anlaşılan *gümüş* ile uyaklı bir sözcük bulunamaması yüzünden.

Uşak sayfanın arkasını çevirmesini rica etti.

Humboldt çevirip okudu. Ulu Tanrım, dedi usulca.

Gauss oturduğu yerde doğruldu.

Anlaşılan genç Bay Eugen zor duruma düşmüş. Bu notu nezarethaneden gizlice çıkartmış.

Gauss kıpırdamadan tavana baktı.

Bu durum gerçekten hoş değil, dedi Humboldt. Ne de olsa devlet memuruyum.

Gauss başını salladı.

Yardım da edemem. Olacağına varır. Üstelik Prusya adaletine güvenilebilir, haksızlık olmaz. Kötü bir şey yapmamış olan güven duyabilir.

Gauss piposunu inceledi.

Utanç verici, dedi Humboldt, çok üzücü. Ne de olsa konuğum söz konusu.

Oğlan hiçbir zaman işe yaramadı, dedi Gauss. Piponun sapını dudaklarının arasına soktu.

Bir süre sustular. Humboldt pencerenin yanına gitti ve aşağıdaki karanlık avluya baktı.

Ne yapılabilir ki?

Evet, dedi Gauss.

Uzun bir gün oldu, dedi Humboldt. İkimiz de yorgunuz.

Artık genç de sayılmayız, dedi Gauss.

Humboldt kapıya doğru gitti ve iyi geceler diledi.

Pipoyu bitireceğim, dedi Gauss.

Humboldt şamdanı yanına aldı ve kapıyı arkasından kapadı.

Gauss ellerini başının arkasında kenetledi. Tek ışık, piposunun için için yanmasından geliyordu. Sokaktan tangır tungur sesler çıkararak bir at arabası geçti. Gauss pipoyu ağzından aldı ve parmaklarının arasında çevirdi. Dudaklarını sivriltti ve havaya kulak kabarttı. Ayak sesleri yaklaştı, kapı savrularak açıldı.

Bu böyle olmaz, diye bağırdı Humboldt. Bunu hazmedemem!

Ya, dedi Gauss.

Ama çok zamanımız yok. Bu gece Eugen henüz jandarmanın gözetiminde. Yarın erkenden siyasi polis ifadesini alacak, sonra hiçbir şey engellenemez. Onu çıkarmak istiyorsak, şimdi olmalı.

Gauss, saatin kaç olduğunu bilip bilmediğini sordu.

Humboldt gözünü dikip ona baktı.

Yıllardır bu saatte yollara düşmedim! Düşünüyorum da, aslında hiç düşmedim.

Humboldt inanamayarak şamdanı koydu.

Pekâlâ. Gauss yüksek sesle soluyarak pipoyu elinden bıraktı ve ayağa kalktı. Bu beni kesinlikle daha da hasta edecek.

Bana çok sağlıklı geldi, dedi Humboldt.

Bu kadarı yeter, diye bağırdı Gauss. Her şey yeterince kötü zaten. Bir de aşağılanmama gerek yok!

Hayaletler

Jandarma Komutanı Vogt dışarı çıkmıştı. Yün bir hırkaya sarınmış, yüzü ve saçları henüz uykudan darmadağınık olan karısı, onun şan akademisindeki resepsiyondan sonra kısa süreliğine eve geldiğini ve sonra çağrıldığını söyledi, anlaşılan tutuklamalar olmuştu. Gece yarısından hemen önce bir kez daha geri dönmüş, sivil giyinmiş ve yeniden çekip gitmişti. Haftada bir kere yapıyordu bunu. Hayır, kadın onun nereye gittiğini bilmiyordu.

Bu durumda yapacak bir şey yok, dedi Humboldt. Eğilip selam verdi ve gitmeye yeltendi.

Ben derim ki, dedi Gauss.

İkisi de ona soru sorarcasına baktı.

Ben derim ki, bir şey yapılabilir. Humboldt hiç evlenmedi, bu işlerin nasıl yürüdüğünü bilmez. Kocası haftada bir kere geceleyin çekip giden bir kadın, onun nerede olduğunu çok iyi bilir ve adam bunu çıtlatmasa bile, kadın yine de öğrenir. Şimdi iki ihtiyara büyük bir iyilik yapabilirsiniz.

Gerçekten bir şey söyleyemem, diye mırıldandı Bayan Vogt.

Gauss bir adım yaklaştı, elini onun koluna koydu ve neden işleri bu kadar zorlaştırdığını sordu. Ben ve arkadaşım gammaz gibi mi görünüyoruz, sır tutamayan in-

sanlar gibi mi? Başını eğdi ve kadına gülümseyerek baktı. Bu gerçekten önemli.

Ama kimse bunu benden duyduğunuzu bilmemeli.

Gayet tabii, dedi Gauss.

Yasak bir şey değil. Ve yalnızca büyükannenin ölümünden beri var. Bir yerlerde saklı bir para olduğu tahmin ediliyor, ama kimse nerede olduğunu bilmiyor. Elden gelen yapılıyor.

Yine görülüyor ki, dedi Gauss, merdivenden inerlerken, kadınlar hiçbir şeyi kendilerine saklayamazlar. Adamın karısı biliyorsa, herkes öğrenir. Nezarethanede biraz durabilir miyiz? Haylazın durumuna bakmak istiyorum.

Mümkün değil, dedi Humboldt. Ben orada görünemem.

Avrupa'nın önde gelen cumhuriyetçisi nezarethaneye giremez mi?

Tam da önde gelen cumhuriyetçi giremez, dedi Humboldt. Konumum, ilk bakışta göründüğünden daha hassas. Şöhret de her zaman koruma sağlamıyor. Orinoco'da yön bulmak, bu şehirde yön bulmaktan daha kolaydı. Sesini alçalttı. Nezarethanede jandarma tutukluları yalnızca durumlarına göre ayırır, kimlik bilgileriyse ancak ertesi sabah siyasi polis tarafından alınır. Vogt'un genç adamı hemen eve yollamasını sağlarsak, geride hiçbir iz kalmaz.

Oğlanda umut yok, dedi Gauss. Şu Weber denen adamı daha çok beğendim.

İnsan istediğini seçemiyor, dedi Humboldt.

Muhtemelen öyle, dedi Gauss ve fayton durana kadar konuşmadı.

Pis bir avludan geçtiler, bir merdivenden yukarı çıktılar. Gauss soluklanabilsin diye iki kez durmak zorunda kaldılar. Dördüncü kata ulaştılar, Humboldt dairenin kapısını çaldı. Burulmuş keçi sakallı solgun bir adam açtı. Sırma işlemeli bir gömlek, kadife pantolon ve aşınmış terlikler giymişti.

Lorenzi, dedi. Kendini tanıttığını ancak birkaç saniye sonra anladılar.

Humboldt, jandarma komutanının orada olup olmadığını sordu.

Burada, dedi Bay Lorenzi kesik kesik Almancasıyla, başkaları da var. Ama içeri girmek isteyen, gruba girmek zorunda.

Pekâlâ, dedi Gauss.

Grup dağıtılmamalı, dedi Lorenzi, bu dünya ve ölüler diyarı birbirine karışmamalı. Başka bir deyişle, para ister.

Gauss başını iki yana salladı, ama Humboldt Lorenzi'nin avucuna birkaç altın sikke sıkıştırdı, o da kıvrılarak eğilip kenara çekildi.

Zemine eprimiş halılar serilmişti. Yarı açık bir kapıdan, ağlayıp sızlanan bir kadının sesi duyuluyordu. İçeri girdiler.

Yalnızca tek bir mum odayı aydınlatıyordu. Yuvarlak bir masanın çevresinde insanlar oturuyordu. Ağlama sesi on yedi yaşlarında bir kızdan geliyordu. Üzerinde beyaz bir gecelik vardı, yüzü ter içindeydi, saçları alnına yapışmıştı. Solunda, kapalı gözleriyle Jandarma Komutanı Vogt oturuyordu. Onun yanında dazlak bir adam, yaşlıca üç hanım, siyahlı bir kadın, koyu renk takım elbiseli birkaç bey vardı. Kız başını çevirip inledi. Humboldt dışarı çıkmak istedi, Gauss onu durdurdu. Lorenzi iki sandalye çekti. Duraksayarak masanın başına oturdular.

Şimdi de, dedi Lorenzi, hep beraber el ele tutuşalım!

Hayatta olmaz, dedi Humboldt.

Daha kötüsü olamaz, dedi Gauss ve Lorenzi'nin elini tuttu. Bizi dışarı atarlarsa, bunun bize faydası olmaz.

Hayır, dedi Humboldt.

Yoksa olmaz, dedi Lorenzi.

Gauss iç çekti ve Humboldt'un sol elini yakaladı, aynı anda öbür yandaki kadın –altmış yaşlarındaydı ve

zamanın etkisiyle yıpranmış bir heykel gibi görünüyordu– sağ eline yapıştı. Humboldt donup kaldı.

Kız başını arkaya atıp bağırdı. Vücudunu eğip bükmekten geceliği kaydı. Gauss kaşlarını kaldırarak onu inceledi. Kız yerinden fırlamak istercesine havaya savruldu, ama yanındaki iki adam onu sıkıca tuttu; kız dişlerini gösterdi, gözlerini devirdi, inleyerek sağa sola eğirdi. Kral Süleyman'ı gördüm, diye inledi, ama gelmek istemedi, şimdi başka biri geleceğini bildiriyor.

Daha fazla dayanamayacağım, dedi Humboldt.

Aslında çok eğlenceli, dedi Gauss. Ufaklık da hiç fena değil.

Kız çığlık attı, bir çırpınmayla vücudu geriye doğru fırladı; adamlar onu tutmasalardı, sandalyesiyle birlikte yere yuvarlanacaktı. Sonra sakinleşti, başını eğik tutup gözlerini masaya dikti. Bir tanesi burada, dedi. Amcası ona her şeyin affedildiğini iletiyor. Annesi bir oğul bekliyormuş. İleride Bonaparte'ı görüyorum, insan suretinde şeytan, cehennemde yanıyor. Korkunç aşağılamalar savuruyor ve pişman olacak gibi değil. Kız kulak kabartarak başını çevirdi. Geceliği göğsünün altına kadar açık duruyordu. Teni nemli nemli parlıyordu. Başka birinin erkek kardeşini görüyorum, adam ölümünün doğal ve yerinde olduğunu söylüyor, daha fazla araştırılmasınmış. Başka birinin annesini görüyorum. Kadın büyük hayal kırıklığına uğramış. Adamın eseri önemsiz olacakmış, kadın onun bir serseri gibi sıvışmak için kendisinin ölümünü beklediğini biliyormuş, adam o zamanlar mağarada da onu görmüyor gibi yapmış. Sonra bir çocuk var, bu koşullar altında iyi olduğunu annesiyle babasına bildiriyor, salon büyükmüş, sürekli uçuluyormuş ve insan dikkatli olursa acı çekmiyormuş. Yaşlı bir kadınsa, para saklamadığını ve yardımcı olamayacağını söylüyor. Kız inledi, herkes öne eğildi, ama gerisi gelmedi. Kız boğazı sıkı-

lıyormuş gibi bir ses çıkardı, sonra başını kaldırdı, ellerini şöyle bir sallayarak adamlardan kurtardı, geceliğini düzeltti ve şaşkınlıkla kendi kendine gülümsedi.

Pekâlâ, dedi Gauss.

Vogt masanın üzerinden korkuyla ona baktı. Onları ancak şimdi fark etmişti.

Tek kelimeyle, dedi Humboldt. Beti benzi atmıştı, yüzü maske gibi donuktu.

Büyüleyici, dedi siyah elbiseli kadın.

Dünyalar arasında bir anlık iletişim, dedi Lorenzi. Hepsi ona sitem dolu bakışlarla baktı, İtalyanca aksanı olmadan konuşmuştu; olması gerektiği şekliyle aceleyle tekrarladı. Kız şaşkın şaşkın çevresine bakınıyordu. Gauss dikkatle onu gözlüyordu.

Vogt, kendisini mi takip ettiklerini sordu.

Bir bakıma, dedi Humboldt. Bir rica yüzünden. Baş başa bir sohbet. Gauss'a kalmasını işaret etti ve Vogt'la birlikte koridora çıktı.

Büyükannem yüzünden buradayım, diye fısıldadı Vogt. Paranın nerede olduğunu kimse bilmiyor. Durumum kolay değil. Bir centilmen, ne olursa olsun borçlarını ödemelidir. Ben de her yolu deniyorum.

Humboldt hafifçe öksürüp boğazını temizledi. Kendine çekidüzen verirmiş gibi, birkaç saniyeliğine gözlerini yumdu. Genç bir adam, dedi sonra, şuradaki astronomun oğlu, aptalca bir toplantıda tutuklandı. Onu eve yollamak için hâlâ zaman var.

Vogt bıyığını sıvazladı.

Ülkeye bir hizmet yapılmış olur. Prusya için, bu adamla işbirliği büyük önem taşıyor. Onu kızdırmamak ülkenin çıkarına olur.

Ülkenin çıkarına ha, diye tekrarladı Vogt.

Başka yerlerde, dedi Humboldt, böyle bir şey için madalya takılır.

Vogt duvara yaslandı. Bu insanlar az buz şeyle suçlanmıyor. Son derece endişe verici bir gizli toplantı. Hatta önce, *Alman Jimnastik Sanatı*'nın iğrenç yazarının bizzat konuştuğu sanıldı. Şükürler olsun ki, görünüşe bakılırsa konuşmacı onun adıyla ülkede dolaşan bir sürü taklitçiden biriymiş. Bir özel ulak ne olur ne olmaz diye Freyburg'a gönderildi, emin olmak için.

Sahte kimlikler veba gibi yayılıyor, dedi Humboldt. İki elemanım, Daguerre ve Niepce, çare olacak bir buluş üzerinde çalışıyor. Üst makamların resmî kopyaları olacak ve kimse kendini ünlü biriymiş gibi gösteremeyecek. Sorunu iyi biliyorum, daha geçenlerde Tirol'de bir adam aylarca belediyeden geçindi, çünkü Humboldt olduğunu ve nasıl altın bulunacağını bildiğini iddia etti.

Ne olursa olsun, dedi Vogt, durum ciddi. Yapılacak hiçbir şey olmadığını söylemiyorum. Ümitle Humboldt'a baktı. Ama kolay değil.

Nezarethaneye gidip genç adamı eve yollamam gerek, dedi Humboldt. Adı henüz kayıtlara geçmedi. Kimse öğrenmez.

Bir risk var, dedi Vogt.

Ama küçük bir risk.

Küçük olsun olmasın, uygar insanlar arasında böyle şeylerin telafisi vardır.

Humboldt teşekkür borçlu olduğunu söyledi.

Bu, çeşitli yollardan dile getirilebilir.

Humboldt, onu her zaman bir dost olarak göreceğini temin etti. Her türlü iyiliği yapmaya da hazırdı.

İyilik. Vogt iç çekti. İyilik var, iyilik var.

Humboldt, ne demek istediğini sordu.

Vogt inledi. Çaresizce birbirlerine baktılar.

Tanrım, dedi yanlarındaki Gauss'un sesi. Gerçekten anlamıyor musun? Herif rüşvet istiyor.

Vogt'un beti benzi attı.

Satın alınmak istiyor, dedi Gauss sakince. Sefil serseri. Küçük pislik.

Bunu şiddetle reddediyorum, diye bağırdı Vogt tiz sesle. Bunu dinlemek zorunda değilim!

Humboldt, Gauss'a telaşlı el işaretleri yaptı. İnsanlar merakla salondan çıktılar: Dazlak adam ve siyah elbiseli kadın fısıldaştılar, gecelikli kız omzunun üzerinden onlara baktı.

Zorundasın, dedi Gauss. İnsan pislik herifin tekiyse, namussuz bir tembel ayıysa, hırslı bir bücürse, gerçeği de kaldırabilmeli.

Bu kadarı yeter, diye bağırdı Vogt.

Hiç de yetmez, dedi Gauss.

Yarın erkenden düello şahitlerimi yollayacağım!

Tanrı aşkına, diye bağırdı Humboldt, her şey bir yanlış anlamadan ibaret.

Kovarım onları, dedi Gauss. Adi bir herifin onları sağa sola yollamasına izin verdiklerine göre, işe yaramaz heriflerdir. Tekmeyi yerler, kıçlarına ve başka bir yerlerine!

Vogt sesini alçaltarak sordu: Tazminata karşı çıktığınız anlamına mı geliyor bu?

Kesinlikle. Bir leş kargasının beni öldürmediği kusur kalmıştı!

Vogt ağzını açıp kapadı, yumruklarını sıkıp gözlerini tavana dikti. Çenesi titredi. Doğru anladımsa, profesör beyin oğlu zor durumda. Profesör bey oğlunu yakında yeniden görmeyi beklemesin. Tökezleyerek portmantoya gitti, paltosunu kaptı, bir şapkayı çekip aldı ve kendini dışarı attı.

Ama o benim şapkam, diye seslendi dazlak adam ve arkasından koştu.

Hiçbir işe yaramadı, dedi Gauss sonunda, suskunluğu bozarak. Medyuma uzun bir bakış fırlattı, sonra ellerini ceplerine sokup daireden ayrıldı.

Korkunç bir yanılgı, dedi Humboldt, merdivende ona yetişince. Adam para istemedi ki!

Ha, dedi Gauss.

Prusya devletinin üst düzey bir memuru rüşvetle satın alınamaz. Böyle bir şey hiçbir zaman olmadı.

Ha!

Bunun için elimi ateşe sokarım!

Gauss güldü.

Açıkhavaya çıktılar ve faytonlarının gitmiş olduğunu fark ettiler.

Öyleyse yayan gideceğiz, dedi Humboldt. Sonuçta uzak değil, ben vaktiyle ne mesafeler aştım.

Lütfen yine başlama, dedi Gauss. Artık duymak istemiyorum.

İkisi birbirine öfkeyle baktı, sonra yola koyuldular.

Yaşlılıktan, dedi Humboldt bir süre sonra. Eskiden herkesi ikna edebilirdim. Her ablukayı aşardım ve istediğim her pasaportu alırdım. Kimse bana karşı koyamazdı.

Gauss yanıt vermedi. Ses çıkarmadan yan yana yürüdüler.

Tamam, dedi Gauss sonunda. İtiraf ediyorum. Bu yaptığım akıllıca değildi. Ama beni öyle kızdırdı ki!

Böyle bir medyumun zararlı faaliyetine son verilmeli, dedi Humboldt. Ölülere böyle yaklaşılmaz. Uygunsuz biri, utanmaz ve adi! Ben hayaletlerle büyüdüm, onlara nasıl davranılacağını bilirim.

Şu sokak lambaları, dedi Gauss. Yakında gazla çalışacak, o zaman gece diye bir şey kalmayacak. İkimiz de ikinci sınıf bir zamanda yaşlandık. Şimdi Eugen'e ne olacak?

Üniversiteden atılacak. Muhtemelen hapse girecek. Belki bir sürgün ayarlanabilir.

Gauss ses çıkarmadı.

Bazen insan, dedi Humboldt, başkalarına yardım edemeyeceğini kabul etmeli. Bonpland için hiçbir şey

yapamayacağımı kabullenmem yıllarımı aldı. Bunun yüzünden her gün üzülemem.

Bunu Minna'ya alıştıra alıştıra söylemeliyim. Oğlana deli gibi düşkün.

Olmayacak şeyin, dedi Humboldt, peşini bırakmak gerek. Kulağa hoş gelmiyor, ama başarıya ulaşan hayatın sert, bir bakıma acımasız yanı bu.

Hayatımı ardımda bıraktım, dedi Gauss. Benim için hiçbir önemi olmayan bir yuvam, kimsenin istemediği bir kızım ve felakete uğramış bir oğlum var. Annesi de uzun süre yanında olmayacak. Son on beş yıl tepeleri ölçtüm. Durdu ve gece göğüne baktı. Genel olarak, kendimi neden bu kadar rahat hissettiğimi açıklayamıyorum.

Ben de öyle, dedi Humboldt. Ama ben de benzer durumdayım.

Belki de şunlar mümkündür: manyetizma. Uzamın geometrisi. Kafam eskisi gibi değil, ama henüz işe yaramaz da değil.

Asya'ya hiç gitmedim, dedi Humboldt. Bu böyle kalamaz. Aynı zamanda kendi kendime soruyorum, Rusya davetini kabul etmemek hata olmaz mı diye.

Elbette yeni elemanlara ihtiyacım var. Artık tek başıma yapamıyorum. Büyük oğlum askerde, küçük daha çok genç, Eugen da devre dışı kaldı. Ama şu Wilhelm Weber denen adam hoşuma gitti! Güzel bir karısı da var. Göttingen'de bir fizik profesörlüğü boşalacak.

Kolay olmayacak, dedi Humboldt. Hükümet her adımımı kontrol etmek isteyecek. Ancak beni zayıf ve yumuşak başlı sanıyorlarsa yanılıyorlar. Hindistan'dan beni uzak tuttular. Rusya'ya gideceğim.

Deneysel fizik, dedi Gauss. Yeni bir şey. Bu konuda iyice düşünüp taşınmam gerek.

Şansım yaver giderse, dedi Humboldt, Çin'e kadar gidebilirim.

Bozkır

Bayanlar ve baylar, ölüm nedir? Temelde hiç de yok olup gitme ve geçiş saniyeleri değil, uzun süre zayıf düşmektir, yıllara yayılan güçsüzlüktür; bir insanın hem hayatta olduğu hem de olmadığı ve, önemini çoktan yitirse de, var olduğunu hâlâ ileri sürebileceği zamandır. Doğa ölmemizi bu kadar dikkatli ayarlamıştır, bayanlar ve baylar!

Alkışlar sona ererken, Humboldt podyumdan ayrılmıştı bile. Şan akademisinin önünde bekleyen fayton, onu yengesinin hasta yatağına götürdü. Kadın usulca ve acı çekmeden son nefesini veriyordu, uyku ile uyanıklık arasında; yalnızca bir kez daha gözlerini açtı, önce Humboldt'a, sonra da, hafifçe irkilerek, kocasına baktı, ikisini ayırt etmekte zorlanıyordu sanki. Birkaç saniye sonra öldü. Ardından kardeşler karşılıklı oturdular, Humboldt ağabeyinin elini tuttu, çünkü durumun bunu gerektirdiğini biliyordu; ama bir süreliğine, dik oturmayı ve klasik şeyler söylemeyi tamamen unuttular.

Aguirre'in hikâyesini okudukları ve kendisinin Orinoco'ya gitmeye karar verdiği akşamı anımsayıp anımsamadığını sordu ağabey sonunda. O günün tarihi gelecek kuşaklar için belgelere geçmişti!

Elbette anımsıyorum, dedi Humboldt. Ama gelecek

kuşakların ilgisini çekeceğine artık inanmıyorum, ırmak yolculuğunun öneminden de kuşkuluyum. Kanal kıtaya refah getirmedi, kıta her zamanki gibi ıssız ve sivrisinek bulutları altında, Bonpland haklıydı. En azından, hayatımı can sıkıntısı yaşamadan geçirdim.

Can sıkıntısı beni hiçbir zaman rahatsız etmedi, dedi ağabeyi. Sadece, tek başıma olmak istemedim.

Ben hep tek başıma oldum, dedi Humboldt, ama can sıkıntısından çok korkarım.

Üniversite genel sekreteri olamamanın acısını çok çektim, dedi ağabeyi, Hardenberg engelledi, bundan eminim!

Kimsenin, dedi Humboldt, seçilmiş olduğu bir görev yok. İnsan sadece, bir tanesine seçilmiş gibi yapmaya karar veriyor, ta ki günün birinde kendisi de inanana dek. Ancak bir sürü şey buna uymuyor, müthiş bir şiddet uygulamak gerekiyor.

Ağabeyi arkasına yaslandı ve uzun uzun ona baktı. Hâlâ oğlanlar mı?

Bunu biliyor muydun?

Her zaman.

Uzun süre ikisi de konuşmadı, sonra Humboldt ayağa kalktı ve her zamanki gibi resmî bir biçimde kucaklaştılar.

Tekrar görüşecek miyiz?

Kesinlikle. Kanlı canlı ya da ışıkta.

Yolculukta kendisine eşlik edecek kişiler akademide bekliyordu, zoolog Ehrenberg ve mineralog Rose. Ehrenberg ufak tefek, şişman ve keçi sakallıydı, Rose'un boyu iki metreyi aşkındı ve saçları hep nemli gibiydi. İkisinde de kalın gözlükler vardı. Saray onları asistan olarak Humboldt'un yanına vermişti. Hep birlikte araç gereçleri gözden geçirdiler: Humboldt'un tropikal bölgelere yaptığı yolculuktan kalma siyanometre, teleskop ve Leyden şişe-

si, eski Fransız saatinden daha dakik işleyen bir İngiliz saati ve mıknatıs ölçümleri için, bizzat Gambey tarafından yapılmış, daha iyi bir enklinatoryum, ayrıca demirsiz bir çadır. Sonra Humboldt, Charlottenburg Sarayı'na gitti.

Damadımın imparatorluğuna yapılan bu geziyi selamlıyorum, dedi Friedrich Wilhelm ağır ağır. Bu nedenle Mabeyinci Humboldt'u Gerçek Özel Danışmanlığa atıyorum, bundan sonra ekselanslarıyla muhatap olacak.

Humboldt öbür tarafa dönmek zorunda kaldı, hareketi o kadar sertti.

Neyiniz var, Alexander?

Mesele, dedi Humboldt çabucak, yengemin ölümü.

Rusya'yı biliyorum, dedi kral, sizin şöhretinizi de biliyorum. Sıkıntı çekmenizi istemem! Her talihsiz köylüye gözyaşı dökmeye gerek yok.

Bu konuda çara güvence verdim, dedi Humboldt, ezberlemiş gibi bir ses tonuyla. Canlılar dışındaki doğayla uğraşacağım, alt halk tabakalarının ilişkileriniyse incelemeyeceğim. Bu cümleyi iki kez çara, üç kez de Prusyalı saray memuruna yazmıştı.

Evde iki mektup vardı. Bir tanesi, ziyareti ve desteği için teşekkür eden ağabeyinden. Tekrar görüşsek de görüşmesek de, şimdi yine, aslında her zaman olduğu gibi, sadece ikimiz kaldık. Bir hayatın izleyicilere ihtiyaç duyduğu bize çok önceden tembih edildi. İkimiz de, kendimizinkinin bütün dünya olduğunu sandık. Zamanla çemberler küçüldü ve çabalarımızın asıl hedefinin evren değil diğerimiz olduğunu kavramamız gerekti. Ben senin yüzünden bakan olmak istedim, sen benim yüzümden en yüksek dağa çıkmak ve mağaralara girmek zorunda kaldın, ben senin için en iyi üniversiteyi icat ettim, sen benim için Güney Amerika'yı keşfettin; bu konuda, ancak, ikiye katlanan bir yaşamın ne demek olduğunu anlamayan aptalların aklına rekabet sözcüğü gelir: Sen var

olduğun için, ben bir devletin öğretmeni olmak zorunda kaldım, ben var olduğum için, sana dünyanın bir parçasını keşfetmek düştü, başka hiçbir şey uygun olmazdı. Ve uygunluk konusundaki sezgilerimizde hiçbir zaman yanılmadık. Bana söylediğin gibi, gelecekten hiçbir şey beklemesen de, bu mektubu yazışmalarımızın geri kalanıyla birlikte geleceğe bırakmamanı rica ediyorum.

Öteki mektup Gauss'tandı. O da iyi dileklerini yolluyordu, manyetik ölçümler için birkaç formül de eklemişti, Humboldt bunlardan tek satır anlamadı. Ayrıca, yolda Rus dilini öğrenmesini tavsiye ediyordu. Kendisi, özellikle de uzun süre önce verilmiş bir söz yüzünden, buna başlamıştı. Eğer Humboldt, Puşkin diye birine rastlarsa, kendisinin ona büyük saygı duyduğunu belirtmeyi ihmal etmesindi.

Uşak içeri girdi ve her şeyin hazır olduğunu bildirdi, atlara yem verilmiş, aletler yüklenmişti, şafak vakti yola çıkılabilirdi.

Gerçekten de Rusça, Gauss'un evdeki tatsızlığa, Minna'nın bitmek bilmez sızlanmaları ve sitemlerine, kızının üzgün yüzüne ve Eugen'le ilgili tüm sorulara göğüs germesine yardımcı oldu. Nina veda ederken ona Rusça sözlük armağan etmişti: Doğu Prusya'daki kız kardeşinin yanına gitmiş, Göttingen'i kesin olarak terk etmişti. Bir an için Gauss kendi kendine, hayatının kadınının Johanna değil de Nina mı olduğunu sormuştu.

Daha yumuşakbaşlı olmuştu. Hatta son dönemde, Minna'ya tiksinmeden bakabiliyordu. Kadın günün birinde ölüp gitse, Gauss onun o ince, geçkince, sürekli şikâyet eden yüzünün eksikliğini hissederdi.

Weber şimdi ona sık sık yazıyordu. Yakında Göttingen'e gelecek gibi görünüyordu. Profesörlük boşaldı, Gauss'un sözünün ağırlığı vardı. Senin bu kadar çirkin olman ve onun bir karısı olması çok yazık, dedi kızına.

Berlin'den dönerken, faytonun sarsıntısından midesi hayatta hiç olmadığı kadar bulanınca, titremeyi, sallanmayı ve yalpalamayı en ince ayrıntısına kadar düşünerek kendine yardım etmek istemişti. Zamanla, birlikte çalışan tüm parçaları gözünde canlandırmayı başarmıştı. Pek faydası olmamıştı, ama olabilecek en az baskı ilkesini anlamıştı: Her hareket, bütün sistemin hareketiyle olabildiğince uyuşuyordu. Sabahın erken saatlerinde Göttingen'e varır varmaz, Weber'e konuyla ilgili notlarını göndermiş, o da akıllıca notlar düşerek onları geri yollamıştı. Bir-iki ay içinde makale yayımlanacaktı. Yani böylece fizikçi olmuştu.

Akşamüstleri ormanlarda uzun yürüyüşler yapıyordu. Artık yolunu kaybetmiyordu, bu çevreyi başka herkesten daha iyi tanıyordu, sonuçta buradaki her yeri haritayı geçirmişti. Bazen, yöreyi ölçmekle kalmamış da icat etmiş gibi geliyordu ona, orası ancak onun sayesinde gerçeğe dönüşmüştü sanki. Eskiden yalnızca ağaçların, yosunun, taşların ve çimenlerin olduğu yerde, şimdi doğrular, açılar ve sayılardan oluşan bir ağ uzanıyordu. Birinin ölçmüş olduğu hiçbir şey eskisi gibi değildir ya da olamaz. Gauss, Humboldt'un bunu anlayıp anlamayacağını kendi kendine sordu. Yağmur başladı, korunmak için bir ağacın altında durdu. Çimenler titriyordu, havada taze toprak kokusu vardı ve Gauss buradan başka hiçbir yerde olmak istemezdi.

Humboldt'un maiyeti ilerleyemiyordu. Yola çıkışı karların eridiği döneme denk gelmişti; eskiden olsa yapmayacağı bir planlama hatası. Faytonlar balçığa saplanıyor ve sırılsıklam yoldan çıkıp duruyordu, sürekli durup beklemeleri gerekiyordu. Yürüyüş kolu çok uzundu, çok fazla insan vardı. Königsberg'e bile hesaplanandan geç vardılar. Profesör Bessel, Humboldt'u makineli tüfek gibi konuşarak karşıladı, onları yeni gözlemevinden ge-

çirdi ve konuklarına ülkenin en büyük Bernstein koleksiyonunu gösterdi.

Eskiden Profesör Gauss'la çalışmamış mıydınız, diye sordu Humboldt.

Hayatımın dönüm noktası, dedi Bessel. Kolay olmasa da. Matematikçiler prensinin bana Bremen'de, bilimden vazgeçmemi ve, eğer benim için fazla zorlayıcı olmazsa, aşçı ya da nalbant olmamı tavsiye ettiği anın etkisinden uzun süre kurtulamadım. Yine de şanslıydım, Petersburg'daki arkadaşım Bartels'in bu adamla işi daha zor olmuştu. Böyle bir üstünlüğe karşı ancak sempati işe yarar.

Tilsit'e doğru devam ettikleri yol buz tutmuştu, buzun kırılmasıyla arabalar defalarca suya battı. Rus sınırında, onlara eşlik etmekle görevlendirilmiş bir Kazak birliği vardı.

Buna gerçekten gerek yok, dedi Humboldt.

Bana güvenin, dedi komutan, gerek var.

Bana eşlik eden korumalar olmadan vahşi doğada yıllar geçirdim ben!

Burası vahşi doğa değil, dedi komutan. Burası Rusya.

Dorpat'ın girişinde bir düzine gazeteci ve bütün fen bilimleri fakültesi bekliyordu. Hemen onlara mineraloji ve botanik koleksiyonlarını göstermek istediler.

Seve seve, dedi Humboldt, ancak ben müzeler değil, doğa yüzünden buradayım.

Bunlarla şimdilik ben ilgilenebilirim, dedi Rose gayretkeş bir tavırla, bu konuda başarısızlığa uğramamalıyız, ben zaten bunun için yolculuğa katıldım!

Rose kentin çevresindeki tepeleri ölçerken, belediye başkanı, üniversitenin dekanı ve iki subay Humboldt'u Bernstein örnekleriyle dolu, uzun mu uzun bir dizi havasız odadan geçirdiler. Taşlardan birinin içinde, Humboldt'un daha önce hiç görmediği bir örümcek vardı, bir başkasında, hayalî bir varlık diye adlandırılması gereken,

acayip, kanatlı bir akrep. Humboldt taşı gözlerine yaklaştırıp gözlerini kırpıştırdı, ama işe yaramadı, artık iyi görmüyordu. Bunun bir resmini yaptırmalıyım!

Gayet tabii, dedi birden arkasında duran Ehrenberg, taşı onun elinden alıp götürdü. Humboldt seslenip onu geri çağırmak istedi, ama sonra vazgeçti. Onca insanın önünde tuhaf bir izlenim uyandırırdı. Resmi alamadı, taşı da bir daha hiç görmedi. Sonradan Ehrenberg'e bunu sorduğunda, adam anımsayamadı.

Dorpat'tan ayrılıp başkente yöneldiler. İmparatorluğun bir ulağı atla önden gidiyordu, iki subay onlara katılmıştı, üç profesör ve Petersburg Akademisi'nden bir jeolog da öyle, Volodin diye biri; Humboldt onun varlığını sürekli unutuyordu, öyle ki Volodin alçak ve sakin sesiyle söz aldığında, her seferinde yerinden sıçrıyordu. Bu solgun varlık belleğe kaydedilmeye direniyordu ya da kamuflaj sanatına tam bir mükemmellikle hâkimdi sanki. Narwa Irmağı kıyısında iki gün sudaki büyük buz kütlesinin erimesini beklemek zorunda kaldılar. Bu arada sayıları o kadar artmıştı ki, karşı kıyıya geçmek için, ancak ırmak boşken gidebilen büyük feribota ihtiyaçları vardı. Böylece St. Petersburg'a gecikmeyle vardılar.

Prusya elçisi, çarın huzuruna çıkan Humboldt'a eşlik etti. Çar Humboldt'un elini uzun uzun sıktı, ziyaretinin Rusya için bir onur olduğuna onu temin etti ve Humboldt'un ağabeyini sordu; Viyana'daki kongreden çok net anımsıyordu onu.

İyi bir anı mı bari?

Eh, dedi çar, doğrusunu söylemek gerekirse, ondan hep biraz korktum.

Her Avrupalı büyükelçi Humboldt onuruna bir resepsiyon verdi. Kendisi defalarca çarın ailesiyle yemek yedi. Maliye Bakanı Kont Cancrin, söz verilen harcırahı iki katına çıkardı.

Minnettarım, dedi Humboldt, yolculuk için gerekli parayı kendim karşıladığım günleri hüzünle düşünüyorum da...

Hüzünlenecek bir neden yok, dedi Cancrin, ben her özgürlükten zevk alırım, bu da –Humboldt'un önüne bir kâğıt itti– onaylanan rota. Yolda size eşlik edilecek, her gözlem istasyonunda bekleniyorsunuz, tüm eyalet valileri güvenliğinizi sağlamakla görevlendirildi.

Emin değilim, dedi Humboldt. Serbest hareket etmek isterim. Bir araştırmacı doğaçlama yapmalıdır.

Ancak iyi planlama yapmadıysa, diye itiraz etti Cancrin gülümseyerek. Bu plansa, söz veriyorum, son derece mükemmel.

Humboldt, Moskova'ya doğru yola devam etmeden önce bir kez daha posta aldı: yalnızlığın gevezeleştirdiği ağabeyinden iki yazı. Bessel'den uzun bir mektup. Ve mıknatıs deneylerine boğazına kadar batmış olan Gauss' un bir haritası. Artık meseleyi ciddiye alıyordu, özellikle penceresiz bir kulübe yaptırmıştı, kapısı hava geçirmez, çivileri manyetize olmayan bakırdan.

Şehir meclisi üyeleri önce onu deli sanmışlardı. Ama Gauss onlara o kadar uzun süre sövüp saymış, tehditler savurup sızlanmış ve ticaret, devletin saygınlığı ve ekonomi konusunda öyle uydurma avantajlar sunmuştu ki, sonunda kabul etmiş ve gözlemevinin yanındaki kulübeyi inşa etmişlerdi. Şimdi günlerinin büyük bölümünü, bir ampflikatör bobininde sarkaç gibi sallanan uzun bir demir iğnenin karşısında geçiriyordu. İğnenin hareketi o kadar yavaştı ki, çıplak gözle görülmüyordu; hareketli skalanın ince salınımlarını görmek için, iğnenin üzerine asılmış aynaya dürbün tutmak gerekiyordu. Humboldt'un tahmini doğruydu: Yerkürenin alanı dalgalanıyor, şiddeti periyodik olarak değişiyordu. Ama Gauss ondan daha kısa aralarla ölçüyordu, ondan daha doğru ölçüyor ve elbette

daha iyi hesaplıyordu; iğnenin asılı olduğu ipliğin esnemesini hesaba katmak gerektiğini Humboldt'un atlaması onu güldürdü.

Gauss saatlerce bir gaz lambasının ışığında bu sarkaç gibi sallanmayı gözledi. Kulağı hiçbir ses duymuyordu. Bir zamanlar Pilâtre'la yaptığı balon yolculuğu ona uzamın ne olduğunu nasıl göstermişse, şimdi de doğanın kalbindeki huzursuzluğu anlayacaktı. Dağlara tırmanmaya ya da binbir zahmetle cengelden geçmeye gerek yoktu. Bu iğneyi gözleyen, dünyanın içine bakardı. Bazen düşünceleri ailesine kayıyordu. Eugen'i özlüyordu, Minna da kendisi gittiğinden beri kötüydü. En küçük oğlu yakında okulu bitirecekti. O da pek zeki değildi, herhalde üniversiteye gitmezdi. Duruma razı olmak, insanları gözünde büyütmemek gerekiyordu. Hiç olmazsa Weber'le giderek daha iyi anlaşıyordu ve geçenlerde bir Rus matematikçi ona, Eukleides geometrisinin doğru olmadığı ve paralel çizgilerin birbirine değdiği varsayımının dile getirildiği bir makale yollamıştı. Cevaben, bu düşüncelerin hiçbirinin kendisi için yeni olmadığını yazdığından beri, Rusya'da onu gösterişçi olarak görüyorlardı. Kendisinin uzun süredir bildiği şeyi başkalarının duyuracağı düşüncesiyle, alışılmadık bir ağrı hissediyordu. Hırsın ne olduğunu öğrenmek için bu kadar yaşlanması gerekiyordu demek ki. Arada sırada, iğneye gözlerini dikip baktığında ve onun sessiz dansını bozmamak için soluk almaya bile cesaret edemediğinde, karanlık devrin bir büyücüsü gibi hissediyordu kendini, eski bir gravürdeki bir simyacı gibi. Neden olmasın? *Yeni Bilim* [*Scientia Nova*] büyücülükten ortaya çıkmıştı ve her zaman ondan izler taşıyacaktı.

Rusya haritasını dikkatle açıp önüne serdi. Bunlar gibi kulübeler Sibirya boşluğuna dağıtılmalıydı; aletlere özen göstermeyi, teleskopların karşısında saatler geçir-

meyi ve sakin, dikkatli bir yaşam sürmeyi bilen güvenilir insanlar yaşıyordu orada. Humboldt düzenleyebilirdi; muhtemelen bunu bile. Gauss düşünüp taşındı. Uygun konumlar listesini bitirdiği sırada, en küçük oğlu kapıyı hızla açtı ve bir mektup getirdi. İçeriye rüzgâr doldu, kâğıtlar havada uçuştu, iğne panikle hareketlendi ve Gauss ufaklığa kolay kolay unutamayacağı iki tokat attı. Ancak yarım saat kıpırdamadan oturup bekledikten sonra pusula yatışmıştı ki, Gauss hareket etmeye ve mektubu açmaya cesaret etti. Planları değiştirmek gerek, diye yazıyordu Humboldt, istediğim gibi yapamıyorum, benim için bir rota belirlendi, bundan sapmak bana akıllıca görünmüyor, o rotada ölçüm yapabilirim, başka yerde değil, hesaplamaların uygun hale getirilmesini rica ederim. Gauss üzgün üzgün gülümseyerek mektubu elinden bıraktı. İlk kez Humboldt'a acıdı.

Moskova'da her şey durdu. İmkânı yok, dedi belediye başkanı, onur konuğum yola devam edemez. Mevsim uygun olsun olmasın, halk sizi bekliyor, Petersburg'a bahşettiğiniz şeyi Moskova'dan esirgeyemezsiniz. Böylece Humboldt burada da her akşam, Rose ve Ehrenberg çevrede taş örnekleri toplarlarken, bir ziyafete katılmak zorunda kaldı; kadehler kaldırıldı, fraklı adamlar kadehlerini sallayarak yaşasın diye bağırdılar, üflemeli sazlar çalan müzisyenler akortsuz çalgılarını ciyak ciyak öttürdüler ve ziyafete katılanlardan sürekli birisi çıkıp Humboldt'a, kendini kötü mü hissettiğini sordu. Hayır, diye yanıtladı o ve batmakta olan güneşe baktı, müzik bana hiçbir zaman fazla hitap etmedi, gerçekten bu kadar gürültülü olmak zorunda mı?

Ancak haftalar sonra, Ural'a doğru yola devam etmelerine izin verildi. Daha da fazla eşlikçi katılmıştı, bütün faytonların harekete hazır hale gelmesi başlı başına bir gün sürdü.

İnanılmaz bir şey, dedi Humboldt, Ehrenberg'e, buna göz yummayacağım, bu iş keşif gezisi olmaktan çıktı!

İnsan her zaman istediğini yapamaz, diye araya girdi Rose.

Ayrıca, diye sordu Ehrenberg, bunun ne sakıncası var? Hepsi akıllı, namuslu insanlar, belki size zor gelen işi üstlenebilirler. Humboldt kıpkırmızı kesildi, ama o bir şey söyleyemeden fayton harekete geçti ve verdiği yanıt tekerlek gıcırtılarıyla nal takırtıları arasında kayboldu.

Nişniy Novgorod yakınlarında sekstantla Volga'nın genişliğini belirledi. Yarım saat okülerden baktı, alidatı salladı, hesaplamalar mırıldandı. Yol arkadaşları saygıyla izlediler. Bu öyle bir şey ki, dedi Volodin Rose'a, sanki zamanda bir yolculuk yapıyoruz, sanki bir tarih kitabına geçtik, o kadar yüce bir durum. Ağlayacağım şimdi!

Nihayet Humboldt, ırmağın beş bin iki yüz kırk virgül yedi kadem genişliğinde olduğunu bildirdi.

Gayet tabii, dedi Rose yatıştırıcı bir sesle.

Tam olarak iki yüz kırk virgül dokuz, dedi Ehrenberg. Ancak itiraf etmeliyim ki, bu kadar eski bir yöntem ışığında oldukça iyi bir sonuç.

Şehirde Humboldt'a tuz, ekmek ve bir altın anahtar verildi, fahri hemşeri ilan edildi, bir çocuk korosunun okuduğu şarkıları dinlemek, on dört tane resmî ve yirmi bir tane özel resepsiyona katılmak zorunda kaldı, daha sonra bir devriye gemisiyle Volga'dan yukarı doğru gitmelerine izin verildi. Kazan'da, bir mıknatıs ölçümü yapmak için ısrar etti. Açık alanda demirsiz çadırı kurdurdu, sessizlik istedi, sürünerek çadırın içine girdi ve pusulayı önceden hazırlanmış askılara tutturdu. Her zamankinden daha uzun sürdü, çünkü elleri titriyordu, gözleri de rüzgârdan yaşarmaya başlamıştı. İğne durak-sayarak sarkaç gibi sallandı, yavaşladı, birkaç dakika dur-

du, sonra yeniden sallanmaya başladı. Humboldt, şimdi, dünyanın çevresinin altıda biri kadar uzaklıkta, aynı şeyi yapan Gauss'u düşündü. Zavallı adam dünyanın hiçbir yerini görmemişti. Humboldt hüzünle gülümsedi, birden Gauss'a acıdı. Rose dışarıdan çadır bezine vurdu ve işi daha hızlı sonuçlandırmanın mümkün olup olmadığını sordu.

Yolculuğun devamında, kadın hükümlülerden oluşan, mızraklı süvarilerin eşlik ettiği bir kafilenin yanından geçtiler. Humboldt durup onlarla konuşmak istedi.

Kesinlikle imkânsız, dedi Rose.

Hiçbir şekilde düşünülemez, diye katıldı Ehrenberg. Tavana vurdu, fayton yola koyuldu, dakikalar sonra onların toz bulutu mahkûm kafilesini yutmuştu.

Perm'de, alışılageldiği üzere, Ehrenberg'le Rose taş toplamaya koyuldular, bu sırada Humboldt valiyle akşam yemeği yedi. Valinin dört erkek kardeşi, sekiz oğlu, beş kızı, yirmi yedi torunu ve dokuz torun çocuğu, ayrıca belirsiz sayıda kuzeni vardı. Hepsi oradaydı ve denizin ötesindeki topraklarla ilgili hikâyeler dinlemek istiyorlardı. Hiçbir şey bilmiyorum, dedi Humboldt, pek anımsayamıyorum, canım yatmak istiyor.

Ertesi sabah, koleksiyonu bölme talimatı verdi: Her parçadan iki örneğe ihtiyaç vardı, bunların ayrı nakledilmesi gerekiyordu.

Ama çoktandır bölünmüş koleksiyonlarla çalışılıyor, dedi Rose.

Başından beri, dedi Ehrenberg.

Aklı başında hiçbir araştırmacı başka türlü yapmaz, dedi Rose. Sonuçta herkes sizin yazılarınızı biliyor.

Yekaterinburg'a vardılar. Humboldt'un yanına yerleştirildiği tüccar, buradaki bütün erkekler gibi sakallıydı, üzerinde bir redingot ve kuşak vardı. Humboldt gece geç saatte belediye başkanının resepsiyonundan eve

döndüğünde, ev sahibi onunla içki içmek istedi. Humboldt geri çevirdi, adam çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı, göğsünü dövdü ve kötü bir Fransızcayla, perişan, perişan, perişan olduğunu ve ölmek istediğini haykırdı.

Pekâlâ, dedi Humboldt huzursuzca, ama yalnızca bir kadeh!

Votka Humboldt'a o kadar dokundu ki, iki gün yataktan çıkamadı. Hükümet kimsenin anlayamadığı nedenlerden evin önüne bir Kazak nöbetçi dikti, iki subay da, horlayarak Humboldt'un odasının bir köşesinde gecelemekten vazgeçirilemiyordu.

Yeniden ayağa kalkabildiğinde, Ehrenberg, Rose ve Volodin onu bir altın madenine götürdüler. Çukur suyuna karşı ne yapılabileceği meselesi, Ossipov adındaki maden müfettişinin aklını kurcalıyordu. Humboldt'u sular altında kalmış bir galeriye götürdü: Su kalçaya kadar çıkıyordu, ortalıkta küf kokusu vardı. Humboldt sırılsıklam olan pantolon paçalarına keyifsizce baktı.

Daha iyi pompalamak gerek!

Yeterince aletimiz yok, dedi Ossipov dertli dertli.

O zaman, dedi Humboldt, daha fazlasına ihtiyaç var.

Ossipov bunları nasıl karşılayacaklarını sordu.

Daha az su basar, dedi Humboldt ağır ağır, ve daha fazla altın çıkarılabilir.

Ossipov soran bakışlarla ona baktı.

Böylece pompalar kendi kendilerini karşılar, öyle değil mi?

Ossipov düşünüp taşındı, sonra Humboldt'u yakaladığı gibi göğsüne bastırdı.

Yolculuğun devamında Humboldt ateşlendi. Boğazı ağrıyor ve burnu durmadan akıyordu. Soğuk algınlığı, dedi ve yün battaniyesine daha sıkı sarıldı. Arabacı daha yavaş gidemez mi, çam ormanlarını hiç göremiyorum!

Maalesef, dedi Rose, Rus arabacılardan bu istenemez, böyle sürmeyi öğrenmişler, başka türlü değil.

Ancak mıknatıs dağının önünde durdular. Vissokaya Gora Ovası'nın ortasında, sarıya çalan beyaz kilden bir maden filizi kütlesi yükseliyordu, tüm pusulalar yön bulma yeteneğini kaybetti ve Humboldt tırmanmaya koyuldu. Herhalde soğuk algınlığı yüzünden, eskisinden daha zor geldi ona; birkaç kez Ehrenberg'den destek almak zorunda kaldı ve bir taşa eğilmek isteyince sırtı o kadar ağrıdı ki, Rose'dan toplama işini üstlenmesini rica etti. Ama bu gereksizdi, çünkü yerel dökümhanenin müdürü, özenle dizilmiş maden filizi örnekleriyle dolu küçük bir kutuyu vermek için zirvede bekliyordu zaten. Humboldt kısık sesle teşekkür etti. Rüzgâr öfkeyle yün şalını çekiştiriyordu.

Öyleyse, dedi Rose, aşağı mı iniyoruz?

Dökümhanede küçük bir oğlanı alıp getirdiler. Bunun adı Pavel, dedi maden ocağı müdürü, on dört yaşında ve geri zekâlı. Ama bu taşı buldu. Ufaklık pis avucunu açtı.

Kesinlikle elmas, dedi Humboldt etraflıca inceledikten sonra.

Muazzam bir sevinç gösterisi patlak verdi, maden ocağı gözetmenleri birbirlerinin omuzlarına vurdular, işçiler dans ettiler, erkekler korosu yeni baştan şarkı söylemeye başladı, madencilerin çoğu Pavel'e dostça, ama çok sert şaplaklar indirdiler.

Fena değil, dedi Volodin. Taşrada topu topu birkaç hafta geçirdik, Rusya'nın ilk elmasını bulduk bile, bu işte ustanın eli hissediliyor.

Onu ben bulmadım, dedi Humboldt.

Size bir tavsiyede bulunmama izin verirseniz, dedi Rose, bu cümleyi tekrarlamasanız daha iyi olur.

Bir yüzeysel, bir de daha derin gerçek vardır, dedi Ehrenberg, tam da Alman olarak biz biliriz bunu.

İnsanlara bir an için istediklerini vermekle, dedi Rose, çok şey mi istemiş oluruz?

Bir-iki gün sonra, yorgunluktan bitmiş bir atlı onlara yetişip çarın bir teşekkür yazısını iletti.

Humboldt'un soğuk algınlığı iyileşmedi. Sivrisineklerin vızıldadığı taygadan geçtiler. Gökyüzü çok yüksekteydi ve güneş batacak gibi değildi, öyle ki gece belli belirsiz bir anıya dönüştü. Uzaklardaki, çimenle kaplı bataklıklar, alçak ağaçlar ve yılan gibi kıvrılan dereler beyaz pusun içinde eridi. Bazen, Humboldt saniyeler süren uykusundan sıçrayarak uyanıp kronometrenin ibresinin yine bir saat ileri gittiğini fark ettiğinde, lif lif küçük bulutları ve sürekli cayır cayır yanan güneşiyle gökyüzü ona parçalara bölünmüş ve, başını oynatınca, görüş alanıyla birlikte kayan çatlaklarla dolu gibi görünüyordu.

Pusuda bekleyen Ehrenberg, bir battaniye daha arzu edip etmediğini sordu.

Hiçbir zaman iki battaniyeye ihtiyaç duymadım, dedi Humboldt. Ancak Ehrenberg hiç oralı olmadan battaniyeyi ona uzattı, derken zayıflık öfkeyi yendi ve Humboldt elini uzatıp aldı, yumuşak pamuklu battaniyeye sıkı sıkı sarındı ve, belki de sırf uykuya direnmek için, Tobolsk'a ne kadar yol kaldığını sordu.

Çok, dedi Rose.

Hem öyle hem değil, dedi Ehrenberg. Ülke o kadar büyük ki, uzaklıkların anlamı yok. Mesafeler soyut matematikte eriyip gidiyor.

Bu yanıttaki bir şey Humboldt'a küstahça geldi, ancak buna kafa yoramayacak kadar yorgundu. Gauss'un mutlak bir uzunluktan söz etmiş olduğu geldi aklına, artık hiçbir şey eklenemeyen bu doğru, sonsuzmuş gibi, öyle uzağa gidiyordu ki, her olası mesafe yalnızca onun bir parçasıydı. Birkaç saniyeliğine, uykuyla uyanıklık arasında, bu

doğrunun onun hayatıyla bir ilgisi olduğu ve bunun ne olduğunu bir anlasa, her şeyin aydınlığa kavuşacağı duygusuna kapıldı. Yanıt yakın görünüyordu. Gauss'a mektup yazmak istedi. Ancak sonra uykuya daldı.

Gauss, Humboldt'un üç ila beş yıl daha yaşayacağını hesaplamıştı. Bir süredir yine ölüm istatistiğiyle uğraşıyordu. Resmî sigorta kurumunun verdiği bir görevdi, parası iyiydi, ayrıca matematik bakımından kayda değerdi. Kısa süre önce yaşlı tanıdıkların ortalama ömürlerini hesaplamıştı. Bir saat boyunca gözlemevinin önünden geçen insanları saysa, içlerinden kaçının bir yılda, üç yılda, on yılda toprağın altına gireceğini tahmin edebilirdi. Astrologlar, diyordu, bunu taklit etmeli!

Yıldız fallarını küçümsememek gerek, diye yanıtladı Weber, kusursuz bir bilim onları da devreye sokmayı bilecek, tıpkı şimdi, galvanik güçten yararlanmaya başlanması gibi. Ayrıca olasılığın çan eğrisi, kimsenin ne zaman öleceğini sezmediğine ilişkin basit gerçeği değiştirmez; bir zar her zaman ilk kez atılır.

Gauss, aptal aptal konuşmamasını rica etti. Karısı Minna, sürekli hasta olduğu için, ondan önce ölecekti, sonra annesi, sonra kendisi. İstatistik bunu söylüyordu, böyle olacaktı. Bir süre daha teleskoptan alıcının üzerindeki aynalı skalaya baktı, ama iğne hareket etmedi, Weber de daha fazla yanıt vermedi. Muhtemelen itkiler yine yolda kaybolmuştu.

Sık sık böyle çene çalıyorlardı. Weber şehrin ortasındaki fiziksel odada, tıpkı böyle bir iğnesi olan ikinci bir bobinin karşısında oturuyordu. Endüksiyon aletleriyle, kararlaştırılmış zamanlarda sağa sola sinyaller gönderiyorlardı. Benzer bir şeyi Gauss yıllar önce Eugen ve helyotroplarla denemişti, ama oğlan diyadik alfabeyi aklında tutamamıştı. Weber olayın bütününü eşsiz bir buluş sayıyordu, profesörün zengin ve ünlü olmak için

bunu kamuoyuna duyurması yeterliydi. Ben zaten ünlüyüm, diye yanıt verdi Gauss bunun üzerine, aslında epey de zenginim. Fikir o kadar kolayca anlaşılabilir ki, onu aptallara bırakmayı tercih ederim.

Weber'in ağzından başka söz çıkmadığından, Gauss ayağa kalktı, kadife kepini arkaya itti ve yürüyüşe çıktı. Gökyüzü, arasından güneşin parladığı bulutlarla kaplıydı, yağmur yağacak gibiydi.

Bu resepsiyon alanının önünde kaç saat ondan gelecek bir işareti beklemişti? Johanna dışarı çıktığında – tıpkı Weber gibi, yalnız daha uzakta ve başka bir yerde– neden fırsatı değerlendirmedi? Ölüler gecelikli kızın kendilerini getirip götürmesine izin veriyorlarsa, bu birinci sınıf düzeneğe neden burun kıvırıyorlardı? Gauss gözlerini kırpıştırdı: Gözlerinde bir sorun vardı, gökyüzü çatlaklarla dolu gibi görünüyordu ona. İlk yağmur damlalarını hissetti. Belki de ölülerin artık konuşmamasının nedeni, daha güçlü bir gerçeklikte bulunmaları, buradakinin onlara bir hayal ve eksik bir şey gibi, çoktan çözülmüş bir bilmece gibi gelmesiydi; bu bilmecenin içinde hareket etmek ve kendilerini ifadet etmek istiyorlarsa, bunun çetrefil işlerine bir kez daha girişmeleri gerekecekti. Bazıları bunu deniyordu. Daha akıllı olanlar vazgeçiyordu. Bir taşın üstüne oturdu, yağmur suyu başından ve omuzlarından akıyordu. Ölüm, gerçekdışılığın bir algılanışı olarak gelecekti. O zaman, uzam ve zamanın, bir çizginin doğasının, sayının yapısının ne olduğunu kavrayacaktı. Belki, neden kendini hep tam olarak başarıya ulaşmamış bir buluş gibi, çok daha gerçek bir insanın zayıf bir mucit tarafından ikinci sınıf bir evrene yerleştirilmiş kopyası gibi gördüğünü de. Çevresine bakındı. Gökyüzünden yanıp sönen bir şey geçiyordu, düz bir çizgide, çok yüksekte. Önündeki yol ona daha geniş göründü, şehir suru artık görülmüyordu ve

evlerin arasında camdan yapılma, yansıyan kuleler yükseliyordu. Metal kapsüller karınca sürüleri halinde yollar boyunca ilerliyordu, boğuk bir homurtu havayı dolduruyordu, gökyüzünün altında asılıydı, hatta hafifçe titreyen yerden yükseliyor gibiydi. Rüzgârın tadı ekşimsiydi. Havada yanık kokusu vardı. Kendine açıklayamadığı görünmez bir şey de vardı: elektrikli bir salınım, ancak hafif bir rahatsızlıktan, gerçekliğin kendisindeki bir dalgalanmadan anlaşılabilen. Gauss öne doğru eğildi ve hareketi her şeyi etkisiz hale getirdi; bir korku çığlığıyla uyandı. Sırılsıklam bir halde kalktı ve hızla gözlemevine geri döndü. Yaşlı olmak, her yerde uyuklayabilmek anlamına da geliyordu.

Humboldt o kadar çok faytonda kestirmiş, o kadar çok at tarafından çekilmiş ve otlarla kaplı o kadar çok ova görmüştü ki, bunlar hep aynı ovaydı, o kadar çok ufuk görmüştü ki, bunlar hep aynı ufuktu, öyle ki artık kendi kendine gerçek gelmiyordu. Ona eşlik edenler sivrisinek saldırılarına karşı maskeler takıyorlardı, ama sivrisinekler onu rahatsız etmiyordu, ona gençliğini ve kendini en canlı hissettiği ayları anımsatıyorlardı. Eskortları çoğalmıştı, neredeyse yüz asker, örnek toplama ve ölçüm yapmanın düşünülemeyeceği bir tempoda onlarla birlikte at sırtında taygadan geçiyordu. Yalnızca bir kez, Tobolsk Eyaleti'nde, zorluk çıkmıştı: Işim'de Humboldt'un Polonyalı mahkûmlarla konuşması polisin hoşuna gitmemişti, sonra Humboldt oradan sıvışmış, bir tepeye tırmanmış ve teleskopunu kurmuştu. Dakikalar sonra askerler etrafını çevirmişti: Ne yapıyorsunuz, neden şehre bir boru tutuyorsunuz? Eşlikçileri onu kurtarmış, ama Rose herkesin önünde azarlamıştı: Eskorttan ayrılmamalısınız, ne biçim fikirler bunlar böyle!

Koleksiyonları sürekli büyüyordu. Her yerde araştırmacılar bekliyor ve onlara titizlikle etiketlenmiş taş ve

bitki örnekleri teslim ediyorlardı. Yuvarlak gözlüklü, dazlak, sakallı bir üniversite profesörü onlara, karmaşık bir filtre düzeneğiyle havadan ayırdığı kozmik esir dolu minik bir cam şişe armağan etti. Küçük şişe o kadar ağırdı ki, ancak iki elle kaldırılabiliyordu ve içindeki madde öyle bir karanlık yayıyordu ki, biraz uzaktan bile nesneler belirsizleşiyordu. Maddeyi dikkatle depolamak gerek, dedi profesör ve buğulanmış gözlüğünü temizledi, kolayca alev alabilir. Bana gelince; deney düzeneğini söktüm, buradakinden başka hiçbir şey kalmadı ve onu toprağın derinliklerine gömmenizi öneririm. Ona uzun süre bakmamakta da fayda var, bünyeye iyi gelmez.

Yuvarlak pagoda çatısına sahip ahşap kulübeler giderek sıklaşıyor, insanların gözleri çekikleşiyor, ülkenin boşluğunda Kırgız göçebelerin obaları giderek artıyordu. Bir Kazak alayı selam çakarak sınırın karşısında sıraya dizildi, bayraklar dalgalanıyor, bir trompet avaz avaz bağırıyordu. Yosunla kaplı insansız bölgede birkaç dakika dolaştılar, sonra Çinli bir subay onları selamladı. Humboldt akşam ve sabah, Doğu, Batı ve bir bütün olarak insanlık üzerine bir konuşma yaptı. Sonra Çinli konuştu. Çevirmen yoktu.

Bir kardeşim var, dedi Humboldt usulca Ehrenberg'e, bu dili bile öğrendi.

Çinli gülümseyerek iki elini birden kaldırdı. Humboldt ona bir top mavi kumaş armağan etti, Çinli ona bir parşömen rulosu verdi. Humboldt onu açtı, içinde yazılar olduğunu gördü ve gözlerini huzursuzca harflere dikti.

Artık geri dönmeliyiz, diye fısıldadı Ehrenberg, çarın iyi niyetini istismar ediyoruz, sınırı geçmek söz konusu bile olamaz.

Dönüş yolunda bir Kalmuk tapınağının önünden geçtiler. Burada karanlık ibadetler gerçekleşiyor, dedi Volodin, bir kez olsun görmek gerek.

Kafası kazınmış, sarı cüppeli bir tapınak görevlisi onları iç kısma götürdü. Altın heykeller gülümsüyordu, havada yanık ot kokusu vardı. Ufak tefek, kırmızı-sarı kıyafetli bir lama[1] onları bekliyordu. Lama tapınak görevlisiyle Çince, görevli ise Volodin'le kırık dökük bir Rusçayla konuştu.

Her şeyi bilen bir adamın yolda olduğunu duydum.

Humboldt karşı çıktı: Hiçbir şey bilmiyorum, ama hayatımı bu durumu değiştirmekle geçirdim, bilgiler edindim ve dünyayı gezdim, hepsi bu.

Volodin'le tapınak görevlisi bunları çevirdiler, lama gülümsedi. Yumruğuyla şişkin göbeğine vurdu. Varsa yoksa bu!

Efendim, diye sordu Humboldt.

İçeriden güçlenmek ve büyümek, dedi lama.

Tam da buna ulaşmaya çalıştım, dedi Humboldt.

Lama yumuşak çocuk eliyle Humboldt'un göğsüne dokundu. Ama burada hiçbir şey yok. Bunu anlamayan huzursuz olur, dünyada fırtına gibi dolaşır, her şeyi yıkar ve işe yaramaz.

Ben hiçliğe inanmam, dedi Humboldt boğuk sesle. Doğanın bolluğuna ve zenginliğine inanırım.

Doğa kurtarılmış değil, dedi lama, ümitsizlik soluyor.

Humboldt çaresizce, Volodin'in doğru çevirip çevirmediğini sordu.

Lanet olsun, diye yanıtladı Volodin, nereden bileyim, bunların hepsi anlamsız.

Lama, Humboldt'un, köpeğini uyandırıp uyandıramayacağını sordu.

Üzgünüm, dedi Humboldt, ama bu metaforu anlamadım.

1. Buda rahibi. (Ç.N.)

Volodin tapınak görevlisine danıştı. Metafor değil, dedi sonra, lamanın en sevdiği köpecik önceki gün ölmüş, birisi yanlışlıkla üzerine basmış. Lama cesedi saklamış ve çok bilgili saydığı sizden, hayvanı geri getirmenizi rica ediyor.

Bunu yapamam, dedi Humboldt.

Volodin'le tapınak görevlisi çevirdiler, lama eğilerek selam verdi. Herkesin bilmediğini bilen birinin bunu nadiren yapabileceğini biliyorum, ama bu iyiliği yapmanızı rica ediyorum, köpek benim için büyük önem taşıyor.

Bunu gerçekten yapamam, diye tekrarladı Humboldt, ot kokusundan yavaş yavaş başı dönüyordu. Hiçbir şeyi ve hiç kimseyi ölümden uyandıramam!

Akıllı adamın bana bununla ne söylemek istediğini anlıyorum, dedi lama.

Hiçbir şey söylemek istemiyorum, diye bağırdı Humboldt, yapamam işte!

Anlıyorum, dedi lama, akıllı adama hiç olmazsa bir fincan çay ikram edebilir miyim?

Volodin dikkatli olmasını tavsiye etti, bu yörede çaya acılaşmış tereyağı atıyorlardı. Alışkın olmayana çok kötü geliyordu.

Humboldt teşekkür ederek geri çevirdi, çay içemiyordu.

Bu mesajı da anlıyorum, dedi lama.

Mesaj vermiyorum, diye bağırdı Humboldt.

Anlıyorum, dedi lama.

Humboldt kararsızlıkla eğilip selam verdi, lama da aynısını yaptı ve yeniden yola koyuldular.

Orenburg'a gelmeden, atlı çetelerin saldırılarına karşı onları korumak için yüz Kazak daha aralarına katıldı. Şimdi, iki yüzden fazla askerin eşliğinde, on iki faytonda elliyi aşkın gezgindiler. Sürekli son hızda gidiyorlardı ve Humboldt'un ricalarına karşın mola verilmiyordu.

Çok tehlikeli, dedi Rose.

Yol uzun, dedi Ehrenberg.

Yapacak çok işimiz var, dedi Volodin.

Orenburg'da, her şeyi bilen adamı karşılamak için büyük bir maiyetle gelmiş üç Kırgız sultanı bekliyordu. Humboldt süklüm püklüm, birkaç tepeye çıkıp çıkamayacağını sordu, taşlar çok ilgisini çekiyordu, hava basıncını da epeydir ölçmemişti.

Daha sonra, dedi Ehrenberg, şimdi oyunlar var!

Akşam yola devam etmeden önce Humboldt, gizlice yatak odasında bir mıknatıs ölçümü yapmayı başardı. Ertesi sabah sırtı ağrıyordu, o andan itibaren biraz eğik yürüdü. Rose saygılı davranarak faytona binmesine yardım etti. Mahkûmları taşıyan bir trenin yanından geçerlerken, Humboldt pencereden bakmamak için kendini zor tuttu.

Astrahan'da Humboldt hayatının ilk buharlı gemisine bindi. İki motor havaya pis kokulu duman salıyor, teknenin çelik gövdesi denizde zar zor ve isteksizce ilerliyordu. Dalgaların tepesindeki köpükler gün ağarırken hafifçe parlıyor gibiydi. Minik bir adada karaya çıktılar. Gömülmüş tarantulaların ayakları kumdan çıkıyordu. Humboldt onlara dokunduğunda, ayaklar seğiriyor, ama hayvanlar kaçmıyordu. Neredeyse mutlu bir yüz ifadesiyle birkaç eskiz yaptı. Bu konuda uzun bir bölümü seyahatnamesine alacaktı.

Bence pek öyle değil, dedi Rose. Tanımlamak benim işim, sizin bununla uğraşmanıza gerek yok.

Ama kendim yapmak istiyorum, dedi Humboldt.

Kendimi ön plana çıkarmıyorum, dedi Rose, ama kral beni görevlendirdi bir kere.

Gemi hareket etti, az sonra ada görüş alanından çıktı. Yoğun sis çevrelerini sardı, su ile gökyüzü artık ayırt edi-

lemiyordu. Yalnızca ara sıra bir fokbalığının sakallı kafası suyun yüzeyine çıkıyordu. Humboldt pruvada durdu, gözlerini ileriye dikti ve Rose geri dönme zamanının geldiğini söyleyince, önce tepki vermedi.

Geri nereye?

Önce kıyıya, dedi Rose, sonra Moskova'ya, sonra da Berlin'e.

Yani burası son mu, dedi Humboldt, doruk noktası mı, nihai dönüm mü? Daha ileriye gitmeyecek miyim?

Bu hayatta değil, dedi Rose.

Geminin rotadan sapmış olduğu ortaya çıktı. Kimse böyle bir sisi hesaba katmamıştı, kaptanın yanında haritalar yoktu, anakaranın hangi yönde olduğunu kimse bilmiyordu. Hedefsizce zikzaklar çiziyorlardı, sis motorların gümbürtüsüne varana dek her gürültüyü yutuyordu. Durum yavaş yavaş tehlikeli oluyor, dedi kaptan, yakıt sonsuza dek yetmez ve çok uzağa sürüklenirsek, bize Tanrı bile yardım edemez. Volodin'le kaptan birbirlerine sarıldılar, birkaç profesör içmeye başladı, ağlamaklı bir hava hâkim oldu.

Rose pruvadaki Humboldt'un yanına gitti. Şimdi büyük rota belirleyicinin yardımına ihtiyacımız var, onsuz ölürüz.

Ve asla geri dönemez misiniz, diye sordu Humboldt.

Rose başını salladı.

Resmen kaybolur musunuz, dedi Humboldt, yaşamın doruk noktasında Hazar Denizi'ne gidip asla geri gelmez misiniz?

Aynen öyle, dedi Rose.

Uzaklıkla bir olur, insanın çocukken hayalini kurduğu yerlerde kesin olarak kaybolur, bir resmin içine girer, çekip gider ve asla eve dönmez misiniz?

Bir ölçüde, dedi Rose.

Oraya. Humboldt, griliğin biraz daha aydınlık gö-

ründüğü, içinden beyazımsı şeritlerin geçtiği sol tarafı gösterdi.

Rose kaptanın yanına gitti ve ona karşı yönü gösterdi. Yarım saat sonra kıyıya ulaştılar.

Moskova'da, o güne dek yaşadıkları en büyük balo verildi. Humboldt mavi frakla boy gösterdi, oraya buraya itildi, subaylar karşısında selam durdu, hanımlar reverans yaptı, profesörler eğildi, sonra ortalık sessizleşti ve Subay Glinka, Moskova yangınıyla başlayan ve yeni dönemin Prometheus'u Baron Humboldt üzerine bir kıtayla biten bir şiir okudu. Alkışlar on beş dakikadan fazla sürdü. Humboldt, biraz kısık ve kararsız bir sesle, yerkürenin çekim gücünden söz etmeye kalkınca, üniversitenin rektörü sözünü kesip ona Büyük Petro'nun bir saç örgüsünü armağan etti. Laf kalabalığı, diye fısıldadı Humboldt, Ehrenberg'in kulağına, bilim değil. Şimdi daha iyi anladığımı Gauss'a mutlaka söylemeliyim.

Anladığınızı biliyorum, diye yanıt verdi Gauss. Hep anladınız, zavallı dostum, bildiğinizden de çok. Minna iyi olup olmadığını sordu. Gauss kendisini rahat bırakmasını rica etti, yüksek sesle düşünmüştü. Gergin bir ruh hali içindeydi, sırf gülümseyen Çinli yüzünden, bütün gece kendisini süzmüştü, böyle bir davranış rüyada bile kabul edilemezdi. Ayrıca yine uzamın astral geometrisi üzerine bir makale gönderilmişti ona, bu kez Martin Bartels'in ta kendisinden. Demek ki onca yıl sonra beni geçti, dedi ve Minna değil de, bir hızlı faytonla son sürat St. Petersburg'a giden Humboldt yanıt veriyormuş gibi geldi: Olaylar nasılsa öyledir, biz onları fark ettiğimizde de, aynen başkalarının yaptığı ya da hiç kimsenin yapmadığı gibidir. Ne demek istiyorsunuz, diye sordu çar, tam Humboldt'a Azize Anne nişanının şeridini takmak üzereyken durdu. Humboldt telaşla güvence verdi: Tek söylediğim, bir bilimadamının başarıla-

rını fazla büyütmemek gerek, araştırmacı yaratıcı değildir, hiçbir şey icat etmez, toprak kazanmaz, meyve yetiştirmez, ne eker ne biçer, onu daha çok şey bilen başkaları izler ve daha da çok şey bilen başkaları, ta ki sonunda her şey yok olana dek. Çar kaşlarını çatarak şeridi onun omuzlarına doladı, yaşa ve bravo diye bağırıldı, Humboldt da eğilmeden durmaya çalıştı. Daha önce görkemli merdivenlerde frak gömleğinin açık düğmeleri dikkatini çekmiş ve kızararak Rose'dan onları iliklemesini rica etmişti, son zamanlarda parmakları uyuşuyordu. Şimdi altın salon gözlerinin önünde belirsizleşti, kristal avizeler sanki ışıkları başka bir yerden geliyormuş gibi parlıyordu, herkes alkışladı ve esmer tenli bir şair yumuşak sesiyle bir şiir okudu. Humboldt, Gauss'a mektuptan söz etmeyi çok isterdi, bir yıldan fazla süren yolculuktan sonra buruş buruş ve lekeli bir ciltle Petersburg'da onu beklemişti. Günlerim zor ve yavaş geçiyor, diye yazıyordu Bonpland, küçülen yeryüzü beni, evimi ve çevresini daha çok içeriyor, dışarıdaki her şey başkanın şeffaf olmayan dünyasına ait, sakinim, artık hiçbir şey ummuyorum, en kötüsünü bekliyorum ve deyim yerindeyse huzuru buldum; seni özledim, ihtiyar. Bitkileri senin gibi seven birisine hiç rastlamadım. Humboldt yerinden sıçradı, Rose kolunun üst kısmına dokunmuştu. Büyük tahtanın etrafındaki herkes ona bakıyordu. Ayağa kalktı, ancak yaptığı biraz karmaşık konuşma sırasında Gauss'u düşündü. Şu Bonpland, diye yanıt verirdi profesör ona herhalde, gerçi şanssızdı, ama ikimiz de şikâyet edebilir miyiz? Hiçbir yamyam sizi yemedi, hiçbir cahil beni öldürmedi. Her şeyin bize bu kadar kolay gelmesi biraz utanç verici değil mi? Şimdi olanlar ise, günün birinde olması gerekenler yalnızca: Yaratan bizden bıkıp usandı. Gauss piposunu elinden bıraktı, kadife kepini başının arkasına çekti, Rusça söz-

lüğü ve küçük Puşkin cildini cebine soktu ve akşam yemeğinden önce yürüyüşe çıkmak üzere yola koyuldu. Sırtı ağrıyordu, karnı da öyle, kulaklarıysa çınlıyordu. Yine de sağlığı hiç de kötü sayılmazdı. Başkaları ölmüştü, o hâlâ ayaktaydı. Hâlâ daha düşünebiliyordu, gerçi fazla karmaşık şeyler düşünemiyordu artık, ama en gerekli şeyler için yeterliydi. Üzerinde ağaç tepeleri sallanıyor, uzakta gözlemevinin kubbesi yükseliyordu, gecenin ilerleyen saatlerinde teleskopun başına gidecek ve, bir şeyler daha bulmaktan çok alışkanlıktan, Samanyolu şeridini uzaktaki helezon sis yönünde takip edecekti. Humboldt'u düşündü. Ona iyi bir dönüş yolculuğu dilemeyi çok isterdi, ama sonunda asla iyi değil, her seferinde biraz daha zayıf dönülüyordu, en son olarak da hiç dönülmüyordu. Belki yine de vardı, ışığı söndüren esir. Elbette var, diye düşündü Humboldt faytonunda, yanımda ya, arabalardan birinde, yalnız nerede olduğunu anımsamıyorum, yüzlerce sandık var ve ben genel bakışı yitirdim. Birden Ehrenberg'e döndü. Gerçekler! Aha, dedi Ehrenberg. Gerçekler, diye tekrarladı Humboldt, bir onlar kaldı, hepsini kaydedeceğim, gerçeklerle dolu muazzam bir eser, dünyanın her gerçeği tek bir kitabın içinde, tüm gerçekler ve sadece onlar, bir kez daha bütün evren, ne var ki hatadan, hayal gücünden, hayalden ve sisten arınmış halde; olgular ve sayılar, dedi tutuk bir sesle, bunlar belki de birini kurtarabilir. Örneğin düşünüyorum da, yirmi üç hafta yollardaydık, on dört bin beş yüz *verst*[1] katettik ve altı yüz elli sekiz posta istasyonuna uğradık ve –duraksadı– on iki bin iki yüz yirmi dört at kullandık, böylece karışıklık anlaşılabilir hale geliyor ve insan cesaretini topluyor. Ama Berlin'in

1. 1.0668 kilometreye karşılık gelen Rus uzunluk ölçüsü birimi. (Y.N.)

ilk banliyöleri yanlarından hızla geçerken ve Humboldt, Gauss'un tam da şimdi teleskopundan, yörüngelerini basit formüllere dökebildiği gökcisimlerine baktığını hayal ederken, içlerinden hangisinin çok uzaklara gittiğini ve hangisinin hep evde kaldığını artık bilemiyordu.

Ağaç

Eugen sahilin gözden kaybolduğunu görünce, hayatının ilk piposunu yaktı. Tadı güzel değildi, ama muhtemelen buna alışılabilirdi. Artık sakalı vardı ve ilk kez kendini bir çocuk gibi görmüyordu.

Tutuklanmasından sonraki sabah çok gerilerde kalmış görünüyordu. Bıyıklı jandarma komutanı hücresine dalmış ve ona öyle şiddetli iki tokat atmıştı ki, çene kemiği çıkmıştı. Çok geçmeden sorgu başlamıştı: Redingot giymiş, tuhaf denecek kadar kibar bir adam üzgün bir tavırla bunu neden yaptığını sormuştu. Tutuklanma sırasında direnerek kendisini çok zor bir duruma sokmuştu, buna gerek var mıydı?

Ama karşı koymadım, diye bağırdı Eugen.

Gizli polis, Prusya polisini yalancılıkla mı suçladığını sordu.

Eugen, babasıyla bağlantı kurmasını rica etti ondan.

Gizli polis iç çekerek, bunu çoktan yapmadıklarını mı sandığını sordu. Öne doğru eğildi, Eugen'i dikkatle iki kulağından tuttu ve başını var gücüyle masaya vurdu.

Eugen kendine geldiğinde, parmaklıklı pencereleri olan bir hastane koğuşunun kenarındaki temiz çarşaflı bir yatakta yatıyordu. Burası o kötü yerlerden biri değil, dedi yaşlıca bir rahibe, buraya yalnızca soylular ya

da birisinin aracılık yaptığı kişiler nakledilir, sevinmelisin.

Akşama doğru kibar gizli polis yeniden ortaya çıktı. Her şey ayarlanmıştı, Eugen ülkeyi terk edecekti. Denizaşırı ülkelere gitmesi salık veriliyordu.

Emin değilim, dedi Eugen, oralar çok uzak.

Aslında bu bir öneri değil, diye yanıtladı gizli polis, bu fikir tartışmaya açık değil. Nasıl bir kaderden kurtulduğunu bilsen, mutluluktan ağlarsın.

Akşam babası geldi. Yatağın kenarına oturdu ve bunu annesine nasıl yapabildiğini sordu.

Niyetim bu değildi, dedi Eugen ağlayarak, hiçbir şeyden haberim yoktu, gitmek istemiyorum.

Olan oldu, dedi babası, dalgın dalgın omzunu sıvazladı ve yastığının altına biraz para soktu. Baron her şeyi ayarladı, biraz kaçık olsa da, iyi bir adam.

Eugen neyle geçineceğini sordu.

Babası omuz silkti. Tarlaları ölçmeyi hiç düşündün mü?

Tarlalar mı, niye?

Küre fonksiyonları, dedi babası düşünceli düşünceli, böyle yapılıyor olmalı. Yerinden sıçradı ve bir rüyadan uyanırcasına Eugen'e baktı. Neyse, sen başarırsın! Sonra Eugen'i göğsüne öyle sıkı bastırdı ki, omzu onun çene kemiğine çarptı; Eugen birkaç saniye acıdan uyuştu. Yeniden net düşünebilir hale geldiğinde, babası gitmişti. Onu bir daha hiç görmeyeceğini ancak o zaman kavradı.

Üç gün sonra limana ulaştı. İngiltere'ye gidecek feribotu beklerken, iş gezisine çıkmış üç kişiyle sohbet etti, yeni kurulmuş bankalarda çalışan yumuşak başlı, pek zeki olmayan insanlardı, onu kâğıt oynamaya davet ettiler. Kazandı. Önce az, sonra giderek daha fazla, sonunda o kadar çok kazandı ki, onu dolandırıcı sandılar ve hemen gitmek

zorunda kaldı. Oysa kâğıtları, babasının ona yıllar önce öğrettiği Giordano Bruno yöntemine göre aklında tutmaktan başka bir şey yapmamıştı: İnsanın her kâğıdı kafasında bir insan ya da hayvan figürüne dönüştürmesi gerekiyordu, ne kadar aptalca olursa o kadar iyiydi, böylece bir hikâye oluşturuyorlardı. İnsan alıştırma yaptığında, otuz iki kâğıtlı bir eli aklında tutabiliyordu. O zamanlar bunu hiç başaramamış, babası da kızarak pes etmişti. Ama bu kez zorlanmadı.

Başka bir meyhanede içkiyi fazla kaçırdı. Çevresini saran hava titreşiyor gibiydi, kollarıyla bacaklarında hafif bir yorgunluk hissetti. Uyuma isteği o kadar güçlüydü ki, birdenbire yanına oturan genç güzel kadını az kalsın gözden kaçırıyordu. Yakından bakınca fark etti ki, kadın o kadar da genç değildi, çok hoş da değildi, ancak Eugen parası olmadığı şeklinde yalan söyleyince, kadın gücenmiş bir halde, kendisini o biçim bir kadın mı sandığını sordu, Eugen de öyle olmadığını göstermek için, onu kaldığı yurt odasına götürdü. Yolda, onun ilk kadını olduğunu ve ne yapacağını pek bilemediğini söylemenin yakışık alıp almayacağını düşündü. Ancak gerisi kolayca geldi ve yarı karanlıkta kadının ellerini yanaklarında hissettiğinde, o kadar mutlu ve yorgundu ki, kadın onu uyanık tutmayı bilmese neredeyse uyuyakalacaktı; kadının kaç yaşında olduğu ve nasıl göründüğü artık hiç önemli değildi, ertesi sabah bütün parasını alıp gittiğini fark edince de, içinden kızmak gelmedi. İnsan yola çıktığında, her şey nasıl da kolaylaşıyordu.

Ardından İngiltere'ye gelmişti: yabancı insanlar, kulağa tuhaf gelen seslerden oluşan bir dil, yabancı yer levhaları ve acayip yemekler. Sözümona Londra'da milyonlarca kişi yaşıyormuş, ama bunu hayal edemiyordu; bir milyon insan, bunun anlamı yoktu. Kaldığı küçük otelde Humboldt'un bir mektubu geçti eline, yeni bu-

harlı gemilerden birine binmesini tavsiye ediyordu. Vahşilere nasıl davranılacağı konusunda öğütlerde bulunuyordu: Dostça ve ilgili bir izlenim uyandırmalı, ne üstünlüğünü yadsımalı ne de uyarılarda bulunmayı ihmal etmelisin, başkalarının bilgisizliğinden hoşlanmak aşağılamanın bir biçimidir. Eugen gülmeden edemedi. Sanki vahşilerin yanına yerleşecekmiş gibi! Babasından tek kelime yoktu. Geceleri sıla özlemi ve yalnızlıktan uyuyamıyordu. Bir geçişin ücretsiz olduğu ilk buharlı gemiye bindi.

Gemide az yolcu vardı, buharlı gemiler kısa bir süredir okyanusu aşıyordu ve çoğu kişi için fazla yeniydi. Gökyüzü alçak ve bulutluydu, Eugen'in piposu söndü, yeniden yakmak istedi, ama rüzgâr çok şiddetliydi. Eugen'in matematikten biraz anladığını öğrenen kaptan onu kaptan köşküne davet etti.

Rota belirlemeyle de ilgileniyor musunuz?

Zerre kadar ilgilenmiyorum, diye yanıtladı Eugen.

Eskiden, dedi kaptan, bu kadar yoğun bulutlar sorun olurdu, ama bugün yıldızlara bakmadan rota belirleniyor, şimdi dakik saatler var. Bir Harrison kronometresiyle her amatör yerkürenin çevresini dolaşabilir.

Yani büyük rota belirleyicilerin devri geçti mi, diye sordu Eugen. Bir Bligh, bir Humboldt yok mu artık?

Kaptan düşünüp taşındı. Eugen hayret etti, insanların yanıt vermesi neden hep bu kadar uzun sürüyordu? Zor bir soru değildi ki! Geçti, diye yanıtladı kaptan sonunda, bir daha da hiç geri gelmeyecek.

Gece, Eugen motor gürültüsü ve İrlandalı kamara arkadaşının horultusundan çok heyecandan uyuyamadığı sırada, kelimenin tam anlamıyla bir fırtına koptu: Dalgalar muazzam bir güçle çelik gövdeye çarpıyor, motorlar uluyordu ve Eugen yalpalayarak güverteye gittiğinde, köpüklü sular öyle bir şiddetle üstüne çullandı ki, az

kalsın denize yuvarlanıyordu. Sırılsıklam halde kamaraya geri kaçtı. İrlandalı duasını yarıda kesti.

Büyük bir ailem var, dedi çat pat Fransızcasıyla, onlardan ben sorumluyum, ölemem. Babam katı yürekliydi ve sevmeyi beceremedi, annem genç yaşta öldü, şimdi Tanrı beni de yanına alıyor.

Benim annem hayatta, dedi Eugen, babamsa çok kişiyi sevdi, ancak beni değil. Ve Tanrı'nın seni yanına almak istediğini sanmıyorum.

Ertesi sabah okyanus bir göl gibi sakindi. Kaptan mırıldanarak haritalarının üzerine eğildi, sekstanttan baktı ve Harrison saatine başvurdu. Rotadan sapmışlardı, şimdi yeni yakıt almaları gerekiyordu.

Bu nedenle Tenerif'e yanaştılar. Işık göz kamaştıracak kadar parlaktı, daha yeni dikilmiş bir gümrük binasının balkonundan bir papağan merakla onları izliyordu. Eugen karaya çıktı. Adamlar emirler yağdırıyor, sandıklar araçlara yükleniyor, yarı çıplak kadınlar zarif adımlarla bir aşağı bir yukarı yürüyorlardı. Bir dilenci sadaka istedi, ama Eugen beş parasızdı. Bir kafes açıldı ve çığlık atan küçük maymunlardan oluşan bir sürü patlayan bir bomba gibi dört bir yana dağıldı. Eugen limanı ardında bıraktı ve anahatları görünen koni biçimli dağa doğru yürüdü. Zirvede olmanın nasıl olacağını kendi kendine sordu. Görüş alanı geniş olmalıydı. Hava tertemiz olurdu.

Yolun kenarında bir anma taşı vardı. Bir rölyefte dağ, yanında da şallı, redingotlu ve silindir şapkalı bir adam tasvir edilmişti. Eugen isim dışında yazıyı anlamadı. Bir kaya parçasının üzerine oturdu, havaya duman bulutçukları üfledi ve taştaki resmi inceledi. Pançolu ve yün bereli bir yerli durdu, resmi gösterdi, İspanyolca bir şeyler bağırdı, yeri, havayı, tekrar yeri gösterdi. Alışılmadık ölçüde uzun duyargaları olan bir kırkayak Eugen'in pantolon paçasından yukarı tırmandı. Eugen çevresine baktı. Bir sürü

yeni bitki. Acaba isimleri ne, diye sordu kendi kendine. Öte yandan – kime ne! Alt tarafı isimlerdi işte.

Duvarla çevrili, kapısı açık duran bir bahçeye geldi. Orkideler ağaç gövdelerine sarılmıştı, yüzlerce kuşun cıvıltısı havaya yayılıyordu. Belli ki yeni yapılmış duvarın yakınında çok kalın bir ağaç vardı. Kabuğu boğumlu ve sertti, tepede gövdesi bir yığın dala ayrılıyordu. Eugen duraksayarak gölgesine girdi, gövdesine yaslanıp gözlerini yumdu. Gözlerini açtığında, tırmıklı bir adam karşısında duruyordu ve sövüp saymaya başladı. Eugen onu yatıştırırcasına gülümsedi. Ağaç çok yaşlıydı herhalde? Bahçıvan ayağını yere sertçe vurdu ve çıkışı gösterdi. Eugen özür diledi, dinleniyordu, bir an başka biri olduğunu ya da hiç kimse olmadığını sanmıştı, o kadar hoş bir yerdi burası. Bahçıvan tehdit edercesine tırmığını kaldırdı, Eugen hızla uzaklaştı.

Buharlı gemi sabah erkenden demir aldı, bir-iki saat sonra adalar görüş alanından çıktı. Okyanus günlerce o kadar sakindi ki, Eugen'e hareket etmiyorlar gibi geldi. Ama sürekli, yelkenleri şişmiş gemilerin, iki kere de başka buharlı gemilerin yanından geçtiler. Bir gece Eugen uzakta titrek bir ışık görür gibi oldu, ama kaptan dikkate almamasını tavsiye etti, deniz seraplar gösterirmiş, bazen adeta bir insan gibi rüya görürmüş.

Sonra daha şiddetli dalgalar geldi, tüyleri darmadağınık bir kuş sisin içinden çıktı, keyifsizce bağırdı ve gözden kayboldu. İrlandalı, Eugen'e, birlikte hareket etmek isteyip istemeyeceğini sordu, bir mağaza açmak, küçük bir firma.

Neden olmasın, dedi Eugen.

Benim de bir kız kardeşim var, dedi İrlandalı, başında erkeği yok, güzel değil, ama yemek pişirebiliyor.

Yemek pişirmek ha, dedi Eugen, güzel.

Son tütünü piposuna tıktı, pruvaya gitti ve rüzgârın yaşarttığı gözleriyle orada uzun süre durdu, ta ki akşam pusunda bir şey belirene dek; önce yarı saydamdı ve henüz pek gerçek değildi, ama sonra giderek belirginleşti ve kaptan gülerek yanıtladı, hayır, bu kez Khimaira[1] değil, ufukta şimşek çakması da değil, Amerika bu.

1. Başı aslan, gövdesi ejderha olan mitolojik yaratık. (Ç.N.)

18. yüzyıl sona ererken iki genç Alman birbirinden habersiz aynı hayali kurar: Bilimin ışığında dünyayı ölçmenin peşindedirler. Coğrafyacı Alexander von Humboldt bu uğurda Güney Amerika'nın balta girmemiş ormanlarında, sarp dağlarda, ilkel kabileler arasında mücadele eder, zehirler tadar, obruklara, mağaralara, maden ocaklarına girer, volkanlara tırmanır. Bulduğu her gölü, her ırmağı, her dağı, her çukuru ölçer. Matematikçi ve astronom Carl Friedrich Gauss ise yaşadığı şehirden hiç çıkmaz; yaşamı formüllerden, hesaplamalardan ibarettir. Yıldızların tüm hareketlerini tek satırlık kısa bir formülde toplamayı düşler, zamanın bükülebileceğini müjdeler.

Çünkü dünyayı ölçmek onun sırlarını çözmek, dahası ona hükmetmek demektir, insan aklı bunu başarabilir. Bu iki biliminsanının çabaları dünyayı değiştirir. Gelgelelim 1828'de Berlin'de bir bilim kongresinde karşılaştıklarında dünyanın onlara bir sürprizi olacaktır.

Daniel Kehlmann, romanlarında varoluş ile görünen arasındaki uyuşmazlıkla oyun oynamayı seven bir yazar ve yirmiden fazla dile çevrilen bu romanında bilimsel aklın egemenlik düşleri üzerinden kuruyor oyununu. *Dünyanın Ölçümü*, iki dâhinin arzularına ve zaaflarına mercek tutarken bilimin gerçeklik tasarımını da sorgulayan bir roman; katıksız hırslara nüktedan bir cevap.

"En sevdiğim Alman romancı."
Ian McEwan, *The Sunday Times*

"Kehlmann günümüzün en parlak, okuması en zevkli yazarlarından biri."
- Jeffrey Eugenides

#bilim #doğa #matematik #astronomi #coğrafya #keşif #rasyonalizm #aydınlanma

can roman

25 TL
KDV DAHİL

canyayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinevi

ISBN 978-975-07-3900-2

9 789750 739002